# ప్రధాన పోషకులు.

---

మ. రా. రా. శ్రీ కొవ్వూరి చంద్రారెడ్డిగారు,

జమీందారు,

నిడదవోలు.

మ. రా. రా. శ్రీ వాడ్రేవు వేంకటరత్నంపంతులుగారు,

పిఠాపురము.

ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల 16.

శ్రీ

# నవాబునందిని.

ఇది

కర్ణాటకగ్రంథము ననుసరించి

చాగంటి శేషయ్యగారిచే

ఆంధ్రీకరింపఁబడినది.

అయ్యగారి నారాయణమూర్తి బి. యె. బియల్ గారిచే

సంపాదింపఁబడినది.

మొదటికూర్పు.

ఆంధ్రప్రచారిణీముద్రాక్షరశాల,

నిడదవోలు.

వెల [illegible]—౮—౦

౧౯౧౬.

# కృతి.

అమృతగర్భ యగుచు ♦ నలరెనే తన్వంగి
కడుపారఁగా మమ్ముఁ ♦ గాంచుపట్ల
నమృతహస్తయగుచు ♦ నలరెనే గుణమణి
ప్రియమారఁగా మమ్ముఁ ♦ బెంచుపట్ల
నమృతేక్షణ యగుచు ♦ నలరెనే యబ్జాక్షి
కన్నారఁగా మమ్ముఁ ♦ గాంచుపట్ల
నమృతస్వరూపయై ♦ యలరెనే కల్యాణి
రేబవల్ మమ్మాద ♦ రించుపట్ల
నమృతరూపిణి మాటుఁ దా ♦ నమరలోక
మందెనే సాధ్వి యిచ్ఛలా ♦ నందయగుచు
నట్టిమాతృదేవత సుబ్బ ♦ మాంబఁ దలఁచి
ప్రేమనీకృతి నామెక ♦ ర్పించుకొంటి.

చాగంటి శేషయ్య.

# రాజపోషకులు

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతిసూర్యారావు
బహద్దరువారు, పిఠాపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా రావు చెల్లాయమ్మారావుబహద్దరువారు,
కోలంకవీరవరమువగైరా, లక్ష్మీనరసాపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా నాయని వేంకటరంగారావు బహద్దరువారు, మునగాల.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా బలుసు బుచ్చిసర్వారాయుఁడుబహద్దరు
జమీందారువారు కపిలేశ్వరపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా కొచ్చెర్లకోట రామచంద్రవేంకటకృష్ణారావు బహద్దరు,
బి. యే. గారు జమీందారు, పోలవరము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా కందుకూరి లక్ష్మీప్రసాదరావు బహద్దరువారు,
జమీందారు, ఉర్లాం.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా సురభిలక్ష్మారావు బహద్దరు వారు, రాజాఆఫ్ జటప్రోలు.

మ. రా. రా. శ్రీమంతురాజా యార్లగడ్డ అంకినీడుప్రసాద్ బహద్దరు కుమార
రాజావారు, చల్లపల్లి.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా యినుగంటి వేంకట సూర్యప్రకాశరావుగారు, ఉండూరు

మ. రా. రా. శ్రీ చెలికానిసీతారామస్వామిగారు, ఉండూరు.

మ. రా. రా. శ్రీ కలిదిండి వేంకటరామరాజుగారు, భీమవరము.

# రాజపోషకులు

మ. రా. రా. శ్రీ శ్రీ రాజా వత్సవాయి వేంకటసుభద్రియ్యమ్మ జగపతిబహద్దరు,

జమీందారిణీవారు, తుని.

---

# పోషకులు

---

మ. రా. రా. శ్రీ దివాన్ బహదూర్ వి. నాగమయ్యగారు బి. యె., తిరువనంతపురం.

మ. రా. రా. శ్రీ ద్రోణంరాజు వేంకటరమణారావు పంతులుగారు,

మొఖాసాదారు, తణుకు.

మ. రా. రా. శ్రీ సారంగు సోమసుందరరావుపంతులుగారు, తణుకు.

మ. రా. రా. శ్రీ తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారు, కొవ్వూరు.

మ. రా. రా. శ్రీ మల్లెల శివరామకృష్ణయ్యగారు, రాయపూడి.

మ. రా. రా. శ్రీ బందా సూర్యనారాయణగారు, బి. యే. నిడదవోలు.

మ. రా. రా. శ్రీ దుగ్గిరాల దేవళరాజుగారు, ప్రొప్రయిటరు, ఏలూరు.

---

# పీఠిక.

దుర్గేశనందినీపాఠకులలోఁ గొందఱు "అయేషా తరువాత వృత్తాంత మేమైన" దని ప్రశ్నింపమొదలిడిరి. ఆప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తరముగఁ జాలకాలముక్రిందటనే దామోదరముఖోపాధ్యాయులీనవలను బంగాళాభాషయందు రచియించియుండిరి. దానిని బి. వేంకటాచార్యులవారు కన్నడభాషలోనికిఁ బరివర్తనము చేసిరి. నేనాకన్నడగ్రంథము నిట్లాంధ్రీకరించితిని. ఈగ్రంథాంధ్రీకరణభాగ్యముగూడ నాకేలభించినందుల కెంతయు నానందమునొందుచున్నాఁడను. దుర్గేశనందినిలోఁ బరిచయులైనజగత్సింహుఁడు, తిలోత్తమ, అస్మాన్ ఖాను, అయేషా, మానసింహుఁడు, విమల మొదలగువారే యిందును వచ్చుచుందురు. ప్రధానకథాంశాదులలో దానికిని దీనికిని విశేషభేదము కలుగకుండుట కైనాలుగైదువాక్యములనిం దధికముగఁ జేర్చితిని. స్వల్పభేదములేమైననున్నను నవి యంతగాఁ బాటింపఁదగినవికావు.

కపిలేశ్వరపురము,<br>
ది 1 జూన్ 1915.

చాగంటి శేషయ్య.

శ్రీరామచంద్ర.

# నవాబునందిని.

## ప్రథమభాగము.

### మొదటిప్రకరణము.

సర్వమును పూర్వమువలెనే యుండెను.

మందారణగడమందు వీరేంద్రసింహుని దుర్గము పూర్వమువలెనే యుక్తేతరుగ సమభావముతోఁ దలయెత్తుకొని యాకాశమార్గమున నిలుచుండి యుండెను. దుర్గపార్శ్వమందలి మామిడితోఁటయందు వృక్షములు శాఖాప్రశాఖలతో వృద్ధినొంది పూర్వమువలెనే సమానభావముతోఁ దూగాడుచు క్రీడించుచుండెను. నీరు పూర్ణముగా లేక కృశించియున్న యామోదరానదియును బూర్వమువలెనే మృదుమృదుశబ్దములను జేయుచు దుర్గశిరోభాగమందున్న కుడ్యపాదప్రదేశములను తడుపుచుఁ బ్రవహించుచుండెను. వసంతమందానిలము వికసించుచున్న సహకారవృక్షకుసుమములయందలి పరిమళముల నపహరించుకొనివచ్చి హెచ్చుతగ్గులు లేకుండ సమానభావముతో నందఱి శరీరములమీఁదను వెదజల్లుచుండెను. కవిప్రసిద్ధమును వసంతఋతువునకేడబాయని సహచరము నగు కోయిల వృక్షపర్ణములనడుమ తన శరీరమును దాచుకొని క్రమోచ్చస్వరముతో కంఠము నెత్తి తాన

కములను గూయుచు దిగంతములను గంపింపఁజేయుచుండెను. సునీలమైన గగనాంగణమందు చంద్రుఁడును నక్షత్రములును పూర్వమువలెనే మేఘమధ్యమున దాఁగిలిమూఁతల నాడుకొనుచుండెను.

అన్నియును పూర్వమువలెనే యుండెను. కాని, ఎంతస్వల్పకాలములో నెట్టియవాంతరములు జరగిపోయినవి ! విమలయు దుర్గేశనందిని యగుతిలోత్తమయు మొట్టమొదట శైలేశ్వరునిదేవాలయమందు యువరాజగు జగత్సింహుని సందర్శించుట, పఠానులదుర్గమందు విమల యస్త్రఘాతముచే నవాబు కటుల్ఖానుమరణించుట, ఈ మొదలగు నవాంతరకార్యము లెంతస్వల్పకాలములో నడచిపోయినవి ! ఆకాలరాత్రి—ఏ రాత్రి విమల యజాగ్రత్తమూలమున పఠానులు దుర్గమును జయించి దుర్గాధిపతియగు వీరేంద్రసింహుని యువరాజగు జగత్సింహుని పట్టుకొని బంధించి బందాలుగఁ జేసిరో, ఆ కాలరాత్రిసంబంధములైన చిహ్నములేవియు నిప్పుడు కాన్పించుచుండుటలేదు. ఆదినమున రక్తప్రవాహముచే నేలయంతయు నానిపోయినగుఱుతు లణుమాత్రమును నిప్పుడు కనఁబడుటలేదు. దుర్గమునంతను ప్రకంపించునట్లుచేసిన యానాఁటిహాహాకారధ్వనులేవియు నిప్పుడు శ్రవణగోచరమగుటలేదు. ఎక్కడచూచినను దుర్గమునందంతటను సౌభాగ్యలక్షణములే కనఁబడుచుండెను. అన్నియు సమంజసభావముతో విరాజిల్లుచుండెను. అన్నియును పూర్వమువలెనే యుండెను. కాని వీరకేసరియైన వీరేంద్రసింహుఁడు మాత్ర మిప్పుడు లేఁడు. అంతటిస్వల్పకాలములో విమలయు వితంతువై పోయెను. తిలోత్తమ తండ్రిలేనిబాలిక యయ్యెను. దుర్గమునందు సర్వమును పూర్వమువలెనే యుండెను. పూర్వముండెడివారందఱును మరల వచ్చి దుర్గమునందు చేరిరి. వీరేంద్రసింహుఁ డొక్కఁడుమాత్రము

లేఁడు. ఆతఁడు తిరిగి రాలేదు. యమునియందాత్మసమర్పణము చేసి కొనినవారు తిరిగివచ్చుట జూచినవా రెవ్వరును లేరు.

అనేకజనులు యమాలయమునకుఁ బోయియున్నారు. స్థిరమైనయానివాసమున కనేకులు నిత్యమును బోవుచున్నారు. వారిలో నెవరును తిరిగిరాలేదు. వచ్చుటయును లేదు. అందువలనఁ బ్రపంచమునకు గలిగినలోపమేమియును లేదు. వసుంధరయందు సుఖదుఃఖప్రవాహమున కించుకంతయును హెచ్చుతగ్గులున్నట్లు కాన్పించుటయును లేదు. మందారణదుర్గమున కధీశ్వరుఁడైన వీరేంద్రసింహుఁడు తిరిగి రాలేదు. అందుచే దుర్గమునకు లోపముగాని దుర్గతిగాని కలిగినట్లు కాన్పింపదు. ఒక్కొకప్పుడు విచారము పోయి దానిస్థానమున సంతోష మధికారము చేయుచుండును. మఱియొకప్పుడు సంతోషము పోయి దానిస్థానమును విచారమాక్రమించుకొనుచుండును. విచారసంతోషములు రెండు నొకేసూత్రమునందు గ్రథితములైనట్లున్నవి. అవి రెండును విశ్వమండలమునకు సమానగతితో నవిరతముగఁ బ్రదక్షిణము చేయుచుండు నని తోఁచుచున్నది.

విమల—విలాసమయియు, లావణ్యమయియు, హాస్యకౌతుకనిరతయు నగువిమల విధవయైపోయినదా! ఎవతె తనకు ప్రణయాస్పదుఁడైనపురుషుని పొందుటకై యనేకకష్టముల ననుభవించినదో, సహధర్మిణీగౌరవము లేకపోయినను తనస్వామికి తానొకదాసిమాత్రమని చెప్పుకొనుచుఁ జిరకాల మాతనిగృహమునం దొకపరిచారికవలె నెవతె కాలము వెళ్లపుచ్చుకొనుచుండెనో, అట్టివిమల నామె హృదయేశ్వరుఁడు శాశ్వతముగ విడనాడిపోయెనుగదా! అబ్బ! అది సహించుటకు సాధ్యమైనయాతనయేనా? కాని యట్టియసదృశయాతనలయందును మనస్సును హర్షసంయుతముగాఁ జేయుకార్యములు

లేవా? ఉండుననిచెప్పవచ్చును. వీరుఁడైనయామెపతి వీరునివలెనే తేజస్వియై కాతరమేమియులేకుండ ప్రాణములను తుచ్ఛములుగనెంచి త్యాగమొనర్చెను. ఆకార్యము వీరపతికి మిగుల గౌరవమును కలుగచేసెను.ఆమెకుఁగలిగిన వేఱొకగౌరవవిషయమేమనఁగా-వీమె లతనపతి ఘాతకుఁడును, హృదయహీనుఁడును, పరమశత్రువు నగునవాబు కటుల్‌ఖానువక్షస్థలమున తనస్వహస్తముతో నిశితఖడ్గమునఁచే నొక్కపోటు పొడిచి యాతనిని శమనసదమునకు పంపించినది. అది యామెకు మిగుల గౌరవకారణమయినదియే. ఇంకనునాహ్లాదకరమైనవిషయమొకటికలదు. అదియేమనిన--మిగులగారాబముతోఁబెంచిన తనముద్దులపట్టితిలోత్తమమనోభీష్టము సఫలీకృతమయ్యెను. సుశీలయు, సురసుందరియు నగుతిలోత్తమ మహాగౌరవయుతుఁడును మహారాజునగు మానసింహునకుఁ గోడలయ్యెను. ఆమెగర్భమునజన్మించెడితనయుఁడు ముందు అంబరేశ్వరుఁడు కాఁగలఁడు. అదియొక సామాన్యమైనయానందమా?

తిలోత్తమ—పితృహీన—తండ్రిపోవుటచే దుఃఖితయైనతిలోత్తమ ప్రేమమయుఁడైన తండ్రిప్రేమధనమునుండి వంచితయై హృదయవిదారకవ్యథ ననుభవించుచుండెను.—ఔను—దానికి సందేహము లేదు. కాని,మర్మాంతికములగు వ్యథలమధ్యమునగూడ నానందమొనగూర్చుకార్యములు లేవా?అనేకములున్నవి. క్రూరాత్ముఁడగు నవాబుకటుల్‌ఖానుని పాపపంకిలమైనయంతఃపురమునం,దామె బందీయయ్యెను. కటుల్‌ఖానుని యంతఃపురమునకుఁ బోవుటతటస్థించినచో స్త్రీలలో తమపవిత్రతనుగాపాడుకొని ధర్మధనమును గోలుపోనకుండ వచ్చినవారొక్కరును లేరు. కాని తిలోత్తమకుమాత్రమిచ్చట నెట్టికళంకమును సంప్రాప్తముకాలేదు. ఆమె తండ్రియగు

వీరేంద్రసింహుఁడు శత్రువులచే నిహతుఁడయ్యెను. ఆమెజీవనసార రూపుఁడగు జగత్సింహుఁడు శత్రువులయస్త్రఘాతముచే మృతప్రాయుఁడై పోయియు పునర్జీవితుఁడయ్యెను. ప్రేమముగ్ధుఁడును సౌందర్యవంతుఁడును సౌభాగ్యశాలియు వీరపురుషుఁడునగు కుమారజగత్సింహుఁడు పవిత్రమైనవివాహబంధముచేఁ గట్టువడి యెల్లవేళల, నెల్లభావములఁదిలోత్తమనే తలపోయుచుండెను. అది యొకనిరుపమానమైన యత్యంతానందముకాదా ?

మహారాజగు మానసింహుని యాజ్ఞానుసారముగా మందారణదుర్గము స్వర్గస్థుఁడైన వీరేంద్రసింహుని పత్నికిని, యాతనితనయయగు తిలోత్తమకు నొసఁగఁబడి వారిరువురకును స్వాధీనముఁ జేయఁబడియెను. మందారణదుర్గము కొలఁదికాలము పఠానులవశమునందున్నను ప్రకృతమున నట్టి పరాధీనచిహ్నము లేవియు నట గాన్పించుట లేదు.

అపరాహ్ణకాలమునం దొకనాఁడు దుర్గమధ్యమున నంతఃపురమునకుఁ జేరియున్న యొకసౌధముపైఁ గుమారజగత్సింహుఁ డొంటరిగ నటునిటు ప్రచారముసేయుచుండెను. ఆతనిమొగముపంకఁ బరికించిచూచినచో నాతఁ డేదియో విచారముచే దిగులొందియున్నట్లు తోఁచును. అచ్చటి యామృదుమలయానిలముగాని, యత్యంతరమణీయమైన యాప్రదేశముగాని యాతనిహృదయమున కించుకంతయును వినోదమును కలుగఁజేయుచున్నట్లు తోఁచుటలేదు. ఆతని హృదయప్రాణవినోదకారిణి యైనసుందరితో వివాహసూత్రమున బద్ధుఁడై యింకను నొకనెలయైనను కాలేదు. అట్టి నవోఢ యయ్యు నాసుందరి యాతని నొకనిమిషమైనను విడువకుండ సహచరియై యుండెనని చెప్పినను చెప్పవచ్చును. అట్టిచో నాతఁడు చింతనొందు

చుండుటకుఁ గారణమేమి చెప్పుమా ?

దారుకేశ్వరనదీతీరమున శిబిరములను స్థాపించుకొని సైన్యములతోఁగూడ నివసించియున్న మానసింహుఁడు కలహము లడఁగిపోయినవని తెలిసికొని శిబిరముల నెత్తివైచి యనుచరులతోఁగూడ పాట్నానగరమునకుఁ బయనమైపోయెను. జగత్సింహుఁ డాసమయమునకుఁ బోయి యాతనిని గలిసికొనఁజాలఁడయ్యెను. ప్రస్తుతమునఁ జేయవలసిన విశేషకార్యభార మేమియు నాతనిపై లేకుండుటచే నాతఁడు తనయిష్టమువచ్చినట్లు కాలమును వినోదముగా గడపుచుండెను. ఆతఁడిపుడు మందారణదుర్గమునఁ బ్రేమమయి యగుప్రణయినీసంగసుఖమునఁ గాలమును గడపుచుండెనని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు.

యువరాజగుజగత్సింహుఁడు ప్రచారము సేయుచుండిన యాసౌధముపై నొకవైపున శయ్యయొకటి సిద్ధముగ వేయఁబడియుండెను. జగత్సింహుఁ డాశయ్యపైఁ గూరుచుండకయే యాసౌధముపై మఱియొకవైపున నిటునటు నూరక తిరుగాడుచుండెను.

ఇంతలో భువనమోహిని యగునొకజవ్వని యచ్చటికరుదెంచెను. లావణ్యమయి యగునాలలనసమాగమముచే, నస్తమయోన్ముఖుఁడగుసూర్యదేవుని స్వర్ణమయకిరణజాలముతోఁగూడిన సుషమామయియగు ప్రకృతిదేవికిసైత మధికకాంతి కలుగుచుండెను. సౌందర్యసంపన్న యగునాయువతియు లజ్జాయుక్తమగువదనముతో జగత్సింహుని సమీపించి మృదుమధురకంఠస్వరమున "యువరాజా! నారాక యాలస్యమయ్యెనా యేమి ?" అనియెను.

జగత్సింహుఁడు—అంతవిశేషకాల మాలస్యమైనట్లు కాన్పింపదు. కాని, యోప్రాణాధికా! ఎవతె దగ్గర లేనిచో యర్థనిమిష

మైన శోకమహోదయముగఁ గాన్పించుచుండునో, యట్లే నీవు చేసిన యీయత్యల్పాలస్యముగూడ నెంతయో నాలస్యముగా నాకుఁ గనఁబడుచున్నది.

లజ్జాశీల యగునాసురసుందరి చిఱునగవుతోఁగూడిన తనవదనమండలము నించుక వంచుకొనియెను. యువరాజు తనవామబాహువు నామెవీపునఁజేర్చి దగ్గరఁదీసి యేమియుఁ జెప్పకుండ నామె యాజ్ఞలేనిదే సుధామధురబింబాధరమును పరిపూర్ణప్రేమముతోఁ బరిచుంబనము గావించెను. లజ్జవలననో, అనురాగమువలననో, సంకోచమువలననో, మరియెందువలననో నాయువతీముఖమండలము కెంపువన్నెమును దాల్చెను.

ఆసుందరి దుర్గేశనందినియగు తిలోత్తమయే. ఆయువతీయువకులకు పరిణయమయి యెన్నిదినములో కాలేదు. వారిపూర్వపరిచయ్యము చిరవ్యాపియైనదియుఁ గాదు. అందుచే సుశీలలగుసుందరులకు స్వభావమైన సంకోచమును, లజ్జయు నించుకంతయు కొఱఁతపడకుండ సంపూర్ణముగ వచ్చి యామె నావరించుకొనినవి.

తిలోత్తమ మఱింత ముఖమును వంచుకొనియెను. ఆనందానురాగములతోఁగూడినలజ్జయు నామెముఖమండలమున కొక యపూర్వకాంతి నొసఁగెను. ముగ్ధుఁడగుజగత్సింహుఁడును సతృష్ణనయనములతో నాకాంతిని సందర్శించుచు "సుందరీ! ఎవరి పుణ్యబలముచే మనకిరువురకును నిట్లు సంఘటితమైనది? చెప్పఁగలవా?" అని యడిగెను.

తిలో—ఎవరిపుణ్యఫలమా? నాదియే. కాకున్నమీపుణ్యఫలమా?

జగ—నాపుణ్యఫలమనియే చెప్పవలయు. నీవీప్రపంచమున

సారరత్నమవు. నీతో సమానమైనరత్న మీలోకమున లేదు. ఈరత్నము దేవతాకంఠము నలంకరింపఁదగినది. అల్పమనుష్యుఁడనైన నన్నుఁగూర్చి చెప్పనేల? మనయీసంఘటనము పుణ్యముయొక్క ఫలమే యైనచో జన్మాంతరమునందట్టి పుణ్యమును నేను చేసియుండవలయును.

తిలో—అసత్యమును దాపవలసివచ్చినచో నిట్లే యన్యథా మాటలాడవలయును. నాథా! నీవెవరవో నేనెవతనో. నీవెఱుఁగనివాఁడవా? నీవు భువనవిఖ్యాతుఁడైన అంబరేశ్వరునితనయుఁడవు. రూపమందేమి, సాహసమందేమి, వీరత్వమునందేమి, గుణమునందేమి, యీప్రపంచమున నీతో సమానులెవ్వరును లేరు. ఇఁక నేనంటినా! అత్యల్పమైన మందారణదుర్గమందలి సామాన్యభూస్వామితనయను. నీదాసానుదాసిగనుండుటకుఁగూడ యోగ్యను గాను. నీవు నాయందలిదయచే నీపాదపద్మములకడ నొక్కింత స్థాన మొసఁగితివి. ఇది నేననేకకోట్లజన్మములయందు చేసిన పుణ్యఫలము కాదా? నిజము చెప్పుము చూతము.

జగ—పుణ్యము నీదియో నాదియో-ఆవివాదమునఁ బ్రస్తుతము మనకించుకంతయుఁ బ్రయోజనము లేదు. కాని హృదయేశ్వరీ! స్వర్గలోకమునకంటె నధికమధురమైన స్థానమును నిహలోకముననే నిర్మించుకొనుట, నందనవనసమీపమున దేవత లనుభవించుదానికంటె నత్యధికసుఖభోగముల నీలోకముననే యల్పుఁడైనమానవుఁడుకూడ ననుభవించుట యనునీరెండును నేను నీసంఘటనముచేఁ బొందితినని యనుకొనుచున్నాఁడను. నీవు నన్నుభాగ్యవంతులలో నగ్రగణ్యునిగాఁ జేసితివి. నేను నీకుఁ జాలకాలము ఋణపడియుండెదను.

తిలో — (ఇంచుక నగవుతో) కఠోరహృదయము గల యసిసాధకుఁడగు మహావీరుని రసనయం దిట్టియమృత మున్నదని నేననుకొనలేదు — ఎవ రెవరికి ఋణపడియుండిరో, ఆవిషయమును గూర్చి బాగుగ యోచించితిరా? యోచించి చూడుఁడు. నానిమిత్తమున వీరే కార్యములను చేయకుండ నుండిరి? అత్యంత పరాక్రమవంతుఁడగు మానసింహుని తనయుఁడవై యుండియు స్వతః వీరాగ్రగణ్యుఁడవై యుండియు యితరుల దుర్గమున కర్ధరాత్రియందు తస్కరుని వలె ప్రవేశించుట యెందుకొఱకు? ఈయబల నొకసారి చూడవలయునని కాదా? పుణ్యశ్లోకుఁడవు నత్యంత ధార్మికుఁడవునై యుండియు, స్వల్పపరిచితయు నవివాహితయు నగు నొక కులకామిని యొక్క యంతఃపురమున కొంటరిగఁ బ్రవేశించుట యెందుకొఱకు? ఈభాగ్యవతితో నొకటి రెండు మాటలాడుటకై కాదా! శత్రుగణముల యస్త్రాఘాతములచే శరీరమందలి యమూల్యమైన రక్తము నంతయుఁ బోఁగొట్టుకొని మృత్యుముఖమున కేగుట యెందుకొఱకు? ఈయధమస్త్రీ యొక్క తుచ్ఛమైన ప్రాణమును రక్షించుటకొఱకుఁగాదా? దురాత్ములగు శత్రువులచేఁ జిక్కి చాలకాలము వఱకు బందీనై కాలమును గడపుట యెందుకొఱకు? ఈహీననారిపై ప్రేమాకర్షణము చేఁగాదా? నీచరణదాసిగ నుండుటకైన యోగ్యత లేని యబలను బరిణయమాడి ప్రత్యక్షదేవతాస్వరూపుఁడైన జనకుని యాగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడవగు టెందుకొఱకు? ఈయధమ వనితపైఁ గల మమత చేఁగాదా? యువరాజా! ఇప్పుడు యోచించి చూడుము. ఎవరికెవరు ఋణపడియున్నారు?

తిలోత్తమ పలికిన తుదివాక్యమును విని జగత్సింహుఁడు మిగుల విచలితుఁడయ్యెను. ఆతఁ డాసుందరితోడి యితరసంభాషణము

మాని "ప్రాణేశ్వరీ! ఇంకముందు నాయదృష్ట మెట్లున్నదో చెప్పఁజా లను. నీ వీ సంభాషణములో మాజనకునియాగ్రహమునుగూర్చి వక్కాణించితివి. అందుమూలమున నాహృదయమున కళవళము హెచ్చయినది. ఆవిషయమున నే నుదాసీనుఁడనై యున్నాఁడను. ప్రాణేశ్వరీ! రమ్ము. ఇటఁ గూర్చుండి యావిషయమున మనకర్తవ్యమేదియో యాలోచింతము" అనియెను.

తిలోత్తమ మాటలాడలేకపోయెను. పరిఫుల్లకమలనిభముగు నామెవదనము వాడిపోయెను. తనవివాహవిషయము మహారాజగుమానసింహునకుఁ దెలియదనియు, దానిపరిణామము భయానకమైనదనియు నామె యెఱుంగును. ప్రస్తుతప్రస్తావమున యువరాజునోటినుండివచ్చిన శంకావాక్యములను వినుటచేఁదిలోత్తమకుఁ బ్రాణమేపోయినట్లయ్యెను. ఆమెవడఁకుచు భర్తతోఁగూడ మెల్లమెల్లగఁ బోయి యట సిద్ధముచేయఁబడియున్నశయ్యపై నొకవైపున నిశ్శబ్దముగఁ గూర్చుండియుండెను.

జగత్సింహుఁడును తిలోత్తమసమీపమునకు వచ్చి కూర్చుండి వామబాహువుచే నామెకంఠమునుజుట్టి కౌఁగిలించుకొని యుత్కంఠితమై నిశావసానకాలశరచ్చంద్రబింబమువలె మలినమైయున్న యామెముఖమండలమును తనవిశాలవక్షమునం జేర్చికొనియెను. తిలోత్తమయు భయకంపితయై దేవతాస్వరూపుఁడగుతనస్వామివదనమును స్థిరనయనములతోఁ జూచుచుండెను.

జగత్సింహుఁ డిట్లు చెప్పనారంభించెను. "నాతండ్రి నాపై మిగులనాగ్రహముఁ జెందియున్నాఁడు. ఆతఁడుతనయాగ్రహమును మాటలలో వ్యక్తపరుప లేదు. ఆతనికి నమ్మకముఁగలిగియున్న మనుష్యులమూలమునను నాకుఁ దెలియఁజేయలేదు. కాని, యనే

కళత్రసహాస్రిలక్షణములచే నాతఁడాగ్రహమునొందియున్నట్లు వ్యక్తమగుచున్నది.

తిలో—(మెల్లగా) అయినచో, జాగరూకుఁడవై యుండ లేదేమి?

జగత్సింహుఁడు సరళస్వభావయగు నాయువతిముఖమునుచుంబనమాడి, ఇంచుక నగుచు "ఎంత సరళస్వభావవు! జాగరూకతయా? నీముఖమునుజూచి, నీప్రేమసాగరమునమునింగి, నీయందాత్మసమర్పణము చేసినవాఁడు మృత్యుదేవత నెదుటఁ జూచినను నాపదభయముచే జాగరూకతకై ప్రయత్నింపఁగలఁడా? జాగరూకతమాట చెప్పకుము. జాకరూకతనుగూర్చి నేను యోచించుటలేదు" అనియెను.

తిలో—అట్లయినచో నిప్పుడు యోచించుటెందులకు?

జగ—ఇపుడు యోచించుటకు రెండుకారణము లున్నవి. నా జనకుఁడు రాజపుత్రవీరుఁడు. ఆతనిమనసున నుదయించినభావము క్రియారూపకముగఁ బరిణమించుట కాలస్య మెంతమాత్రము నుండదు. ఆతనియిష్టమునకు వ్యతిరేకముగ మాటలాడువా రీభూమండలమునం దెవ్వరును లేరు. ఢాదుషహాఅక్బరుసైత మాతనియిష్టము ననుసరించి నడచుచుండు నని చెప్పునప్పు డితరులమాట చెప్పనేల? అట్టినాజనకుఁడు నన్నవిధేయుఁడైనతనయునిగా నెంచి నాకు ప్రాణదండనను విధించినను నాశ్చర్యముగానుండదు.

తిలోత్తమ చకితయయ్యెను. జగత్సింహుఁ డిట్లని మరలఁ జెప్పఁదొడఁగెను. భయపడకుము. రాజపుత్రవీరుఁ డెప్పుడును మరణమనిన భయపడఁడు. చావనిన నాకెప్పుడును భయము లేదు. కాని, నాకిప్పుడు భయమగుచున్నది. మరణించినచో నీవియోగచింతను సహించుటయసాధ్యమని నాకుఁదోఁచుచున్నది.

తిలో—(సజలనయనయై) ప్రియమయా! ఏయోగము కలుగు ననుభయము నాకు లేదు. నీవు వీరశ్రేష్ఠుఁడవు. కాతరమే మియు లేకుండ మరణింపఁగలవు. వీరపత్నులును నవ్వుచునవ్వుచుఁ బ్రాణములను విడువఁగలరు.

జగ—అయినచో నిప్పుడిఁక నాభయమునకుఁ గారణముండదు. స్వాభావికమైన యపత్యస్నేహము జనకుని, సంతతికి ఘోరకార్యము నందుఁ బ్రవర్తింపకుండఁ జేసినను చేయవచ్చును. కాని, యంతకంటె ద్విగుణీకృతమైన కఠినతరదండనను విధింపఁగలఁడు. సులభముగా ప్రాణములను దీసివైచి యాతనాసమూహమును దుదముట్టించుటకు బదులుగ స్వల్పస్వల్పముగఁ బ్రాణములుపోవునట్లు భయంకరయాతన లనుభవించుచుండునట్టి కఠోరదండనను విధింపఁగలఁడు.

తిలోత్తమ యావాక్యములను విని కంపితయై "అదియెట్లు?" అని యడిగెను.

జగ—ప్రాణేశ్వరీ! నీపాణిగ్రహణవిషయ మాతని కిష్టము గాకుండనుండవచ్చును. అందువలన నన్నిఁక మరలనెన్నఁడును నిన్నుఁ జూడకుండఁ జేయును.

తిలోత్తమనేత్రములనుండి బాష్పములు ప్రవహింపనారంభించెను. ఆమె రోదనముచే జడితమైన క్షుబ్ధస్వరముతో "నాసవతి తల్లియగు విమల ధర్మపత్నియయ్యును భర్తయింట దాసివలె కాలమును గడపిపుచ్చినది. నేనునట్లే కాలము గడపుటకు మామగారింట స్థలముదొరకదా!" అనియెను.

జగత్సింహుఁడు తనవస్త్రముచేఁ దిలోత్తమనేత్రములను తుడుచుచు "భయపడవలదు. వ్యాకులత నభివృద్ధినొందింపకుము. మనుష్యవాసస్థలములను వీడి బహుదూరము పోయి సముద్రతీరమున

నొక చెట్టునీడను నీతోఁగూడి వాసముచేయుచుండినను నేను ధన్యుఁడనే యగుదును. కాని, నాజనకుఁ డెందును నెదురులేని శక్తిశాలి. అతని యిష్టమునకు వ్యతిరేకముగ నిలిచియుండుట కీప్రపంచమున నెవరికిని సామర్థ్యము లేదు. అయినను సాధ్యమైనంతవఱ కనుకూలమగుట కనేకప్రయత్నములను జేసిచూచెదను. ఆపైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. ఈశ్వరుని యాజ్ఞ యెట్లున్న నట్లగును" అనియెను.

తిలోత్తమ మాటాడకుండ నెమ్మదిగఁ గూర్చుండెను. ఆమె నేత్రములయందు బాష్పములు లేవు. ఆమెముఖమున విషాదచిహ్నము లేవియును లేవు. జగత్సింహుఁ డాదరముతో నామెనుజూచి "తిలోత్తమా! ఏమి యాలోచించుచున్నావు?" అనియడిగెను.

తిలోత్తమ యునిట్టూర్పువిడిచి "మరణమునకు మార్గమెప్పుడడ్డములేకుండ తెరవఁబడియుండును—అంతకంటె వేఱుచింత యేమున్నది?" అనియెను.

నూతనపరిణీతులగు ప్రేమోన్మత్తదంపతుల కెట్టి విషమతర యాతన!

## రెండవప్రకరణము.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున జగత్సింహుఁడు చక్కఁగ శృంగారించుకొనివచ్చి మనోహరముగ నలంకరింపఁబడిన తనగుఱ్ఱముపైఁ గూర్చుండి యొంటరిగ వెలుపలకు బయలుదేరెను. మధురమై

సమ్మోహనకారియైన యీయుషఃకాలమునందు ప్రకృతిదేవి పర
మరమణీయవేషమును ధరించియుండెను. పూర్వదిగంగనయు రక్తాం
బరధారిణియైన ప్రగల్భనారివలె నవకుంఠనమును భేదించుకొని వ
దనమండలము నించుక తోఁపింపఁజేయుచుఁ జిఱునగవు నవ్వుచుండె
ను. వివిధములగు ననేకపక్షులు విశేషోన్నతములేని వృక్షశాఖాంత
రములయందుఁ గూర్చుండి తమమధురగీతధ్వనులచే శ్రోతలహృద
యములు నాకర్షింపఁజేయుచుండెను. శుకపికాదిపక్షిసంతతుల మనో
హరకాకలీశబ్దము లితరపక్షిగణధ్వనులతోఁ జేరి చాలదూరమువఱ
కు నానందప్రవాహమును వెల్లిపరియఁజేయుచుండెను. అప్పుడు
శాంతియు, పవిత్రతయు, మాధుర్యమును, శోభయు, ప్రీతియు, నా
నందమును మూర్తిభవించి యచ్చటచ్చట సంచరించుచున్నట్లు తోఁ
చుచుండెను. ఆసమయమున జగత్సింహుఁడు తెలుపువన్నెగల తన
గుఱ్ఱము నధిరోహించి యొంటరిగ దుర్గతోరణమును దాటిపోవుచుం
డెను. శాంతిపూర్ణమైన యీ దృశ్యప్రపంచమునడుమ చిరాభ్యస్త
మైన యాయశ్వము చిరపరిచితుఁడైన యాజగత్సింహుని వీపున వ
హించుకొని మెల్లమెల్లగ ముందునకుఁ బోవఁదొడఁగెను.

జగత్సింహుఁడును, తిలోత్తమయు రాత్రియంతయును సం
తాపనాశకమైన నిద్రాదేవత నాశ్రయించియు నామెసాన్నిధ్యము
నందలేకపోయిరి. ఇరువురకును నించుకంతయును సుఖములేకపోయె
ను. వాయుప్రవాహమున నించుకసేపు తిరుగాడినచోఁ దలయును
మెదడును జల్లపడి చింతాభార మొక్కింతయైనను తగ్గునేమో యని
యోచించి జగత్సింహుఁడు తెల్లవారకమునుపే, యెవరును లేవక
పూర్వమే శయ్యనువిడిచి లేచెను. ఆతఁడు లేచుటకుఁ బూర్వము తిలో
త్తమకుఁ గొంచెము నిద్రపట్టనారంభించెను. జగత్సింహుఁడు మిగుల

జాగరూకతతో తనజీవనస్వరూపయు, నిద్రితయు నగుతిలోత్తమ బాహుపాశమును మెల్లగ విడిపించుకొనియెను. నిద్రాభిభూతయగు నామాధురీరాశి నొక్కింతసే పతృప్తనయనములతోఁ జూచి పిదప నామె కపోలము నాదరముతో ముద్దువెట్టుకొనియెను. పిమ్మట స్వభావసుందరియగు నామె శోభామయశరీరమును జూచుచు నిట్టూర్పు విడుచుచు నటనుండి బయలువెడలెను.

దుర్గమునుండి కొంచెము దూరమేగి ముందునకుఁ బోవకుండ నిలిచి హృదయమున నేదియోతోఁచుటచే జగత్సింహుఁడు దుర్గమునందలి తిలోత్తమశయనమందిరమువంక తిరిగిచూడ నారంభించెను. చూచుచు గుఱ్ఱపుకళ్లెమును సడలవదలెను. అక్కడ కనఁబడుచుండు వస్తువులను రెప్పవేయక చూచుచు నిలుచుండియుండెను. శయనమందిరగవాక్షమునందు చెదరిపోయినమలినవస్త్రములుగలదియు, వీడిపోయినకుంతలములుగలదియు, చెదరినహారములుగలదియు నగు తిలోత్తమ నిలుచుండియుండుటను జూచెను. జగత్సింహుఁ డనేకపర్యాయము లనేకభావములతో నాశోభామయిని జూచి విమోహితుఁడయ్యెను. కాని, యిప్పు డామాధురీసమయమున—ఆ మాధురీక్షేత్రమున—ఆమాధురీశోభామధ్యమున—ఆ మాధురీమూర్తి నిలుచుండియున్న ట్లాతనిహృదయమునఁ దట్టెను.

జగత్సింహుఁడు శయ్యనువిడిచిన కొంతసేపటికే తిలోత్తమయు మేల్కని యశ్వశాలనుండి యాయితముచేసి తీసికొనిరాఁబడుచున్న గుఱ్ఱముడెక్కలచప్పుడు విని యాత్రముతో ప్రేమమయుఁడగు తనహృదయరత్నమును జూచుటకై గవాక్షముకడ నిలుచుండి చూచుచుండెను.

జగత్సింహుఁ డామెనుచూచుచు హృదయముపై తన రెండు

చేతులనుజేర్చికొని యామెకుఁ దనప్రణయసూచనను గనఁబరచెను. తనచౌకమునువిసిరి యామెను లోపలికిఁబొమ్మని సూచించుచు తోడనేవచ్చెదననితనచేతితో సంజ్ఞను చేసెను. గుఱ్ఱము మెల్ల మెల్లగ ముందునకుఁ బోవుచుండెను. ముందునకుఁబోవుచున్న జగత్సింహుఁడు మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. సుందరియు నెప్పటియట్ల యట నిలుచుండియుండెను. ఆతనిదృష్టి యామెవైపునకుఁ బ్రసరింపగనే చీరసవరించుకొనుచు నేలపై శిరమునుంచియామెప్రణామముచేసెను. జగత్సింహుఁడును తనచేయెత్తి "శుభమగుఁగాక!" యనువాక్యార్థము సూచించునట్లు సంకేతము చేసెను. గుఱ్ఱము ముందునకుఁ బోవుచుండెను. జగత్సింహుఁడును మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. తిలోత్తమ రోదనముచేయుచుఁ జెఱగుచేఁ గన్నులనుతుడుచుకొనుచుండెను. జగత్సింహునిహృదయము కళవళమందఁజొచ్చెను. ముందునకుఁ బోవుటకు మనసొప్పలేదు. స్వల్పదూరము పోయి యటనుండి మరలఁ దిరిగి రావలయునని స్థిరపఱచికొని యశ్వమును దాటించెను. అది వేగముగ నడచిపోయెను. జగత్సింహుఁడు మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. గవాక్షము నేత్రగోచరము కాలేదు. ఆతఁడు నిట్టూర్పును విడిచెను. అశ్వము సమవేగముతోఁ బోవుచుండెను.

జగత్సింహుఁడు మొట్టమొదట నేమార్గమున మందారణదుర్గమునకు విమలతోఁగూడ వచ్చియుండెనో, ఆమార్గముననే యిపుడును పోవుచుండెను. అదియే మామిడితోఁట. ఏయుద్యానవనమునందలి చెట్టుకడ విమల తెచ్చియిచ్చిన భల్లముచే జగత్సింహుని హస్తమునందు పఠానుఁ డొకఁడు మరణమునందెనో, ఆయుద్యానవనమును దాటి ముందునకుఁ బోయెను. ఆస్థలమున నిప్పుడు జగత్సింహుఁ డద్భుతవేషధారి యగునొకపురుషుని జూచెను. ఆవ్యక్తి

యనుపమానదీర్ఘకాయుఁడును, ఘోరకృష్ణవర్ణశరీరుఁడునై యుండెను. క్షురికాస్త్రసాహాయ్యముచే నాతనిమస్తకము కేశశూన్యమయ్యె, వెనుకభాగమున నొక్కింతకేశగుచ్ఛముమాత్రము శిఖాకారమునఁ గాన్పించుచుండెను. వదనము శ్మశ్రుశూన్యమై యుండెను. ఆతనిదేహమున యధోభాగము పాయిజామాచే నావృతమై యుండెను. ఊర్ధ్వభాగము విచిత్రకంచుకాచ్ఛాదిమై యుండెను. ఆతనికంఠమునందలి రుద్రాక్షమాల చరణద్వయమువఱకును వ్రేలాడుచుండెను. దీర్ఘమగు నాతనినాసికపైఁ దిలకమునకుబదులుగ మృత్తికయుండెను. జగత్సింహుని జూచుటతోడనే యావ్యక్తియు తనచేతిని ముందునకుఁ జాపి "ఖుదానారాయణుఁడు మీకెప్పుడును మేలొనఁగూర్చుఁగాక" అని యాశీర్వదించెను.

జగత్సింహుఁడు నగవు నాపుకొనుచు "మీరేనా గజపతివిద్యాదిగ్గజులు?" అని ప్రశ్నించెను.

రుద్రాక్షధారి యగునాపురుషుఁడు "ఔను మహాస్వామి! వ్యాకరణాదిశాస్త్రములు తుదముట్టినవి. స్మృతులన్నియు నభ్యసించితిని. అన్నిఁటియందును నాపేరు జగద్విఖ్యాతమైనది. ఇప్పుడు ఉర్దుభాషయందును శిక్షితుఁడనై యుండుటచే నాపేరు బ్రహ్మాండమువఱకును వ్యాపించినట్లు తోఁచుచున్నది" అనియెను.

జగ—మీకీవేషమెందులకు ?

గజ—యవనులసంపర్కముచే యవనవేషమే సంభవమైనది. పఠానులు నాజాతిని ధ్వంసముచేసి నావేషమునుమార్పించి వెడలిపోయిరి. నావలెనే యితరులనేకులు వారిసంశ్రయమునందున్నారు. వారికెవరికిని జాతిపోలేదు. వారందఱును గ్రామమునకువచ్చి చేరెదరు. నేనును నధ్యాపకులగుమాస్వాములకడకుఁబోయి వారికి సలా

ములుచేసితిని. వారు నన్నుఁజూచి నీవీవేషముతో నాశ్రమమునకు రాఁగూడదు. నీకు సనాతనధర్మశాస్త్రములను పాఠములుగఁ జెప్పఁజాలను" అని సెలవొసంగిరి. అదివిని నేను "బాలానాంరోదనంబలం" అనియెఱింగి యేడువఁదొడంగితిని. "అమృతంబాలభాషితం" అనియుండుటచే నధ్యాపకమహాశయులు సంతుష్టచిత్తులై "నీవు గంగాతీరమునకుఁబోయి యచ్చట మూఁడుదినములు నివాసముచేసి గంగాస్నానమునుజేసి మస్తకాదులనుముండనముచేసికొని యొకదినము హావిష్యమును భుజించి తిరిగి వచ్చితివేని మరలఁ బాఠములనుచెప్పెదను" అని యాజ్ఞయిచ్చిరి. నేనును గురునియానతిని నవియన్నియును జేసి తిరిగి యాశ్రమమునకుఁ బోవుచున్నాఁడను.

జగ—అయినచో మరల నీవేషమేల?

గజ—వస్త్రాభావము—యవనులు నావస్త్రములన్నింటిని లాగికొని వీనినిచ్చిరి. వీని నుపయోగించుటకంటె గత్యంతరమేమియును లేదు.

జగత్సింహుఁడు తనకవచమునందుండి యొకరూపాయనుదీసి గజపతికొసఁగి మీరు దుర్గమునకు వచ్చిచూచినచో మీసంగతులన్నియు వినియెదను" అనియెను.

జగపతియు రూపాయను దీసికొని "స్వస్తి శ్రీభోజరాజ! మీరిప్పుడు వీరేంద్రసింహుని స్థానమును వహించియున్నారా? " అనిప్రశ్నించెను.

జగ—మీరు నన్నెఱుఁగరా? పఠానులశిబిరమునం దొకప్పుడు మిమ్ములను నేను జూచియున్నాఁడను. స్వర్గస్థుఁడైనవీరేంద్రసింహునితనయను నేను పరిణయమాడితిననుసంగతి మీరెఱుంగరా?"

దిగ్గ—ఔనౌను. భార్యయుఁ బుత్రికయు—వీరుపురను గ్రా

పాడవలెయును. వీరేంద్రసింహుఁడు సతిని బుత్రికను సంరక్షించుభార ము సరియైనవారియందుంచి స్వర్గారోహణమును చేసియున్నాఁడు.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుని యసంగతవాక్యములను వినియు వినని యట్లు జగత్సింహుఁడు ముందునకుఁ బోయెను. స్వల్పదూరముపోవున ప్పటికి శైలేశ్వరునిమందిరము దృష్టిగోచరమయ్యెను. మందిరమువర కునుబోయి తిరిగిరావలయునని జగత్సింహునియభిప్రాయము. హృద యమునుబదిలపరచుకొని దేవాదిదేవునిచరణకమలములకుభక్తిభా వముతో వందనముచేసి తిరిగిరావలయునని యాతఁడు నిశ్చయించు కొనియెను. జగత్సింహుఁడు దేవతాదర్శనము చేసి దేవునిపాదము లకడ తనదుఃఖములను నివేదనముచేసికొనునూహతో చిత్తసంయ మనము గావించుకొని యక్కడకుఁ బోవుచుండెను.

ఇంతలో దూరమునుండి యనేకాశ్వపదధ్వనులు వినవచ్చు టచే నాతనిచిత్తశాంతి దూరమైపోయెను. దూరమునందు కుండలా కారమైన మేఘఖండమువలె ధూళిరాశి యాకాశమండలమున వ్యా పించెను. జగత్సింహునిగుఱ్ఱము తనసమీపమునందు స్వజాతీయులువ చ్చుచుండుటనుగుర్తించి వాలమునల్లాడించుచుఁ జెవులు రిక్కించి త నయభిప్రాయమును వ్యక్తపరిచెను. కొంచెముదూరములో ననేకవీ రులు శీఘ్రముగఁ బరువెత్తుచుండుటను జగత్సింహుఁడుచూచెను.

జగత్సింహుఁడు ధైర్యవంతుఁడు. శత్రువులువచ్చుసంభవమే మియు నిప్పుడు లేదు. పఠానులు యుద్ధవిగ్రహములనువీడి యుత్కల దేశమునకుఁ బోయియుండిరి. దేశమునందు పాదుషహాసైన్యముతక్క వేఱుసైనికుఁడొక్కఁడును లేఁడు. పాదుషహా సైనికులు మందారణదు ర్గమునకు శత్రువులుకారు. మహారాజకుమారసింహుఁడుస్వయముగా మందారణదుర్గాధికారభారము వీరేంద్రసింహుని యుత్తరాధికారు

లఁజెందుట కంగీకరించియున్నాఁడు.అయినచో నీయెదుటవచ్చుచున్న వారెవ్వరు?వారెవరోయీపక్కకే వచ్చుచున్నారు. వారు మహారాజగుమానసింహునిసైనికులైనట్లు కన్పట్టుచున్నారు. జగత్సింహున కాకస్మికముగ హృత్కంపముజనియించెను.

సైనికులు సమీపమునకు వచ్చిరి. వారందఱు నేబదిమంది యాశ్వికులుగానుండిరి. అందఱును,నస్త్రధారులై యుండుటేగాక బలిష్ఠులును పరిపుష్టశరీరులునునై యుండిరి. వారిలో నొకఁడు స్వాతంత్ర్యభావముతో నందఱికంటెముందుగ వచ్చుచుండెను. ఆతఁడు తక్కినసైనికుల కందఱకును నాయకునివలెఁ గన్పట్టుచుండెను. నాయకునియాజ్ఞాప్రకారము తక్కినసైనికులందఱును గుఱ్ఱములకళ్లెములను బిగఁబట్టి నిలిచి సమభావముతోఁ దమతమకత్తుల నొరలనుండి తీసి భుజములపైనమర్చి సమస్వరముతో "జయ! జయ! పాదుషహాఅక్బరునకు జయమగుఁగాక! మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అని యుచ్చైస్స్వరముతో జయజయధ్వనులనుజేసిరి.

జగత్సింహుఁడును తక్షణమే తనకత్తినిదీసి ధరించి " జయ! పాదుషహాఅక్బరునకు జయమగుఁగాక! జయ! మహారాజగు మానసింహునకు జయమగుఁగాక!" అనిజయజయధ్వనులను చేసెను. పిదప ముందుపక్కనున్ననాయకునితో జగత్సింహుఁడు "ఇదేమి? మధురాసింహా! సమాచారములేమి? పాదుషహాకుశలవృత్తాంతములు తెలియుచున్నవా? మహారాజునకుఁ గుశలమా?" యనిప్రశ్నించెను.

మధురాసింహుఁడు గుఱ్ఱమునుండిదిగినిలిచి "భగవంతుని యనుగ్రహముచే నెచ్చటను నమంగళసూచన లేవియు లేవు" అనియెను.

వెనుకనుండినసైనికుఁడొకఁడు వచ్చి మధురాసింహునిగుఱ్ఱపు

కళ్లెమును బట్టుకొనియెను. మధురాసింహుఁడు యువరాజసమీపమునకువచ్చి యభివాదనముచేసి పిదప రుమాలనువిప్పి యందు కట్టియున్న యొకపత్రికనుదీసి యతివినీతభావముతో యువరాజహస్తమునం దుంచెను.

ఆయుధపాణులై సైనికులు వచ్చుచుండుటనుజూచి తనయానందసుఖభోగముల కానాఁడే యాస్థలమునందే యప్పుడే తుదికాలమని తెలిసికొని జగత్సింహుఁడు "నావిషయమున మహారాజు వారి యాజ్ఞ యేమి?" అనియడిగెను.

మధు—యువరాజా! నేను మీయనుగతభృత్యుఁడను. ఈ దాసునియపరాధములను క్షమింపవలయును. మీ రేయవస్థయందున్నను నాయవస్థయందే నాతోఁ గూడ దీసికొనిరావలయునని మహారాజుగారి యాజ్ఞయైనది.

జగ—ఎక్కడకుఁ బోవలయును?

మధు—పాట్నానగరమునకు— మహారాజుగారి సన్నిధానమునకు;

యువరాజు—కొంచెము సేపుండి, అనఁగా—ఇప్పు డిక్కడనుండి బయలుదేరుట కన్నియు సిద్ధపరిచికొని వచ్చుట కంగీకరించుట కేమయిన నాక్షేపణమున్నదా?

మధు—(చేతులుజోడించుకొని) యువరాజా! మీరు మాతోఁగూడవచ్చుటకు వెనుకముందుఁజూచి యాలస్యముచేసితిరేని వెంటనే మిమ్ములను బందీగాఁ జేసి తీసికొనిరావలయునని మాకాజ్ఞయైనది.

జగ—ఇచ్చట నాకాత్మీయులు కొందఱున్నారు. వారిని జూచి వారికడ సెలవుగైకొనివచ్చుటకుఁగూడ నవకాశములేదా?

మధు—(పూర్వమువలెనే చేతులుజోడించుకొని) నేను దాసుడను. దాసునియపరాధములను క్షమింపవలయును. ఇంచుకైన నవకాశమిచ్చుట కాజ్ఞ లేదు.

జగత్సింహుండు పునరుక్తికింగాని ప్రతివాదమునకుంగాని యది సమయముకాదని తెలిసికొనియెను. తనయపరాధము రాజద్రోహముక్రిందం బరిగణింపంబడెననియుం దన్ను రాజద్రోహియని యెంచివిచారణము సేయనున్నారనియుం దెలిసికొని మధురాసింహునితో "మహారాజుగారి యాజ్ఞోల్లంఘనము సేయునంతటి ధైర్యవంతులగుమానవు లీభరతఖండమున నెవ్వరును లేరు. ఇంక నేనంటినో!— సేవకులయందు క్షుద్రులలో క్షుద్రుండను. అయినను నినొక్కప్రశ్నమడిగెదను. నాయంతట నేను మీతోంగూడ రాకున్నచో నన్ను బందీగంజేసికొని రావలయునని యాజ్ఞయైనదని చెప్పితివి. ఒకవేళ నేను నీతో యుద్ధముజేసినచో నప్పుడు నీవు నన్నేమిచేయుదువు? ఆవిషయమున నేమనియాజ్ఞయైనది?" అనియడిగెను.

మధు—యువరాజా! ఈదాసానదాసునినోటనుండి యంతమాట రానేరదు. యువరాజును మృతావస్థయందైనను, జీవితావస్థయందైనను సముఖమునకుం దప్పక తీసికొనిరావలయునని మహారాజుగారి యాజ్ఞయైనది.

జగత్సింహుండుచేసిన యీవిచారణయందు మహారాజత్యంతకఠోరమైనయాదేశ మొసంగెనని స్పష్టపడియెను. అందుచే క్షణకాలమైన నాలస్యముచేయుట కాతనికి ధైర్యముగాని, సాహసముగాని లేకపోయెను. మహారాజు సమ్ముఖమునకుం గొనిపోంబడినప్పుడతికఠోరమైనదండనమువిధించుటయే సంభవమగును. తప్పదు. కాని, యావిచారముతోం బ్రస్తుతము ప్రయోజనమేమి? భగవద్వాక్య

మును పరిపాలనముచేయుట కనేకమిషలను బన్ని కాలవిలంబమును చేసినఁ జేయవచ్చునుగాని, మహారాజగు మానసింహునియాజ్ఞకు మాత్ర మట్టియాలస్య మించుకంతయును గాఁ గాదు. ఉత్తరక్షణము ననే యాయాజ్ఞను ప్రతిపాలింపవలయును. జగత్సింహుఁడు మధురాసింహునితో "ఐమ్మ! మధురాసింహా! కాలవిళంబనమువలన ననర్థకమేకాని ప్రయోజనము లేదు. నాసైన్యము దారుకేశ్వరనదీ తీరమందు జహనాబాదుకడ నున్నది. దానివ్యవస్థ యేమికాలయును?" అనియెను.

మధు—దానికివలయు నేర్పాటులను నేను గావించెదను.

మధురాసింహుఁడు సైనికులలో నొకనినిపిలిచి యాతని నాసైన్యమున్నకడకుఁ బొమ్మని యాజ్ఞయొసంగెను. సైనికుఁడు మందారణదుర్గమార్గమున బోవునని యెఱింగి జగత్సింహుఁడాతనితో నిట్లనియెను. "మందారణదుర్గమార్గమునఁ బోవుచున్నప్పుడు నీకెవరైనను గాన్పించినచో జగత్సింహుఁడు తండ్రిగారి యాజ్ఞాప్రకారము వారిసందర్శనమునకై పాట్నానగరమునకుఁ బోవుచున్నాఁడని యాతనితోఁ జెప్పుము." అని చెప్పి పిదప జగత్సింహుఁడు మధురాసింహునితో "నీసైన్యమును రెండుభాగములుగాఁ జేయుము. ఆ రెండు భాగములనడుమను నేనుండవలయునని నాయభిప్రాయము. నీవు నా పార్శ్వమునుండి వచ్చుచుండవలయును." అనియెను.

మధు—యువరాజా! ఈదాసుఁడు మహారాజువారికింకరుఁడు. ఆజ్ఞాప్రకారము నడచుటకంటె నితనికి వేఱేమియు లేదు.

తత్క్షణమే మధురాసింహుని యాజ్ఞానుసారముగ సైనికులు రెండుభాగములుగాఁ జీలిపోయిరి. ఒకభాగము జగత్సింహునకు ముందువైపునను, నొకభాగ మాతనికి వెనుకతట్టునను వ్యూహము

వలె నిలిచి వచ్చుచుండిరి. మధురాసింహుఁడు గుఱ్ఱమునధిష్ఠించి వచ్చి జగత్సింహునిపార్శ్వమున నిలుచుండియుండెను. అందఱును మెల్లగఁ బయనమును సాగించుచుండిరి.

తిలోత్తమా ! నీవెక్కడ ? నిన్నసాయంకాలము నీహృదయేశ్వరుఁ డాశంకాసూచకముగఁ బల్కినవాక్యము లింతశీఘ్రకాలములోనే క్రియారూపమునఁ బరిణమించునని యెవరు తెలిసికొనఁగలరు ? జగత్సింహా ! స్వల్పకాలమునకుఁబూర్వము గవాక్షమునందు శిశిరసిక్తకమలమువలె, తొడిమనుండి రాలిపడినకుసుమమువలె, సూర్యకిరణములచే క్లిష్టమైనకిసలయమువలె, మలినమైయున్నముఖమును చూచియున్నాఁడవుకాదా ? ఆసందర్శనమే నీకు తుదిసందర్శనమయ్యెనా ? విగళితవసనభూషితయై నవీనబాలారుణప్రదీప్తమైన యాశోభాసందర్శనము—ఆరోదనము—ఆ వీడుకోలు—ఆ ప్రణామము—హా ! హా ! అవియే నీప్రేమకుఁ దుదియభినయములా ?

## మూడవ ప్రకరణము.

శశకము విపత్సముదాయమునుండి తప్పించుకొనుటకుపాయముఁ గాననప్పుడు తననేత్రములను మూసికొని యొకవైపున స్థిరముగా నిలుచుండియుండును. కన్నులుమూసికొనుటచే దాని కేమియుఁ గాన్పింపదు. ఇతరులెవరును తనను చూచుచుండుటలేదని యది యనుకొనుచుండును. కుమారజగత్సింహుఁడును, నట్లే చేసెను. తండ్రిత

సపరిణయమున కంగీకరింపఁడని యాతఁ డెఱుంగును. ఆతనికిఁ దెలి
సినచో వివాహసంఘటనము కాదనియు, వివాహసంఘటనము కాని
చోఁ దనజీవనసుఖమంతయుఁ జిరకాలము నష్టమైపోవుననియుఁ గూడ
నాతఁ డెఱుంగును. కావున నావివాహవ్యాపారము నతిగోప్యముగ
జరిగించెను. మఱియు నావృత్తాంతము తండ్రి కెప్పుడును తెలియఁ
జాలదనియు భావించుకొనియెను. అల్పప్రాశియగు శశకమువలె జ
గత్సింహుఁడు కన్నులుమూసికొని నిశ్చింతుఁడై యూరకుండక యు
చితసమయమును గనిపెట్టి తండ్రిపాదపద్మములపైఁబడి జరిగినవృ
త్తాంతమునెల్ల ననుతాపముతో నాతనికెఱింగించినచో నపత్యస్నే
హప్రాబల్యముచే ననుకంపవొడమ సదయుఁడై యాతఁడు కుమా
రునివిన్నపము నాలకించి మన్నించుననియుఁ బిదప నాశంకలన్నియు
నిశ్శేషముగ నశించి హృదయమునకు శాంతివొడముననియు నాతఁ
డు తలపోయుచుండెను.

జగత్సింహుఁడు, తిలోత్తమ, విమల, అభిరామస్వామి, మొ
దలగువారలేమేమి భావించుకొనిరో యవియన్నియును మహారాజు
నకుఁ దెలియవు. జగత్సింహుఁడు మందారణదుర్గమందు వీరేంద్ర
సింహునిమందిరమున పఠానులచేఁజిక్కెనను వార్త తక్షణమే మా
నసింహునకుఁ దెలిసెను. కుమారుఁడు ప్రణయముగ్ధుఁడై దుర్గాధి
పతియంగీకారము లేనిదే యవేళయందు దుర్గమునఁ బ్రవేశించుట,
మొదలగువృత్తాంతములన్నియు నెప్పటికప్పుడు మానసింహుఁడు తె
లిసికొనుచుండెను. తనయునిపై నాతని కెంతయో యాగ్రహము
వచ్చెను. మానసింహమహారాజు వీరేంద్రునివృత్తాంతమును పూ
ర్వమునుండియు పూర్ణముగా నెఱిఁగియుండినవాఁడగుటయే గాక వా
రందఱును గులహీనులనియు, నీచసంపర్కముగలవారనియు నాతఁ

వెలింగియుండెను. అట్టివారు తనకు బంధువులని మాటవరుసకైన ను చెప్పుట కాతని కిష్టములేదు. అట్టివారితనయను కోడలనుగాఁ జేకొనుట కాతఁడించుకంతయు నంగీకరింపఁడు.

అనేకవీరాధివీరులసమక్షమున తండ్రియెదురనిల్చుండి జగత్సింహుఁడు మహాగర్వముతో నైదువేలమందిసైనికులసాహాయ్యమున పఠానులను సువర్ణరేఖానది యావలకు పాఱఁదోలివత్తునని బీరములువలికి పోయియుండెను. మానసింహుఁడు కుమారునిస్పర్థయును సాహసమును జూచి మిక్కిలిగౌరవించి యాతఁడు కోరినసైన్యములనిచ్చి పఠానులజయించుభారమంతయు నాతనిపైఁ బెట్టెను. అట్టిగురుతరమైనమహాభారమును వహించినజగత్సింహుఁడు యథేచ్ఛగఁ గన్యాన్వేషణకార్యమునఁ దగుల్కొని తస్కరునివలె నితరుల దుర్గమున నర్ధరాత్రియందుఁ బ్రవేశించి దుర్గేశునితనయపైఁ బ్రణయలీలాప్రమత్తుఁడై కర్తవ్యమును విడనాడెను. ఈసమాచారములన్నియు మానసింహునియాగ్రహమును మఱింత యభివృద్ధిచేయుచుండెను. వీరేంద్రసింహునితనయతోఁగూడి యామోదనిమగ్నుఁడైయున్న జగత్సింహుఁడు పఠానులచేఁజిక్కి బందీయయ్యెననుసమాచారము తెలియుటతోడనే మానసింహునికోపము మితిమీఱిపోయెను. ఆకారణముచే నాతఁడాక్షణమ పఠానుకులము నామూలముగ ధ్వంసముచేయుప్రయత్నములఁ జేయఁడయ్యెను. అవిధేయుఁడును నయోగ్యుఁడు నగునట్టికుమారునకు శుభమొడగూర్చుట యయుక్తమనియు నిష్ప్రయోజనమనియు మానసింహుని యభిప్రాయము.

విమలయస్త్రాఘాతముచేఁ గటుల్ఖానుఁడు మరణముఁబొందెను. మరణకాలమున కటుల్ఖానుఁడు జగత్సింహునితో సంధిప్రస్తా

వముష్పుచేసెను. జగత్సింహుఁడు బంధమునుండి విడివడియెను. విడుదలయైనపిదప నాతఁడు పోయి తండ్రినిజూచి పఠానులప్రార్థనానుసారముగఁ దండ్రితో సంధిప్రస్తావమును జేసెను. మానసింహుఁడు తాను శీఘ్రముగ డిల్లీకిఁ బోవలసియుండుటవలనను, తనసహకారియైన సయ్యదుఖాను వర్షకాలము పోవువఱకును సైన్యములను ప్రోగుచేసికొని తనకు సాహాయ్యముగ వచ్చుటకవకాశము లేకపోవుటవలనను, పై కారణములవలనఁ బ్రస్తుతము విగ్రహకార్యముల నడపింపవీలు లేకపోవుటవలనను సంధిబంధమునకప్పుడు సమ్మతించెను. పిదప మంత్రిఖాజాయిసాఖాను, క్రొత్తనవాబగుసులేమాన్ఖానుతోడను అస్మాన్ఖాన్తోడను, వచ్చి విస్తారముగ నుపహారాదికములను దెచ్చి మానసింహమహారాజునకు సమర్పించెను. మానసింహుఁడు వానినందుకొని వారిని యథాయుక్తముగ సన్మానించి వీడుకొలిపెను. పిదప మానసింహునియాజ్ఞాప్రకారము మొగలాయి సైన్యములు పాట్నానగరమునకుఁ బ్రయాణమైపోవుటకు సిద్ధమయ్యెను. మానసింహుఁడు జగత్సింహునిపై విశేషకార్యభారము లేమియు పెట్టలేదు. ఆతనియవజ్ఞతనుగూర్చి విచారణసేయవలయునని మానసింహుని యభిప్రాయమై యుండెను.

జగత్సింహుఁడు, తండ్రితనపై విరాగభావముతో నున్నాఁడను విషయమును తెలిసికొనలేదు. అతఁడు శిబిరమునువీడి తనగుఱ్ఱపు వాగెమ్మునకుఁ గట్టియున్నట్టియు బ్రాహ్మణునిచే లిఖింపఁబడియున్నట్టియు లిపినిచూచి యక్కడనుండి యట్లేవెడలిపోయెను. తండ్రియాజ్ఞను బడయకయే తండ్రికేసమాచారమును తెలుపకయే మందారణదుర్గమునకుఁ బోయి యచ్చటఁ దిలోత్తమను పాణిగ్రహణము చేసికొనియెను. వివాహమునకు తనబంధువులనేకులువచ్చి కలిసి

కోసరి. ఆయేమియు నామెయనుచరులును వచ్చియుండిరి. ఉత్సవసం బంధమగునానందములన్నియు యథేచ్ఛగ జరిగినవి. వివాహమునకు జనకుఁడగుమానసింహుని రావలయునని వేఁడుకొనలేదు. మాన సింహునియంగీకారమునుగాని తుదకాశీర్వాదమును గాని బడయువ లెననుప్రయత్నము లేమియును జరిపియుండలేదు. తనకుఁ దెలియ నిదే యీశుభకార్యమిట్లుజరుగునని మానసింహుఁడెన్నఁడు నను కొనియుండలేదు. మానసింహునియాగ్రహము మఱింతయధికమ య్యెను. అతనినోటనుండి యామానాగ్రహచిహ్నములేవియు వ్యక్తమ గుటలేదు. కాని యదిమొదలు మానసింహుఁడు రాజకీయవిషయ ములనుగూర్చి తనయునితో నాలోచించుటయె మానుకొనియెను. సామాన్యకార్యనిర్వాహకభార మాతఁడు వహియించియుండెను. జగత్సింహునకుఁ గార్యాకార్యములు మొదలగువానినిగూర్చి పర్యా లోచనముచేయుట వదలిపోయెను. మహారాజగు మానసింహుని హృదయకుండమున కుమారసంబంధమైన యసంతోషాగ్ని ప్రజ్వల నమగుచుండెను. అత్యంతమును ప్రజ్వలించుచున్న యామహాగ్ని యథాకాలమున నల్పుఁడగు జగత్సింహుఁడనెడియింధనమును త్రుటి లో భస్మముచేసివేయసమర్థమైనదనుజ్ఞానము ప్రేమముగ్ధుఁడును సౌందర్యసందర్శనపరతంత్రుఁడునగు కుమారజగత్సింహుని హృద యమునందు కలుగలేదు.

మానసింహమహారాజుగారి శిబిరము దారుకేశ్వరనదీతీరము నుండిపాట్నానగరమునకుఁ బ్రయాణమైపోయెను. కుమారజగత్సింహు నకాసంగతి తెలిసెను. కాని యాతఁడు యథాకాలమునఁ బోయి తం డ్రినిగాని, సైన్యమునుగాని చేరుకొనలేదు. రాజకార్యమందునియు క్తుఁడైనజగత్సింహుఁడు రాజోద్యోగియయ్యునునాతఁడెవ్వరికినిసాహా

య్యవ్వుగా ముందు పోయి యుండలేదు. అతని సైన్యము దారుకేశ్వరనదీతీరమున దిక్కులేకుండఁబడియుండెను. జగత్సింహుఁడును సతనిసైన్యమునుదక్క మిగిలినవారందఱును పాట్నానగరమునకు వెడలిపోయిరి. మానసింహమహారాజుకోపము మఱింత యతిశయమయ్యెను. అవిధేయుఁడును రాజకార్యములయందుదాసీనుఁడు నగుసైనికుఁడు తనయుఁడైనను నీపర్యాయము రాజదండనముచే దండింపఁబడకతప్పిపోరాదని మానసింహుఁడు తనహృదయమున స్థిరపఱచుకొనియెను.

తండ్రి తనపై విరక్తచిత్తుఁడయ్యెననుభావముచే జగత్సింహునిహృదయమొకప్పుడైన వ్యాకులతకు లోనుగాకుండ నుండెనా? లేదు. ఆతఁడొకనిమిషముకూడ కళవళపడకుండనుండెనని యెట్లు చెప్పఁగలము? అనేకసమయములయందు తండ్రి తనపై నాగ్రహముకలిగియున్నాఁడని మిగులఁ జింతించుచుండెను. మానసింహునికోపపరిణామ మత్యంతభయంకరమగునని కూడ నాతఁడు యోచించుకొనుచుండెను. జగత్సింహుని యపరాధము చాల గురుతరమైనదిగాఁ బరిణమించినమాట వాస్తవమే. కాని, జగత్సింహుఁడు చిక్కుపడినయవస్థయందే మఱియెవ్వరైనఁ జిక్కుపడినచో వారియవస్థయు నపరాధములును నంతకంటె తక్కువకాఁజాలవు. జగత్సింహుఁడు తనసైన్యమునువీడి యొంటరిగ సాలారణ్యమున కేగునప్పటికక్కడనొకభగ్నాలయమునఁ బ్రాణావశిష్టయై తిలోత్తమ పడియుండెను. ఈయవస్థయందున్నప్పుడెవ్వఁడైనను ప్రాణాధికయగు సుందరికి సేవసేయుటను వదలి తదితరకర్తవ్యకార్యములయందు నిష్టచిత్తుఁడగునా? అటుపిదప వివాహవిచారము. తండ్రియనుమతిలేదు. పైగా నామె వీరేంద్రసింహునితనయ. ఆమెను బరిణయముచేసి

కొనుటకు మహారాజు సమ్మతింపఁడని యాతఁడెఱుంగును. అట్లయ్యును గోప్యముగా వివాహకార్యమును పూర్తిచేయుట యత్యంతగురుతరాపరాధమయ్యెను. కాని యేసుందరికొఱకు హృదయము నస్త్రత్తమైపోవునో, ఏరమణిని పొందనిచే జీవనధారణ మనావశ్యముగఁ గన్పట్టునో, ఏయబలామణి చింతయందుఁదక్క వేఱుకార్యములయందు మనసుపోవదో, అట్టిమోహనాలతికను పొందవలయునను నుత్సాహమునఁ బ్రాణమే ప్రమత్తమైనచో నట్టివారిష్టసిద్ధియగుమార్గములను విడిచిపెట్టి విరుద్ధకంటకితమార్గముల నవలంబింతురా?

ఇంతియేగాక జగత్సింహుఁడు కేవలమాసుందరీసందర్శనలాలసుఁడై యొకదినముననైన దనకార్యములను నడపుచుండుట లేదు. గొప్పగాలియు వానయు వచ్చుటచే జగత్సింహుఁడు మార్గమధ్యమునఁ జిక్కి యెచ్చటనైన నాశ్రయము దొరకునేమోయని చూచుచుండ నింతలో నెదుట శైలేశ్వరునిమందిరము కనఁబడియెను. అందులోని కాతఁడు పోవుటతటస్థించెను. తనభవిష్యన్మనోమోహినియగు తిలోత్తమ యందుండునని మొట్టమొదట నాలయమునకుఁబోవునప్పుడాతనికిఁ దెలియదు. పిదప నచ్చట నామెదర్శన మయ్యెను. దర్శనమాత్రముననే ప్రమత్తత కలిగెను. ఆప్రమత్తతను తనహృదయమునుండి దూరముగా తఱిమివేయవలయునని జగత్సింహుఁడనేకవిధములఁ బ్రయత్నించెను. కాని, యాచింతను, నాకల్పనలను నాతఁడు విడిచిపెట్టఁజాలకపోయెను. అట్టిఘటనము సంఘటితమై పిదప హృదయమునందలి యాప్రబలానురాగప్రవాహవేగము నెవ్వరు సులభముగ మరలింపఁగలుగుదురు? మఱియు చిత్తక్షేత్రమునుండి యాప్రబలాకర్షణరేఖలనన్నిటి నెవ్వరార్పివేయఁగలరు? అటుపిమ్మట జగత్సింహుఁడా మనోమోహినీపరిచయమును దెలిసి.

కొనవలయునని పదునైదుదినములకుఁ గిమ్మట మరల స్వస్థలమున కేవచ్చెను. ఆమెసంగతిని తెలిసికొనినపిదప నాతని హృదయము మథితమైపోయెను. పరిచయమైనతోడనే యాసుందరీసమాగమ లాభము తననుదుట వ్రాయఁబడియుండలేదని యాతఁ డనుకొని యెను. వీరేంద్రసింహుని తనయతో మానసింహునికుమారునకు వివాహసంబంధము కేవల మసంభవము. ఎప్పటికిని సంభవింపఁదగినదికాదు. ఇప్పుడు జగత్సింహునకొకభ్రమ కలిగెను. తనజీవన సారస్వరూపయగు నాయబలామణి నొక్కమారు కడసారిచూచి యామెచే సెలవుఁగైకొని రావలయునని యాతనికాశపొడమెను. అదియాతని కజ్ఞానముచేఁ గలిగిన భయానకభ్రమ—ఆరీతిగ చూచి సెలవుగైకొనుటచేఁ బ్రణయము నూఱురెట్లభివృద్ధినొందునని హతాశులగుప్రియులు తెలిసికొనఁజాలరు. అదర్శనముచేఁ బ్రణయలోలత కాలక్రమమున మందీభూతమైనను కావచ్చును. కాని దర్శనరూపమనెడియింధనసంయోగముచేఁ బ్రణయానలము ప్రజ్వలితమై ప్రబలముగ మండుచు విస్తారముగఁ బైకి లేచును. అదియెఱుఁగక ప్రేమగలవారు తుదిసందర్శనముకొఱకై యున్మత్తులగుచుందురు. అనేకసందర్భములయం దట్టితుదిసందర్శనమే సర్వనాశనమునకుఁ గారణమగుచుండును. జగత్సింహుని యదృష్టమునకు నావిధముగనే సంభవమయ్యెను.

విమలయాహ్వానముచేయుటచే జగత్సింహుఁడామెతో మందారణమునకుఁబోయెను. దుర్గాధిపతియనుమతిలేనిదే దుర్గములోనికిఁ బ్రవేశించుటకాతనికిష్టము లేకపోయెను. విమలయతనికొక్కరంధ్రమున తనస్వవిషయమునుగూర్చి చెప్పినపిదప జగత్సింహుఁడుదుర్గమునందుఁ బ్రవేశించెను. అప్పటిప్రస్తావనసందర్భమున విమలయుపయోగించిన

యొకటిరెండుమాటలు వినినపిదప జగత్సింహునకు క్రోధమో లేక, చిత్తవికారమో కలుగుట మంచిదేయయ్యెను. జగత్సింహుఁడామెను సుచరిత్రయని సంబోధించుటకై, విమల తాను కుచరిత్రనని చెప్పుకొనియెను. స్త్రీలు తాము కుచరిత్రలమని చెప్పుకొన్నచో నది మిగులఁ జెడ్డయర్థమును వ్యక్తపరచుచుండును. దుర్గమునందు ప్రవేశించునప్పుడు గుప్తమార్గప్రస్తావము రాగా విమల "చోరుఁడున్నచోట కన్నముండును" అని చెప్పియుండెను. అది విన్న రాజపుత్త్రున కనుమానము కలుగవలసి యుండెను. ఏమనిన "చోరుడు—కన్నము" అనుపదములను గుప్తప్రణయమునకు గుప్తోపాయమని చెప్పినట్లు సూచితమగుచుండెను. కులాంగననోటనుండి యట్టిమాటలు వచ్చుట యుక్తముకాదని యాతనికప్పుడు తోఁచియుండినచో నిట్లు సంభవించియుండదు. జగత్సింహుఁడా మాటలన్నియును సరసప్రవీణయగు విమల సరసవాక్యములని యోచించి యర్థాంతరమును తెలిసికొనఁడయ్యెను. వస్తుతః అదియే నిజమని తోఁచుచున్నది.

అంత్యసందర్శనమయ్యెను. కడసారిసందర్శనమున నేమిజరుగునో, ఈసందర్భమునందును నదియే జరిగెను. యిరువురును పరస్పరము నాత్మసమర్పణము చేసికొని చిరకాలావిచ్ఛిన్నమగు ప్రణయపాశమునందు బద్ధులైపోయిరి. ఈవిధముగా వారిప్రణయలీలాచరిత్రము చెప్పఁబడియెను. జగత్సింహుఁడు వీరుఁడును, సైన్యాధిపతియు నక్బరుపాదుషహా సేవకుఁడునై యుండెను. అందువలన నాసమయమున, ప్రణయరంగమున సాకితిగాఁ బ్రవృత్తుఁడై యుండుట యాతని కుచితముకాదు. కాని ఘటనలన్నియు నాతనికి ప్రతికూలములై యున్నవి. ప్రణయరంగక్షేత్రము సందభినేతృఁడై యుండఁ బ్రార్థించిన వాఁడుకాఁడు. ఘటనాపరంపర యసంభావితోపాయములచే నాతని

సారంగస్థలము పైఁగూర్చుండఁజేసెను. ఆమదిరామోహానావేశ మొక్కసారి తలకెక్కినచో నెట్టివీరుఁడును దానిశాసనమునుండి బయట పడజాలఁడు.

మానసింహుఁడీసంభవములనన్నిఁటినెఱుఁగునా? ఆతని కే వ్యాపారమును తెలియ లేదని తోఁచుచున్నది. అయినను నాతఁడు కుమారునిపై నాగ్రహము కలిగియుండెను. అతఁడు మొదట స్వామికార్యమును సాధించి పిదపనే స్వసుఖసంతోషవిషయిక యోచనము చేయవలయునని తలంచెడివాఁడు. అట్లుండుటయే కర్తవ్యనిష్ఠుఁడగువీరునకు లక్షణమై యుండును; న్యాయపరాయణుఁడును కర్తవ్యనిష్ఠుఁడగుసేవకుఁడు నగునంబరేశ్వరుఁడట్టియుద్రేకముతోడనే జగత్సింహునిపై నతికుపితుఁడయ్యెను. క్రమముగ ననేకవిధములచే నాతనికోప ముత్తరోత్తరాభివృద్ధినందెను. దానినిగూర్చి పాఠకు లిదివఱకు చదివియేయున్నారు.

ఇంతేగాక జగత్సింహుఁడు మాసాధికకాలము తనసైన్యమును విడిచిపెట్టి దూరమున నివసించియుండెను. అది చాలగొప్పయపరాధము. అది క్షమింపఁదగిన నేరము కాదని మానసింహునకు గట్టినమ్మకము. ఆతనికోపమునకు హద్దులేకుండెను. అందుచే మహారాజు మానసింహుఁడపరాధిని సజీవావస్థయందైనను నది యసంభవమైనచో మృతావస్థయందైనను తీసికొనిరావలయునని యాజ్ఞయొసంగెను. ఆయాజ్ఞను వినినసభాసదులందఱును నాతనిక్రోధాధిక్యమును దెలిసికొని యెవరు నేమియు ననలేకపోయిరి.

జగత్సింహుఁడు శైలేశ్వరమహాదేవుని మందిరముకడ బందీయయ్యెను. ఏస్థలమునందాతనిప్రణయాభినయమునకుఁ బ్రారంభము కలిగెనో; ఆస్థలముననే యాతని యవనికపడిపోయెను.

## నాల్గవప్రకరణము.

---

పాట్నానగరమున మానసింహమహారాజుగారి దర్బారుమం
దిరమునం దిప్పు డొక యసాధ్యకార్యము జరుగనై యుండెను. అట
యథాసమయమున ప్రశ్నాతీతమైన యొకవిషయము నడవనున్నదో.
ఇఁక కొంచెము సేపటిలో నచ్చట మిగులగౌరవాస్పదుఁడైన రాజ
సేవకునియపరాధమును గూర్చి విచారణ జరుపఁబడును. రక్షకభటు
లస్త్రధారులై నాల్గువైపులను నిలువఁబడియుండిరి. కొల్బలమంతయు
ను గుట్టుపురోహితులును నందఱు నిష్టానుసారము విచారణసభకు
వచ్చి సిద్ధముగనుండవలయునని యుత్తరువులను పొందియుండిరి. వే
లకొలఁది సైనికులు సభాస్థలమును చేరియుండిరి. నగరవాసులందఱు
ను వచ్చి చూచుట కభ్యంతరము లేమియు లేవు. ఆకారణమున వి
చారకార్య మారంభమగుటకు ముందు చాలసేపటినుండియును జనస
మాగమముచే విశాలమైన యాదర్బారుమందిరమునం దెచ్చటఁజూ
చినను సంపూర్ణముగ ప్రజలు క్రిక్కిరిసియుండిరి.

యథాసమయమున నగారా శబ్దమయ్యెను. వాద్యధ్వని యా
గిపోయినతోడనే స్తుతిగాయకులు మంగళగానములను పాడి ముగిం
చిరి. పిదప తూర్యధ్వని యయ్యెను. సభాగృహమునందున్నవారంద
ఱును తలలెత్తి మహారాజువచ్చెడిమార్గమువంకఁ జూడనారంభించి
రి. తోడనే యంబరేశ్వరుఁడగు మానసింహమహారాజు ధీరగంభీర
పాదనిక్షేపముతో ప్రత్యేకముగనున్న యొకమార్గమునవచ్చి సభా
స్థానమునఁ బ్రవేశించెను. ఆతనితోఁగూడ నాతనియనుచరులును సే
నాపతులును సభాసదులును పారిషదులు నాతనిననుసరించి వచ్చిన

వారలను క్రమముగా నాసభలోఁ బ్రవేశించిరి. అందఱిముఖములును భయముచే నాక్రమింపఁబడియుండెను. నాఁడేదియో యొకభయంకరవ్యాపారము సంఘటింపఁగలదని యందఱును భయవ్యాకులితహృదయులై యుండిరి. మానసింహమహారాజు సభయం దాతనికి నిర్దిష్టమైయున్న యెత్తైనభద్రాసనముపై గూర్చుండెను. సేనాధిపతులు సభాసదులు మొదలగువా రుభయపార్శ్వములయందును కొంచెము తగ్గియున్న యాసనములపైఁ గూర్చుండిరి. అటనున్నవారందఱికిని మానసింహమహారాజు ముఖమునందు స్థిరగాంభీర్యభావసూచకలక్షణములు గన్పట్టుచుండెను.

జనసమాగమముచే సభయంతయు నిండియుండినను, నత్యంతశాంతమును నిస్తబ్ధతయు నంతటను విరాజిల్లుచుండెను. ఎవరినోటినుండియును మాట లేదు. పార్శ్వమునందున్న జనులలోఁగూడ మాటలాడవలెయు ననుప్రవృత్తి లేదు. గట్టిగ నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను విడుచుటకైన నెవరికిని ధైర్యము లేదు. అందఱును చింతాకులులై యుండిరి. అందఱును భయావహులై యుండిరి.

మహారాజు సింహాసనము నధిష్ఠించి యకంపితగురుగంభీరకంఠముతో "బందీని తీసికొనిరావలయును" అని యాజ్ఞాపించెను.

తోడనే సభయంతయు విచలితమయ్యెను. అక్కడనున్నవారందఱిముఖములును మఱింత యుమ్మలికముతో కందినట్లయ్యెను. అందఱు నుత్సుకులై మార్గమువంకఁ దిరిగి చూడసాగిరి. అప్పటికి చుట్టుకొనఁబడియున్న నడివయస్కులగు భటులమధ్యనుండి బందీతల వాల్చుకొని యాసభాప్రదేశమునందు ప్రవేశించెను. జనులందఱును కరుణాసూచకములగు నేత్రములతో నపరాధిని చూచుచుండిరి. ఆబందీ "కుమారజగత్సింహుఁడు."

బందీ వచ్చి యెదురుగ నిలిచినతోడనే మహారాజగు మానసింహుఁడు పూర్వమువలెనే దృఢకంఠముతో "బందీజగత్సింహా! నీవనేకవిధములగు నపరాధములను జేసి యపరాధివైతివి. నీయపరాధములను రెండుభాగములుగా విభాగించితిని. కొన్నియపరాధములు పారివారికమైనవి. మరికొన్నియపరాధములు రాజకీయమైనవి. ఇప్పుడు నీయపరాధముల నన్నిఁటిని విచారణచేసి నీకు తగినదండన విధింపఁబడును. రాజకీయసంబంధములైన నీయపరాధములు చాల గొప్పవి. విచారణకార్యము సులభముగానుండు నని యెంచి ముందు నీపారివారికాపరాధములు విచారించుచున్నాను." అనియెను.

అవనతశిరస్కుఁడైన జగత్సింహుఁడు మిగుల లజ్జచే మఱింత తలవంచుకొనియెను. సమీపమునందున్న మొగలాయీపారిషదులలో వృద్ధుడొకఁడు తనస్థానమునుండి లేచి నిలుచుండి మహారాజునకు విహితవినయపురస్సరముగ నభివాదనముచేసి "అధీనుఁడగు నీయపరాధిని క్షమింపవలయును. సవినయముతో విన్నవించుకొనుచున్నాడను. పారివారికమైనయపరాధములనుగూర్చి యాలోచించునప్పుడితరులెవ్వరును వినవలసినయావశ్యకత లేదు. ఆసమయమున మేమందఱము మరియొకస్థలమునకుఁ బోయియుండవచ్చునా?" అని విన్నవించుకొనియెను.

మానసిం—వలదు. ఎవరును నీస్థలమునువిడిచిపోవలసిన యావశ్యకత లేదు. ఏమనిన—అపరాధి పారివారికాపరాధములతోఁగూడ రాజకీయాపరాధములను గలిసిచేసియుండుటచే నొకయపరాధముయొక్క విచారణపై రెండవయపరాధవిచారణ యాధారపడియుండును.

మొగలాయీపారిషదుఁడు మరల కూర్చుండెను. అందఱును

విగ్రహములవలె తమతమస్థానములయందు కూర్చుండి మహారాజాజ్ఞ నెదురుచూచుచుండిరి.

మహారాజు — బందీ! వినుము. ముందునేయుప్రశ్నలకు నిజమైనప్రత్యుత్తరములను చెప్పకపోయినచో నీయపరాధములు మఱింతగొప్పవిగా గ్రహింపఁబడును.

జగ — (గర్వముతో) మహారాజా! శాసనము కేవలమనావశ్యకమైనది. జగత్సింహుఁ డసత్యములను చెప్పలేనివాఁడు నెఱుఁగఁడు. ప్రాణభయముచేనైన నసత్యములనుడువ నశక్తుఁడు.

మాన — నీవు వీరేంద్రసింహుని యంతఃపురమునందలి యొకగదియం దొకస్త్రీతోఁగూడ పఠానులచేఁ బట్టువడి బందీగాఁ గొనిపోఁబడలేదా?

జగ — ఔను. కొనిపోఁబడితిని.

మాన — నీవు పఠానులవశమున బందీవైయుండి కటులుఖాను ని పాలితతనయ యగునయేషాహృదయమందు ప్రేమలాలసత నుత్తేజితమగునట్లు చేసియుంటివా?

జగ — మహారాజా! ఆప్రశ్న కుత్తరము చెప్పవలయుననినచోఁ జాలఁ గలదు. క్షమింపవలయును. నవాబునందినియగు నయేషా నాకు పరమహితైషిణి. నేననేకాపరాధములచే నాపాదితుఁడనైన యపరాధినైనను, ఇప్పుడు న్యాయవిచారణకొఱకు మీసన్నిధానమునకు వచ్చి నిలుచుండుటకు సమర్థుఁడనగుట నవాబుతనయయగునయేషా గుణాతిశయముచేతనే. నేనస్త్రఘాతముచే క్షతవిక్షతశరీరుఁడనై జ్వరవికారముచే స్మృతితప్పియున్నప్పుడు నవాబునందినియగునయేషా తల్లివలెను సోదరివలెను సహధర్మచారిణివలెను సఖివలెను సర్వప్రయత్నములతోఁ దను శుశ్రూషచేసి నా కారోగ్యమును గలుగఁజేసినది. ఆ

దేవికి భక్తితో నమస్కరించెదను. సర్వాంతఃకరణముల చేతనా నామెను సన్మానించెదను. ఆమె నిష్కపటచిత్తయగు యాత్మీయబంధువని నాయభిప్రాయము. అట్టిదేవకన్యను ప్రేమదృష్టితోఁ జూచుట కధముఁడనై నాకు ధైర్యమెన్నఁటికి నుండదు. ఆమెను దేవతగా భావించి పూజార్హము లగుభావములతోఁ దక్క మఱి, యేయితరభావములతోఁడను జూడవలయు ననుప్రవృత్తి యెప్పుడును లేదు. కాని చెప్పుటకు హృదయము విదీర్ణమైపోవుచున్నది; ఒకానొకయసంభావితఘటనచే గుణవతి యగునవాబునందిని యయోగ్యుఁడ నగునాయందు ప్రేమాసక్తయైనదని తెలియవచ్చినది. సదయహృదయయగు నయేషాహృదయము మితిలేనియాతన కాకరమయ్యెనని తెలిసినది మొదలుకొని యత్యంతకష్టముల ననుభవించుచుంటిని. ఆమెను ప్రణయోన్మత్తనుగాఁ జేసితిననుమాట యసత్యము; అపారమైన యామెప్రణయమున కించుకైనను ప్రతిదానమునుజేసి సమాధానపడినవాఁడనైనచో నాసుఖసౌభాగ్యానందములకు పారమే లేకుండ నుండియుండును. ఆమెహృదయమున ప్రేమోత్తేజనము చేయుటయన చాలదూరతోపాస్తవిషయము. ఆమె యాహృదయమునుండి ప్రేమాకర్షణచిహ్నమునుమాత్రము తొలఁగఁజేయుటకొఱ కెట్టియసాధ్యకార్యమైనఁ జేయవలసివచ్చినచో నందులకించుకంతయును వెనుకంజవేయను.

మాన——ఇందువిషయమున నీకును పఠానులనవాబగు నస్మాన్‌ఖానునకును ద్వంద్వయుద్ధమయ్యెనా?

జగ——అయినది. మహారాజా! అయేషాప్రణయమే యందులకుఁ గారణము. అస్మాన్‌ఖా నీప్రపంచమున నయేషాయొక్క ప్రేమకు రెండుస్థానము లుండరాదు. అందుచే మనయిరువురియం దెవ్వరైననొక రిప్పుడంతమొంది తీరవలయు ననినాతో చెప్పె,

ను. నేనిందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ "నాకయేషాపై వలపు లేదు. అందునిమిత్తము యుద్ధముచేయవలసినప్రయోజనము లేదు" అని స్పష్టముగా తెలియఁజెప్పితిని. అస్మాన్ "నీవు ప్రేమించుట లేదు. కాని అయేషా నీయెడ ననురాగయై యున్నది. యుద్ధ మొనర్పుము క్షమాపణ లేదు. నీవు వధ్యుఁడవు" అని చెప్పెను. అదియంతయు అస్మాన్‌ఖానుకూడ నొప్పుకొనును. అతఁడు నాతో యుద్ధమునకుఁ గడంగినాఁడు. కాని నేనాతనితో యుద్ధమును చేయ లేదు.

మాన—నీవు నవాబుకుమార్తె కప్పుడప్పుడుత్తరములను పంపియుండ లేదా?

జగ—అప్పుడప్పుడు మరలమరల వ్రాయ లేదు. ఒక్కసారి వ్రాసితిని.

మా—నీవు కారణము లేనిదే అయేషాను చూచుటకు పోయియుండ లేదా?

జగ—పోయియుంటిని. ఈదేశమును విడిచిపోవుకాలమునం దుతుదిపర్యాయ మొకసారి చూచివచ్చుటకై పోయితిని.

మాన—ఆమెను రావలయునని నీవెవరిచేనైనను వర్తమాన మంపితివా?

జగ—రావలయు నని వర్తమానమంపితిని.

మాన—నీవయేషాను జూడఁబోయినప్పుడామె నిన్ను చూడ నంగీకరింపక నిన్ను వెనుకకుఁబొమ్మని యన లేదా?

జగ—ఒకానొక కారణవిశేషముచే నామె నన్ను చూచుటకంగీకరింపనిమాట నిజము.

మా—(విరసపునవ్వును నవ్వి) నీవు నబాబునందినియం దాసక్తుఁడవై యుండ లేదని యిప్పుడును జెప్పెదవా? నీవామెకు ప్రేమా

తాన్నేహములను జూపితివా? లేక ఆమెయే నీయెడ ననురాగిణి యయ్యెనా?

జగ—అగును. మహారాజా! నేను దానినిగూర్చి మొదటనే చెప్పియుంటిని. ఇప్పుడును జెప్పెదను. నమ్ముటయు నమ్మకపోవుటయు మహారాజువారి యిచ్ఛాధీనము.

మాన—(దృఢస్వరముతో) వీరేంద్రసింహునితనయ నీకుపపత్నియా?

జగత్సింహుఁడు విచలితుఁడయ్యెను. అతనిశరీరమున విద్యుత్ప్రవాహము ప్రవహించినట్లయ్యెను. ఆతఁడు స్థిరస్వరముతో చెప్పఁదొడంగెను. "మహారాజా! మీరు భూపాలురు. శాసనపాలనకర్తలు. ప్రభువులు. విశేషించి నాకు జనకులు. అందుచే ప్రత్యక్షదేవతాస్వరూపులైయున్నారు. మీరడిగినప్రశ్నకు సరియైనప్రత్యుత్తరమునిచ్చుటకు శక్తుఁడుగ నున్నాఁడను. ఇతరులెవ్వరైన భ్రమచేఁగాని పరిహాసమునకైగాని యట్టిప్రశ్నను వేసినచో వారి నానిమిషముననే సర్వనాశనముచేసితీరుదును. వీరేంద్రసింహునితనయ నాసహధర్మిణి. పవిత్రమంత్రానుష్ఠానపురస్సరముగా పరిగ్రహీతయైన ధర్మపత్ని.

మానసింహుఁడు జటలువెఱికినసింహమువలె భయంకరరోత్తేజితస్వరముతో నిట్లనియెను. "నరాధమా! రాజపుత్త్రకులకళంకా! పాపోద్రేకములైనయిట్టిమాటలను నాసమక్షమున వచియించినప్పుడు నీజిహ్వ ముక్కముక్కలైపోలేదేమి? క్షోభచే తనులజ్జచేతను నీప్రాణమాలోడితముకాలేదేమి? వీరేంద్రసింహునికుమార్తె నీకు ధర్మపత్నియా? ఏవీరేంద్రసింహుఁడు వారివాహకునివలె పవిత్రమైన నాయంతఃపురమునందు ప్రవేశించిపరిచారికాగౌరవమును

ధర్మమ్మును సర్వనాశనము చేయవలయునని యత్నించెనో, ఏవీరేంద్రసింహుఁడు నాయంతఃపురమునందు పట్టువడి వ్యభిచారిణియైన యొకశూద్రస్త్రీ తనూజాత యగువిమలను వివాహముచేసికొనియెనో, ఆపాపాత్ముఁడగువీరేంద్రసింహుఁడు నీకు మామయా? మఱియు నాశూద్రస్త్రీతనయ యగువిమల నీధర్మపత్నికి సవతితల్లియా? ఇంకను వారివారిచరిత్రములను చెప్పవలయునా? నీధర్మపత్ని యనిచెప్పెడి యాస్త్రీ యొకజారజగర్భమున జన్మించినది. ఇంతేకాదు. శశిశేఖరుఁడనుపేరుతో ప్రపంచమునంతను తలక్రిందులుగఁ జేయయత్నించి యనర్థోత్పాతములను గల్గించినసన్యాసి యిప్పుడభిరాముఁడై పరిణమించిన యాతఁడు నీధర్మపత్నికి మాతామహుఁడు. అతఁడు ప్రవాసియగుటకుఁబూర్వము ప్రవాసియైనమఱియొకనిభార్యకు గర్భోత్పాదనము చేసి పలాయనమైపోయెను. కాశికేగి బహుశాస్త్రములనభ్యసించియు తనకు సేవసేయుచు నివసించియుండుటకు గృహమునొసంగిన యొకశూద్రకన్యకన్యాధర్మమునునాశనము చేసెను. ఆమహాపురుషుఁడిప్పుడు పరమజ్ఞాని. ఛీ! ఏమి! నీవివేచనము—నీచజఘన్యులైన వారందఱు నీకాత్మీయపరివారముగా నెంచుకొనుచు సామాన్యపు జమీందారునితనయను వివాహముచేసికొంటివి. నీవామెను నీయుపపత్నిగా నంగీకరించినచోఁ గొంతవఱకు నీయపరాధము స్వల్పమై క్షమించుట కర్హమై యుండును. తండ్రియిష్టమునకు విరోధముగా తండ్రియాశీర్వాదముగాని తండ్రియంగీకారముగాని యపేక్షింపనిదే యట్టినికృష్ట వంశము వారితో సంబంధమును చేసికొనినకుమారుఁడు తండ్రికిఁ బరిత్యజనీయుఁడు. ఇదిమొదలు జగత్సింహుఁడు నాకుమారుఁడుకాఁడు. నీవెవరితోనైనను మానసింహునితనయుఁడనని చెప్పికొనినచో నీకు ప్రాణదండనము సంభవించును.

సభయందలివారందఱు భయభ్రాంతులై మహారాజాజ్ఞను వినుచుండిరి. మహారాజు మరల చెప్పఁదొడఁగెను—ఇఁక నీరాజకీయాపరాధములనుగూర్చి యాలోచింపవలసియున్నది. నీవు బాదుషహావారి సేవకుఁడవై యొకానొక కార్యభారమును వహించిన సేనాధిపతివయ్యును ననాయాసముగా నొకతస్కరునివలె నర్ధరాత్రియం దెవరు నెఱుఁగకుండ దుర్గాధిపతికి తెలియనిదే యితరులదుర్గములోనికి ప్రవేశించియుండ లేదా?

జగత్సింహుఁడు ప్రత్యుత్తరమేమియు నీయకుండఁదలవాల్చుకొనియుండెను. మానసింహుఁడు చెప్పఁదొడఁగెను. ఐదువేలసైన్యమును కూడఁదీసికొని పఠానులను తరిమివేయుభారమును వహించి యాకార్యమును జేయకయే స్వసుఖప్రయత్నమున నాకీలాభము నాశించి యక్కడ నుండ లేదా?

జగత్సింహుఁడు నిరుత్తరుఁడయ్యెను. మానసింహుఁడు చెప్పఁదొడఁగెను. పఠానులచెఱనుండి విడుదలయైనపిదప నీవు సైన్యములున్నకడకుఁ బోయి వారిని కలిసికొని నాయాజ్ఞల నెదురుచూచుచు నేలయుండ లేదు?

జగత్సింహుఁడు మాటాడ లేదు. మానసింహుఁడు మరలఁ జెప్పదొడఁగెను. సేనాధిపతులందఱును శిబిరములను దీసి సైన్యసమేతులై పోవుచున్నప్పుడు నాయాజ్ఞానుసారముగఁ బోయి నీవు వారితో నేలచేర లేదు?

జగత్సింహుఁడు మాటాడ లేదు. మానసింహుఁడు తిరిగి చెప్పనారంభించెను. ఏవిధమైనయుత్తరువును బడయనిదే బాదుషావారియేకార్యమునందును చేరనిదే స్వతంత్రుఁడవై కాలహరణము నేల చేసితివి?

జగత్సింహుఁ డేమియుఁ జెప్పలేదు. మానసింహుఁడు నుడువసాగెను. చెప్పుము! దురాత్మ! కర్తవ్యజ్ఞానవిహీనుఁడవైన నీయట్టివాని కెట్టిశిక్షవిధింపవలయును? ప్రాణదండనమేనీకుఁ దగినదండనమైయున్నది.

మొదటఁజెప్పిన మొగలాయీపారిషదుఁడు లేచినిలుచుండి యత్యంతవినీతభావముతో మహారాజునకు సలాముచేసి "హుజూర్! అభయము ప్రసాదింపఁబడుఁగాక! ఒకవిన్నపము విన్నవించుకొనుచున్నాఁడను. యువరాజు మీకు పుత్రు—

మాటముగియకపూర్వమే మానసింహుఁడు వజ్రగంభీరస్వరముతో నిట్లనియెను. హతభాగ్యుఁడగు నీనీచుఁడు నాకుతనయుఁడని చెప్పువారెవరు? నాకుఁ గుమారుఁడేయైనచో రాజద్రోహియై కర్తవ్యకార్యమునందనాసక్తుఁడై ప్రభువున కవమానమును గలుగఁజేయఁడు.. పుత్త్రత్వసంబంధమును పరిత్యాగముచేయవలయుననియే పారివారికసంబంధము లగునపరాధములని మొట్టమొదటవిచారణచేయనారంభించితిని. ఆవిచారణముతోడనే యీహతభాగ్యునితో పుత్త్రత్వసంబంధము,తుదముట్టినది.

మొగ—మంచిది! మీరు ధర్మావతారులు. యోచించి చూడవలయును. యువరాజింకను తరుణవయస్కుఁడు.

మానసింహుఁడొక్కింతసేపథోముఖుఁడై యాలోచించి పిదప "దురాత్మా! వినుము; నీయపరాధములకుఁబ్రాణదండనముతక్క వేఱుసముచితమైనశిక్షయేదియు లేనట్లు తోఁచుచున్నది. అయినను నీచిన్నతనమునకుఁదగ్గినట్లు నీకు యావజ్జీవమును కారాగారవాసదండనమునుమాత్రము విధించితి" నని చెప్పి కావలివారలను జూచి "ఈ హతభాగ్యునిదుస్తులను ఆభూషణముల నన్నిఁటిని దీసివేసి నాసమక్ష

మునసే యీసభయందు సంకెలలను దగిల్చి యందఱును జూచుచుండఁగా వీనినాకారాగారమునకుఁ గొనిపొండు”అనియానతిచ్చెను.

మహారాజుగారియాజ్ఞ తత్క్షణమే నెరవేర్పఁబడియెన్ను. జగత్సింహుఁడు బందీదుస్తులనుతొడిగికొనియెను. లోహశృంఖలము లాతనిహస్తములయందును పాదములయందును నిబద్ధములయ్యెను. నాల్గుమూలలనుండియును నస్ఫుటములగుహాహాకారములును నిట్టూర్పుధ్వనులును బయలువెడలెను. సైన్యాధిపతులందఱును తలలు వాల్చుకొనిరి. వృద్ధులందఱినేత్రములనుండియుఁ గన్నీరు ప్రవహించుచుండెను కావలివారలు బందిని గొంపోయిరి. సభయు విడిపోయెను.

## ఐదవప్రకరణము.

### వార్తావహుఁడు.

దారుకేశ్వరనదీతీరమునకుఁ బోయిరమ్మనియాజ్ఞాపింపఁబడ్డిన సైనికుఁడు మధురాసింహునిసైన్యమునువీడి యొంటరిగా మందారణదుర్గాభిముఖుఁడై కొంచముదూరము వచ్చినపిదప నాతనికి దారియందు వికటవేషధారియైన గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు కనఁబడియెను. గజపతికొంచముసేపటికిపూర్వమశ్వారోహియైనజగత్సింహునికలిసికొని యాతనిదొద్దనుండి యొకరూపాయను బుచ్చుకొనియుండెను. మరల నింకనొకయశ్వారోహి యగువీరపురుషుఁడు వచ్చుచుండుటను జూచి

మనస్సునందు తనకది సుప్రభాతమనియు, నామనుష్యునితో మాటాడినచోఁ దనకేదైనలాభముండుననియు భావించుకొని యశ్వారోహికెదుర్రేగినిల్చుండి రెండుచేతులను బైకెత్తి "అల్లామహాదేవుఁడు హుజూరతబియతును (మీదేహారోగ్యమును) కాపాడుఁగాక!" అని యాశీర్వదించెను.

అశ్వారోహి యగుసైనికుఁ డాశ్చర్యవేషియైనయామనుష్యునినోటనుండియాశ్చర్యభాషయందు వచ్చినయాయాశ్చర్యాశీర్వాదమును విని యాశ్చర్యమునొంది యాతనితో మాటలాడవలయు నన్నుమభిప్రాయముతో గుఱ్ఱమును మెల్లమెల్లగ నడపనారంభించెను. దిగ్గజుఁడాతనిపార్శ్వమునుండి నడచివచ్చుచుండెను.

అశ్వారోహి—మీ రేజాతివారు?

దిగ్గజుఁ డాలోచింపఁదొడంగెను. కొంచెము సేపయినపిదప గురువువారినడిగి తెలిసికొననిదే మీప్రశ్నకు సరియైనప్రత్యుత్తరమునీయఁజాలను " అనియెను.

అ—అదేమిమాట ? మీజాతినిగూర్చి ఇంకొకరి నడుగనిదే చెప్పఁజాలరా ?

దిగ్గజ—నేనేమో సరిగానే యుంటిని. కాని, నాజాతివిషయమింకను సరిగా లేదు.

సైనికుఁడు తనమనసునందు "ఈమనుష్యుఁడుపిచ్చివాఁడని తోచుచున్నది. ఇతనితో మాటాడినచో కాలము వ్యర్థముగా నష్టముగు " నని యోచించి "ఏమిచాల నాశ్చర్యముగ నున్నది." అనియెను.

దిగ్గజ—నేను హిందూబ్రాహ్మణుఁడను. పిదప నేను ముసల్మానుఁడనైతి నని విన్నాఁడను. పునః హిందువునగుటకుఁ జేయవల

సినదానినంతను జేసితిని. ఇప్పుడు నాజాతినిగూర్చి యేమనిచెప్పవలయునో మాస్వాములవారు సెలవిచ్చువఱకును నేనేమియుం జెప్పంజాలను.

సైనికుఁడు సంగతి నంతయును తెలిసికొనవలయు ననియెంచి "స్వాములవారెవరు?" అని యడిగెను.

ది—నాకధ్యాపకులు- పాఠములను చెప్పెడివారు."

సైనికుఁడు మరల విస్మితుఁడై "నీకధ్యాపకులా? నీకు వయస్సునందు కొంతయేమియు లేనట్లు తోఁచుచున్నది. ఇప్పుడును నీవు విద్యార్థివేనా?" అనియడిగెను.

దిగ్గజ— నాకు వయసత్యల్పము. ఆషాఁక్రనీ చెప్పినట్లు నేనింకను బసివాఁడనే. ఆమాటయెప్పుడుననసత్యముకాదు.

సైనిక—ఆషాఁక్రనీ యెవరు?

దిగ్గజుఁడు కొంచెము సేపుకన్నులుమూసికొని యోచించి పిదప "ఎవరోనేనెఱుఁగను." అనియెను.

సై—ఆషాఁక్రనీ స్త్రీయా? లేక పురుషుఁడా?

దిగ్గజుఁడు మరల కొంచెము సేపాలోచించి పిదప "నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁ జాలను. స్త్రీ యనియే తోఁచుచున్నది " అనియెను.

సైనికుఁ డాతనికి బుద్ధిచాలదని తెలిసికొనియెను. అట్టివానితోఁ బరిహాసమాడుచుండు టందఱికి నిష్టమే. సైనికుఁడు మరల "ఆషాఁక్రనీ స్త్రీయని యెవరివలన తెలిసికొంటిరి?" అనియెను.

దిగ్గజ—స్త్రీవలెనే చీరను ధరియించును. శిరోజములను కొప్పు పెట్టుకొనును. భూషణములను ధరియించును. యీలక్షణములనుచూచి స్త్రీ యని నిశ్చయించితిని.

సైని—ఆమెకు గడ్డమునుమీసము లున్నవా?

దిగ్గ—అవేవియుఁ గాన్పింపలేదు.

సైని—అందువలననే యామె స్త్రీయని తెలియుట లేదా?

దిగ్గజుఁడు కొంచెముసేపాలోచించి పిదప "అంతమాత్రముచే నిశ్చయముగాఁ జెప్పవలనుపడదు. నాకు పాఠము చెప్పినయధ్యాపకుల కనేకులకు గడ్డములును మీసములును లేవు. అనేకులు వైదిక లౌకికులకును మీసములుగడ్డము లేవు. ఈయుత్కలదేశమునందు పురుషులకుగడ్డములును మీసములును లేవు. మస్తకమునందో—కొప్పు పెట్టుకొనవీలులేనిశిరోజములు మాత్రము—" అనియెను.

సై—ఆషామ్రనీ యధ్యాపకురాలు కాదని చెప్పవచ్చునా?

ది—మహాశయులు చెప్పినది సరికాదని చెప్పను. కాని యాషామ్రనిముఖభావము మొట్టమొదట నాయధ్యాపకునిముఖభావమునకు సరిగా పోలియున్నది. అదియుఁగాక యాషామ్రనీవ్యవహారాదులాయధ్యాపకులవ్యవహారాదులవలె నున్నవి.

సైనికుఁడు కౌతూహలముతో "ఏవిషయమునందు?" అని యడిగెను.

దిగ్గ—ఆమె యెప్పుడును నన్ను కొట్టుచునేయుండును. కాని నాయందు మిగుల ప్రీతికలిగియుండును. నేను చేయఁదగినకొన్ని కార్యములను నాచేఁ జేయించుకొనుచుండును. సుఖదుఃఖములను గూర్చి నాకుఁ జెప్పుచుండును.

సై—నీకు పాఠములను జెప్పుచుండుట లేదా?

ది—లేదు. అది నాదోషమనియే చెప్పవలయును. నేనామెను జూచినతోడనే సర్వమునుమరచిపోవుదును. చదువవలసినవిషయములుమనసున పట్టవు. పాఠములనుచదువుటకు సమయముండదు.

సై—ఆషామ్రనీ స్త్రీయని యిప్పుడు తెలిసినది. మీరిదివఱకు

ను నాతోఁ బరిహాసమాడుచున్నట్లున్నది. ఆస్త్రీ మీకుఁ బ్రణయిని.

దిగ్గజుఁ డుద్దండుఁడై యెగిరి గంతువైచెను. అతఁడు పైకెగిరి గంతువేయుతొందరలో నాతనికంఠముననున్న రుద్రాక్షమాల కంఠమునుండి తెగి దూరముగాఁబడిపోయెను. అతఁడు దానిని తీసికొనకుండ నట్లే పోయి సైనికునియొద్ద నిలిచి "మీరేమిచెప్పితిరి? నేనా మాటనే యోచించుకొనుచున్నాఁడను. కాని, ఇతపులామెను స్త్రీ యని తెలిసికొందురా?" అనియెను.

సైనికుఁడు చిఱునగవుతో "నిజముగా జను లట్లే తెలిసికొందురు. ఆమె మీయందు ప్రీతికలిగియున్నదనియు మీతొకటి రెండు మాటలాడినతోడనే యామె మీప్రణయిని యనియు తెలిసికొంటిని" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు స్వస్థుఁడై రుద్రాక్షమాలను తీసికొని కంఠమున వేసికొని సైనికునిసమీపమునకు వచ్చి నిలిచి "మీరు దైవజ్ఞులా? మీరు నిజమైనమాటలనే చెప్పుచుండిరికదా? నేనీపర్యాయము దుర్గములోనికిఁ బోయి యామెను నాప్రణయిని యని పిలువవచ్చునా?" అనియెను.

సైనిక—ఆమె మీప్రణయిని యని నిజముగా చెప్పుచున్నాను. మీరు పోయి స్వచ్ఛందముగా నామెను మీప్రియతమ యని చెప్పియాదరింపవచ్చును. నేనుచాలకాలము మాగురువులకడ సాముద్రికశాస్త్రము నభ్యసించితిని. మీముఖమునుజూచినతోడనే మీకొకమనోమోహిని యుండెనని తెలిసికొన్నాఁడను. ఆమెనామము యొక్క మొదటియక్షరము "ఆ" యని గోచరమైనది. ఆమెనామము నందలి యంత్యాక్షరము గోచరమయినదికాదు. నీవిప్పుడు తొంద

రగా వచ్చి నిలుచుండినపిదప మీప్రణయినీనామాంత్యాక్షరము "ని" యని స్పష్టమయ్యెను.

ది—(పరమానందముతో) దేవర చెప్పినమీఁదట కన్నులు తెరచిచూచినట్లయ్యెను. మీవంటిదైవజ్ఞులనోటినుండి వినినపిదప నాస్వామిని నాప్రణయిని యని దృఢవిశ్వాసము కలిగినది. అందులకు సంశయములేదు. మీరు దయచేసి నాలలాటమును కొంచెము పరీక్షించి చూడవలయును. నాప్రణయినీనామాక్షరములుగాకుండ నక్కడక్కడ వేఱేయక్షరసముదాయమేమైనను న్నదేమో సరిగా పరీక్షించి చూచి చెప్పవలయును.

గజపతిలలాటమును కొంచెము విప్పి దగ్గరగా వచ్చెను. సైనికుఁడు "అక్షరములున్నవి. కాని, "ఆ" "ని" అనునీరెండక్షరములుఁ గనఁబడినంతస్పష్టముగా తక్కినవి కాన్పించుటలేదు. అవిమసకమై పోయినవి." అనియెను.

గజ—మీరు నాకు మహోపకారమును చేసినవారైనారు. మీ రెక్కడకు పోయెదరు?

సై—ప్రస్తుతము మందారణదుర్గమునకుఁ బోయెదను. పిదప వేఱేమఱియొకతావునకుఁ బోయెదను.

గజ—మందారణదుర్గముకడకు వచ్చినారము. ముందు కనఁబడుతోఁటవెనుక నేకదా కోటయున్నది. ఇక్కడ కెవరికొఱకు వచ్చితిరి?

సై—విశేషకార్యములేవియు లేవు. కోటలోనొకవార్తఁ జెప్పవలసియున్నది.

గ—అయినచో పోవుదము రండు. నేను మొట్టమొదట కోట లోపలికే పోయెదను. అచ్చట నాస్వామినీ యున్నది. మొదట నాస్వా

ను చూడనిదే మఱియెక్కడకును బోను.

సై — మీరు దుర్గమునందున్న యందఱితోడను మాటాడుట కలదా?

గ — (గర్వముతో) అనేకపర్యాయములు — విశేషముగ — దుర్గమునకుకర్తలగు నభిరామస్వాములు నాకధ్యాపకులు. దుర్గమందు సర్వము యగునామె నాఘృతభాండము. ఎవతెనామాక్షరములలో మొదట "ఆ" యును నంత్యమున "ని" యును కలవో, ఆమెయే నాకు ముఖ్యాధారము.

సై — అయినచో, దయచేసి మీరొకసామాన్యవార్తను దుర్గమునందు తెలిపినచో గొప్పయుపకారమును చేసినవారగుదురు. ఎవతెనామాక్షరములలో మొదట "ఆ" యును చివర "ని" యును కలవో, యట్టిమీముఖ్యాధారిణిమూలమున నీవార్తను బంపినజాలును!

గ — అవశ్యముట్లేచేయుదును. మీకొఱకు నాప్రాణమును గోల్పోవుటకైనను సిద్ధముగానున్నాఁడను. ఆస్త్రీనాప్రాణము. ఆ, ని యని మీరు చెప్పినదిమొదలుకొని నాధైర్యసాహసము లెట్టులభివృద్ధియయ్యెనో నేను చెప్పఁజాలను. నేనిప్పుడేపోయి వార్తను చెప్పెదను. సమాచారమేమి? చెప్పుఁడు.

సై — మీరు దయచేసి కుమారజగత్సింహుఁడు బందీయయ్యెనని తెలియఁజేయవలయును.

గజపతి "ఎందులకు బందీయయ్యెను? ఎవరు బంధించినారు?" అనియడిగెను.

సై — ఎందులకు బందీయయ్యెనో చెప్పఁజాలను. మహారాజకుమారసింహుని యాజ్ఞప్రకారము మేమే యతనినిబందీగా పట్టు

కొంటెమి

దిగ్గజుఁడు మనస్సునందు కొంచెమాలోచించి యువరాజు బందీ యైనప్పుడు దుర్గమునందలిమిగిలినవారందఱును దేగతిపట్టుననియు, వీరేంద్రసింహుఁడు బందీ యైనప్పుడాతనియనుచరులందఱు నాతనితో ననుగతులై బందీలైరనియు భావించుకొనియెను. తాను చేసిన గంగాస్నానము, తీర్థదర్శనము, గంగాతీరవాసము మొదలగునవన్నియు వ్యర్థములయ్యెననియు, యువరాజును పట్టుకొని బందీ చేసిన వారిలో నొకఁడు ముందుగా వచ్చినాఁడనియు, మిగిలినవారు వెంటనే రాఁగలరనియు, ప్రస్తుతమున బందీగాఁ జేయునాతనినిసహవాసమును వీడిపారిపోవుట మిగుల మేలనియు యోచించుకొని ప్రకాశముగా సైనికునితో "ఈవార్తను దుర్గమునందు తెలియఁజేసెదను. వేఱుకార్యమును గూర్చి మీరు దయచేయవచ్చును" అనిచెప్పెను.

ఈవిధముగఁ జెప్పి దిగ్గజుఁడు క్రమముగా నచ్చటచ్చట నడయాడ నారంభించెను. సైనికుఁ డాతని కడ్డమువచ్చి వెన్నంట లేదు. దిగ్గజుఁడు మెల్ల మెల్లగ కొంచెము దూరము పోయి పిదప పరువిడనారంభించెను. పరుగెత్తుచు నప్పుడప్పుడు వెనుదిరిగిచూచుచు మరల పరుగెత్తుచుండెను. పఱుగెత్తుటయందాతనికి విశేషనైపుణ్యముండెను. పూర్వమొకప్పుడు విమలతోఁగూడ రాత్రికాలమున బోవుచున్నప్పుడు పిశాచభయముచే గజపతి యీరీతిగనే పారిపోయియుండెను.

దిగ్గజుఁడు పలాయనమై యదేపోకగాఁబోవుచుండుట యంతవిశేషముగా సైనికుఁడు గమనింపలేదు. పదస్థుఁడగునాతఁడు పదచ్యుతుఁడగువానికి పూర్వమువలె గౌరవమునొసంగక యవజ్ఞచేయుచుండు టెల్లరకును స్వభావసిద్ధము. జగత్సింహుఁడు ప్రస్తుతమున బందీ

మైయుండుటచే నాతనియాజ్ఞను నెరవేర్చుట యంత యావశ్యకము కాదని సైనికుఁడు తెలిసికొనియెను. యువరాజు చెప్పినవార్తను దెలుపుటకు తానే దుర్గమునకుఁ బోయి కాలమును వ్యర్థముగా నష్టము చేసికొనుట ప్రయోజనకారి కాదని యాతఁడు తెలిసికొనియెను. ఇంతేగాక యాస్థితియందు యువరాజు చెప్పినవార్తను దుర్గమునకుఁ బోయి తెలియఁజెప్పుట క్రమము కాదని కూడ నాతఁడు భావించుకొనియెను. ఏమంటిరా? ఈవార్తను దుర్గమునకుఁ బోయి చెప్పెనను సమాచారము మహారాజెఱింగినచో సైనికుఁడు దండార్హుఁడగును. ఆశంక చేతనే దుర్గమునకుఁ బోవలసిన యావశ్యకత లేదని యాతఁడనుకొనియెను. గజపతిని వార్తావహునిగాఁ జేసి వార్తను దుర్గమునఁ దెలియునట్లు చేసి తనపైఁ బెట్టిన భారమును తగ్గించుకొనియెను.

మందారణదుర్గమునకు సరిహద్దున నాల్గు మార్గములు చేరియుండెను. ఒకటి దుర్గములోనికిఁ బోవును. ఒకటి శైలేశ్వరుని మందిరమునకుఁ బోవును. ఒకటి వర్ధమానము కడకుఁ బోవును. నాల్గవది పురమునకుఁ బోవును. సైనికుఁడు దుర్గమునకుఁ బోవకుండ పట్టణమునకుఁ బోవు మార్గమును బట్టి పోయెను. కశాఘాతముచే నుత్తేజితమైన యాతని గుఱ్ఱమును వేగముగాఁ బోవుచుండెను.

## ఆఱవ ప్రకరణము.

గజపతి విద్యాదిగ్గజుఁ డూపిరి విడువకుండ పరువెత్తి దుర్గములోనికిఁ బోయెను. మఱియెక్కడకును బోవకుండ నాషాత్రనిసిఁజూడ వలయునని యంతఃపురమునకుఁ బోవుట కధికారము లేకపోయినను

సాహసము చేసి పోవుచుండెను. అద్భుతముగనున్న యాతనిదుస్తులను, నత్యంతవ్యస్తభావముతో నాకస్మికముగా నాస్థలమునకువచ్చి నిలుచుండుటయుఁ జూచి ద్వారరక్షకుఁడు కసరుకొనుచు నాతని నచ్చట నుండి వెడలిపొమ్మని చెప్పెను.

దిగ్గ—అన్నా! కోపపడెద వెందులకు? నేనొకగూఢసమాచారమును దెచ్చితిని. దానినిప్పుడే తెలుపుటయత్యావశ్యకము.

ద్వారపాల—అట్టివార్తయేదియో నాకుఁ దెలుపఁగూడదా?

దిగ్గ—నీకుఁ దెలుపఁదగినది కాదు. ఒక్కరికిమాత్రమే యది యేకాంతముగాఁ దెలుపఁదగియున్నది. నీకుగడ్డమును మీసములున్నవి. కచ్చబిగించుకొని బట్టకట్టుకొంటివి. నీతలపై కొప్పులేదు. నీకు వార్తఁ జెప్పుటకు నీవు నాకధ్యాపకుఁడవా?

ద్వార—నిన్నువిడిచిపెట్టినచో ఠాకూరాణియొద్దఁ గూర్చుండి నీవార్తలను విన్నవించెదవా? ఇక్కడ నిలువవలదు. దూరముగఁ బొమ్ము.

దిగ్గ—నీవు నన్నెఱుఁగవా? నేనిక్కడివాఁడనే. నీవు నన్ను మఱచిపోయితివికాఁబోలు.

ద్వార—నీవెప్పుడు నిక్కడివాఁడవుకావు. నేనుచూడనివారెవరు నిందు లేరు. నీవిక్కడివాఁడవే యైనచో నిట్లువచ్చి మార్గమునొద్ద గద్దలమాడుచుండవు. నీవు నిజముగా కిష్కింధలోనుండువాఁడవు.

దిగ్గ—నిజముగా నీవు నన్నుఁ జూచియుండలేదా? దుర్గమునందు నన్నెఱుఁగనివారున్నారనుమాట నాకాశ్చర్యమును గలిగించుచున్నది. నీ వభిరామస్వామి నెఱుఁగుదువా?

ద్వార—ఆయననేనెఱుఁగనా? నీవుపిచ్చివాఁడవు—నీకును, ఆయనకు నేమిసంబంధము?

దిగ్గ—ఆయన నాకు గురువు. నేనాయనకుఁ బ్రియశిష్యుఁడను.

ద్వార—కొంచెము యోచించి పిదప నాయనకు శిష్యుఁడవేయైనచో నీకీవేష మేల?

దిగ్గ—దానినిగూర్చి చెప్పవలయుననినచోఁ జాలఁగలదు. మఱియొకనాఁడదియంతయు నీకెఱింగించెదను. ఇపుడంతఃపురమునందు నా స్వామినియున్నది. నేను చెప్పవలసినయత్యవసరవార్త నామెకు మాత్రమే చెప్పెదను.

ద్వార—ఆస్వామినియున్నమాట నిజమే. నీవామె కేమగుదువు?

దిగ్గ—దానినిగూర్చి చెప్పవలయుననినచోఁ జాలకలదు. అదియట్లుంచుము. నీవామె నిక్కడకు పిలువుము. అట్లు కాక పోయినచో నేనామెయుండుస్థలమునకుఁ బోయెదను. విడువుము. అదియునుగాక పోయినచో నిక్కడనుండియే యామెను గట్టిగా కేకవేసి పిల్చుట కొప్పుకొనుము.

ద్వార—కొంచెము సేపాగుము. జనులెవరినైనను చూచి యామెయొద్దకు సమాచారమును చెప్పి పంపెదను.

దిగ్గజ—నేను వేచియుండఁజాలను. వేగముగా సమాచారమును చెప్పిపంపుము. నేను తెలియఁజేయవలసినవార్త చాలనవసరమైనవార్త. కాలవిళంబమైనచో నది యొక మహావిపత్తునకుఁ గారణమగును.

ద్వారపాలకుఁడు కొంచెము యోచించి పిదప మనస్సునందు "ఇతఁడు మందారణనివాసుఁడేయనియు, నితని నిచ్చటనిలిపియుంచుటుచితముకాదనియు నిశ్చయించుకొని "ఆగుము. లోనికి వార్తనం

"పెదన్న" అనియెను.

దిగ్గజునకును ద్వారపాలకునకును నీవితండవాదము జరుగుచున్నప్పుడది యంతయును నంతఃపురమునందు ప్రచ్ఛన్నయై గవాక్షముకడ యవనికాంతరాళమున నొకప్రౌఢవిధవాంగన నిలుచుండి చూచుచుండెను. ఇతరులకామె కానిపింపకుండ మార్గముకడకువచ్చి నిలుచుండి, ముఖహస్తపాదాద్యవయవములతో నభినయముసేయుచు గందరగోళముఁజేయుచున్న దిగ్గజుని చూచుచుండెను.

ఆమె విమల. ఆమె దేహమున నెచ్చటనునాయుజ్జ్వలతయు నాకోమలతయు నిప్పుడు లేదు. అత్యంతమనోహరమగునాచంపకసదృశవర్ణ మిప్పుడు లేదు. అధరోష్ఠములయందా తాంబూలరాగవర్ణ మిప్పుడు లేదు. లోచనములయందు పూర్వమువలె నాకజ్జలరేఖలు నిప్పుడు లేవు. ఆలోచనములయందు మన్మథశరరూపములగు నాకటాక్షములును లేవు. కుంతలములయందా నిబిడకృష్ణతయును లేదు. వేణిగాని కబరిగాని యేదియును లేదు. శరీరమం దెచ్చటను నొక్కయాభరణమైనను లేదు. స్వర్ణసూత్రమన్వితమైనవస్త్రముచే నామెశరీరము సమావృతమై యుండలేదు. వక్షమునందు ముక్తాఖచితమైనకంచుకము లేదు. పూర్వశోభాసమృద్ధులేవియు విమలయందిప్పుడు లేవు. విమల వయస్సునందేగాకుండ పైకిచూచుటకుఁగూడ వృద్ధయై యుండెను. ఆమె యాయలౌకికలావణ్యమును, శోభామయమైన యాయౌవనసంపదయును కాలముచే జయింపఁబడినవనియనేకులెఱుంగుదురు. ఇప్పుడవి శీర్భ్రష్టములును, మలినములును, విశుష్కములునై యుండెను. ఆమె యవయవములుక్షీణించియుండెను. దేహము కాతరమై యవసన్నమైయుండెను. గమనము కంపితమై విచలితమైయుండెను. భావభంగులు సంయతములై సావధానములై యుండెను. విలాసములు

యును నా విమల యిప్పుడు సభ్రిపన ధారిణియై యుండెను. హాస్య కౌతుకమయియగు నా విమలయధరోష్ఠము లిప్పుడు రవికరపరితప్త కుసుమకలికలవలె మ్లానములై యుండెను. ఆ హాస్యానందములా మెయొద్దనుండి చిరకాలపుసెలవును గైకొనిపోయినవి. రహస్యము, రసికత, పరిహాసము మొదలగునవి యామెస్నేహమును వదలిపెట్టిపోయినవి. హా! శోకమా! నీవీసంసారమునందు ఘటించినయచింతిత పూర్వపరివర్తనము లేవియు రాకుండనుండవా?

ఆసమయమునఁ గొంచెము స్థూలకళేబరమును శ్యామలవర్ణమునుగలప్రౌఢవయస్కయగు మఱియొక స్త్రీవచ్చి విమలవెనుకప్రక్క నిలుచుండియుండెను. ఆ స్త్రీ ఆమోహిని.

ఆమోహిని—సఖీ! మధురకుఁబోవుమార్గమునుజూచుచు వ్యర్థముగాఁ గాలహరణము సేయుటెందులకు ? శఠుఁడగునా నటుఁడు దిగ్గజుఁడు వెనుకకుఁదిరిగిరాఁడు.

విమల—ఈప్రణయబంధమును ద్రెంపివేయుటకెవరికి సాధ్యము? మనశ్యామసుందరమదనమోహనుఁడు మరలవచ్చియున్నాఁడు.

ఆ—నిజమే! ఆహా! అట్టిదినము మరలవచ్చునా?

వి—వచ్చిచూడుము !

ఇట్లుచెప్పి విమల ఆమోహినిని తానున్నయెడనిల్పి తానుకొంచెమువెనుకకుజరిగి "చూడుము. మనచోరుని జూడుము. ఔనా? కాదా?"అనియెను.

ఆమోహినియుఁ జూచి నవ్వుచు "ఔను. అమ్మా! ఆపోకిరిబ్రహ్మణుఁడువచ్చినాఁడే ! కాని యాదుస్తులేమి?" అనియెను.

విమలయు నవ్వుచు నామోహినీగడ్డమునుబట్టుకొని "విరహవిహ్వలా ! రాధా! అన్నియును మఱచితివా ? గోపకన్యలప్రాణధన

మిప్పుడు మధురాపురమునకు రా[illegible]రాజవేష
ము" అనియెను.

ఆషాత్రి—పరిహాసమున కేమి—ఈనిర్భాగ్యుఁ డిన్నిదినము లకుఁ దరువాత నిప్పుడెక్కడనుండివచ్చెను ?

విమ—అది తెలిసికొనుట మిగుల నావశ్యకము. నీవుపోయి గజపతిని దీసికొనిరమ్ము. ద్వారపాలకునితో గద్దలముసేయుటెందు లకు ?

ఆషాత్రియు నక్కడనుండి క్రిందికిదిగిపోయి లక్ష్మణియనునొకదాసిని బిలిచెను. ఆమెవచ్చెను. ఆమెనుగూడ తీసికొని యాషాత్రి పార్శ్వమందున్న యొకచీఁకటింటికిఁ బోయెను. అక్కడఁ గూర్చుండుటకు స్థలములేదు. అటనిలుచుండి ఆషాత్రి లక్ష్మణితో "ద్వారముకొద్ద పొడవైనకాళ్లును, బట్టతలయును గలమనుష్యుఁడొకఁడువచ్చి మాటాడుచున్నాఁడు. ఆతఁడెవఁడో, ఎక్కడివాఁడో, అడియంతయు విచారించి తెలిసికొనివచ్చి చెప్పుము" అనియెను.

ల—నీవేపోయి యడుగరాదా ?

ఆ—అతఁడు నామనోహరుఁడు. ఆకస్మికముగ నేనెట్లుపోదును? నేనిప్పుడు చూడఁగూడదు.

లక్ష్మణి చాలకాలమునుండి దుర్గమునందుండియుండెను. తఱచుగా విమలతో మాటలాడుచుండును. రసికశాస్త్రమునందును, కుత్సితకృత్యములు చేయుటయందును వెనుకఁదీయునదికాదు. ఆమె మనస్సునందు "రసోల్లాసము బాగుగనేయున్నది" అనియనుకొని "ఏమే శిఖుండి ! నీహృదయహారమును విప్పుకొని నేను తగిలించుకొనవలయునా యేమి?" అనియెను.

ఆషాత్రి—నీకది సాధ్యమే? నీవునీవే; యజమానురాలగు

ఠాకురాణి నాకేమియుచేయలేక వెడలిపోయినది. నేనొకస్త్రీని దయాపూర్వకముగ నామె నాయనకిఁ జంబాలిపిగా నొప్పదముచేసితిని. మానవమయియగు రాధికయైయున్న యామె నేనుదక్క- వా రెవ్వరును గారు. నేనొక్క-తెనుమాత్రమే మొదటినుండియు నాతనిహావిల రాధికనై యున్నాను.

లక్ష్మిశ యనికవయసుకలదికాదు. ఆమ్మాయికంటె నొకటి రెండు సంవత్సరములు తక్కు-వవయసుకలదని తోఁచుచున్నది. శరీరచ్ఛాయయు నామెకంటె స్వచ్ఛమైయుండెను. అందుచే లక్ష్మిశ నన్నామెసాబగును జూచుకొని తానామ్మాయిని వినాశనము చేయఁగలనని యనుకొని "నీకింతటిమోహముతగినదికాదు" అనియెను.

ఇట్లుపలికి లక్ష్మిశ ద్వారముకడకు వచ్చెను. ఆమె యక్కడకు వచ్చునప్పటికి గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడును కాతరభావముతో ద్వారపాలకునిఁగూర్చి "అన్నా! నీవు నాకీవరాశమునీయనిచో నేనిప్పుడు నా ప్రాణములను బోఁగొట్టుకొనియెదను. అందువలన నీవు గోహత్య, బ్రహ్మహత్య, స్త్రీహత్య, భ్రూణహత్య మొదలగు మహాపాతకములకు గుఱియగుదువు." అనియనుచుండెను.

ద్వార—నీవు ప్రాణములను విడిచినచో నేను స్త్రీహత్యాపాతకములకు గుఱియగుటకుఁ గారణమేమి?

దిగ్గ—చెప్పెదనువినుము. బాల్యమునందు మాగురువులు నన్ను "శుద్ధపసువు" అనిపిలుచుచుండెడివారు. అందుచే నీకు గోహత్యాసిద్ధమగును; నేను బ్రాహ్మణకులప్రసూతుఁడను. అందుచే బ్రహ్మహత్య సంఘటించునని తోఁచుటలేదా? నేనెల్లప్పుడును మిగుల భయస్థుఁడను. అదిచూచి నాసహాధ్యాయియొకఁడు నన్ను స్త్రీయనియు నబలనని ధైర్యములేనివాఁడననియు ననుచుండెడివాఁడు. నేను

సులభముగా మాటిమాటికి నేర్చుచుందును. అదిచూచి జనులు నన్నొక కేవలము స్త్రీయని చెప్పుచుందురు. అందుచేత స్త్రీహత్యయు సంభవింపఁగలదు. నేనొకప్పుడు చేఁపలనుకొనవలయునని యంగడికిఁ బోయియుంటిని. అచ్చట నామత్స్యములనువిక్రయించునొక స్త్రీ చేఁపలను గుట్టలుగుట్టలుగాఁ బోసియుంచెను. వెలయెంతని విచారింపగా "నొకడబ్బు" అని చెప్పి యక్కడనున్నగుట్టలను చూపించెను. నేనొకడబ్బు నిచ్చి యాగుట్టల నన్నిటిని ప్రోగుచేసి యెత్తుకొనుచుంటిని. ఆస్త్రీ "అదేమి స్వామీ! ఒక్కడబ్బునిచ్చి యన్నిగుట్టలను తీసికొనిపోయెదరా?" అనియెను. నేను "అన్నిగుట్టలు నొక్కడబ్బుకాదా" అనియంటిని. ఆస్త్రీ మీనములను తీసికొనుచు "పాపము స్వామియేమియు నెఱుఁగరు. ఇంకను దల్లికడుపులోనేయుంటిరి." అనియెను. ఆమెయట్లు చెప్పియుండుటచే భ్రూణహత్యయు నీతలకుఁ జుట్టుకొనును.

దిగ్గజుఁ డీవిధముగా చెప్పునప్పుడు లక్ష్మణియు నాతనివర్క సముచేసి "ఏమి! రసికపురుషా! జ్ఞప్తియున్నదా?" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు తలతడవుకొననారంభించెను. అటునిటుచూడఁదొడంగెను. ఆసుందరినెఱిఁగియున్న ట్లాతనికి జ్ఞప్తిలేదు. కాని యత్యంతసుందరియగు కామినియొకర్తు వచ్చి "రసికపురుషా!"యని తన్ను సంబోధించినప్పుడామె యెవరో తానెఱుంగనని చెప్పుట యరసికతయగునని భావించుకొని "సుందరీ! నిన్ను నేనెఱుఁగుదును. చూచియున్నాఁడను. బాగుగ నెఱుఁగుదునుగాని గుర్తింపఁజాలను. నీవెవతెవు? చెప్పఁగూడదా?" అనియెను.

లక్ష్మణియు ముఖమును విశేషభావసూచకముగ ముడుచుకొని "సరి! నేననుకొన్నట్లే—పురుషజాతిని తెలిసికొనకుండ వారికిహృదయ ప్రాణముల నర్పించినచో తుదకిట్లేయగునని నేనెఱుంగుదును.

తుదకు స్త్రీకి విలపించుటయే గతి. నాహృదయము నపహరించుకొనిన నీవు తుదకు చెప్పినమాట యిదియా!" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు చాలసేపు యోచించెను. కాని యెవరిహృదయము నపహరించినట్లాతనికి జ్ఞప్తికి రాక "నాజీవితకాలములో నేనెప్పుడు నితరులది యొకచిల్లిగవ్వయైన నపహరించియుండలేదు. నేను దొంగనుగాను. అదియంతేయు నీమందారణదుర్గమునందున్నవారందఱు నెఱుఁగుదురు. అన్యాయముగా నన్ను చోరుఁడవని చెప్పెదవేల? నీవు బాగుగా వెదకిచూడుము! నీహృదయప్రాణములు మఱియెచ్చటనో యుండియుండవలయును. నేను వానినెప్పుడును తీసికొనియుండలేదు" అనియెను.

లక్ష్మీశ్రీయు చురచురచూచి "తుదకీమాటలనందఱును చెప్పెదరు. మంచిది. నేనిప్పుడే వెడలిపోయెదను" అనియెను.

దిగ్గజ—వెళ్లిపోకుము. సుందరీ! వెళ్లిపోకుము. నేను నిన్ను బాగుగా నెఱుంగుదును. గుర్తించుటకుఁ దగినట్లు చెప్పినచో గుర్తించెదను. నన్ను చోరుఁడనని చెప్పుటకు నీకిష్టముగానుండెనేని నేను చోరుఁడనే యగుదును. నీవిప్పుడు దయచేసి నాకొక్కయుపకారమును జేయవలసియున్నది.

ల—అదియేమి చెప్పుము.?

ది—(చేతులుజోడించుకొని) ఆపాత్రితో నత్యవసరమైన యొకవార్తను జెప్పవలసియున్నది. దానికనుకూలమగు నేర్పాటులను నాయందుదయయుంచి నీవు చేయవలయును. ఇదే నాప్రార్థనము.

ల—గొప్పకష్టముసంఘటిల్లినది. నీవాపాత్రినిపై వలపుఁగొనియున్నట్లున్నావు. నన్ను మఱచిపోయితివి. నేను నీకు జ్ఞప్తికిరాలేదు. నన్ను గుర్తింపలేకపోయితివి. నేనిప్పుడే పోయి యాయాపాత్రినిని పి

లిచికొనివచ్చి నీసన్నిధిని విడిచి పోవలయునా! అయ్యో! నాలలాట లిఖితమా!

లక్ష్మణి యీవిధముగా చెప్పి పోవుచుండ దిగ్గజుఁడుచూచి భయభ్రాంతుఁడై యామెవస్త్రమును బట్టుకొని "నాతోడు. నీవునాపై కోపగింపవలదు—కృపయుంచి ఆషామ్మనినిపిలువుము. చిరకాలము నీదాసానుదాసుఁడనై యుండెదను" అనియెను.

లక్ష్మణినవ్వుచు నాతనినిగూడఁదీసికొనిపోయెను. ద్వారపాలకుఁ డభ్యంతర పెట్టలేదు. లక్ష్మణి దిగ్గజుని కచ్చేరిగదిలోనికిఁదీసికొనిపోయెను.

దిగ్గజుఁడు గదిలో తలపెట్టిచూచి "లోపలనంధకారము" అనియెను.

లక్ష్మణి—నీవు లోపలకుఁబోయినచో వెలుఁగువచ్చును. ఆషామ్మనినిచూచెదవు.

దిగ్గజుఁడులోపలకుఁబోయి చూచెను. లోపల నాషామ్మనియుండెను. దిగ్గజుఁ డానందముచే నుబ్బి నోరార నవ్వసాగెను.

ఆషామ్మని "ఇదేమిభూతమా? ఇన్నిదినము లెచ్చటనున్నది?" అనియెను.

ఆషామ్మనినిజూచుటతోడనే గజపతివిద్యాదిగ్గజుని కవిత్వము పొంగిపారలెను. ప్రణయినినిచూచి యొకశ్లోకమును చెప్పనిదే సంబోధించుటయుచితముకాదనియెంచి "నమోదేవీసర్వభూతేషు నమస్తస్యై నమోనమః" అనిచెప్పి బ్రాహ్మణుఁడాషామ్మనికి నమస్కారమొనర్చెను.

ఆ—నాకు నమస్కారమును చేయుచుంటివా?

ది—బ్రాహ్మణవర్యులు నాగవాసులపాదసేవనేసేయుచున్నప్పుడు నమస్కారము చేయుట యొకగొప్పకాదు.

ఆ——నీవు రేపటికి వేయగుదువు. నీవింతవఱకు నెక్కడను న్నాఁడవు.?

డి——ఆమాట పిదప చెప్పెదను. నీవిప్పుడు నాతో బయలు దేరవలయును. ఇక్కడనున్నచో ననేకవిపత్తులకు గుఱిగావలసివచ్చును. నీవు నాప్రియురాలివి కావా?

ఆ——దానినిగూర్చి మరలమరల చెప్పనేల? నీవు నాకేమగుదువో యావిషయము నందఱు నెఱుంగుదురు.

డి——సరిగాఁజెప్పితివి. ఔను. ఆవిషయము నందఱు నెఱుంగుదురు. దేశవిఖ్యాతుఁడైన జ్యోతిషపండితుఁడొకఁడు నన్నుచూచెను. అతఁడును దానిని దెలిసికొనినాఁడు. అట్లయినప్పుడు నీవు నాతోడ రాఁగూడదా?

ఆ——రానని యెవరుచెప్పినారు? నేను నీపై నెంత ప్రేమనుకలిగియున్నానో నీవు నాపై నంత ప్రేమను కలిగియుండుట లేదు.

డి——లేదని యెవరుచెప్పినారు? అట్టిమాటను చెప్పినవాఁడు కేవలము మిథ్యావాది. నామనస్సును బాధించుటకసత్యవాక్యములను ప్రకటించినాఁడు. నేను నిన్ను ప్రేమించుచున్నాననుటకు నాశరీరమే సాక్షి. నేను చూచిన యాదైవజ్ఞమహాశయుఁడు నాలలాటమును జూచి దానిపై, నీనామాద్యక్షరమగు "ఆ" యనునంత్యాక్షరమగు "నీ" యనును వ్రాసియున్నవని నుడివియున్నాఁడు. అట్టిప్రీతివిశ్వాసములు మఱియెవరియొద్ద కనఁబడఁగలవు?

ఆ——అదియంతయు నసత్యము. నీవంతవిశేషముగా నన్ను ప్రేమించుచుంటివేని నీవు నన్నువిడిచి విదేశమునకుఁబోయి యింతకాలము ప్రవాసివైయుండనేయుండవు.

డి——ఆహా! ప్రాణేశ్వరి! నాకపాలమున నీనామము వ్రాసి

యున్నది. నామాటయందు నీకు నమ్మకము లేకపోయినచో నీవే చూడుము.

అని చెప్పి దిగ్గజుండా స్త్రీనేత్రములకు సరిగా తనలలాటము ను బెట్టి "చూచితివా?" అనియెను.

ఆ—ఔను. చూచితిని. కాని నీవు చెప్పినయక్షరము లేవియు నటలేవు. నీకపాలమున "పశువు" అని స్పష్టముగా వ్రాసి యున్నది.

ది—అట్లనను నుండవచ్చును. ఏమనిన నేనునీపశువు నేయగుదును. నీవు నన్ను మేపుచుంటివి. త్రిప్పుచుంటివి. బయటకుం దోలుచుంటివి. నీకిష్టమువచ్చినట్లు చెప్పుము. ఇంకనధిక కాలవిళంబముతోం బ్రయోజనము లేదు. వేగముగా నాతోడరమ్ము. ఇక్కడనుండుటవలన భయంకరవిపత్తు సంభవమగును.

ఆ—ఏమి యాపద?

ది—నీరేంద్రసింహుని వ్యాపారము పునః సన్నిహితమైనది.

ఆ—అదియేమి?

ది—యువరాజు బందీయైనాడు.

ఆస్త్రీ ప్రకంపితయై భయముతో "ఎవరు చెప్పినారు?" అని కొను.

ది—బందీగాం జేసినవారే చెప్పినారు.

ఆ—బందీగాం జేసినవారెవరు?

ది—మహారాజగుమానసింహుని మనుష్యులు.

ఆ—ఎక్కడ బందీగాం బట్టుకొనినారు?

ది—పోవుచున్నదారియందు.

ఆస్త్రీ యాతత్రముతో నీవార్త యసత్యమయినదికాదని [illegible]

తిసికొని మరల "నీవు చెప్పినది నిజమేనా?" అని యడిగెను.

వి—(హృదయముపైఁజేయివెట్టుకొని) నీతో నసత్యములను జెప్పినచో నాకునరకమందును స్థలముదొరకదు. నాకీమాట బాగుగాఁ దెలియును. నీకు తెలియదా? యువరాజు బంధీయైనప్పుడు పూర్వమువలెనే యిప్పుడును దుర్గమునందున్నవారందఱును బంధీలగుదురు. నీనిమిత్తమై నేనెంతయో యోచించుచున్నాఁడను. ఇప్పుడే నమ్మా! ఎక్కడికైనను పారిపోవుదము.

ఆమాటలని మిగులకళవళపడి విమలతో నీవార్తనుజెప్పుటకై యాత్రమునొందుచుండెను. గజపతి నక్కడనుండిపంపివేయుటకై "సరిగాఁజెప్పితివి. పారిపోవుటయే వివేకమని తోఁచుచున్నది. నీవిప్పుడు పొమ్ము. సామానులను దీసికొని చీఁకటిపడగనే వెడలిపోవుదము." అనియెను.

వి—ప్రాణేశ్వరీ! ఆలస్యముచేయుటకు ధైర్యముచాలదు. మనము పోవులోపలనే ఆపదవచ్చినను రావచ్చును.

ఆ—అందుల కొకయుపాయమును జేసెదను. నీవిప్పుడేపోయి యాశ్రమమునందున్నవారితో మానసింహునిమనుష్యులిఁక రెండుగంటలలో వచ్చి దుర్గమును ముట్టడింపనున్నారని చెప్పుము.

వడకుచు ద్వారముకడకు వచ్చి "ఏమంటివి? నేనిప్పుడే పోయెదను" అనియెను.

ఆ—నీవు పొమ్ము. నేను సమయమునకు సరిగావచ్చి నిన్నుఁ గలిసికొనియెదను.

గజపతి యొకమార్గమువెంట ద్వారముకడకుఁబోయెన్ను. అచ్చట లక్ష్మణి నిల్చుండియుండి "మిత్రుఁడా! నన్ను విడిచిపెట్టి పోయెదవా?" అనిపలికి యతనిపైనున్న వస్త్రమును బట్టుకొనియెను.

"లేదు — ఇప్పుడే వచ్చెదను — బట్టను విడువుము" అనిదిగ్గజుఁ డనియెను.

ఆవస్త్రములోసగము లక్ష్మిచేతిలోని కూడివచ్చెను. గజపతి పలాయనుఁడై పోయెను.

## ఏడవ ప్రకరణము.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు చెప్పిన దుర్వార్త స్వల్పకాలములో గ్రామమంతటను వ్యాపించెను. జగత్సింహునకు సంభవించినయాపద్వార్తను వినినప్పటినుండియు నాతనియాత్మీయుల దుఃఖమునకుఁ బారము లేదు. అభిరామస్వామి శీఘ్రముగా దిగ్గజునిబిలిచి యనేకవిధములగు ప్రశ్నలనడిగి తెలిసికొనియెను. దిగ్గజుఁడు విశేషసంగతులేమియు చెప్పఁజాలకపోయెను. తుదకుసత్యస్థితిని దెలిసికొనివచ్చుటకు నమ్మకమైనయొకగుఱ్ఱపురౌతును బంపవలయునని నిశ్చయించుకొనిరి. అభిరామస్వామి యాజ్ఞానుసారముగ రౌతొకఁడు పాట్నానగరమునకు బయలువెడలెను. ఆసమయమునం దాత్మీయులందఱును కర్తవ్యమునుగూర్చి యోచింపనారంభించిరి.

సూర్యాస్తమయమైనపిదప నిరువురుస్త్రీ లభిరామస్వామి కుటీరమునకు వచ్చిరి. అభిరామస్వామి మృగచర్మముపైఁ గూర్చుండియుండెను. వచ్చినయిరువురుస్త్రీలలో నొకతె విమల. మఱియొకతె ఆషామ్రని. వారిరువురును నేలపైఁ గూర్చుండియుండిరి. అందఱిముఖములను చింతావిషాదము లావరించుకొనియుండెను. అందఱును మౌనముదాల్చియుండిరి.

విమల మాటాడుట కారంభించి "ఇప్పు డుపాయమేమి?" అని యెను.

అభిరామస్వామి యధోముఖుఁడై కొంచెము సేపు చింతించి పిదప నిట్లు చెప్పనారంభించెను. "విమలా! శైలేశ్వరుని మందిరమున నీకును, జగత్సింహునకును బ్రథమసందర్శనమైనపిదప నీవు నన్నాలోచన యడుగుటకు వచ్చియుంటివి కాదా! ఆదినమున జరిగినమాట లేవైన నీకు జ్ఞప్తియందున్నవా? చాలకాలము మాటకాదు. అదేస్థలమున నిలుచుండి నీవు నన్ను మరల నాలోచన మడుగుచున్నావు."

విమల—జ్ఞప్తియందున్నది. ఆదినమున జరగిన మాటలన్నియు బాగుగా జ్ఞప్తియందున్నవి.

అభి—మానసింహుఁ డీపరిణయమున కంగీకరింపఁడని నేనప్పుడు చెప్పియుంటిని. నీవందులకు యువరాజే స్వతంత్రుఁడని బదులు చెప్పితివి. ఆమాటలు జ్ఞప్తియందున్నవా?

విమల—(అధోముఖియై) ఔను.

అభి—ఆస్వాతంత్ర్యమున కిదియే ఫలము. యువరాజున కిప్పుడు నేమాత్రమును స్వాతంత్ర్యము లేదు. ధనమునందును, మానమునందును, పదవియందును, ప్రతిష్ఠయందును, శౌర్యపరాక్రమములయందును, గౌరవమునందును మానసింహుఁ డద్వితీయుఁడని చెప్పిన నది యుత్ప్రేక్ష కాఁజాలదు. తండ్రి యిష్టమునకు వ్యతిరేకముగా నే కార్యముఁ జేయుటకును జగత్సింహున కీషణ్మాత్రమును స్వాతంత్ర్యము లేదు. ఇంతేగాక, మానసింహునకును, యువరాజునకును ప్రభుభృత్యసంబంధముండుటచే యువరాజు సార్వభౌముని కార్యములయందు నియోగింపఁబడినవాఁడు. ఆకార్యములయందును నాతని కేవిధమైన స్వాతంత్ర్యమును లేదు.

విమల — ఆవిషయమిప్పుడు తెలిసినది. ఒకవేళ నీసంగతి యప్పుడు తెలిసియున్నను నేమిచేయఁగలము? ఆప్రేమప్రవాహమును నిరుద్ధముచేయుటకు సాధ్యముకాదు.

అభిరామస్వామి యసహ్యాసూచకమందహాసమునుజేసి మరలఁ జెప్పనారంభించెను. "విమలా! నీవు బాలవుకావు. ఇట్టివ్యాపారములను తెలియనిదానవుకావు. సమయమువచ్చినప్పుడు చలింపకుండనుండుట నీకుచితమైయుండెను. అనురాగము నంకురముసందే త్రుంపివేయవలయునని నీకుఁ దెలియఁజేసియున్నాఁడను. కాని నీవు నామాటను వినవైతివి. దానిపరిణామ మిప్పుడు భయంకరమైనది. ముందెట్లు జరుగునో యెట్లు పరిణమించునో తెలియదు.

విమల — మీరు తిలోత్తమను సర్వదా చూచుచుండెడివారుకారు. నేనామెయొద్ద నెల్లప్పుడు నుండెడిదానను. అట్టిసంబంధమును చేరికయు సంఘటనమగునెడల చాలదుఃఖములుకలుగఁగలవని నేను బాగుగ నెఱింగించియుంటిని.

అభి — నేనాసంగతినప్పుడు తెలిసికొనియుండలేదు. ఇప్పుడును తెలిసికొనఁజాలను. ముందైనను తెలిసికొనవలసినంతయవసరము సంభవించునని నాకుఁదోఁచుటలేదు. ప్రథమసందర్శమున నెక్కడనైనను దైవవశముచే మార్గమధ్యమున నొక్కపర్యాయమాకస్మికముగ నైనసందర్శనముతోఁ బుట్టిన ప్రేమము ప్రగాఢముగాఁ బరిణమింపనేరదు. అది కేవలలోలతచేఁ గలిగిన క్షణికమాత్రమోహమేకాని వేఱుకాదు. దానియుత్తేజనము మిగులప్రబలమైనది. అది మనుష్యుని దిక్కుతెలియనివానివలెను జ్ఞానశూన్యునిగను జేయఁగలదు. కాని సరియైనకర్ణధారుఁడు నౌకనునడపించుభారమును వహించినచో సన్నియాపదలును నాశంకలును దూరమైపోవును. అసంగతమును ప

సంభవము నగుపరిస్థితి ప్రవాహమున కుచితకాలమునందు తత్క్షణా మే యడ్డు నుగల్పింపనిచో నది మిగుల వర్ధితమై క్రమముగ కూలముల నతిక్రమించి సమస్తమును జేలవేసికొని పోవును. నీకట్టి విషయములయందు మిగుల నభిజ్ఞవని యెంచి చక్కగా నడపించుభారము నీపైఁ బెట్టి నిశ్చింతుఁడనైతిని.

విమల——(అధోముఖియై) సాధ్యమగునంతవఱకు నేను కార్యమును చక్కనిమార్గముననే చేయుచు వచ్చితిని. ఎట్లు చేసినచో సమస్తమును సుఖమయమును, నానందమయమునగునో యట్లే చేసితిని.

అభి——మనకిప్పుడు ఘోరతరమైన యాపత్సమయము తటస్థించినది. మనమందఱమును విషాదమునందు మునిఁగియున్నారము. వెనుక జరిగిపోయిన యప్రియప్రసంగమునుగూర్చి యిప్పుడాలోచింపకుండనుండుటయే యుచితము. అయినను ప్రస్తావవశమ్మున నా విషయమునుగూర్చి యొకటిరెండు మాటలను మాటాడుటవలన హానియుండదని తలఁచెదను. ఈవిషయమున మొదటినుండియును నింతవఱకును చక్కనిమార్గముననే యేర్పరించితినని నీవు చెప్పెడిదానిలో నాకుఁ దెలియకుండనున్న దించుకంతయును లేదు. నీవు చేసినయా కార్యములలోఁ బ్రతిభాగమునందును భయంకరమైన నీయవివేచనమును, నసావధానతయు, బుద్ధివిహీనతయు మొదలగుతొందరపనులు స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి.

విమల యధోముఖియై నిరుత్తరయయ్యెను. అభిరామస్వామి చెప్పఁదొడఁగెను. "నిజమాడిననిష్ఠురముగానుండును. ఈదుఃఖసమయమున నప్రియమైన నిజమును చెప్పి వేదన నభివృద్ధిచేయుట నాకిష్టము లేదు. జరగిపోయినదానిని తిరిగి కూడఁదీసికొనుట కుపాయమున్నచో నిష్ఠురుఁడు దానినిగూర్చి చర్చించినందువలన ఫలముండును. కా

ని, యిప్పుడు జరిగిపోయినదానినిగూర్చి యోచించుట కష్టమునకుఁ గారణమగుటయేగాని వేఱుకాదు.

విమల — నాప్రాణములపైననైనను దృష్టిలేకుండ సర్వదా తిలోత్తమ హితసాధనములగు కార్యములనే చేయుచు వచ్చితిని. తిలోత్తమ నా రెండవప్రాణము. నాజీవనమందలి సమస్తసుఖములను వదలుకొంటిని. నాసుఖములన్నియు నష్టమైపోయినవి; ఈప్రాణమును నాదేహమున నొకదినమైనను నిలుపఁజాలను. కాని, యిపుడు ప్రాణములను నిలుపుకొనియుండుట కేవలము తిలోత్తమసుఖమును చూచుకొని యుండుటయే యైనది. తిలోత్తమ సర్వసుఖముల ననుభవించుచుండఁగాఁ జూచి ప్రాణములను విడువవలయునను నొకటే సంకల్పముతో నుంటిని. ప్రార్థనీయసుఖములన్నియును తిలోత్తమకు లభించినవి. కాని నాయదృష్టదోషముచే మరల నామె యిప్పుడు కూలములేనిసముద్రములోఁ దేలుచున్నది. మరల నామె శోకమువలనను, చింతవలనను, మృతప్రాయయై పడియున్నది. ఈనాదుఃఖము నెవరు తెలిసికొనఁగలరు? నాయీదురవస్థ యెవరితోఁ జెప్పుకొందును? నేనెవరిసుఖముకొఱకు సర్వదా వ్యాకులత నొందుచుండెడిదాననో, అట్టియామెకు నాయవివేచనమువలనను బుద్ధిదోషమువలనను నెట్టియాపద సంభవించెనో నాకు తెలియదు. అది యప్రియమైనమాటయైనను దానిని విని పశ్చాత్తాపము నొందుదును. నేనేసమయమున నన్యాయముగా వ్యవహరించితినో దయయుంచి మీరు నాకుఁ జెప్పవలయును.

అభి — పూర్వాపరకార్యములయందు నీవెఱుఁగని దిసుమంతయును లేదు. మానసింహునితనయునితో వీరేంద్రసింహునితనయకు పరిణయసంబంధ మెట్టిసందర్భమునందును సంఘటితము కాఁజా

లవని నీవు బాగుగ నెఱుంగుదువు. అట్లొటింగియున్నప్పుడా మాయామోళి నిస్పృహమైపోవునట్లు స్పష్టముగా సరళవాక్యములతోఁ దిలోత్తమ కావిషయమును తెలియఁజేయుట నీకు న్యాయము. దానివలన నెట్టి ఫలమును కలుగకపోయినను నీవు తిలోత్తమకు విమాతవైనను ఆమె కేకమాత్రసంరక్షణివగుటచే నట్టికర్తవ్యమును చేయుట నీకు విధియైయున్నది. నీవాకర్తవ్యము నొకప్పుడుగూడ నెరవేర్చియుండ లేదు. పదునైదుదినములకుఁ బిదప రెండవమారు యువరాజును శైలేశ్వరమందిరముకడఁ జూడవలెననునుద్దేశముతో బయలుదేరుటకుముందు నీవొకసారి యావిషయమును తిలోత్తమకుఁ జెప్పియున్నావనుమాట వాస్తవమే. కాని, యామాటను నీవు నొక్కిచెప్పియుండలేదు. మొదటినుండియు నామాటను పదింబదిగా స్పష్టముగా తెలియఁజేయుట నీకు విధియైయున్నది. నీవట్లు చేయలేదు. అదినిజమేనా ?

విమల మాటాడలేదు. అభిరామస్వామి చెప్పఁదొడఁగెను. "శైలేశ్వరుని యాలయమునందు మొట్టమొదటసమావేశమైనప్పుడు జగత్సింహుఁడు మీ రెవరో తెలిసికొనకుండఁగనే వెడలిపోవుచుండెను. అప్పుడు పదునైదుదినములకుఁ బిమ్మట నదేస్థలమున మావృత్తాంతమును తెలిపెదనని యవకాశముకలుగఁజేయుట నీకుచితమైనపనికాదు. ప్రథమసందర్శనమే యంత్యదర్శనమైనచో నెంతయో శ్రేయస్కరముగ నుండును. ఇచ్ఛాపూర్వకముగ రెండవపర్యాయము మరల దర్శనముచేయుదునని ప్రతిజ్ఞచేయుట నీకు కేవల మనుచితము. నీవును నాపత్నియు నాశిష్యుఁడగుగజపతితోఁ బరిహాసమాడుచు మూర్ఖతతో రహస్యాలాపములాడుచుండుటను నేను బాగుగా నెఱుఁగుదును. కాని యామూర్ఖుఁ డారహస్యపరిహాసాలా

షము లవివేకజన్యములని తెలిసికొనలేదు. ఆగజపతినిగూడఁ దీసికొని యర్ధరాత్రమున శైలేశ్వరునియాలయమునకుఁ దీసికొనిపోవుట నీకు యుక్తముకాదు. ప్రపంచజ్ఞానవిహీనుఁడైన యామనుష్యుఁడు మీయందనురక్తుఁడై నాఁడు. ఆదినమున మీయిరువురినడవడి వలనను మాటలవలనను నతనియనురాగము వృద్ధిపొందినది. పోవుచున్నప్పుడు మార్గమధ్యమున సంగీతాదిలోలత్వవ్యాపారములన్నియు కొదవలేకుండ జరగినవి. పశుతుల్యుఁడగు నాపురుషుఁడు మీపై నత్యాచారములు నడపినను నడపవచ్చును. అట్టిప్రవర్తనమంతయుఁ గులకామినుల కత్యంతము నిందాపాత్రము. ఇదియంతయు నిజమగునా కాదా ?”

విమల నిరతిశయలజ్జాయుక్తయై ప్రత్యుత్తరమీయలేదు. స్వామి మరల నిట్లు చెప్పనారంభించెను. “యువరాజునుచూచినప్పుడతఁడు తిలోత్తమయందత్యంతానురాగమును గలిగియున్నాఁడని నీవు తెలిసికొనియుంటివి. ఆతనిప్రార్థనను విని యాతనికిఁకనొకసారి తిలోత్తమదర్శనము చేయించెదనని యొప్పుకొనుట నీకెంతయు ననుచితము. రెండవసారి సమావేశమైనప్పుడా శైలేశ్వరుని యాలయమునందే యావిషయమును విడిచిపెట్టియుండినచో నెంతచక్కఁగానుండును! అంతటితో వదలివేయక యారాజకుమారుని కూడఁ దీసికొని వచ్చి నీశక్తిని, అధికారమును మరచి యనేకగర్హితకార్యములను జేసితివి. అట్టియుద్ధవిగ్రహకాలమునందు దుర్గేశునకుఁ దెలియకుండ యువకుఁడగునొక మొగలాయీసైన్యాధిపతి ననాయాసముగా దుర్గమునకుఁ గొంపోయితివి. నీవు దుర్గేశునకు శాస్త్రవిహితముగాఁ బరిణయమైనధర్మపత్నివే యగుదువు. కాని, యట్టివిశేషకార్యములను జేయుటకు నీకధికారము లేదు. స్త్రీలకట్టిస్వాతంత్ర్య మెచ్చటను లే

భింపదు. అది యనేకానర్థములకుఁ గారణమగును. పరిస్థితులు నవియే సంభవించినవి. ఈవిషయమున నీవు త్తరవాదినివి కావా?"

విమల పూర్వమువలెనే మౌనమైయుండెను. అభిరామస్వామి యిట్లు చెప్పనారంభించెను. "పిదప నీవేకార్యమును జేసితివో యాకార్యమును జేయుటకు తల్లిగాని, సవతితల్లిగాని, పరిచారికగాని, పరిచితయైనమరియేస్త్రీగాని తుదకు వేశ్యయైనను సాహసింపఁజాలదు. సుసజ్జితమై సువాసితమై, బద్ధద్వారమైన యొకరాజకన్యకాంతఃపురమున కామెయందత్యాసక్తుఁడై యున్న తరుణవయస్కుఁడగునొకరాజపుత్రుని ననాయాసముగాఁ బ్రవేశింపఁజేసితివి. ఆయపరాధమును, ఆస్వాతంత్ర్యమును, ఆయవివేకమును, ఆమాటలను దలఁచుకొనినచో నిప్పటికిని హృదయమున కంపము జనించుచుండును. ఆనీయజాగ్రత మూలముననే దుర్గము పఠానులకు వశమైనది. దానికి ఫలముగానే నీకు వైధవ్యము సంభవించినది. అందువలననే యనేకానర్థములు సంఘటిల్లినవి. విమలా! నేను నిన్ను తిరస్కారము సేయుట లేదు. తిరస్కారమునకును, అనురాగమునకును నిదిసమయము కాదు. కాని, యోచించిచూడుము. ఈవ్యాపారమునందు మొదటినుండి తుదవఱకును నీవుచేసినయేకార్యమును బాగుగా లేదు."

విమల పితృచరణములపైఁబడి "నాకు తెలిసినది. మొదట నుండియును నేను గర్హితకార్యములనే చేసితిని. ఇప్పుడు దానికే ప్రతీకారమును లేదు. ఇప్పుడందులకేమియుపాయముకలదో యోచించి యాకృతిగ చేసి మమ్ము రక్షింపవలయును" అని వేఁడుకొనియెను.

అభిరామస్వామి విమలను లేవఁదీసి "నేను పగలంతయు నుపాయమునుగూర్చి యోచనము చేయుచునేయుంటిని. నేను పంపించి

న దూత తిరిగివచ్చువఱకు నేయుపాయమునవలంబించుటకును నవకాశము లేదు. నిర్బోధకుఁడగు దిగ్గజుని వాక్యములవలన నేసంగతియును నిశ్చయముగాఁ దెలియుటలేదు. మహారాజుకోప మేవిధముగా నెంతలకు వృద్ధియయ్యెనో తెలిసికొనినపిదప నేమేమియుపాయములను మన మవలంబింపవలయునో స్థిరము చేసికొనవచ్చును" అనియెను.

విమల—దూత తిరిగివచ్చుట కెన్నిదినములు పట్టును?

అభి—ఱేపే రావచ్చును. కాని, యతఁడు పాట్నాపర్యంతమును పోవలసియున్నచో నెనిమిదిపదిదినము లాలస్యము కావచ్చును.

విమల—ఎనిమిదిపదిదినము లాలస్యమైనచో మఱియేవిపత్తులు సంఘటించునో తెలియదు. తిలోత్తమ యిప్పుడే మృతప్రాయయై యున్నది. ఆమె యెనిమిదిపదిదినము లాయాతనను సహించి యెట్లు జీవింపఁగలదు?

అభి—నీవు తిలోత్తమకు విశేషధైర్యమును జెప్పవలయును. నేనామెను ఱేపటియుదయముననే చూచి యోదార్పఁ బ్రయత్నించెదను.

విమల—మహారాజునకును యువరాజునకును జనకపుత్రసంబంధము. తండ్రి కుపితుఁడై కుమారుని బందీగాఁ జేసినమాట వాస్తవము. కాని వారిరువురకును బ్రత్యక్షసమాగమమైనచో, కుమారుని నోటినుండి వెడలువినీతవాక్యములనువిని మనసు కరఁగి మానసింహుఁడు తనయుని క్షమింపఁడా?

అభి—అదియెట్లు? వీరపురుషుని క్రోధము పుత్రులు లేక యాత్మీయులన్నంతమాత్రమున నిరస్తము కాదు.

విమ—ఆక్రోధ మెట్లుగాఁ బరిణమించునని మీయభిప్రాయము?

అభి—(కొంచెము యోచించి) నీవాఁడుదానవు. సంగతులన్నియు నీకుఁ దెలియకుండుటయే మేలు.

విమ—విశేషానిష్టమేదయిన సంభవించునెడల తోఁచనేదానికిఁ దగినప్రతీకారమును జేయుటకై ప్రయత్నమొనర్చుటుచితము కాదా? మానసింహమహారాజు మీయెడల విశేషశ్రద్ధాభక్తులను గలిగియున్నాఁడు. తండ్రికొడుకులకున్నభేద భావమును దూరము సేయుటకు మీరుమధ్యస్థులై నిలిచినచో మంచిదికాదా?

అభి—ఈవిషయమున నేనుమధ్యస్థుఁడనుగానుండుట మరింత యనిష్టమునకే కారణమగునుగాని మనోరథసిద్ధి కాఁజాలదు. మానసింహుఁడు నాయందు శ్రద్ధాభక్తులను గలిగియున్నాఁడని నీయభిప్రాయము. కాని యాతనిభక్తిశ్రద్ధలవిషయమున నాకునమ్మకము లేదు. ఆతఁడు సర్వాంతఃకరణములచేతను నన్ను ద్వేషించుచునే యుండును. మనలో నెవరిమీఁదను నాతనికి మమతగాని, శ్రద్ధగాని, విశ్వాసముగాని లేదు. ప్రస్తుతమున మనము మఱియెవరిమూలముననైనను మనకార్యసాఫల్యమునకై ప్రయత్నములను చేయవలసియున్నది. మానసింహునకు గౌరవపాత్రుఁడైన మనుష్యుని మూలమున ప్రయత్నించిచూడవలయు. ఇప్పుడు రాత్రి చాలయైనది. మీరు దుర్గమునకుఁ బొండు. ఱేపటియుదయమున మరల రండు.

విమలయు నాష్మారియు భక్తిభావముతో నభిరామస్వామికి వందనములుచేసి యక్కడనుండి వెడలిపోయిరి.

## ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

దూత తిరిగివచ్చెను. పాట్నానగరమునకును బోయి యచ్చట యువరాజుయొక్క దుర్దశావృత్తాంతముల నన్నింటిని సంపూర్ణముగఁ దెలిసికొని యాతఁడు తిరిగివచ్చెను. ఆతఁడు చెప్పినయుదంతమును విని దుర్గమునందలిజనులందఱును శోకముచే మృతప్రాయులై పోయిరి.

దూత యాదుఃఖవార్తను దెచ్చినదినమున నభిరామస్వామి యాతనినోటినుండి సమస్తవృత్తాంతమును విని దుర్గముతో సంబంధించినకార్యములను చేయుటయందు నివిష్టచిత్తుఁడయ్యెను. తాను దుర్గమున లేనికాలమున రాజకార్యములు సరిగా నిర్వహించుటకుఁ దగిన యేర్పాటులనన్నింటిని జేసి యాతఁడాదినముననే తీర్థయాత్రలను జేసికొనుటకై బయలువెడలెను. అందఱితోడను తాను తీర్థయాత్రలకై పోవుచుంటినని చెప్పెను. జను లట్లే యభిప్రాయపడిరి. కాని విమలమాత్ర మట్లనుకొనలేదు. ఇప్పుడు సంభవించినయాశోచనీయవిషయమునకుఁ బ్రతీకారమును జేయవలయుననుప్రయత్నముతో నాతఁడు దుర్గమునువీడి పోవుచుండెనని యామె యనుకొనియెను.

తిలోత్తమ దుఃఖిని—మర్మపీడిత—తిలోత్తమా! దారుణమైన యాదుఃఖమును హృదయమున నిలుపుకొనుటకు నీకు శక్తి లేదా? మిగులఘోరమైనయాయాతనను సహించికొనుటకు నీకు సామర్థ్యమున్నదా? విపద్వాయువుచే సంక్షుబ్ధమైయున్నసముద్రమును శాంతభావముతో దాటిపోవుటకు నీకు శక్తి కలదా? లేదు. నీకేశక్తియును లేను. తిలోత్తమ యాయాఘాతముచే నవసన్నమైపోయెను. తీవ్ర

మైనయాతనచే సర్వభావములయందును నామె విచారగ్రస్తయై యుండెను. దుస్తరమైన యాసముద్రమును దాటుటకు కావలసినశక్తిసాహసములేవియు నామెకడలేవు. వియోగవిహ్వలమైన యాదుఃఖిని యధోవదనయై భూశయ్యయందుఁబడియుండెను.

ఆగది—ఏగదియందు సర్వదాతన శ్రేయము నభిలషించువిమలయనుగ్రహముమూలమున నచింతితపూర్వోపాయముచేఁదిలోత్తమ తనహృదయేశ్వరుఁడగు జగత్సింహునితో మొట్టమొదట కలిసికొనియెనో, ఏగదియందు సరళహృదయయగుతిలోత్తమ జగత్సింహునిహస్తమునందు శాశ్వతముగ నాత్మసమర్పణముచేసియుండెనో, ఏగదియందు తనప్రాణేశ్వరుఁ డెడతెగకుండఁ గత్తినిద్రిప్పి ప్లిదప శత్రువులయస్త్రఘాతముచే స్మృతివిహీనుఁడై రుధిరార్ద్రకళేబరుఁడై ధరాశాయియయ్యెనో, ఏగదియందు, తిలోత్తమయు విమలయు కాలస్వరూపులగుపఠానులచేఁ జిక్కి బందీలైపోయిరో, బహువిధసుఖదుఃఖస్మృత్యుద్దీపకమైన యాగదియందిప్పుడు తిలోత్తమ పడియుండెను. ఆమెసమీపమున నామంచము—ఏమంచముపై తిలోత్తమ పరధ్యానభావముతో నసంగతములగు నెన్నియోవ్రాతలనువ్రాసివ్రాసి కట్టకడకు కుమారజగత్సింహునినామమును వ్రాసెనో, పిదప తనయసావధానచిత్తమును తెలిసికొనుటచే బొడమిన సిగ్గుచే నధోవదనయై యేశయ్యయందలియాభాగము ననేకపర్యాయములు కడిగితుడిచివైచినను తనహృదయేశ్వరునినామము చెట్టిపోవకుండ స్పష్టముగా వ్రాసియున్నట్లు కాన్పించుచుండెనని యామెయనుకొనియుండెనో, ఆశయ్య—ఏశయ్యపైఁదిలోత్తమ తనహృదయేశ్వరుని కంఠాలింగనమును జేసికొని యనేకసుఖకల్పనలచేఁ బ్రమత్తయై యానందసాగరమున మునిఁగియుండెనో, ఆశయ్య యామె

పార్శ్వమునకుండెను. ఏతల్పముపై బదిదినములకుఁబూర్వము తిలోత్తమతననాథునిపార్శ్వమున శయనించి యుత్కంఠతతో నారాత్రియంతయు గడపి యుషఃకాలమందమలయమారుతసంస్పర్శముచే నించుక నిద్రఁజెందియుండ నాతఁడు తనబాహుపాశమునువిడిపించుకొని ప్రాతఃకాలవాహ్యాళికై బయలుదేరిపోయెనో, ప్రియమై, సుఖమయమై, మనోహరమైనయాపర్యంకపార్శ్వమున నాతిలోత్తమ భూశయ్యపైఁబడి పొరలాడుచుండెను.

ఆమె యశ్వారూఢుఁడై పోవుచున్నతననాథుని గవాక్షమునుండిచూచుట, ఆతనిసంజ్ఞలు, ఆతనివీడుకోలు, ఆమెమోదనము, ఆమెప్రణామము, ఇవియన్నియు జరిగి పదిదినములైపోయినది. అయిననాతఁడింకను దిరిగి రాలేదు. అంతేకాదు. వెనుఁదిరిగిరాకుండుటయేగాదు. ఆతఁడు తిరిగి వచ్చుననునాశయేలేదు. అతఁడు శృంఖలాబద్ధుఁడై బందీయై పోయెను. యావజ్జీవమును నాతఁడాదశయందే కాలమును గడపవలసియున్నది. ఈవిధముగా మానసింహమహారాజుగారియాజ్ఞ యైనది. తండ్రియాజ్ఞచేఁ గుమారున కాకఠినతరమైనశిక్ష—అత్యంతకఠోరమైన యాయాజ్ఞ కన్యథా చేయఁగలిగినవారెవరు? మానసింహునిమాటకు వ్యతిరేకముగా నెదిరించిమాట చెప్పఁగలవారీభరతఖండమున నెవరుకలరు?

అకటకటా! సుఖమెన్నిదినములుండును! తిలోత్తమ శైలేశ్వరునిమందిరమున జగత్సింహునిమోహనమూర్తిని సందర్శించినది—పిదప కేవలముచింత—ఒకపక్షముదినము లతిదారుణమైనగొప్పయాపద—పఠానులగృహమున నివాసము. సతీత్వము—ధర్మము—జీవనము—పవిత్రత—ఇవినాశనమైపోవునేమోయని నిరంతరము భయము. అసంభావితోపాయముచే నస్మాన్ ఖానునియంగు

ళీయక సాహాయ్యమున నటనుండి విడుగడ— "వీరేంద్రసింహునితో నయమూ? ఇక్కడ కెందులకు?" అని యువరాజు పలికిన మర్మభేదకము లగు కఠోరవాక్యములు— అయేషాయనుగ్రహముచే ముక్తిలాభము— దానితోడనే హృదయమునందలి విజాతీయతాపముచేఁ బొడమిన భయంకర వ్యాధి— తన్మూలమున మరణావస్థ దశ— అభిరామస్వామి యాహ్వానముచే జగత్సింహుని రాక— అనుగ్రహము— అతని పాదపద్మములయందు తావాసంగుట— పిదప నట్టి మహాకష్టము. అసహనీయమగు నట్టి యాతనాపరంపర ననుభవించిన పిదప మనోరథమీడేరుట— హృదయేశ్వరునితో సమ్మేళనము— హా! అకటకటా! సుఖమెన్ని దినములు? సుఖసౌధముయొక్క ప్రథమసోపానమునందే యీ బాధ! చిరకాలయత్నార్జితమై మహాయాసలబ్ధమైన రత్నమును వక్షమున ధరించుకొనుటతోడనే భయంకరమైన దుర్గతి-- సుఖసౌధము మొదలంట భస్మీభూతమైపోయినది. బాణముచేఁ గొట్టఁబడిన లేఁడివలె నిరీహమైన తిలోత్తమ యాతనల నందుచుండెను. అక్కటా! సుఖమెన్ని దినములు!

తిలోత్తమ యాహారమును గైకొనుట లేదు. నిద్రపోవుట లేదు. ముడివీడియున్న యామె నిబిడకృష్ణకేశరాశి ధూళియందు మలినముగఁ బడియుండెను. ఆ స్వర్ణకాంతి భూతలమునఁ బడి మబ్బువలెనైపోయెను. దేహము ధూళిధూసరితమయ్యెను. శరీరము భూషణవిహీనము— నోట మాట లేదు. నేత్రములనుండి బాష్పములు లేవు. తిలోత్తమ యధోముఖియై, నేల పైఁబడియుండెను.

తిలోత్తమ తనహృదయమునందు "ప్రపంచమున నాపద లనేకముగ నుండుచుండును. వానికిఁ బ్రతీకారముండుటయుఁ గలదు. అత్యంతఘోరవిపత్తునకు మాత్రము ప్రతీకారముండదా? ప్రతీకారము

లేదని రోదనముచేయుటవలనను, యోచించియోచించియూరకుండుటవలనను, శోకయాతనలననుభవించుటవలనను, ఏమియుపకారముకలుగును? నాజీవనమునకు జీవనమైనజగత్సింహుఁ డినుపసంకెలలచే నిబద్ధుఁడై కారాగారమునందున్నాఁడు; ఇఁక నేనో—ఇంటియందుఁపడియుండి యనేకకష్టముల ననుభవించుచున్నాను; అతనికంటె నూఱు రెట్లధికకష్టములనే యనుభవించుచుంటిని. కాని దానివలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఇట్టియీయుద్వేగముచే ఫలమేమి? చేతనైనంతవఱకుఁ బ్రతీకారమునకై యుపాయములను వెదకుట యుచితము. నేనిఁక నాప్రయత్నములనే చేసెదను." అని యోచించుకొనియెను.

తిలోత్తమ లేచికూర్చుండి "ఎవరక్కడ?" అని పిలిచెను.

అక్కడనున్నదాసియొకత్తుక శీఘ్రముగవచ్చెను. తిలోత్తమ దాసినిజూచి "కాగితము, కలము మొదలగువానినిదీసికొనిరమ్ము" అనియాజ్ఞాపించెను.

దాసి లేఖ్యసాధనములనన్నిఁటిని దీసికొనివచ్చి తిలోత్తమయొద్దనుంచి "శరీరమునందలి చమటను దుడిచివేయుదునా? చెదరియున్నముంగురులను సవరింతునా? పాత్రయందు నీరును పోసి తీసికొనిరానా? కట్టుకొనినచీరను విడిచి మఱియొకవస్త్రమును ధరించెదరా?" అని యీవిధములగుప్రశ్నముల నెన్నిఁటినో వైచెను.

తిలోత్తమ "ఇప్పుడేమియువలదు. అమ్మ యెక్కడనున్నది?" అని యడిగెను.

తిలోత్తమ విమలను "అమ్మ" యని పిలుచుచుండును. వీరేంద్రసింహుఁడు స్వర్గస్థుఁడైనపిదప విమలనిజవృత్తాంత మందఱికిని వెల్లడియయ్యెను. ఆమె యొకసామాన్యపరిచారికవలె వాసము సేయుచుండినను వీరేంద్రసింహుఁడు పరిణయమాడినధర్మపత్నియని

యథార్థమును దెలిసికొనిరి. కటుల్ఖానుని చేతినుండి విడిపించుకొని మందారణదుర్గమునకు వచ్చినపిదప దుర్గములోనివారందఱు నామెను యజమానురాలు, ఠాకూరాణి, రాణి, మాత, యని పిలుచుచుండిరి. ఆమెను విమలయని పేరుపెట్టి పిలుచుట కెవ్వరికిని ధైర్యముచాలదు. తిలోత్తమయు నామెను తల్లియనియే పిలుచుచుండును. కాని, వేఱు పేరుపెట్టి పిలుచుటలేదు. తిలోత్తమ "అమ్మ యెక్కడనున్నది?" అని దాసినడిగెను.

దాసి—ఉత్తరపుచావడియందుఁ గూర్చుండి యామాస్త్రీతో నేదియో యాలోచించుచున్నారు. పిలువుమనియెదరా?

తిలో—వలదు. నీవుపోయి యిప్పుడు రావలసినయావశ్యకత యేమియు లేదనియు, కొంచెము సేపైనపిదప నేనేవచ్చి చూచెదననియు నమ్మతోఁ జెప్పుము.

దాసి యానందముతో వెడలిపోయెను. నాల్గుదినములకుఁ బిమ్మట తిలోత్తమ లేచికూర్చున్నదనియు, మాటాడినదనియు, వ్రాసికొనుటకుఁ గావలసినయుపకరణములను తెప్పించుకొనెననియు నేదియో వ్రాసికొనుచున్నదనియు, నామె యపరిమితానందమును బొందెను. ఈశుభసమాచారమును విమలకుఁ దెలుపవలయునని యామె పరువెత్తుకొనిపోయెను.

తిలోత్తమ కాగితమును కలమును పుచ్చుకొని యందొకకాగితముపై వ్రాయనారంభించెను. చాలసేపు వ్రాసెను. వ్రాసినపిదప నిట్లుచదువనారంభించెను.

" నవాబునందినీ !

అత్యంతదుఃఖకరమగుసమాచారమును నీకుఁ దెలుపుటకై నే నీయుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను. నీకు జ్ఞప్తియున్నదా? అలనాఁడు—

వివాహమునాఁటిరాత్రి-ప్రపంచమునందంతటను శ్రేష్ఠమైనయీపు ష్పరత్నమును, ఈయలంకారరాజము నలంకరింపుము" అని యు పదేశించియుంటివి. జ్ఞప్తియున్నదా? నాయదృష్టదోషముచే నా పురుషుఁడిప్పుడు బందీగనున్నాఁడు. లోహశృంఖలముచే బద్ధుఁడై కా రాగారమునందున్నాఁడు. మానసింహమహారా జనేకకారణముల చే విరక్తుఁడై గుణమయుఁడగు కుమారజగత్సింహుని యావజ్జీవము ను కారాగారబద్ధునిఁగాఁ జేసివైచినాఁడు.

ఆపదలువచ్చినప్పు డాత్మీయులు జ్ఞప్తికివత్తురు. కాని నీకును నాకును పరిచయము రెండుదినములుమాత్రమే. అయినను నాకా త్మబంధురాలవని నేనెఱుంగుదును. అందుచే నేనిప్పుడీదుఃఖసమా చారమును నీకు వ్రాయుచున్నాను.

పఠానులకును మొగలాయీలకును సంధిసంస్థాపింపఁబడినపిద ప నత్యల్పకాలములో యువరాజునకు నీవొకయుత్తరమును వ్రాసి యుంటివి. ఆయన యాయుత్తరము ననర్ఘమగుసంపదయని మిగుల జాగరూకతతోఁ గాపాడుకొనుచున్నారు. ఆయన యాయుత్తరమును బదింబదిగ నాకుఁ జదివి వినుపించుచుండెడివారు. ఆయుత్తరమిప్పు డును నాయొద్ద రత్నపేటికయందున్నది.

ఆయుత్తరమునందొకచో "ఎప్పుడైన నీహృదయమునకుఁ గ ష్టముకలిగెనేని, అప్పుడయేషాను స్మరించుకొందువా?" అనివ్రాయఁ బడియున్నది. రాజపుత్రుఁడిప్పు డత్యంతక్లేశములో నుండియున్నాఁ డు. సందేహములేదు. అందుచే నాతఁడు మాటిమాటికి నయేషా ను స్మరించుకొనుచుండునని చెప్పుటకు సందేహములేదు.

యువరాజు నీకుఁ బ్రేమాస్పదుఁడు—నీవు దానిని మరచిపోవు టకునిష్టపడుదానవుకావని తోఁచుచున్నది—అనేకలతిక లొకస

హాకారవృక్షము నాశ్రయించును. ఏది దానిని విడనాడియుండఁగలదు? ఒకయాశ్రయమునందె యనేకములు వ్యాపించి వృద్ధిపొందఁగలవు.

నీవు స్త్రీరత్నమవని నేనెఱుంగుదును. ఈప్రపంచమున నీతోఁ బోల్పఁదగినవారెవ్వరును లేరు. నీవంటి స్త్రీరత్నముతో మాటలాడుట నిజముగా నాభాగ్యమేయగును. నీవు నిష్కామస్వరూపిణివి.

ఇష్టమువచ్చినప్పుడు నీకుత్తరము వ్రాయుటకు యువరాజునకు నీవనుజ్ఞనొసంగియున్నదానవు. ఈయవస్థయందాయన కవకాశమును స్వాతంత్ర్యమును చిక్కియుండినచోఁ దప్పకుండ నీకుత్తరమును వ్రాసియుండును. అందులకు సందేహము లేదు.

ప్రస్తుతమున సంభవించినయీయాపదయందు నీవేమిచేయఁగలవో, ఏమిచేయవలయునో, అది నాకేమియుఁ దెలియదు. నేనావిషయము నేమియుఁ జెప్పను. ఈప్రపంచమున రాజపుత్రుని క్షేమమునుగోరువారున్నచో నీవట్టివారియందగ్రగణ్యవు. అందుచే నీకీసమాచారమును దెలుపుట నాకు కర్తవ్యము. నాకర్తవ్యమును నెరవేర్చుకొనుటకే నేనీయుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను.

ఇతరకష్టసుఖములనుగూర్చి తెలుపుట కిది సమయము కాదు.

ఆవశ్యకమని తోఁచినచో నిష్టమువచ్చినప్పుడు నీవు నాకుత్తరమును వ్రాయవలయును. సమక్షమున మాటాడవలసిన యావశ్యకతయుండుట యాశ్చర్యము కాదు— నీవీవిషయమున నెట్లాజ్ఞాపించిన నట్లుచేయుటకు సిద్ధముగానున్నదానను,

ఇట్లు

దుఃఖిని

తిలోత్తమ.

ఉత్తరమునుజదివి తిలోత్తమ దానిపైవిలాసమును "నవాబు నందిని, అమేషా" అని వ్రాసెను. మరియు నుత్తరముపై వేఱొక పత్రికపై "మందారణదుర్గమునుండి" అనిలిఖించెను. నియమానుసారముగ నుత్తరమును దారముతోఁగట్టి ముద్రనువేసెను. పిదప నుత్తరమును చేతియందిడికొని యాగదియందొకటిరెండుమారు లిటునటు తిరుగాడి తటాలున నామె తనహృదయమున—"కర్తవ్యముస్థిరమైనది. ఇకపై కార్యానుష్ఠానమున కారంభము సేయవలయును." అనియనుకొనియెను.

ఎవరియందు చిరకాలము శాంతత,సుశీలత,నిరీహత, పరాజ్ఞానుసారప్రవర్తనము ననుగుణములు వాసముచేయుచుండునో, యట్టివారియందవస్థావిశేషముచే నాకస్మికముగ నద్భుతదృఢత, స్వాధీనత,స్వతంత్రత, తేజస్విత,కర్మక్షమత,ఏకాగ్రత, దృఢప్రతిజ్ఞ, మొదలగుమహద్గుణములుపొడచూపుచుండును. చరిత్రములయందును జనసమాజమునందును నట్టిదృష్టాంతముల ననేకము మనము చూడవచ్చును. మానవచరిత్రయందాకస్మికముగ నట్టిపరివర్తనము లెట్లు సంభవించుచుండునో తెలిసికొనుటకు మనోవిజ్ఞానశాస్త్రము నెఱింగినపండితశ్రేష్ఠులే తగినవారు. సౌమ్యయు,శాంతయు,వినమ్రస్వభావయు,సంతతపరముఖాపేక్షిణియునగుతిలోత్తమ యీవిధముగా దృఢసంకల్ప యయ్యెను.

ఉత్తరమును చేతియందుంచుకొని తిలోత్తమ యాగదినుండి బయలువెడలిపోయెను.

## తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

పఠానులు తమరాజధాని నిప్పుడు స్వర్ణదుర్గమునందు స్థాపించుకొనిరి. పరలోకగతుండైన కటుల్‌ఖానునితనయులగు ఖాజాసులేమాన్‌ఖానును ఖాజాఅస్మాన్‌ఖానును పాలితతనయయగు నయేషాయు, నితరపురమహిళలును నిశ్చింతతో స్వర్ణదుర్గమునందుండిరి. యుద్ధవ్యాపారములన్నియు నిలిచిపోయెను.

స్వర్గస్థుండైన కటుల్‌ఖానునితనయు లిరువురును చరిత్రయందు ప్రసిద్ధినిగాంచియుండిరి. వారిరువురకు నెప్పుడైనను రాజ్యసంబంధమయిన వివాదము పుట్టునేమోయనెడిసంశయముచే మానసింహమహారాజు చేసినసంధినిబంధనానుసారముగా రాజ్యభారమంతయు తనచేతియందిడుకొని వృద్ధమంత్రియగు ఇసాఖాన్ పరిపాలించుచుండెను. ఆతనిశక్తిసామర్థ్యములచే నెచ్చటను విచారము తలసూపుటకవకాశము లేకుండెను. అన్నియును జక్కగ నెరవేర్పఁబడుచుండెను.

అన్నియును సరిగా నడచుచున్నను మానవునిహృదయము దుర్దమనీయమైనదురాకాంక్షచే ననేకసమయములయందు యాతనల ననుభవించుచుండుటయేగాక బుద్ధిపూర్వకముగా విచారములను దెచ్చిపెట్టుకొని యనేకములగునానాగతయాతనలకు లోనగుచుండును. నవాబుకటుల్‌ఖానునియిరువురితనయులస్వభావములు నొకరీతిగా నుండక యత్యంతము భిన్నములై యుండెను. సులేమాన్‌ఖాను సురాపానమునందును సుందరీసంసర్గమునందును కాలమును వినియోగించినచోఁ బ్రపంచమునందలియీజీవితముయొక్క సర్వప్రయోజనములు

ను సప్తకృతములగు తనసమ్మక్రమును గలవాఁడు. ఆతఁడు తనసమ్మక్రమునననుసరించి యందులకుఁగావలసిన పదార్థసమూహముచే సర్వదా పరివృతుఁడై యుండి నిశ్చింతభావముతో కాలహరణమును జేయుచుండెను. అతనితమ్ముఁడైన అస్మాన్ ఖాను ఇంద్రియసుఖాన్వేషణ మత్యంతనీచకార్యమని తలంచెడువాఁడు. మనుష్యజన్మమును పొంది వీరహృదయమును దాల్చి పఠాన్ రాజవంశమున జన్మించి అసిచాలననైపుణ్యమున వన్నెకెక్క నారీమధ్యమున సురాపానమత్తుఁడైయుచేత నావస్థయందు జీవనమునుగడపుట మిగులహీనకార్యమని యాతఁడనుకొనుచుండెను.

ఆస్మాన్ ఖానత్యంతమానసిక క్లేశముచేఁగాలమును గడపుచుండెను. మొగలాయీలిప్పుడు భారతీశ్వరులుగ నున్నారు. మొగలాయీలను భారతీశ్వరులుగా నంగీకరించుటయనిన నస్మాన్ ఖానుని హృదయమునకు మిగులవ్యథగానుండెను. ఢిల్లీసింహాసనమునకుఁ బఠాన్లు ప్రభువులు కావలయునని తలంచి కుతుబుద్దీను తనబాహుబలముచే హిందువులను వశము చేసికొని రాజ్యమును జయించి యమితపరాక్రమముతో భారతవర్షమునఁ బఠానుల రాజ్యమును ప్రతిష్ఠించియుండెననియు మొగలుఁడగు జేబరధిక బలశాలియై పఠానురాజును పదచ్యుతునిఁజేసి ఢిల్లీసింహాసనము నాక్రమించెననియు, సంతమాత్రమున మొగలాయీ శ్రీభారతవర్షమునకు న్యాయసంగతులగు భూపతులని చెప్పుట తగదనియు పఠానులస్వత్వములను మొగలాయీలు లాగుకొనిరనియు, భాగ్యదోషముచేఁ బఠానులిప్పుడిట్టిహీనావస్థయందున్నను సదృష్టచక్రము పరివర్తనము నొందినప్పుడు మరల నున్నతస్థితికి రాఁజాలరని చెప్పుట తగదనియు, హీనావస్థయందే సంతుష్టచిత్తులై యుండి దానికిప్రతీకారమును చేయయత్నింపకుండుట

కాపురుషలక్షణమనియు నస్మాన్ ఖాను తలపోయుచుండెను.

ప్రస్తుతమున మొగలులకును పఠానులకును జరిగినసంధివిషయమును గూర్చి అస్మాన్ ఖానుఁడు తలపోయనిదినమొకటియును లేదు. ఈమైత్రి కాతనిహృదయము పూర్ణాంగీకారమొసంగుటలేదు. మానసింహమహారాజుమూలమున జరిగినయీసంధి యఖండనీయమనియు, చిరస్థాయిగానుండఁదగినదనియు నస్మాన్ ఖాను తలపోయుటలేదు. ప్రపంచమునందలి యన్ని దేశములలోను జరిగినమైత్రులన్నియు భంగమునొందకుండ స్థిరముగానున్నవా? అనియాతఁడనుకొనుచుండెను. ఇప్పుడు జరిగినసంధికి మొగలులదోషముచేనైననేమి, పఠానులదోషముచేనైననేమి స్వల్పకాలములోనే భంగముతప్పకుండఁ గలుగఁగలదని యస్మాన్ ఖాను నమ్మియుండెను. నవాబు కటుల్ ఖానునిమరణము, రాజ్యమున నలుపక్కలనున్న పోండ్రవిశృంఖలభావము, యథార్థముగా మానసింహుఁడు చేసినగొప్పసన్నాహములు మొదలగునవన్నియు నొక్కమారుగ వచ్చిపడుటచే సంధికంగీకరింపవలసివచ్చినదనియు, నాయవాంతరములన్నియు నంతర్హితములైపోయినపిదపఁగూడ నాసంధి యక్షుణ్ణమై యుండవలయుననుట సంభావితముకాఁజాలదనియు నాతఁడు యోచించుకొనుచుండెను.

అస్మానునిహృదయమునందసంతోషము నాటుకొనియుండెననుట కించుకంతయును సందేహము లేదు. అతనిహృదయమునందలియశాంతికి మఱియొకకారణముకూడఁ గలదు. లావణ్యమయప్రతిమయగు నయేషా యాతనిజీవనసర్వస్వము నపహరించియుండెను. ఆతనిజీవనమునందలి శాంతిసుఖము లామెకృపాధీనములై యున్నవి. కాని, భూలోకదుర్లభమైనయాస్త్రీరత్న మాతనిస్త్రీరత్నముకాలే

ము. అస్మాన్ ఖానునకు ప్రతిదానము చేయుట కామె తనహృదయమున నించుకంతయును స్థానమునొసంగలేదు. ఏదురాకాంక్షయొక్క ప్రబలతరశాసనములచే నస్మానునిహృదయ మెల్లప్పుడు నున్మత్తమగుచుండెనో, ఉత్తేజితమైన యేసురాణిచే భారతవర్ష సింహాసనలాభమందు ప్రమత్తమైన మానసిహృదయము కుంఠితమగుచుండెనో, అట్టిమాకాంక్షలను, ఆశలను, సర్వము నయేషాయొక్కమాతాప్రనుగ్రహమునకైన వినిమయము చేయుట కాతఁడు సిద్ధపడియుండెను. అయినను సుందరి తనహృదయమునందాతనికి తావొసంగ లేకపోయెను. హతాశుఁడగు నాప్రేమికుని యంతర్జ్వాల దుస్సహనీయముగ నుండెను!

ఆయయేషయెవ్వరు? కటుల్ ఖానునిపాలితకన్య—అయేషా కటుల్ ఖానునికాశ్మీరబేగమునకు సోదరుని తనయ—అయేష ఆరు నెలలవయసులోనుండగా నామెతల్లి లోకాంతరగతురాలయ్యెను. పత్నీవియోగముచే విధురుఁడగు నామెతండ్రి యూశిశువును తనసోదరికడనుంచెను. పిదపఁ గొలఁదిదినములలోపలనే అయేషాతండ్రియు నీలోకమును వదలిపోయెను. అయేషా తలిదండ్రులు లేని బాలికయయ్యెను. అయినను నామెకట్టిలోపమేమియుఁ గాన్పింపలేదు. నవాబుకటుల్ ఖాను, అసామాన్యరూపలావణ్యవతియగు నాకన్యనతిగారాబముతోఁ జూచుచుండెను. కాశ్మీరబేగమునకు వేఱుసంతానములేకుండుటచే నీబాలికను తనతనయగనే భావించుకొని సంరక్షించుచుండెను. నవాబునకు వేఱుగఁ గొడుకులును గూఁతుండ్రున్ననునయేషాపై నత్యంతమమత్వమునుగలిగి యౌరససంతానముకంటె నధికముగ నామెను ప్రేమించుచుండెను. సాధారణజనులందఱు నామె కటుల్ ఖానునితనయయనియే భావించుచుండిరి. అయే

హాసయితము తాను కాశ్మీరబేగముగర్భవాసమున జనియించిన నవాబునందిననియే తలంచుకొనుచుండెను.

అస్మత్ఖానును నయేషయు సమవయస్కులు. నవాబు సంశ్లేషపుర్వమునందు వారిరువురును బాల్యమున గౌతుకక్రీడలం బ్రొద్దుపుచ్చుచుం బెరుగుచుండిరి. అయేషా సౌందర్యము నిరుపమానమైనది. ఆమెకుశలతయు సాహసమునుగూడం గొనియాడందగినవి. ఆమెబుద్ధియు ధర్మప్రవృత్తియు నసాధారణములై యుండెను. వయసు హెచ్చినకొలందిని నస్మత్నామెయం దనురక్తచిత్తుండగుచువచ్చెను. బాల్యమందలియాయనురాగము యౌవనమునందు వేఱుస్వభావమును దాల్చెను. అస్మత్ఖాను మెల్ల మెల్లగ నయేషాకు దాసుండయ్యెను.

కటుల్ఖాను తనమరణమునకుం జాలకాలమునకుం బూర్వమే అయేషాజీవననిర్వాహమునకై విశేషధనము నొసంగియుండెను. అయేషాకిచ్చినంతధనమును నవాబుతనయౌరసతనయులకుంగూడ నీయలేదు. కటుల్ఖానును కాశ్మీరబేగమును నయేషాయం దస్మత్ఖానురక్తుండయియుండెనని తెలిసికొనియుండుటయేగాక మాటలనుబట్టియు ప్రవర్తననుబట్టియు నయేషాకూడ నస్మత్నునియందాసక్తయైయుండెననికూడ నమ్మియుండిరి. అయేషాసర్వాంతఃకరణములచేతను నస్మత్నునకు హితముసేయుచుండును. ఆతనికి ప్రియములైన కార్యములను చేయుటకు సమయములభించినచో నామె యెంతయో సంతసించుచుండును. ఇంతేకాదు, అస్మత్నుఖానునిసుఖదుఃఖములయందామె సహానుభూతయగుచుండును. అట్టివేళల నస్మత్నునిహృదయహారిణియైన మామోహిని అయేషా సర్వదా అస్మత్ఖానునియందు తనహృదయప్రాణముల నర్పించియున్నదని తోంచుచుండు

ను. కాని అయేషాయనురాగము, మమత మొదలగునవియన్నియు సోదరస్నేహము నతిక్రమించియుండలేదు. అస్మాన్ తనకు స్నేహము యుఁడైనసోదరుఁడనితలంచి యామె యాతనిని సర్వదా ప్రేమించుచుండెను. ఆవిషయము నెవ్వరును దెలిసికొనలేకుండిరి. అపరిమిత ధనసంపద లయేషాకుండియుండుటచే ముందస్మానుఖానామె పాణిగ్రహముచేసికొన్నచో నామెసుఖసౌభాగ్యములు సంపూర్ణతనొందుననిబేగమును, కటుల్‌ఖానును ననుకొనుచుండిరి. ఇంతలో నవాబు లోకాంతరగతుఁడగుట తటస్థించెను.

అయేషాప్రణయ మెంతవరకుప్రగాఢమైనదో యస్మాన్‌ఖా నెఱుంగును. ఆతఁడు తనహృదయమునందలిప్రేమసూచకవాక్యము నామెకడనేమాత్రమువ్యక్తముచేయఁ జూచినను తత్‌క్షణముననే అయేషానిస్సందిగ్ధభావముతో విస్పష్టముగా నాతనియెడఁ దనకుఁ గలహృదయభావములను స్పష్టముగా నాతనికిఁ దెలియఁజేయుచుండెను. అయేషానుడివినవాక్యము లాతనిహృదయమును వాడిశూలములవలె వేధించుచుండెను. ఆతఁడాదుస్సహయాతనను మౌనముతో సహించుకొనుచుండెను.

ఈవిధముగా బహువిధకష్టములచేఁ బీడింపఁబడుచున్నయస్మాన్‌ఖానొకనాఁడపరాహ్ణకాలమున దుర్గమునందలివిశాలమైనయొక గదియందుఁ గూర్చుండియుండెను. ఒకప్రక్క నిష్ఫలప్రణయముచేఁ గలిగినతీవ్రతరయాతన—ఏమిసేయుటకును దోఁచదు. అస్మానుఖా నిహలోకమున తనజీవనము కేవలభారమాత్రమేయని తలంచి దారుణక్లేశము ననుభవించుచుండెను. ఆసమయమునం దాకస్మికముగ నెవరోవచ్చుచున్నట్లు ధ్వనివినవయ్యెను. అస్మాన్ లేచి మార్గమునొద్దకువచ్చి నిలువఁబడియెను. దీర్ఘములైనతెల్లనిమీసములతోఁ [illegible]సము

వదనముఁగలిగి గొప్పతలపాగనుదాల్చియున్నమంత్రి శ్రేష్ఠుఁడగునిస్తాఖానక్కడకువచ్చెను. అస్మాన్ఖానాతనినియథాప్రకారముగ గౌరవించెను. వృద్ధుఁడైనయిస్తాఖానును ప్రభువగునస్మాన్ఖానున్న కుచితరీతిని మర్యాదలన్నుజరపినపిదప నిరువురు నుచితాసనములపైఁగూర్చుండిరి.

అ—మీరిప్పుడెందులకువచ్చితిరి? క్రొత్తసమాచారము లేమైనవున్నవా?

మం—జగత్సింహునకుఁ గారాగారదండన విధింపఁబడినదను సంగతి యేలికకుఁ దెలియకుండనున్నదా?

అ—ఆసమాచారము నాకుఁ దెలిసినది. అందువలన మనకేమైన లాభనష్టములున్నవా?

మం—కొలఁదిగ నుండుననియే చెప్పవలసియున్నది. మానసింహమహారాజు మనతోఁజేసినయేసంధిననుసరించి యుభయపక్షములయందును కార్యము లింతవఱకును నడపఁబడుచుండెనో, ఆసంధి కక్బరుఫాదుషా యంగీకరింపలేదని తెలియుచున్నది. మానసింహుఁడు చేసినసంధి కక్బరుఫాదుషా యంగీకరింపకుండనుండఁజాలఁడనుట యు నిజము. అయినను నాతనికది సంతోషజనకమైనదికానప్పుడు దానినన్యథాచేయుటకు సమయమును చూచుకొనుచుండును.

అ—జగత్సింహునికారాగారవాసశిక్షకును నావ్యాపారమునకు నేమిసంబంధమున్నదని మీరూహించితిరి?

మం—సంబంధమున్నదనియే నాయభిప్రాయము. జగత్సింహుఁడు మననగరమునందు బందీగానున్నప్పు డాతనియెడ మానమున దపినప్రవర్తనముఖములన్న నాతనికి విచారముకలిగినదని యెంచుటయందవకాశమేమియు లేదు, మనయందాతఁడు విరక్తిఁజెందియుండలే

దని చెప్పుట కించుకంతయు సంశయము లేదు. విషయములనన్నిఁటి ని వివరముగా విప్పి చెప్పుటకు నాకిష్టము లేదు. కాని, మనపైఁబగఁదీర్చుకొనుట కాతని కిష్టముగానుండఁజాలదని చెప్పుటకు వేయికారణము లున్నవనిమాత్రము నాహృదయమునకుఁ దోఁచుచున్నది.

వృద్ధమంత్రి యేయభిప్రాయముతో నీతుదివాక్యములను నుడివెనో ఆయభిప్రాయము నస్మాన్ఖాను తెలిసికొనియెను. జగత్సింహునియందయేమాకుఁగలయాసక్తిని సూచింపవలయుననునభిప్రాయముతో నట్టిమాటలను వృద్ధమంత్రి నుడివెనని యస్మాన్గ్రహించెను. ఆమాటలనువినుటచే నస్మానునిహృదయమునం దేకకాలమున సహస్రవృశ్చికములు కుట్టినట్లయ్యెను. అతఁడతికష్టముతోఁ దన హృదయభావములను వ్యక్తపడకుండఁ గప్పిపుచ్చుకొని మంత్రిమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ "జగత్సింహుఁడు మనకనుకూలుఁడైయుండుటచే మనకు హితకరమగుమాటల నక్బరునితోఁ జెప్పుట కాతనికవకాశము చిక్కినచో నిప్పుడు నడచుచున్నట్లే యింకముందును పఠానులకును మొగలులకును మైత్రినడచునట్లాతఁడు చేయఁగలఁడనియు, నిప్పుడాతఁడు బందీగనుండుటచే మనకుహితము చేయునట్టియవకాశము లేదనియు, మీయభిప్రాయము కాదా ?" అనియెను.

వృద్ధుఁడు సంకుచితభావముతో "సేవకుఁడట్లే యోచించుచున్నాఁడు" అనియెను.

అ.—మీరభిజ్ఞులు. ప్రవీణులు. విశేషించి నాకు జనకసమానులు. అందుచే మీమాట కెదురాడ నాకధికారము లేదు. కాని మిమ్ముల నొక్కమాట యడుగుచున్నాను.—ఈసంధివలన మనకుఁ గలిగిన విశేషలాభమేమున్నది? మనము మనబాహుబలముచే శరీరములయందలిరక్తమును వెదజల్లి మనకోశాగారమునందలిధనము

నంతను వ్యయముచేసి ప్రాయికముగా వంగదేశమునంతను స్వాధీనముచేసికొంటిమి. అప్పుడాధరపురయుద్ధమునందు జయమునుపొంది మేదినీపురమునను వర్ధమానపురముపైకూడను మనయధికారమును స్థాపించియుంటిమి. ఈసంధితో మనము క్రొత్తగాజయించిన రాజ్యమునంతను విడిచిపెట్టవలసివచ్చినది. అంతియేకాకుండ జగన్నాథునిమందిరమును పూరిమండలమునుగూడ మొగలులస్వాధీనము చేయవలసివచ్చెను. అట్టిసంధి లజ్జాస్పదమును, అసహ్యాకరమును నై యున్నది. అక్బరీసంధిని భంగముచేసినను మనమందులకు విచారింపవలసినయావశ్యకతయేమియును లేదు.

మంత్రి కొంచెముసేపు మౌనమును దాల్చియుండి పిదప "నే నావిషయమున నేలికసన్నిధానమున నేపక్షముగను చర్చింపఁజాలను, కాని మనమిప్పుడు దుర్బలులమైయున్నామనిమాత్రము మనవి సేయుచున్నాను" అనియెను.

అ——నిజము! మానసింహున కెదురుగనిలువఁ గలిగినబలశాలులెవరును మనకడ నిప్పుడు లేరనుట నిశ్చయము. మీరాలోపమును బూర్తి చేయుటకు యత్నింపఁగలరా?

వృద్ధ——ఏలిక యెఱుంగని దిసుమంతయును లేదు. నేనిప్పుడాభ్యంతరికములైన రాజకార్యముల ననేకవిధముల నిర్వహించుటలో మునిఁగియున్నాఁడను. అందుచే మరియేకార్యవిచారమునందును నామనసును ప్రవేశపెట్టుట కవకాశము లేకున్నది.

అ——మీహృదయము నారాజకార్యనిర్వహణమునందే యుండెదరుగాక! ఈవయసునందు మీహృదయము యుద్ధవ్యాపారములవిషయమున పనిసేయఁజాలదు. ఈస్థితియందెప్పుడును మీరు సంధిని, శాంతినే గోరుచుందురనుటకు సందేహము లేదు. మీరు నన్ను క్షమింప

వలయును. వర్తమానమున నడచుచున్నయీసంధి కేవల మవమాననజనకమని నాయభిప్రాయము. అనుకూలమే కానిండు. అసహ్యమైనయీప్రతిబంధమునుధ్వంసము చేసి మొగలాయీలకెదురుగ రణక్షేత్రమునను నిలువఁబడి యుద్ధము చేయుటయే నాకుఁ దృప్తికరము. అందులకుఁ గావలసినవానినెల్ల సిద్ధము చేసి పిదప నావృత్తాంతమును మీకెఱింగించెదను.

మం — ఆవిషయమున నేనిప్పుడేమియుఁ జెప్పను. నేనిప్పుడు విన్నవింపవలసినస్వల్పవిషయ మొకటి కలదు. మానసింహమహారాజు శీఘ్రకాలములో పూరికి రానైయున్నాఁడు.

అ — మంచిదే. కాఫరులు కుత్సితకాష్ఠఖండము నీశ్వరుఁడని నమ్ముచుందురు. మొగలాయీశ్యాలకుఁడగుమానసింహుఁడును నాయీశ్వరపూజకై పూరికి వచ్చుచుండెనా?

మం — రావచ్చును. అతఁడు విస్తారసన్నాహముతోడ నేవచ్చుచున్నాఁడు.

అ — అతనియిష్టము. సంధిసూత్రానుసారముగఁ బూరిని మనము వారికి విడిచిపెట్టినపిదప బంగాళాదేశసుబేదారుఁడగుమానసింహుఁడు సమారోహముతో రావచ్చును. భిక్షుకులును పోవచ్చును. దానివలన మన కైనదేమి? మన కేమిసంబంధము?

మం — మనకుఁ గొంచెముసంబంధమున్నది. మానసింహమహారాజు పూరికిఁ బోవుచున్నాఁడు. కావునఁ జాలదూర మాతఁడు మన రాజ్యములోపలినుండియే వెళ్లవలసియున్నది.

అ — అతఁడిచ్చవచ్చినట్లు వెళ్లవచ్చును. రాజమార్గమున కభ్యంతరము లేదు. అతఁడన్న మాటయేమి? అందఱును బోవచ్చును.

మం — అప్పుడు మనము చేయవలసినకార్యమున్నది.

అ — ఏమి కార్యము?

మం — అతఁడు మన రాజ్యపుటెల్లలోనికి వచ్చినప్పుడు మన మాతనికి సన్మానము చేయవలసిన విధి యున్నది.

అస్మానుని ముఖముపై మేఘము క్రమ్మినట్లయ్యెను.

అ — అది యెందులకు?

మం — మనము సంధిసూత్రముచే బద్ధులమైయున్నాము. అతనిని సన్మానింపక పోయినచో బాదుషాకవమానము చేసినవారమగుదుము. మానసింహుఁ డక్బరుబాదుషాయొక్క ప్రతినిధి.

అ — ఏవిధమైన సన్మానము చేయవలయును?

మం — మన రాజ్యపుటెల్లలలో నున్నంతవఱకతనితోఁ గూడ నుండవలయును.

అస్మాన్ ఖాను సింహాసనమునుండి లేచి యాగదియందిటునటు కొంచెము సేపు పదపరిచారము చేయుచుఁ దటాలున మంత్రి కెదురుగ నిలిచి "అట్టియవమానమును సహింపఁజాలను. మానసింహుఁడు జగద్విఖ్యాతుఁడైన పరాక్రమశాలియే యగును. మానసింహుని బాహుబలముచే నక్బరునకట్టి గౌరవముండుటయు నిజము. మానసింహుఁ డక్బరుని కుటుంబములోఁ జేరినవాఁడనుటయు వాస్తవమే. మానసింహుఁ డొకదేశమునకు భూపతియు నగును. అట్లయినను నాతఁ డక్బరునకు దాసుఁడే యైయున్నాఁడు. మనమిప్పుడు బలహీనులమైయున్నను స్వతంత్రరాజులము. అక్బరునకు సమకక్షులము. ఘటనాచక్రముచే నిప్పుడు దుర్బలులమై యుండుట నిజమే. అయినను నింతవఱకును మనమక్బరుబాదుషాతో హోరాహోరిగఁ బోరాడుచు నేయున్నాము—జయాపజయముల మాట యట్లుంచుము—కాని, మనమెప్పుడును నేకారణమువలనను నెవరికిని—ఒక్కరికైన

ను — విదానతులమై యుండలేదు. మనమిప్పుడును నోరిస్సాయందు స్వతంత్రప్రభువులము. ఇట్లుండఁగా సక్బరునిప్రతినిధియొక్క పాదుకలను మోసికొనుచు నాతనినాశ్రయించి కూడఁగూడఁదరుగుట కేనెంతమాత్రము నంగీకరింపను" అనియెను.

మం — మహారాజునొద్దనుండి యుత్తరమొకటివచ్చినది. అని చెప్పి యావృద్ధుఁడు తననిలువుటంగీజేబునుండి యొకయుత్తరమును దీసి యస్మాన్ఖానుని చేతియందిడియెను. అందిట్లు వ్రాయఁబడి యుండెను. " మానసింహమహారాజు స్వధర్మపాలనార్థమై పురుషోత్తమక్షేత్రయాత్రను జేయనున్నాఁడు. ఒరిస్సాదేశమున నోరిస్సానవాబులప్రదేశములోఁ బ్రవేశించినతోడనే క్రొత్తనవాబు లిరువురును నాతనిసందర్శనము చేయుదురని నమ్ముచున్నాఁడు" ఉత్తరము, ఈసాఖానునిపేర వ్రాయఁబడియుండెను.

అస్మాన్ఖానాయుత్తరమును చదివి తిరిగి మంత్రి కిచ్చివేయుచు "దీనికిఁ బ్రత్యుత్తర మెట్లువ్రాయవలయునో రేపటిదినమున మీకుఁ దెలియఁజేసెదను. మానసింహుని యాధైర్యము నాకుఁ జాలవిరక్తిని గలుగఁజేయుచున్నది" అనియెను.

మం — నేను సెలవుఁగైకొనియెదను. నేనిటనుండి వెడలిపోవుటకుఁబూర్వ మేలికసమక్షమున నొక్కమాటను మనవిచేయవలయునని యున్నది.

అ — చెప్పవచ్చును.

మం — మానసింహమహారాజు మొగలులకును బఠానులకును నడుమచేసిససంధియంతయు జగత్సింహుని ప్రయత్నములచే నెరవేరినదిగనున్నది. మనమావిషయమును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట న్యాయము — మరియొక్కమాట — మనమాసంధిబలమువలన ను

త్కళదేశమునకు స్వాతంత్ర్యాధికారమును పొందినవారమైయున్నను మన మక్బరునకు లోఁబడియుండునట్లంగీకరించియున్నాము. మానసింహమహారాజు శిబిరమునకుఁబోయి యాతనిని మనము సన్మానింపవలయును. ఆతనికిఁ గానుకల నొసంగి యాతఁడొసంగు బహుమానముల నంగీకరించి సన్మానముల నందఁజేయవలయును. మనము విధిప్రకారము మానసింహమహారాజున కనుగతులమై యుండవలయును. పాదుషాకు సంపూర్ణముగా లోఁబడియుండి యుత్కళదేశస్వాతంత్ర్యమును పొందియున్నాము. ఇవియన్నియు నింత శీఘ్రకాలములో మఱవకుండ నుండుట మంచిది.

అ—నేనావిషయములను గొంచెమేనియు మఱవలేదు. ఆకళంకము నాహృదయమును పీడించుచున్నది. ఆయపకీర్తి శీఘ్రకాలములోనే లుప్తమైపోఁగలదు.

మం—(లేచినిలుచుండి) వేఱువిధముగా నవస్థాంతరము సంఘటించువఱకును మానసింహమహారాజక్బరుపాదుషాప్రతినిధియని తలంచి యాతని కుచితసన్మానములను చేయుట మనకు విధి. అట్లు చేయక మనమన్యథా నడచుకొంటిమేని పాదుషాతో మనకు విరోధము తప్పదు. మనమేవిధముచేతను ప్రస్తుతమున నక్బరున కెదురుగ నిలువఁజాలము. ఈవిషయములనన్నిఁటిని యోచించి పిదపకర్తవ్యము నవలంబింపవలయునని నాప్రార్థనము. నాకు శరీరమునందు బలములేదు. వార్ధక్యముచేతను తత్సంబంధములైన యితర వ్యాధులవలనను పీడింపఁబడుచున్నాఁడను. చాలకాలము జీవించి యుండగలనని తోఁచదు. జీవించియున్నంతవఱకు మాప్రభువుల కవస్థాంతరము సంభవింపకుండ నుండవలయునని నామనోరథము. సెలవుఁగైకొనిపోయెదను.

ప్రథమభాగము.

సముచితశిక్షాచారములను నిర్వర్తించినపిదప మంత్రి యటనుండి వెడలిపోయెను.

---

## పదియవప్రకరణము.

---

విచారపీడితుఁడైన యయాస్మాన్ ఖాను మెల్లమెల్లగ గదిలోనుండి యీవలకువచ్చెను. మానసింహునియుత్తరమును నాదేశసూచకమైన యాజ్ఞాపత్రిక (పర్వానా)గా భావించుకొనియెను. అతఁడు తనహృదయమునందు "పఠానులు ఢిల్లీపాదుషాకు వశులైనట్లంగీకరించినను వారిమనోరథము లేమైన నీడేరెనా? సంధివలన మొగలాయీ లుపకృతులు కాలేదా? మాతోఁజేసినయుద్ధమునందు మానసింహునకు నష్టము సంభవింపలేదా? స్వర్గస్థుఁడైన నవాబు ధారాపురయుద్ధమునందు మానసింహునోడించి యాతనితనయుఁడైన జగత్సింహుని బందీగాఁ దీసికొనివచ్చెను. అంతేకాకుండ వంగదేశమునందు విష్ణుపురమువఱకును నధికారమునుగూడఁ జేసియుండెను. జగత్సింహుఁడు మాచేఁజిక్కినప్పు డాతనినేమిచేసినను చేసియుండవచ్చును. అట్లుచేసినచో మానసింహునకు మరల సైన్యమునుసమకూర్చుకొనుట కవకాశముకలిగియుండకపోవును. ఈలోపల నవాబు మరికొంతప్రదేశము నాక్రమించుకొనినచో మేము వంగదేశమునంతను స్వవశముచేసికొనియుందుమనుటకు సందేహమించుకంతయును లేదు. కాని యింతలో నవాబుబహదూరుమరణము సంఘటితమైనది. ఆకస్మికముగా సంభవించిన యావిపత్తునందుఁ జిక్కుకొనియుండుటచేఁ గాతరమువలన నేటుచేయుటకు నవకాశము లేకపోయినది. ఆసమయమున

యుద్ధమునకు సిద్ధమగు టుచితముకాదని యెంచి సంధి కంగీకరింపవల
సివచ్చినది. పఠానులెప్పుడును భీరువులై యుద్ధమును జేయలేక సంధి
బంధమున కంగీకరించియుండలేదు. రణరంగమున వారెప్పుడు నసమ
ర్థులని యనిపించుకొనియుండలేదు. మొగలాయీసైన్యములను నా
శనము చేయుటయందు వారెన్నఁడును శ్రాంతులయి యుండలేదు. జ
గత్సింహుని నాతనితండ్రి శిబిరమునకుఁ బంపి పఠానులు తమయౌ
దార్యమును కనఁబరుచుకొనిరి. అట్టిపఠానులవిషయమున నంత నిర్లక్ష్య
ముచూపి యట్టికఠినాదేశమును బంపి వారు తమకు వశ్యులై యుండి
రికదా యని వారియెడ నక్రమముగా వ్యవహరించుట మానసింహు
న కుచితము కాదు. మానసింహుఁడాయుత్తరమునం దావిధముగా
వ్రాయుటకు మారుగ "క్రొత్తనవాబులు నాయాత్మీయులలోని
వారుగాఁ బరిగణింపఁబడినవారుగనున్నారు. నేనుత్కలదేశమునందు
న్నప్పుడు వారిసందర్శనము లభించినచోఁ జాలసుఖినయ్యెదను." అని
వ్రాసియుండినచో మేము నిజముగా నుపాయనాదులతోఁ బోయి
యాతనిని చూచి యన్యోన్యవిశ్వాసము నభివృద్ధిచేసికొనఁ బ్రయ
త్నించియుందుము." అనియనుకొనియెను.

ఈవిధముగా ననేకవిధములైన చింతలచేఁ బ్రపీడితుఁడైన
యసాత్మునివాదము లాతనిబుద్ధికి గోచరముకాకుండఁగనే యాతని
నంతఃపురమువంకకుఁ దీసికొనిపోయెను. ఆతనిచింతాసూత్రమంత
టితో నిలువక ముందునకు సాగుచుండెను. లేను. అక్లైష్ఖాను కా
దు; నాసోదరుఁడు వ్యాపారములయం దుదాసీనుఁడై యున్నాఁడు. ఆ
తఁడెక్కడకును వెళ్లఁడు. నేనును బోను. మానసింహుఁడు మాయధి
కారప్రదేశములలోఁ బ్రవేశించినప్పు డాతని నెదుర్కొనుటకును నా
తని కావశ్యకములైన పదార్థముల నాతని కందించుటకును మానే

వకుళిలో నుచ్ఛపదస్థు నొకని నియమించెదను. ఉపాయనాదికము లేమియువలదు."

ఈవిధముగా నాలోచించుకొనుచు నస్మాన్‌ఖాను తానేయుద్దేశముతో నటుపోవుచున్నదియుఁ దెలిసికొనకుండగనే ముందునకుఁ బోవుచుండెను. గర్వితుఁడైన మానసింహునితనయుఁడు చేఁజిక్కినప్పు డాతనిని నాశము చేయకుండుట యన్యాయమైపోయినదనియు, నయేషా యాతనియెడ ననురాగిణియై యుండెననియు, ఆతఁడామెయం దాసక్తుఁడుగాకపోయినను నంతమాత్రమునఁ దన కేమియులాభము లేదనియు, నాతఁడు ప్రాణములతో నున్నంతవఱకు నయేషా యాతనిని మఱవఁజాలదనియు నాతఁడీప్రపంచమున నున్నంతకాలము నయేషాహృదయమునందుఁ దనకీషణ్మాత్రమును స్థలము దొరకదనియు, జగత్సింహుఁడు తనకుఁ గేవలము శత్రువనియు, నతఁడు బందీయైయున్నను నాతని జీవములతో నుంచుటసరికాదనియుద్వంద్వయుద్ధమునఁ దానోడిపోయినంతమాత్రమున నాశత్రుత్వమును విడుచుట సరికాదనియుఁ, దనకాతఁడుపరమశత్రువనియు, నతఁడు కన్నులకుఁ గనఁబడకపోయినచో నామె యాతనియెడ ననురాగమును గలిగియుండఁజాలదనియు, నాతఁడు మరణించినచో నయేషా యనురాగము తుదముట్టుననియు, మిషచేనైననేమి, బలముచేనైననేమి జగత్సింహుని నాశనము చేయుటయే తనకు వ్రతమనియు, పదింబదిగా నన్నుకొనుచు నస్మానుఖాను ముందునకుఁ బోవుచుండెను.

ఇట్లుపోవుచుండఁగా నాకస్మికముగఁ బ్రక్కగదిలోనుండి రమణీకంఠస్వరముతో "అస్మాన్! అస్మాన్!" అనుకోకిలధ్వని వినవయ్యెను.

వినుటతోడనే యస్మానునిసర్వవిచారగ్రంథులునువిచ్ఛిన్నము

వైపోయెను. అతఁడా శబ్దము వచ్చినవైపునకుఁ బరికించెను. కొంచెము దూరములో ప్రౌఢవయస్కయగు నొకసజీవదేవీప్రతిమయుండెను. ఆమెయే నవాబుకటుల్‌ఖానుని కాశ్మీరబేగము—అస్మాన్‌ఖానునకు సవతితల్లి. అయేషాకామె పెంపుడు తల్లి. దర్శనమాత్రముచేతనే యస్మాన్‌ఖానతిభక్తితో నామెపాదములకు నమస్కరించెను.

బే—ఇప్పుడే నీప్రశంస వచ్చినది. నిన్నిక్కడకు రమ్మని న స్తమానమంపితిని. నీవంతఃపురమునకు వచ్చినచో లోపలకుఁ బిలువవలసినదని మాజననితోఁ జెప్పియుంటిని.

అ—(సవినయముగ) ఆజ్ఞయేమి?

బే—(ఉద్విగ్నభావముతో) ఇట్లునిలుచుండి మాటలాడుట యెట్లు? మాటలాడవలసినవిషయము చాలఁగలదు. నీవు సావధానచిత్తముతో వినవలసియున్నది. గర్భవాసమున జన్మించినకుమారుఁడు దక్క మఱియెవరును బేగములగదులలోనికి రాఁగూడదని నవాబుగారియాజ్ఞ—నీవు నాగర్భవాసమున జన్మించిన బిడ్డవేయని నాయభిప్రాయము. అందుచే నీవు నాగదిలోనికి వచ్చి కొంచెము సేపు కూర్చుండి యావశ్యకములైన కొన్నిసంగతులను మాటలాడవలయును, అందులకు నీకాక్షేపణ మేమున్నది?

అ—(ఇంచుకయోచించి) మీరు నాకు విమాతలైనను, నేను గన్నతల్లిగ భావించి చిరకాలమునుండి భక్తితో మిమ్ము సేవించుచుంటిని, మీరయేషాకు జననీసమానలు. అందుచే మీరు నాకుఁ బూజార్హలు—మహాలులోనికిఁ బ్రవేశించుట నియమవిరుద్ధమేయగును. అయినను మీయాజ్ఞోల్లంఘనము చేయఁజాలను. మీయాజ్ఞానుసారముగ లోపలి కరుదెంచెదను.

బే—బిడ్డా! రమ్ము. నేనాజ్ఞనొసంగితిని. అందుచే నియమో

ల్లంఘనదోషము నీకు లేదు. అంతియేకాకుండ నియమముల నేర్పఱచుట కిప్పుడు నీవే కర్తవు. వచ్చి కూర్చుండుము.

అస్మాన్‌పషా నవనతమస్తకముతో మహాలులోఁ బ్రవేశించి గద్దెపైఁ గూర్చుండెను. అనతిదూరముననే యొకరత్నకంబళముపైఁ గూర్చుండి "అయేషావిషయము నొక్కమాట చెప్పెదను" అనియెను.

అస్మానుని హృదయము దుఃఖభావముచే స్పందితమయ్యెను.

అ—ఆజ్ఞయిండు.

జే—నీకు జ్ఞాపకముగనున్నదో లేదో నేను చెప్పఁజాలను. అయేషాపినతండ్రి అపరిమితసంపదలను సంపాదించి వానినయేషాకొసంగి స్వర్గస్థుఁడైనాఁడు. అయేషా యాసంపదలకన్నిటికి నిప్పుడుత్తరాధికారిణి యైనది.

అ—చాలకాలమునకుఁ బూర్వ మీసంగతి నొకప్పుడు విని యున్నాఁడనుకాని యదియిప్పుడు బాగుగ జ్ఞప్తియందు లేదు.

జే—ఔను. చాలకాలమునకుఁ బూర్వమే. ఇప్పటికిఁ బది సంవత్సరములకిందట నయేషాపినతండ్రి లోకాంతరగతుఁడైనాఁడు. అతనిసంపదలకన్నిటికిని నయేషానొక్కతెనే యుత్తరాధికారిణిగాఁ జేసి, పంజాబుదేశపుసుబేదారు మీతండ్రికి సమాచారమంపి, దానినంతను నయేషాకొఱకు స్వాధీనముచేసికొనవలయునని వ్రాసియుండెను. స్వర్గస్థుఁడైనవారలు అయేషానొక్కదినమైనను విడిచి యుండఁజాలకపోవుటచే నిక్కడివారిలో గొందరి నక్కడకుఁ బంపి యావిభవముతో సంబంధించినవ్యవహారములన్నిటిని సరిగా నిర్వహించుచుండెను. ఆసమస్తసంపదలను గాపాడుటకై పోయియుండిన యామనుష్యులిప్పుడు వచ్చి, "అయేషా ప్రాప్తవయస్కయై

యుండుటచే నామె స్వయముగా వచ్చి యాయాస్తినంతను స్వాధీనముచేసికొని వ్యవహరింపక పోయినచో నాయాస్తియంతయు దొరతనము వారు స్వాధీనముచేసికొనఁగల" రని చెప్పుచున్నారు. నీవిప్పుడా వ్యవహారమును నిర్వహించుటకు స్వతంత్రుఁడవై యున్నాఁడవు. ప్రస్తుతమునఁ గర్తవ్యమేమియో నీవు నిశ్చయింపవలయును.

అ—ఈసంగతులన్నియు నిప్పుడు మీ కెట్లు తెలిసినవి?

జే—అక్కడి మనుష్యులు మనమంత్రికడకు వచ్చి యిట్లు చెప్పినారు.

అ—అయేషా గొప్పవంశమునందు జన్మించినదని యెఱుఁగుదును. మీసోదరుల కేమిపని?

జే—మాసోదరులు పంజాబుదేశపు సేనాధిపతులు. అయేషాకు ఆస్తినివిడిచిపెట్టిపోయినసోదరులు జాగీరుదారులై యున్నారు. అయేషాతల్లి సుబేదారునితనయ.

అ—అట్లయినచో నయేషాతల్లి మొగలాయీస్త్రీయును తండ్రి పఠానుఁడునా? ఈపరస్పరవిరుద్ధఘటన మెట్లుసంఘటించినది?

జే—దానికొక్కటేయుత్తరము. బాల్యమునందు తమతమ పరిణయవిచారమును తెలుపుకొనుటకు లజ్జయుండదు. మీతండ్రిగారు పఠానులు; నేనో, మొగలులకన్యను. ఈఘటన మెట్లుసంఘటించినది?

అ—అదియంతయుఁ దెలిసినది. కాని, అయేషా యిప్పుడు స్వర్గస్థుఁడైన కటుల్ఖానునితనయగా నున్నది. పఠానులతనయకు, అందును విశేషించి కటుల్ఖానునితనయకు మొగల్సుబేదారుఁడాస్తి నిచ్చుటెట్లు?

జే—ఆవిషయమున వ్యాఘాత మేమియు నుండదు. అయే

హోతండ్రి అక్బరునకత్యంతము ప్రీతిపాత్రుఁడై యుండెడివాఁడు. ఈ సంబంధమున నక్బరుపాదుషా స్వయముగా నాజ్ఞాపత్రమును వ్రాసియుండుటచే దానినిమార్చుట కెవ్వరికిని సాధ్యముకాదు. అంతేకాక యొకవిధముగా నయేషా యక్బరునకుఁ బరిచితయై యున్నది. పాదుషా దర్బారునందును నంతఃపురమునందును పరోక్షభావముతో ననేకు లయేషానెఱింగియున్నారు.

అ—ఇప్పుడు నేనేమిచేయవలయునని మీయభిప్రాయము?

జే—ఏమిచేయవలయునో నేను యోచనసేయలేదు. చేయవలసినదానిని నీవే యోచించి చేయవలయును. కాని నీకొక్కమాటన్న చెప్పక తప్పనిసరియగుచున్నది. అయేషా పంజాబునకుఁ బోవలయునని యిష్టపడుచున్నది.

అ—అదేమి?

జే—ఆమెకిప్పుడు శరీరమునందు స్వస్థత లేదు. బంగాళాదేశమున బంధీయైనతండ్రి మరణించుటచేఁ గలిగినశోకమువలననో మరియేకారణముచేతనో అయేషా సంతతమును చింతాకులయై యుండుచున్నది. ఆమె కాహారమునందుఁ బ్రవృత్తియే లేదు. వసనభూషణధారణమునందభిరుచిలేదు. సర్వదా యప్రఫుల్లభావముతో నుండుటన్న ఆమెశరీరము శుష్కించి మలినమైయున్నది. సెలవైనచో కొన్ని దినములు పంజాబునకుఁ బోయి యుండిన సుఖముగానుండునని యనుచున్నది. స్థానపరివర్తనముచే శరీరమునకుస్వస్థతకలుగవచ్చునని తోఁచుచున్నది.

అ—విశేషవిచారకారణమైనవిషయము. అయేషాయా స్థితిని పరిపాలించుకార్యము నెట్లయినను నిర్వహింపవచ్చును. కాని, అయేషా యీస్థలమును విడిచి వెళ్లవలయునని యిష్టపడుచున్నది. అ

మ్మా! అయేషా యీపట్టణమును విడిచివెళ్లినచో సర్వము నంధకారమైపోవును.

జే—నీవయేషాను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నావు. నేనును స్వర్గస్థుఁడైన నవాబును మీయిరువురి శుభసమ్మేళనమును చూచి నేత్రములను సార్థకము చేసికొనవలయునని యాశపడుచుండెడివారము. నవాబు స్వర్గస్థుఁడైనాఁడు. అభాగ్యనైన నేను జీవించియున్నాను. ఆ యాశ యింకను దీరలేదు. ఏదియెట్లుజరుగునో చెప్పఁజాలను. అయేషాస్థితిఁ జూచినచో నిట్లున్నది. నీవు సర్వదా చింతాయుక్తుఁడవై యన్యమనస్కుఁడవై యగపడుచున్నావు. నీవు మహాలులోనికి వచ్చుట మానితివి. నిత్యము నయేషానుచూచుటతోఁడనే కాలమ్ముగడపునీవిపు డామె విషయమునుగూర్చి యుచ్చరింపనైన మానితివి. మీయిట్టిభావములను జూచుచున్న నాకు మనసులోఁ జాలఁగష్టముగా నున్నది.

అ—తల్లీ! నాయపరాధ మిసుమంతయును లేదు. అయేషా కొరకుఁ బ్రాణములనైన విడుచుటకు సిద్ధముగానున్నాఁడను. కాని తల్లీ! అయేషామనసునందే జ్వాలనుదయింపఁజేసికొని తానుభస్మమగుచున్నది. నన్ను భస్మముచేయుచున్నది. ఆజ్వాలలు మీకుఁ గూడఁ దగిలి మీరుఁగూడఁ గష్టములకు గురియగుచున్నట్లున్నది. ఇప్పుడామాట యట్లుంచుఁడు. అయేషాయవస్థకు నాహృదయవిషాదమధికమగుచున్నది. అయేషా యిప్పు డెచ్చటనున్నది.? నేనామెను జూడవలయును.

జే-ఇంతకు రెండుగడియలకుఁ బూర్వమామెయిచ్చటనేయున్నది. ఉద్యానవనవిహారమునకుఁ బోయియుండునని తోఁచుచున్నది. పంజాబుప్రయాణమునుగూర్చినీయభిప్రాయము నెప్పుడువచ్చి చెప్పెదవు!

ఆ—అయేషానుజూచి యామెహృదయభావములను తెలిసికొనినపిదప నాయభిప్రాయమును మీకు విన్నవించెదను. నేనిప్పుడు సెలవుగైకొనియెదను.

అస్మాన్ ఖాను విమాతచరణములకునమస్కరించి మెల్లమెల్లగ వృక్షవాటికాభిముఖుఁడై వెడలిపోయెను.

---

## పదునొకండవ ప్రకరణము.

---

ఉద్వేగవేగముచే జర్జరితుఁడై మృతప్రాయుఁడైన యస్మాన్ ఖాను మెల్లమెల్లగఁ బోయి వృక్షవాటికలోపలఁ బ్రవేశించెను. అయేషాయెచ్చటనున్నది? వాపీతటసోపానావళిపై నామె తరచుగ విశ్రమించుచుండును. కాని యిప్పుడామెయట లేదు. లతాకుంజమందలి శిలాసనమున ననేకసమయముల నామె యొంటరిగఁ గూర్చుండుచుండును. కాని యిప్పుడారూపలతిక యటఁగాన్పింపలేదు. చంపకవృక్షచ్ఛాయయందలి శిలాసనమునఁ గూర్చుండి యనేకసమయములయందామె విశ్రమించుచుండును. కాని యానవీనచంపకవర్ణ యచ్చటను గాన్పింపలేదు. అనేకసమయములలో నయేషా విశాలవకుళపాదపసమీపమున నొంటరిగఁ గూర్చుండుచుండును. కాని, యానిరుపమానసజీవపుష్ప మిప్పుడచ్చటను వికసించియుండలేదు. గులాబీపూలచెట్లయడవిలోని కప్పుడప్పుడు పోయి యామెపుష్పములు నేరుచుండుటకలదు. కాని సకలకుసుమశోభాహారిణియైన యాసుందరియిప్పుడచ్చటను లేదు. అట్లయినచో నయేషా యెచ్చటనున్నది ?

తెప్పవేయకుండఁ బరికించినను నెవరును కంటికిఁ గనఁబడుట

లేదు. విచారహృదయముతో నస్రత్ఖాను ప్రమదావనమధ్యమున నున్నప్రాసాదాభిముఖుఁడై ముందునకుఁ బోయెను. అచ్చట నొకదాసి యాతని కెదురుగవచ్చి యత్యంతగౌరవముతో నభివందనముచేసి "ప్రభూ! నవాబునందిని యీగృహమునందున్నది" అని విన్నవించెను.

అనస్రత్ఖాను మిగులమెల్లగ నడుగులనిడుచు లోపలఁ బ్రవేశించెను. లోపల నడుగిడినతోడనే ముఖమును ద్రిప్పి రెండడుగులు వెనుకకువైచెను. ఆయేషా యేకాకిని; శిథిలవసన; నిద్రిత. ఆస్థితియందు లోపలకుఁబోవుట యనుచితమని తలంచి యాతఁడు వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చెను. కాని, యదియెంతటిశోభాకాంతి! మర్మరప్రస్తరసమాచ్ఛన్నమైనయావిశాలగృహమునందు ముఖమలుతలదిండుపై శిరమునిడుకొని భూశయ్యయందయేషా నిద్రితయై పడియుండెను. ప్రపంచమునందలిసమస్తశోభారాశియును సృష్టియందలియావద్రమణీయతయునువిధాతృనియపరూపనిర్మాణకౌశలమంతయును నిద్రితయైయున్న యారమణీదేహమునందొక్కసారిగఁ జేరినట్లు కన్పట్టుచుండెను. ఆసుందరి యించుక మ్లానయై, విశుష్కయై యుండెను. అందుచేనయేషాసౌందర్యమున కేమైనఁ గొఱఁతసంభవించెనా? ఇంచుకంతయును గొఱఁత లేదు. దివాకరునితీక్ష్ణాలోకనముకంటె సుధాంశునిమ్లానమగుస్నిగ్ధకాంతి యెట్లధికతరరమణీయమైనదియో, మిగులస్వచ్ఛముకాకుండ నాచ్ఛాదనాంతరాళమున నుజ్జ్వలముగవెలుంగుచున్నదీపమెట్లునయనవినోదకరమో, అట్లే ఆయేషారూపరాశియును మ్లానమై శుష్కమై యున్నను విశేషశోభాయమానమై ప్రకాశించుచుండెను. సుషుప్తియందున్నయాసుందరి మోహినీదేవతవలె నెట్లువిరాజిల్లు

అస్మాన్‌ఖాను గృహములోనికిఁ బ్రవేశించినతోడనే విగళితవ
సనమైన యాశోభామయి కనఁబడెను. ఆయుత్తరక్షణముననే యాతఁ
డు వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చెను. హృదయరాజ్ఞియగు నామాధుర్యరాశి
నింకొకమారు చూడకుండ నాస్థలమును విడిచిపోవుట కాతనికి సాధ్య
ముకాకుండెను. ఆతఁడు ద్వారముకడ నిలుచుండి యయేషా నిద్రాచ్ఛ
న్నభువనమోహనశరీరమును చూడవలయునని నయనసంచాలనము
చేసెను.

అదేమి? — అయేషావక్షస్స్థలముపై నదియేమి? నవీనఘనకృష్ణ
కేశరచితవేణివలె సూక్ష్మాగ్రములుగలయొకపదార్థమయేషాదేహ
ముపై నొకవైపునుండి వేఱొకవైపునకు విస్తృతమైయున్నది. అది
యేమి? అస్మానుఖానున కాపదార్థముయొక్క యొకభాగముమాత్ర
ము కాన్పించినది. ఆపదార్థము నేలపైనుండి లేచి క్రమముగా నాసుం
దరి వక్షఃప్రదేశమునుండి దేహముయొక్క మఱియొకప్రక్కకుఁబో
యియుండెను. అక్కడనున్నభాగ మాతనినేత్రములకు గోచరముకా
లేదు. ఆతనినేత్రములకుఁ గనఁబడినభాగము సూక్ష్మాగ్రమైయున్నను
క్రమముగ స్థూలాకారమును దాల్చెను. అదియేమివస్తువైయుండవ
చ్చును? రజ్జువో కాక కేశరజ్జువోయైయుండవచ్చునా? అయేషాశరీరము
పైకిరజ్జువెట్లువచ్చినది? అస్మానుఖానునకు విశేషముగ యోచనలారం
భమయ్యెను. ఆతనికిఁగలిగినయాశోభాసౌందర్యసందర్శనాపేక్షపోయి
హృదయమున సంశయము జనియించెను. ఆతఁడు వ్యాకులితుఁడై
తోడనే వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చెను. కొంచెముదూరములోనున్నదాసిని
శీఘ్రముగాఁ దనకడకురమ్మని సంజ్ఞచేసెను.

వచ్చినయామెతో నస్మాన్‌ఖాను "నవాబునందిని నిద్రపోవు
చున్నది. అందుచే నేను లోపలకుఁ బోఁగూడదు. నీవు జాగ్రతగ

ధ్వనిచేయకుండ లోపలికిఁబోయి యామెశరీరముపైనున్న దేదియో చూచి వేగముగరమ్ము. నాకుఁజాలభయమగుచున్నది." అని చెప్పెను.

ఆమెనిశ్శబ్దముగా లోపలికిఁబోయి యానిమిషముననేయత్యంతభయముతో వెనుదిరిగివచ్చి "మహాప్రభూ! ఏమిజరుగనున్నదో చెప్పఁజాలను. నవాబుతనయ యేమాత్రమిటునిటుకదలినను సర్వనాశనము సంఘటింపఁగలదు. ఆమెశరీరముపైనున్న దొకప్రకాండకాలసర్పము." అనిచెప్పెను.

అస్మాన్నామాటనువిని క్షణకాలము విచలితుఁడై పిదపఁ బశ్చిమాభిముఖముగా నిలుచుండి కరుణామయుండైన భగవంతుని తనపై దయచూపుమని ప్రార్థించెను. పిదపఁ దనకాలిజోడునక్కడవిడిచి "నీవు కదలకుండ నుండుము. మాటాడకుము. అల్లరిచేయవలదు" అని దాసికాజ్ఞయొసఁగి నిశ్శబ్దముగా నాగృహమునఁ బ్రవేశించి చూచెను. సాక్షాద్యమునివలె భయంకరమైన కాలసర్ప మయేషాపైపునను వక్షస్థలవామపార్శ్వమునను జేరి సుఖముగా విశ్రమించియుండెను. అయేషా కాలుసేతులుకదపినను, లేక, యేదేనొకవైపునకొత్రిగిలఁబ్రయత్నించినను, మృత్యుస్వరూపమైనయాసర్పము తనపడగనువిప్పియామెసుకుమారశరీరమును కఱచివేయును. ఎంతటిభయానకమైనయాపద!

అప్పు డస్మాన్ఖాను స్థిరబుద్ధిగలవాఁడయ్యెను. "సర్పదంశనముచే నయేషా జీవనము తుదముట్టిపోవును. విషజ్వాలచే భువనరత్నము మహాప్రస్థానమును చేరిపోఁగలదు. అస్మాన్ఖాను నిశ్చేష్టుఁడై నిలుచుండి మిడుతుమిడుతుమని చూచుచుండెను. అట్లెన్నఁడును సంభవింపదు—అదియసంభవము—అంతటియస్వాభావికమైనయుప

మృత్యువుచే నయేసాజీవనము పరిసమాప్తమగుటయే విధాతయభిమతమైనచో నంతకుఁబూర్వమే యస్త్రానునిప్రాణములు పరలోకమును జేరియుండవలయును. తరువాత జరుగవలసినదేదియో జరుగునుగాక !" అని స్థిరముచేసికొని మిగులజాగరూకతతో నప్పుడే యుసంతలోఁ గాలోపమైన యాసర్పముయొక్క వాలమునుబట్టుకొని యీవలకువచ్చెను. ఆక్షణముననే యాకాలసర్పము విద్యుచ్ఛక్తి వేగముతో విచలితమై పడగనువిప్పి వెనుకకుఁ దిరిగెను. అస్త్రాను తనహస్తమును కొంచెముదూరముగాఁ జాట్టెను. సర్ప మస్త్రానును కఱచుటకై తలయెత్తి బుస్సుమని భయంకరధ్వనులను జేయుచు సూదులవలెనున్న తన రెండునాలుకలను మాటిమాటికీవలకుఁ జాపుచుండెను. అదియయేసానువిడి కొంచెముదూర మీవలకు వచ్చుటనుజూచి యస్త్రానుఖాను సుశిక్షితుఁడైనపాములవానివలెఁ గౌశలముతోఁ గఱచుటకువీలులేనంతటి దూరములో నిలుచుండి చేయినెత్తుచు పామును మరికొంత దూరముతీసికొనివచ్చి మిగులనైపుణ్యమున కుడిచేతితో దానితలను బలముగానదిమి పట్టుకొనియెను. ఈమాటను జెప్పుటకుఁ బట్టినకాలములో నూరవవంతుకాలములోపలనే యీపనియంతయు జరిగిపోయెను. తోడనే యాసర్ప మాతని దక్షిణహస్తమును బలముగాఁ జుట్టుకొనియెను. చేతిమణికట్టు మొదలు కంఠమువఱకును జుట్టుకొనియెను.

అస్త్రాన్‌ఖానాయవస్థయందే యచ్చటనే మోకాళ్లనేలపై నాని కూర్చుండి పాముచుట్టుకొనినకుడిచేతితో నెడమచేయినిజేర్చి రెండుచేతులును బైకెత్తి "దేవాదిదేవా! నీమహిమను సంపూర్ణముగాఁ దెలిసికొనినవారెవరు? నీవు నావంటియల్పప్రాణిమూలమునఁ బ్రపంచమునందంతటను సర్వశ్రేష్ఠమైన జీవనసారరత్నముయొక్క

ప్రాణరక్షణమును జేసితివి. అది నీయపారకృపాకటాక్షముకాదా!” అని స్తోత్రముచేసెను.

సర్పముచుట్టుకొనియున్న చేయి మిగులనొప్పియెత్తుచుండెను. అస్మత్సుఖాను మెల్లమెల్లగ నిశ్శబ్దముగ గృహమునుండి యీవలకు వచ్చెను.

మార్గముకడనిలుచుండియున్నదాసి భయానకమైన యీ కార్యములనన్నిఁటిని బ్రత్యక్షముగాఁజూచి భయముచే నడలుచు నటనిలువఁబడి “మహాప్రభూ ! మీరు ధన్యులు. ఇప్పుడేమియుపాయము ? పామును చేతినుండి తీసివేయుట యెట్లు ?” అనియెను.

“దీనిని చేతినుండి విడిపింపశక్యముకాదు. దీనిని ఖండఖండములుగ ఖండించినఁగాని పట్టువిడువదు.”

“కుడిచేతికి కట్టినట్లున్నది. దానిని ఖండించి తీసివేయుట యెట్లు ?”

“ఎడమచేతితోఁ గత్తినిపట్టుకొని ఖండింపఁగలను—ఇతరుల సాహాయ్యమక్కఱలేదు. మఱియెవరును రాఁగూడదు. బీగము చూచినచోఁ జాలనలజడి పొందును. ఎవరును జూడకుండ నాకొకకత్తిని తీసికొనివచ్చి యిచ్చెదవా ? మిక్కిలిశీఘ్రముగా రావలయును. త్వరగాఁ బొమ్ము.”

దాసియు “చిత్తము” అని వెడలిపోయెను. సర్పము గట్టిగాఁజుట్టుచుండుటచే నాతనికి యాతన మిక్కిలిహెచ్చయ్యెను.

దాసి కత్తిని తీసికొనివచ్చెను. అస్మత్సుఖానామెతో “నీవీపామును జూచుచుచుండవలసినపనిలేదు. నవాబునందినియొద్దకుఁ బొమ్ము. ఆమె మేలుకొన్నను నీసంగతినామెకుఁ దెలియనీయకుము” అనియెన

"చిత్రము. నేను సన్నిధానమునం దుండనక్కఱలేదా ? నా వలనఁ గావలసినపని యేమియును లేదా"

"నీవలనఁ గావలసినకార్య మేమియును లేదనియే తోఁచుచున్నది. కావలసినచోఁ బిలిచెదను. నీవు నవాబునందినియొద్దకుఁ బొమ్ము. ఆమెకింతలో మెలకువరాదు. వచ్చిన నామె కీసమాచారము తెలియఁగూడదు."

దాసి లోపలకుఁ బోయెను. కాని, యస్మానుఖానునిహస్తమునుండి యానాగపాశ మెట్లువిడిపోవునో చూడవలయునను కౌతూహలము నామె యడంచుకొనలేక ద్వారము లోపలిప్రక్క నిలుచుండి యస్మానుఖాను చేయుకార్యముల నన్నిఁటిని జూచుచుండెను.

అస్మానుఖాను మిగులనేర్పుతో నెడమచేతఁ గత్తినిధరించి సర్పదేహమును ఖండింపఁదొడంగెను. అది యతిభయంకరమైన లోమహర్షణకార్యమై యుండెను. ఆవిషయమునుగూర్చి విస్తారముగా వర్ణనముసేయుట ప్రస్తుతమున కావశ్యకము కాదు. సర్పశరీర మనేకస్థలములయందు నఱకఁబడియెను. కాని ఖండింపఁబడిన యేభాగమును సంపూర్ణముగా విచ్ఛిన్నమై విడిపోలేదు. ఆచురియ సూక్ష్మాగ్రభాగ మంగీని భేదించికొని తనశరీరముపై గాయముచేయునను భయముచే సర్పశరీరము ముక్కలుముక్కలుగా విడిపోవునట్లు తుదవఱకును ఖండింపలేదు. సర్పరక్తముచే నాతనివస్త్రులయం దచ్చటచ్చట రక్తమయ్యెను. ఖండఖండములుగా ఖండింపఁబడిన యాసర్పశరీరము పరస్పరసంలగ్నమైన యొకమాలికవలె వ్రేలాడుచుండెను. అయినను నఱకఁబడిన ప్రతిఖండమును భయంకరముగఁ గదలుచుండెను. దానినిచూచి యస్మాన్ఖాను లేచినిలుచుండెను. సర్పశరీరము వ్రేలాడుచు నేలను దాఁకుచుండెను. దానిదేహమంత

యు ముక్కముక్కలుగ నరకఁబడియెను. నోటియొద్ద స్వల్పదూరము నరకఁబడలేదు. పిదప రెండుచేతులతోను సర్పమునెత్తి యధికబలముతో దూరమందున్న యొకస్థలమునకు విసరిపారవైచెను. ఆస్థలమునందుఁ బడిన యాపాముమొండెము పటపటకొట్టుకొనుచు మాటిమాటికి నోటిని తెరచుచుండెను. ఆసర్పరాజముయొక్క దుర్దశ నస్మాన్ఖాను ప్రత్యక్షముగాఁ జూచి దానినిగూర్చి యప్పుడు చేయవలసినదేమియు లేదని యోచించి యాతఁడు చేతులను కాళ్లను గడుగుకొనుటకై సరోవరాభిముఖుఁడై వెడలిపోయెను.

---

## పండ్రెండవ ప్రకరణము.

---

సహాబునందినియగు నయేషాకు నిద్రాభంగమయ్యెను. దాసి యెదుటఁబోయి నిలుచుండి వందనముచేసెను. అయేషాయభిప్రాయానుసారముగ దాసి యామెదుస్తులను సవరించి పిదప గులాబియత్తరుచేసిక్తమైన యొకవస్త్రమును దీసికొనివచ్చెను. అయేషా యాకరవస్త్రముచే మొగమునుదుడిచికొని దాసితో "మోతీ! నీవిక్కడనెంత సేపటినుండియున్నావు?" అనియెను.

మోతి—అమ్మా! మీరిక్కడకు వచ్చినప్పటినుండియు నేనిచ్చటనే యున్నదానను.

అ—ఇప్పుడు నేనొకకలఁగంటిని. ఎవఁడోయొకఁడు నన్నుముట్టుకొనినట్లును, ఆతనిదేహ మత్యంతశీతలమైయున్నట్లును గనఁబడినది. నీవు నాదేహముపైఁ జేయివైచితివా?

మో—అమ్మా! లేదు.

అ—ఇక్కడకు మరెవ్వరైన వచ్చిరా?

మో—ఔను! హుజూర్ వచ్చినారు.

అ—వచ్చినవా రెవరు?

మో—నవాబుసాహేబు.

అయేషా కుపితఫణివలె ఫూత్కారము సేయుచు "ఏ నవాబు సాహేబు వచ్చినాఁడు? నేను నిద్రఁబోవుచున్నదానను. నాదుస్తులు సడలి శరీరమును సరిగాఁ గప్పియుండ లేదు. నేనాస్థితియందున్నప్పుడు, వా రెందులకు వచ్చినారు? ఇప్పుడాయన యెక్కడనున్నాఁడు?" అనియడిగెను. మోతీ భయముతో "సంగతులనన్నిఁటిని విన్నవింప కూడదని నాకాజ్ఞయైనది. అమ్మా! ఆయనయిప్పుడు వసారాలో నుండవచ్చును" అనియెను.

అయేషా లేచినిలుచుండెను. క్రోధహేతువుచేఁ బార్శ్వము నకుఁ పంపఁబడిన యామెకంఠము మిగులసుందరముగఁ గన్పట్టుచుండెను. అతివిస్తృతములైన యామెనేత్రములు నిద్రాభంగమువలనను, క్రోధమువలనను కొంచెమెఱ్ఱవడియుండెను. అనతిదీర్ఘమైన యామెశరీరము కొంచెముచంచలమైనట్లు కన్పట్టుచుండెను. రాజరాజమోహిని కెంతయపరూపకాంతియున్నది! ఆమె "విషయములనన్నిఁటినీ విశదముగాఁ జెప్పకుండ నిషేధమున్నదా? అయిన నాతఁ డితరసామాన్యులవలెఁ జెడుగుచేయవలయునను నభిప్రాయముతో నిద్రఁబోవుచున్న సమయమున నాగదిలోనికిఁ బ్రవేశించెనా? ప్రవేశించి యజ్ఞానావస్థలోనున్న నన్ను గౌఁగిలించుకొనియెనా? రమ్ము. నడుపుము. ఆతఁడెక్కడనున్నాఁడో నాకుఁ జూపుము" అనియెను.

కుపితయు, నభిమానినియు నైనయయేషా ఆగదినుండి బయ

లువెడలెను. మోతియు నామెవెనుకనే వచ్చుచుండెను. వసారాయం దస్మాన్ఖాను లేఁడు. అయేషా "మోతీ! నవాబిచ్చట లేఁడు. ఎచ్చటనున్నాఁడో చూపుము." అనియెను.

మోతియుఁ గొంచెము దూరము ముందునకుఁ బోయి చూచెను. అస్మాన్ఖాను కాలుచేతులనుగడుగుకొనివచ్చి సరోవరతీరప్రదేశమునందుఁ గూర్చుండియుండెను. మోతి చూచివచ్చి "అమ్మా! ఆయన సరోవరతీరమునందున్నారు." అనియెను.

అయేషా యచ్చటకుఁబోయెను. మోతి యప్పుడొక విషమవ్యాపారము సంఘటింపనున్నదనియుఁ దానాసమయమున సమక్షమునందుండు టనుచితమనియుఁ దలంచి ముందున కేగక యచ్చటనే నిల్చుండియుండెను.

అస్మాన్ఖా నయేషాయలంకారశింజితధ్వనులను ద్వారమునుండివిని లేచినిలుచుండెను. నవాబునందిని మరింతసమీపమునకువచ్చుటనుజూచి యస్మాన్ఖాను తనహృదయమున "నేనిప్పు డేమి మాటలాడవలయును?" అని యోచించుకొనుచుండెను. కాని, యాతఁ డేమాటయు మాటలాడవలసినయావశ్యకతయే లేకపోయెను. అయేషా మిగులసమీపమునకువచ్చి క్రోధకంపితమగునుత్తేజితస్వరముతో "నవాబ్ సాహెబ్! మీకిది యుచితమేనా? నేను నిద్రితను; శిథిలవసనను; ఒంటరిగినున్నదానను. నేనాయవస్థయందున్నప్పుడు మీరు నాగదిలోపల కెందులకుఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చినది? మీరు పూజ్యులనియు మహాపురుషులనియు హీనకార్యములయందుఁ బ్రవేసింపరనియుఁ జాలకాలమునుండి నమ్మియున్నదానను. ఇప్పుడు మీ రేకారణముచే నాయనుమతిలేనిదే నేనునిద్రించుచున్నప్పుడు నాగదియందుఁ బ్రవేశించునీచవృత్తిఁ గొడంబడితిరి?" అనియెను.

అస్మా—(అధోవదనుఁడై ధీరస్వరముతో) నేను నాబుద్ధిపూర్వకముగ లోపలకు రాలేదు. ఒకగొప్పయపాయము సంభవింపనై యుండుటచే లోపలఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చినది.

అ—(పూర్వమువలెనే క్రోధపరవశయై) మీ కది యుత్తమకార్యమేనా? ఎంతటియపాయము సంభవించినను నంతఃపురమునందు నిద్రితయైన స్త్రీయున్న గృహములోని కొంటరిగఁ బ్రవేశించుటకు మీకధికారము లేదు. ప్రవేశించి యంతటితోడనే నీవు తృప్తుఁడవు కాలేదు. నీవు నాశరీరమును దాకితివి. ఛీ! ఛీ! నీవొనరించినకార్యము నిందితమైనది.

అస్మా—అయేషా! నీవు నన్ను కారణముగ నసంగతముగఁ దిరస్కరించుచున్నావు. నీవు నుడివినట్టియకార్యములనొనర్చుట కస్మాత్సుఖానెప్పుడును సమర్థుఁడై యుండలేదు. అతఁ డట్టినీచమానవుఁడు కాఁడు.

అ—మరల నట్టియసత్యములను నుడువుటకు నీకుసిగ్గువోడముచుండుటలేదా? నీవిప్పుడు నవాబుగానున్నాఁడవు. అంతఃపురమునందు నీకుఁ బూర్ణాధికారమున్నది. అయినను పురస్త్రీలపై నీవిట్టియత్యాచారములను నడపుటకుఁ బూనికొనినచో నస్మాత్ఖాన్! నీపాపకార్యములచే నీరాజ్యసంపదలన్నియు రసాతలమునకంటు నడుగంటిపోవునని నిశ్చయముగాఁ దెలిసికొనుము.

అస్మా—(అవనతశిరస్కుఁడై) అయేషా! నీవు నన్ను నిష్కారణముగ నిందించుచు దారుణవ్యథపాలు సేయుచున్నావు. నీవు నిద్రితవై యసావధానస్థితియందుంటివని తెలిసికొని లోపలకు రాకుండ నీవలనే యుంటిని. ఈవిషయము ద్వారము కడనున్నదాసి పూర్ణముగ నెఱుంగును. కాని నీవొకగొప్పయపాయమునకు గుఱియై

యున్నావని యెఱింగి గత్యంతరము లేకపోవుటచే లోపలకు రావల
సివచ్చినది. అప్పుడు నీశరీరమును స్పృశించితినను మాట యసత్య
ము. నిన్ను బాగుగాఁ జూచుటకైనను నవకాశము లేదు. నీతిరస్కా
రము నాహృదయమునుబట్టి వేధించుచున్నది. అయినను నేనేయపా
యమునిమిత్తముగా నీవున్నమందిరములోపలికిఁ బ్రవేశింపవలసివ
చ్చెనో దానినెప్పటికిని దెలుపఁబోను. నీదాసికావిషయము తెలియు
ను. కాని దానిని నీకుఁదెలుపవలదని తీవ్రముగ నాజ్ఞాపించితిని. అ
యేపా! నేనునీచకార్యములయందుఁ బ్రవేశించితినని నిందించి నీవు
నాహృదయమున కత్యంతతాపమును గలుగఁజేసితివి. జగదీశ్వరుఁ
డు నీకుమంగళమొనగూర్చుఁగాతమని ప్రార్థించుచున్నాఁడను. కాని
నీనిష్ఠురవాక్యములవలనను నాయందునీవగపఱచినయవిశ్వాసమువలన
ను నాహృదయగ్రంథి విచ్ఛిన్నమైపోవుచున్నది. సమాధిస్థలమందలి
మన్నుతోఁగూడ మన్నైపోవువఱకును నాహృదయజ్వాల కెన్నఁడును
నాశనముకలుగదని తోఁచుచున్నది.

అస్మాన్ఖా నొక్కనిట్టూర్పునువిడిచి ముఖమును మఱియొక
వైపునకుఁ ద్రిప్పుకొనియెను.

అ—అస్మాన్! నామాటలచే నీవు హృదయవ్యథననుభవిం
చుచున్నావని నేనెఱుంగుదును. కాని యీదినమునందలి నీప్ర
వర్తనమూలమున నాహృదయము మిగులదుఃఖమునొందుచున్నది. నీ
వు చెప్పఁగూడదని నిషేధించినరహస్యమును జెప్పకపోయినచోఁ జా
లకాలము నీవు బాధపడుచుండుటయేగాక నిర్మలచరిత్రముగల నీవం
టిమహాపురుషుని నవిశ్వాసియని తలంచుచుండుటచే యావజ్జీవము
ను యాతననను భవించుచుండుటకుఁ గారణమగును. అస్మాన్! నీవు
నామందిరములోఁ బ్రవేశించుటకుఁ గారణమేమో యెఱింగించుము

త్యావశ్యకము.

అస్మాన్ముఖా నవనతశిరస్కుఁడై చాలసేపుయోచించి పిదప " అయేషా ! నాజీవమున్నంతవఱకుఁ దెలుపఁగూడదని నిశ్చయము చేసికొనినవిషయము నిష్టములేకపోయినను నీబలవంతముచేఁ జెప్ప వలసివచ్చుచున్నది. ఇఁక నేమిసేయుదును! నాతోరమ్ము" "అని యెను.

అస్మాన్ముఖానుముందునడచిపోవుచుండెను. అయేషా యాతని వెన్నంటి పోవుచుండెను. ఇరువురును ఖండఖండములుగఁ దెగిపడియున్నసర్పశరీరముకడకుఁ బోయి నిలుచుండిరి. అస్మాన్ముఖాను అయేషా! అదేమియో చూడుము" అనియెను.

అయేషాచూచివడఁకుచు " అదియొకభయంకరకాలసర్పము. దానినిపట్టుకొని యాకీతిగ ఖండించినవారెవరు? దానితలయిప్పటును కదలుచున్నది. ఎంతభయంకరముగానున్నది?" అనియెను.

అస్మాన్—నీవస్వస్థతగానున్నావని నీతల్లివలన నెఱింగి నిన్నుఁ జూచుటకును నీతోఁగొన్నియితరవిషయములనుగూర్చి యాలోచించుటకును నిచ్చటకు వచ్చితిని. లోపలకుఁబ్రవేశించినతోడనే యొంటరిగ నిద్రించుచున్న నీవు నాకన్నులఁబడితివి. ఆనిమిషముననే నేనీవలకుఁ దిరిగివచ్చితిని. నీశరీరముపై నాసర్పము పండుకొని యుండెను. నేను బాగుగా దృష్టించి చూడకపోవుటచే నదిసర్పమో మఱియేదైన పదార్థమో తెలిసినదికాదు. తోడనే నీదాసినిపిలుచుకొనివచ్చుటకై వచ్చి యామెను లోపలకుఁబంపితిని. ఆమె లోపలకుఁబోయి చూచివచ్చి సర్పమేయని చెప్పినది. ఆమాటవినుటతోడనే నాకుయుక్తాయుక్తవిచక్షతాజ్ఞానము నశించిపోయినది. నీవేమాత్రమజాగ్రత్తవహించినను• సర్పదష్టవగుదువనెడివిచారముచే నేనున్మత్తుఁడనై పో

యిత్తిని. గత్యంతరము లేకపోవుటచే లోపలఁబ్రవేశింపవలసివచ్చిన
డి. అట్లుప్రవేశించి దానినిబట్టుకొని యిట్లు ఖండఖండములుగాఁ
జేసితిని. నీప్రాణముసంరక్షణము సేయుటలో నాప్రాణమును బోఁగొ
ట్టుకొనుటయనునది యొకయల్పవిషయమగుటచే దానిని నీకుఁ దెలు
పుటకు నేనిష్టపడనైతిని. కాని యవిశ్వాసరూపమైన నీతీక్ష్ణవిషజ్వాలల
కాఁగలేక యావద్వృత్తాంతమును దెలుపవలసివచ్చినది. అయేషా! ని
న్ను నిజముగాఁ బ్రేమించుచున్నవాఁడెప్పుడు నితరసామాన్యమా
నవులవంటివాఁడు కాఁజాలఁడు.

అయేషా యావాక్యములనువినినతోడనే యాకాశమువంక
దృష్టినిగుడ్చి చేతులనుముకుళించుకొని కాతరస్వరముతో "ఓపరమే
శ్వరా! నీదయ లేదు. నీవిప్పుడత్యమూల్యమైన యస్మానఖానునిప్రా
ణమును భయంకరాపదనుండి రక్షణమొనర్చుట నిజముగా నాయ
దృష్టము" అని భగవంతునిస్తుతించి పిదప సజలనయనయై యస్మా
నుఖానునికడకువచ్చి యాతనిహస్తమునుబట్టుకొని "అస్మాన్! ఈ
సామాన్యస్త్రీనిమిత్తము లోకమునకమూల్యమైన నీజీవనమును మహా
పదలలోఁద్రోయుటయేమి? నీవు చాల నన్యాయకార్యమును చేసి
తివి. సర్పము నాశరీరమును చుట్టుకొనియెనని నాకిప్పుడు తెలిసినది.
నిద్రావేశముచే నింతవఱకును నెవఁడో మనుష్యుఁడు నాశరీరమును
స్పృశించెనని యనుకొనుచుంటిని. అస్మాన్! నీవు నాపైఁ జిరకాలము
నుండియు ననుగ్రహము జూపుచున్నాఁడవు. ఆకరుణకుఁ బరిమితి
లేదు. అజ్ఞానముచే నిన్ను నేననేకవిధముల దూషించితిని. అన్నా!
దయయుంచి నాయపరాధములను క్షమింపవా?" అని వేఁడుకొని
యెను.

అయేషా యిట్లుచెప్పుచు నశ్రుపూర్ణనయనయై యస్మానుని

పాదములపైఁబడియెను. అస్మాన్సుఖా నత్యాదరభావముతోఁ జేయూ
తయిచ్చియామెను లేవఁదీసెను.

"అ—నిన్ను క్షమించుటయా! నీవాడిన యానిష్ఠురవాక్యములు నాకర్ణములయం దమృతమువలె సోకుచుండ నీతిరస్కారమునుగూర్చి నేనాగ్రహించుటెట్లు? అందుచే క్షమించుటనుగూర్చి చెప్పకుము. కాని నీవుభ్రాంతిఁజెంది యవిశ్వాసిననియు, చరిత్రహీనుఁడననియు, నీచస్వభావుఁడననియుఁ దలపోయఁజొచ్చితివి. ఆకారణముచే నేనిప్పుడు ముక్తకంఠుఁడనై ప్రతిఘటించిమాటలాడవలసివచ్చినది."

అయేషా మాటలాడకుండ నధోవదనయై నిలుచుండియుండెను. అస్మాన్సుఖాను చెప్పనారంభించెను. "నీవొకదినమున—అయేషా! జ్ఞప్తియందున్నదా—వంగదేశమునందలి మనస్కంధావార కారాగారమునందున్న జగత్సింహునియెడల నీహృదయమున నెలకొనియున్న ప్రబలప్రేమసంబంధమైన వాక్యములను ఘంటాపథముగా నుద్ఘోషించియున్నావు—జ్ఞప్తియందున్నదా?—నీయానిశితశరసన్నిభవాక్యములను మాఱుమాటాడకుండ విని సహించుకొనియుంటిని. ఇప్పుడును నీరవుఁడనై సహించుకొనియున్నాను. అయేషా! ఇప్పుడు నీవాడిననిష్ఠురవాక్యములకు నోరువిప్పి ప్రత్యుత్తరమొసంగుట వలనఁ బ్రణయవిషయము ప్రకటితమైనది. దానిని విని నీవు నన్ను మిగులనసహ్యముగానైనఁజూడుము! నాజీవితమరణములును సుఖదుఃఖములును నీచేతిలోనున్నవి.

అయేషా నీరవయు నధోముఖియునై యుండెను. అస్మాను చెప్పఁదొడంగెను. "అయేషా! వినుము. నేను—అత్యాచారిని, అవిశ్వాసిని, కలుషితస్వభావుఁడను—అయినచో నీయాతిరస్కారనిష్ఠుర వాక్యములను వినినప్పుడు నిరుత్తరుఁడనై యుండను. మిషచేనైననే

మి, బలిమిచేనైననేమి,—ఎప్పుడో యొకదినమున నిన్ను నాభోగ పదార్థమునుగాఁ జేసికొనియుందును. తండ్రియు నిన్ను నాకిచ్చి వివాహము సేయవలయునని యభిలాషపడుచుండెడివాఁడు. నీజననియు నీకును నాకును పరిణయము కానందులకై దుఃఖితయగుచున్నది. అందుచే నిన్ను నేను బలాత్కారముగఁ బరిణయమాడినను నన్నెవ్వరును నిందింపరు. అయిన నామార్గము నవలంబించుటకు నాకెన్నఁడును నిష్టము కలుగలేదేమి? నేను నిన్ను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నాఁడను. అంతటిప్రేమమును కలిగియుండుటచేతనే నీయిష్టమునకు విరోధముగాఁ బ్రవర్తింపఁజాలకున్నాఁడను. నీచిత్తము ప్రసన్నము కాకపోయినచో నిన్ను నాజాయగాఁ జేసికొనుటకు నాకు సాధ్యము కాదు.

అ—(అస్ఫుటస్వరముతో) నీవు చిరకాలమునుండియు నాపై ననుగ్రహమును జూపుచున్నాఁడవు.

అస్మాన్—నేను చెప్పవలసినదింకను సంపూర్ణము కాలేదు—వినుచుండుము—ప్రత్యుత్తర మొసంగవలసిన యావశ్యకము లేదు. నేనిప్పుడు నవాబును. అంతఃపురమునందు నామాజ్ఞ నిరంకుశమైనది. నామాట కెదురు లేదు. నీదేహముమాత్రమే నాకావశ్యకమైనచో—అయేషా! నేను చోరునివలె సమయమునుగనిపెట్టి నీశరీరసంస్పర్శనము సేయుటేల? ఇచ్ఛామాత్రమున నెల్లరుఁజూచుచుండ నిష్టమున్నట్లే వ్యవహరించుచు బలాత్కారముగా నీతోఁ గ్రీడింపఁగలను. నేను భ్రమపడియైన నట్టివిషయమైన యోచనలు చేయుటలేదేమి? ప్రేమయున్నతావున నత్యాచారము సంభవించునా? హృదయవిహీనమైననీదేహముతోఁ బ్రణయవిహీనమైనసుఖమునందాసక్తి లేకుండఁ బ్రవర్తించుటకు నాకిష్టము లేదు. నాప్రణయము గంభీరమైనది—ప్రగాఢమైనది—మరియు ననంతమయినది.

అ——నీవు దైనస్వభావుఁడవు. దాని నితరులు తెలిసికొనిన తెలిసికొందురుగాక; తెలిసికొనకపోయిన పోనిమ్ము. నేను నీస్వభావమును బాగుగా నెఱుఁగుదును. దానిని బాగుగా నెఱిఁగియుండియు నందులకు వ్యతిరిక్తముగా నిష్ఠురములాడి యందులకు ప్రతిఫలముగ మర్మాంతికవ్యథ ననుభవించుచున్నదానను.

అస్మాన్ — నేను చెప్పఁదలఁచినదింకను గలదు. నాజనకున కనేకపట్టమహిషులు కలరు. ఇంతేగాక యుపపత్నులనేకు లుండియున్నారు. నవాబుషాదుషహాకది గౌరవమునకే కారణమైనది. కాని నిందనీయముగా లేదు. నాకు వివాహయోగ్యమైనవయసు మితిమీరిపోయినది. అయినను నేనింకను వివాహబంధముచే బద్ధుఁడనుగా లేదేమి? నిన్నుఁ బొందవలయుననెడియాశచేతనే యస్మాన్‌ఖానింకను వివాహితుఁడుగా లేడు. నిన్ను పొందఁజాలకపోయినచో నాయదృష్టమునందు చిరబ్రహ్మచర్యమే బ్రహ్మ విధించినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈమహాప్రపంచమున నత్యంతసౌందర్యవతులగు స్త్రీలు లేకపోలేదు. గుణవతులగుయువతులకును నభావముతటస్థింపలేదు. కాని, అయేషా! మఱియేమహిళయైనను నాపట్టమహిషిగానోపుననుమాట యప్రస్తుతప్రశంస. మఱియేవనితను కన్నెత్తిచూచుటకు నాకిష్టములేదు. నీరూపమునుజూచిచూచి నాకన్నులు తనివోంద నేరకున్నవి. నీగుణసానముచేఁ జిత్రప్రతిమాకారుఁడనై పోయితిని. నీపైనున్నవలపుచే మోహాంధుఁడనై పోయితిని.

అయేషా కన్నులనుండి ముక్తాఫలసదృశములైన యశ్రువులు జలజల రాలిపడి నేలపైఁ బ్రవహింపఁదొడంగెను. అస్మాన్‌ఖాను చెప్పఁదొడంగెను. "ఇంకను వినుము. అయేషా! నాసోదరుఁడు విలాససాగరమున దోఁగితేలుచున్నాఁడు. తారకావేష్టితచంద్రునివలె సాం

దర్యచాతుర్యవిలాసినులనడుమఁగూర్చుండి కాలముగడపుచున్నాఁడు. అతని భోగలాలసానలమున సురమొదలగునవి ఘృతమువలె నాహుతియగుచున్నవి. రాజకీయవ్యాపారములయం దాతని యనిష్టభావము ప్రకటితమగుచున్నది. అయిన నాతని కేకళంకమును లేదు. నీనిష్ఫలప్రేమపిపాసకే జీవనమసారమగుమరుభూమిగాఁజేయకుండ మాయన్నవలె సకలసుఖములననుభవించుచుఁ గాలముగడపవలయునని నాహితమును గోరుస్నేహితు లనేకులుబోధించుచున్నారు. అదెంతటి దురాలోచన! ఎవఁడునిన్నుచూచుచుండునో, ఎవనిహృదయమున నీమాధురీరూప మంకితమై యొప్పుచుండునో, విధాత శుభసమయమున నసాధారణసృష్టియందు నిన్ను సృష్టించెనని యెవఁడు తెలిసికొనునో, పుణ్యమయమై సర్వగుణాధారమైన నీమూర్తి యెవనిహృదయమున ననుపమేయముగఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడియుండునో, అట్టియాతఁడు పాపకార్యములను జేయసాహసించునా? అట్టియాతఁడు నీచసంసర్గమునందును, నసహ్యభోగవిలాసములయందును మునిఁగి నిన్ను మఱచిపోవయత్నించునా?

అయేషా నీరవయు, నధోముఖియునై యుండెను. ఆమెనేత్రములనుండి పడుచున్నకన్నీరింకను నేలపైఁ బ్రవహించుచునే యుండెను. అస్మానుఖాను మోకాలూని యయేషాసముఖమునఁ గూర్చుండియుండెను. ఒకప్రక్క ప్రాణరహితమై భయంకరముగాఁ గాన్పించుచు ఖండఖండములుగాఁ బడియున్నసర్పకళేబరముండెను. వేఱొకప్రక్క నారీకులరాజ్ఞియు, సుందరీశిరోమణియు నైనయయేషా నిలుచుండియుండెను. నడుమ నత్యంతశోభామయమగువిశాలవక్షముతో వీరశ్రేష్ఠుఁడైన యస్మానుఖా నంజలిబద్ధుఁడై యిట్లనిచెప్పఁదొడంగెను. "అయేషా! ప్రాణేశ్వరీ! నాహృదయదేవతా! నా

జీవనమును దగ్ధముసేయుట నీకుచితమేనా ? చిరకాలమునుండి నన్నిట్లు వ్యథలనొందించుచుండుట నీకు ధర్మమేనా ? సుందరీ ! ఇహసంసారమునఁ బ్రేమకుఁ బురస్కారము లేదా ? ప్రతిదానము లేదా? జీవనసర్వస్వదానమునకు విలువలేదా ?

అయేషా యప్పు డతిసమాదరభావముతో నస్మానునిహస్తములనుబట్టుకొని యిట్లనియెను. "అస్మాన్ ! నీప్రేమ నిరుపమానమైనది. ఇహసంసారమునం దేయువతి నీప్రేమమున ననుభవించునో యామె ధన్య. ఈజగత్తునందుఁ బ్రేమకుఁ బురస్కారమేయున్నచో నీక దిప్రాప్యము కాఁగలదు. నీవు దేవతాస్వరూపుఁడవు. నేనంటినో ? ఒక సామాన్యవనితను. అమూల్యమైన నీప్రేమమును నాపైనుంచుట యపాత్రదానమగును."

ఇట్లు చెప్పి యయేషా యూరకుండెను. అస్మానుఖాను "చెప్పుము. ప్రాణేశ్వరీ ! నీవాక్యములచే నాహృదయమున సమృతప్రవాహము పొంగిపొరలుచున్నది. చెప్పవలసినదానిని పూర్ణముగాఁజెప్పి మఱిముగింపుము" అనియెను.

అ — నీకు నాయాత్మసమర్పణముగావించుటకు నాకు సాధ్యమేయైనచో నీచరణసమీపమున విక్రీతదాసినై పడియుందును. కాని, హా ! అకటకటా! — నేను మరణింపలేదేమి ? — అస్మాన్ ! నీవు నన్నాసర్పముఖమునుండి యేలరక్షించితివి ?

అయేషానోటనుండి యింకముందుమాట వెడలలేదు. ఆమె యచ్చటి నిలువకుండ యావలికి వెడలిపోయెను.

అస్మానుఖానచ్చటనే కూర్చుండియుండెను. దీర్ఘనిశ్వాసమునువిడిచి తనలోఁదాను "అదేమాట! చిరకాలమునుండియుఁ గఠోరమైనయాజ్ఞయొక్కటేమాట ! ఆత్మహత్య చేసికొందును. రణక్షేత్ర

మునం దీజ్వాలను నివృత్తిచేసికొందునుగాక ! ” అనియనుకొనియెను.

హతాశుఁడైన యస్త్రఖాను కాతరభావముతో నవనతమస్తకుఁడై యటనుండి వెడలిపోయెను.

---

## పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

---

మానసింహమహారాజు బహుజనపరివృతుఁడై పుణ్యతీర్థమైన పూరినగరమునకుఁ బురుషోత్తమదర్శనార్థమై యేతెంచెను. సముద్రోపకూలమున విస్తీర్ణమైనయొక విశాలప్రదేశమున నాతనినివాసముకొఱ కనేకపటమండపములు స్థాపింపఁబడియెను. వస్త్రావాసములన్నియు ననేకవర్ణములతోఁ బ్రకాశించుచు నతిరమణీయములుగాఁ గన్పట్టుచుండెను. అవియన్నియు ననర్ఘరత్నకంబళములతో నావృతములై పైభాగమున నలంకరింపఁబడిన స్వర్ణకలశములతోడను పతాకపంక్తులతోడను, సుశోభితములై యుండెను. దాసదాసీజనము, నంగరక్షకులు, నశ్వారూఢులు, మావటీండ్రు, శతఘ్నిప్రయోగకులు మొదలగు ననుచరులనిమిత్తము నాల్గుప్రక్కలను వస్త్రగృహములు నిర్మింపఁబడియుండెను. పశుపాలకులకును, అశ్వము, హస్తి, ఒంటె మొదలగు పశుసముదాయమునకును యథాస్థానములయందు యథాయోగ్యములైన నివాసస్థానములు నిర్ణీతములై యుండెను. నానాస్థానములయందు నానారూపములైన భాండారములును, పాకశాలలును స్థాపితములై యుండెను. మహారాజు స్కంధావారము మొత్తముమీఁద క్రోశార్థపరిమితభూఖండము నావరించుకొనియుండెను. వస్త్రావాసములచే నిర్మితమైన యాస్కంధా

వారము విన్యాసకౌశలమున సౌధములచే శోభించుచున్న యొకగొ
ప్పనగరమువలెఁ గన్పట్టుచుండెను.

మహారాజుతోఁగూడ ముగ్గురు రాణులు వచ్చియుండిరి. అం
దొకతె యోధపురరాజుతనయయగు నూర్మిళ. ఊర్మిళ మానసిం
హమహారాజునకుఁ బ్రధానమహిషి కాకపోయినను ప్రధానప్రణయ
భాగినియై యుండెను. మానసింహమహారాజునకుఁ జాలమంది భార్య
లుకలరు. ఆతఁడు పాదుషహాకార్యములకొఱ కనేకసమయముల
యం దనేకస్థలములకుఁ బోవలసివచ్చుచుండెను. సర్వత్ర భార్యలనం
దఱను గూడఁదీసికొనిపోవుట సంభవించుటలేదు. సంభవమేయైన
నందఱను దీసికొనిపోవఁడు. అయినను నూర్మిళమాత్ర మెల్లప్పుడు
నాతనితోఁగూడ నుండును. రణక్షేత్రమందుండెడి స్వల్పకాలముత
క్క మిగిలిన యెల్లవేళల నామె ఛాయవలె మానసింహుని విడువ
క సంచరించుచుండును. మర్యాదయందును, పదవియందును, గౌరవ
మునందును జగత్సింహునిజనని సర్వప్రధానమహిషియై యుండెను.
కాని యామె మహారాజుతోఁగూడ నెల్లతావులకుఁ బోవనిష్టపడదు.
ఆమెయెడల మహారాజు ప్రణయమునుజూపుటకంటె హెచ్చుగా గౌ
రవమునే చూపుచుండును. ఆదరించుటకంటె హెచ్చుగ భయపడు
చుండును. మానసింహమహారాజు వంగదేశమునకు సుబేదారుఁడయిన
ప్పుడు జగత్సింహునిజనని మానసింహునితో వంగదేశమునకు రా
లేదు. పురుషోత్తమక్షేత్రమునకు మానసింహునితోఁగూడ వచ్చి
నమఱియిద్దరుభార్యలతో మనకథకుసంబంధమేమియును లేదు.

మహారాజు శ్రీక్షేత్రమున నొకవారముదినము లుండవల
యునని సంకల్పించుకొనియెను. రెండుదినములు గడచిపోయినవి.
మానసింహుఁడు ప్రతిదినము నుదయమున భార్యలతోఁగూడ దేవ

మందిరమునకుఁ బోవుచుండెను. అచ్చట స్నానము పూజ మొదలా
గునవి పూర్తియగునప్పటికి రెండుజాములగుచుండెను. అదియైనపిదప
ననేకసహస్రస్వర్ణముద్రలనుదానము చేయుచు నానుయాత్రికులతోఁ
గూడ మహారాజు పటమండపములలోని కరుదెంచుచుండెను. ప్రతి
దినమును జగన్నాథస్వామిపూజార్చనము, మంగళహారతులు మొదల
గునవి మహారాజుపేరుతో సంకల్పముచేయఁబడి యత్యంతశోభాయ
మానముగా జరుగుచుండెను. ప్రతిదినమునను దూరదేశమునుండి
వచ్చినయాత్రికులకందఱకు మహారాజుద్రవ్యముతో సమారాధన
లు జరుగుచుండెను. పఠానులతో జరిగినసంధిననుసరించి పూరినగ
రముయొక్క యధికారము మానుసహహస్తగతమయ్యెను. ఒరిస్సా
దేశమునందలి మిగిలినభాగమునందంతటను పఠానులు స్వతంత్ర
రాజులై యుండిరి. ఒరిస్సాదేశమును పఠానులు జయించుటకుఁబూ
ర్వ మాదేశమును దేవవంశపుహిందూరాజులు పరిపాలించుచుండిరి.
ఇప్పుడావంశమున రామచంద్రదేవుఁడనునాతఁ డుండెను. పూరికై
వశమైనతోడనే మానసింహమహారాజు ఒరిస్సాదేశమునకుఁ బూ
ర్వపుభూపాలురవంశములోనివాఁడైన రామచంద్రదేవునకు దానిపై
శాసనకర్తవ్యభారము నొసంగెను. రామచంద్రదేవరాజు మానసిం
హునిసుఖసౌకర్యములకుఁ గావలసినవన్నియును సమకూర్చుచుండె
ను. అందుచే మానసింహున కించుకంతయును ప్రవాసకష్టము గా
న్పించుటలేదు. మహారాజు రామచంద్రదేవునిగుణములకు మెచ్చు
కొని కృతజ్ఞుఁడై యుండెను.

నవాబునులేమానుగాని, అస్మానుఖానుగాని వారిదేశపుటె
ల్లలకడ మానసింహు నెదుర్కొనియుండలేదు. అతఁడు పూరినగర
మునకువచ్చినపిదపనైన నెవరునురాలేదు. మంత్రిఖాజాయిసాఖాను

ను రాలేదు. నవాబుకుటుంబములోనివాఁడగు నొకమనుష్యుఁడువచ్చి యొకయుత్తరమునుదెచ్చి మానసింహునకిచ్చెను. ఆయుత్తరమునం దిట్లువ్రాయఁబడియున్నది. "ఒరిస్సానవాబులు మహారాజసందర్శనముచేయఁజాలమికిఁ జింతిల్లుచున్నారు. మహారాజు పూరియందున్నప్పు డస్మాన్‌ఖాను తనపనిమీఁదవచ్చి యాతనిసందర్శనము సేయఁగలఁడు. మహారాజున కేవిషయమందైన ననుకూలమయ్యెనేని యది నవాబులకుఁ దెలిసినతక్షణమే దానికిఁ దగినయేర్పాటులుచేయఁగలరు" ఉత్తరమునుజూచి మానసింహుఁడు సంతుష్టచిత్తుఁడుకాలేదు. పూర్వము మానసింహుఁడు వ్రాసినయుత్తరమునుజూచి యస్మాన్‌ఖానును సంతుష్టచిత్తుఁడుకాలేదు. పైయుత్తరమస్మాన్‌ఖానునియభిప్రాయానుసారముగ వ్రాయఁబడినది. ఖాజాఇసాఖాను కఠినరోగముచే బాధపడుచున్నాఁడనియును, నాతఁడు జీవించుట కష్టమనియు నుత్తరము తెచ్చినవానివలన మానసింహుఁడు తెలిసికొనియెను.

పఠానులయుత్తరమును వారిప్రవర్తనమును నసంతోషజనకముగ నున్నను మానసింహుఁడు పూరినగరమునఁ బరమానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను. ధర్మక్షేత్రమున నివసించియున్నప్పుడు ధర్మబుద్ధిప్రభావముచే మనోమాలిన్యము చాలవఱకుఁ దగ్గిపోవును. మానసింహునకును నట్లే ప్రేమము, భక్తి, దయ, శాంతి, యనురాగాకర్షణము మొదలగునవి జనియించుటచే నాతనిచిత్తక్షేత్రము నిర్మలమై యుండెను.

పూరిక్షేత్రమున నున్నప్పుడు మూఁడవనాఁటిప్రదోషసమయమున మానసింహుఁడు జగన్నాథస్వామిమంగళహారతిని దర్శించి బిడారమునకుఁ దిరిగి వచ్చి మెల్లమెల్లగ నూర్మిళాదేవియున్నపట

మందిరములోపలఁ బ్రవేశించెను. అటనొక గొప్పమండప ముండెను. చిత్రఖచితచందనకాష్ఠావరణముచేఁ బరివేష్టితమైన యామండపోపరిభాగము స్వర్ణసూత్రసమన్వితములై నవిచిత్రసూక్ష్మాలంకృతములగు వస్త్రములచే నావృతమై యుండెను. నేలపైనంతటను పలకలను పరచి వానిపై నొకవైపునుండి మఱియొకవైపువఱకు నతిమనోహరమైనరత్నకంబళము వేసియుండెను. అపూర్వమైనయావస్త్రాగృహామధ్యమున వెండిమంచముపై పాలనురగవలెనున్నమృదుశయ్య విరచింపఁబడియుండెను. యథోపయుక్తస్థానములయందుఁ గుర్చీలు సోఫాలు మొదలగునవి యమర్పఁబడియుండెను. అచ్చటచ్చట నత్యుత్తమములగుస్ఫటికపాత్రములయందుదీపములు వెలుంగుచుండెను. నానావిధసుగంధములచే మందిరమంతయు నలరారుచుండెను. మందిరములోపలకు జనులెవ్వరును వచ్చుటలేదు.

మానసింహమహారాజాగృహములోపలఁ బ్రవేశించెను. ఆతనివెనుక విసనకఱ్ఱలను చేఁబూని యిరువురు బానిసలు కూడవచ్చిరి. ఇంకొక సేవకురాలు బంగారుపాత్రముతో నీరునుదెచ్చెను. ఇంకొకతె తాంబూలపుఁబళ్లెమును జేతఁబూని వచ్చినిలుచుండియుండెను.

మహారాజుక్లాంతుడై వచ్చి శయ్యపైఁ బండుకొని “ రాణియెచ్చటనున్నది ? ” అనియడిగెను.

దాసి — మహారాజుగారి భోజనపదార్థముల సిద్ధముచేయించుటకు వంటలక్కయొద్దకు వెళ్లియున్నారు. ఇప్పుడేవచ్చెదరు.

మహా — తాంబూలమును నీరునిప్పు డక్కఱలేదు. నీవు పోవచ్చును.

ఉదకమును తాంబూలమును దెచ్చినవారిరువురును వెడలిపోయిరి. వ్యజనధారిణులు మాత్ర మాజ్ఞానుసారముగ బాగుగ విసరుచుండిరి.

ఇంతలో మహారాజ్ఞియు లోపలకు వచ్చెను. ఆమె ప్రౌఢవయస్క. కాని ముప్పదిసంవత్సరములకు మించినవయసుగలదానివలెఁ గాన్పించుటలేదు. ఆమె కొంచెము పొట్టిగ నుండును. కాని, యింకఁ గొంచెము పొడవుగనుండు నేని యామె శరీరసౌందర్యమున కించుకహానిగలుగు నేమో యని తోఁచుచుండును. ఆమె శరీరము స్థూలమై యుండ లేదు. కాని, దేహమునం దెచ్చటను లోపము కాన్పించుటలేదు. ఆమె శరీరమునందంతటను లావణ్యము నిండి తొణుకులాడుచుండెను. పంచవింశతివర్షప్రాయ మగు దేశీయయువతిశరీరమునందుఁ గన్పట్టులావణ్యము వలెనే మహారాజ్ఞి శరీరలావణ్యమును సముజ్జ్వలమై కన్పట్టుచుండెను. ఆమె మెయిచాయ బంగారమును ధిక్కరించుచుండును. ఆమె శరీరమునందలి రక్తము కాలు చేతుల వ్రేళ్లలనుండి పోవునేమో యని తోఁపించుచుండును. నేత్రములు యువతీనేత్రములవలెనే యుజ్జ్వలములై యుండెను. లలాటమున రేఖామాత్రము లేదు. కృష్ణవర్ణకేశరాశి కబరీబద్ధమై యుండెను. భగవంతుఁడొసంగినరూపము నభివృద్ధిచేసికొనుటకై మహారాజ్ఞి కృత్రిమాయాసమును పడుచుండక పోయినను, ఆమె సౌందర్యమున కించుకంతయును హానికలుగలేదు. కాని, ఊర్మిళాదేవిమాత్ర మావిషయమునందును మిగుల యత్నించుచునే యుండెను. ఆమె మూఁకబరియందు ముత్యాలహారమును ధరించియుండెను. కబరిపైభాగమునుండి వామలలాటమునకును వజ్రఖచితమైన భూషణము వ్రేలాడుచుండెను. కర్ణములయందు నేత్రములను మిఱుమిట్లుగొలుపు కర్ణాభరణములుండెను. వానికి ముక్తాసమన్వితములైన కుచ్చులుండెను. కంఠమున నమూల్యమైన ముత్యాలహారము—హస్తములయందు నవరత్నఖచితములైన కంకణములు. బాహువులయందలి మనోహరములగు బా

జిబంధులు. మరియు దేహముపై యథోపయుక్తములైన భూషణ-ము లుండెను. చరణములయందు మనోహరశబ్దములనీను మంజీరము-లుగలవు. అతిసూక్ష్మమైనబంగారపుజరీతోఁగూడిన నిలువుటంగీవంటి పావడ నామెధరించియుండెను. మరియు నామెముక్తాలంకృతమైన పీతవర్ణపుఁగంచుకమును తొడిగికొనియెను. దానిపై నచ్చటచ్చట దూరదూరముగ బంగారపుపూవులు రచింపఁబడియుండెను. ఊర్మిళాదేవి హాస్యమయియు ప్రసన్నవదనయునుగాక పరిహాసనిపుణయుగూడనై యుండెను.

ఆమె తనశరీరశోభాసౌందర్యమును వీలోకించుకొనుచు లోపలకుఁ బ్రవేశించెను. కాని యిప్పు డామెయొక్క తెయే రాలేదు. ఆమెవెనుక పరమసుందరియైన యువతియొక్కర్తుగూడ వచ్చియుండెను. ఆయువతి యవనతవదన—ధీర—మందగమన—

మహారాజ్ఞివెనుక నమ్రవదనయైయున్న యాయువతిని మానసింహుఁడు చూడలేదు.

మాన—ఒక్కనిమిష మీభువనమోహినిని జూడకుండ నుండుటకంటె నొకటిరెండుదినములు భోజనములేకుండ నుపవాసముండుట చాలమేలు.

ఊర్మిళ—ఏమహానుభావులుండుటచే నాకిదియంతయు విలాసమయముగ నగపడుచుండునో, యట్టిమీకు విందుచేయుటుచితము. ఆపనిలోనుండుటచేతనే నేనాలస్యముగ వచ్చితిని.

మాన—కాని, సుందరీ! ఏయదృష్టశాలి నీయధరసుధారసపానముచే నమరుఁడయ్యెనో యట్టివానికి విందులతోఁ బ్రయోజనమేమున్నది?

ఊ—ముసలివారైనకొలఁదిని హాస్యరసము వృద్ధియై పొంగి

పొరలుచున్నదికోఁగోలును !

మాన — అందుల కొక కారణ మున్నది. ఒకయేఁడు వయసు హెచ్చినకొలఁదిని చిన్నపిల్లవై యీవయసునందిట్లు రసవతివై యుండు నిన్నుఁ జూచుటచే హాస్యరసము దానియంతట నదియే యుబికి పొరలుచున్నది.

మహారాజువాక్యములు క్రమక్రమముగా మేరమీఱి గాఢతరములగునని తెలిసికొని యూర్మిళ యొకవైపునకు జరగి నిలుచుండెను. అంతట నామెవెనుకనున్న నవీనబాలిక మహారాజుదృష్టిపథమునఁ బడియెను. ఆతఁ డతికుతూహలభావముతో "ఈబిడ్డయెవ్వరు ?" అనియడిగెను.

ఊ — ఈమె చాలకాలముక్రిందట నాకుఁ బరిచితమైయున్న నానెచ్చెలితనయ. మహారాజునకు వందనముచేయవలెనని వచ్చినది.

నవీనయు నత్యంతసంభ్రమముతోఁ జీరను సవరించుకొని వచ్చి మానసింహునిపాదముల కెఱగి యాతనిపాదధూళిని తనశిరసున ధరించుకొనియెను. ఆమెనేత్రములు లించుక బాష్పావృతములయ్యెను. కాని, యాసంగతి నెవ్వరును గ్రహింపలేదు. ఆబాలికయు శిరసును బాగుగవంచుకొని మహారాజ్ఞికడకువచ్చి నిలుచుండెను.

మాన — ఈబాలిక సాక్షాల్లక్ష్మివలెనున్నది. రూపమునందును మిగుల సౌందర్యవతి. నీకీమె యెక్కడదొరకినది ?

ఊ — ఈబిడ్డ తల్లితోఁగూడ జగన్నాథస్వామిదర్శనమునకై వచ్చినది. ఈమధ్యాహ్నమున నాస్నేహితురాలు నన్నుఁజూచుటకై వచ్చి చూచివెళ్లిపోయినది. నేనీబాలికను విడిచిపుచ్చుట కంగీకరింపనైతిని. ఈమెను గొన్నిదినములు నాకడనుంచుకొందునని చెప్పి యామెను బంపివేసితిని.

మా స — మంచిపనిచేసితివి. ఈబిడ్డ మిగులసుశీల. అత్యంత-కోమలస్వభావముకలది. లక్షణములన్నియుఁజూడఁ జాలభాగ్యవతి-వలెఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈమెకుఁ బరిణయమైనదా ?

ఊ — పరిణయమైనది. ఆవిషయమున మహారాజుసమక్షమున నేనొకయభియోగమును తేవలసియున్నది. అది యిప్పుడు వలదు. వేఱొకదినమున మనవిచేసెదను.

మా — నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుము. ఈబిడ్డకననుకూల-మేమియు లేకుండునట్లు తగినయేర్పాటులను గావించితివా ?

ఊ — కావించితిని.

మహారాజు శయ్యపైఁబరుండుచు "చాల నుడుకుగనున్నది. చెమట శరీరమునుండి ప్రవహించుచున్నది" అనియెను.

ఊర్మిళ వేఱొకదాసినిపిలువవలయునని యత్నించుచుండెను. ఆమంచముప్రక్క నొకవీవనపడియుండెను. బాలిక మెల్లమెల్లగ ముందునకుఁబోయి యావీవనను గైకొని మహారాజునకు వీవఁదొడంగెను.

మహారాజు "బిడ్డా ! నీకెందులకు ? పరిచారికలువచ్చెదరు. నీచేయి నొప్పియెత్తును" అనియెను.

యువతి యతిమధురస్వరముతో "మీసేవలభించుట నాకుఁ బరమసౌభాగ్యము" అనియెను.

మహారా జూర్మిళనుద్దేశించి "ఈబాలికపేరెవ్వరు ?" అని యడిగెను.

ఊ — రాజలక్ష్మి.

మా — మిక్కిలిసొగసైనపేరు. నిశ్చయముగా నీమె రాజల-క్ష్మియే యగును. ఈలక్ష్మి యెవనియింటనుండునో, ఆతఁడు లక్ష్మి

తోఁగూడినవాఁడగుటకు సందేహము లేదు.

ఇంతలో నిరువురుపరిచారికలు వచ్చిరి. మహారాజు "నీవు వీవనను విడువుము. వారు విసరెదరు. నీకుఁ గష్టమెందులకు ?" అనియెను.

రాజలక్ష్మి—కష్టము లేదు. మీయాజ్ఞకు వ్యతిరేకముచేయ రాదని నేనీవీవనను విడుచుచున్నాను.

రాజలక్ష్మి వీవననటనుంచి మెల్లమెల్లగ జరగి యూర్మిళవెనుకకు వచ్చి నిలువఁబడియెను.

ఊ—భోజనము సిద్ధముసేయుమనియెదరా ? రాత్రిప్రొద్దు పోయినది.

మహా—నీయిష్టము.

రాజలక్ష్మి యూర్మిళహస్తమునుబట్టుకొని యస్ఫుటస్వరముతో "అమ్మా! ఆజ్ఞయిమ్ము. నేనుపోయి యన్నియును జక్కఁగా సిద్ధముచేసెదను." అనియెను.

ఊర్మిళయుమహారాజుముఖమును జూచుచు "మంచిది. నీవు పోయి చూడుము. నేనును వెంటనే వచ్చెదను" అనియెను.

రాజలక్ష్మి వెడలిపోయెను. కొంచెము సేపయినపిదప మానసింహమహారాజూర్మిళతోఁగూడ భోజనశాలకేగెను. వారక్కడకు వచ్చునప్పటికే రాజలక్ష్మి యన్నికార్యములను చక్కఁగా సిద్ధముచేసియుంచెను. అదిచూచి మహారాజు మిగుల సంతృప్తుఁడయ్యెను.

అదిమొదలు రాజలక్ష్మి మహారాజునకుఁ దఱచుగా నుపచారములు సేయుటయందు నియుక్తయగుచుండెను. మహారాజంతఃపురమునకువచ్చినతోడనే రాజలక్ష్మిచేసిన ప్రతికార్యమును సర్వాంగసుందరమై మహారాజున కత్యంతసంతోషదాయక మగుచుండెను.

అందుచేత మహారాజునకు శుశ్రూషసేయుభారమంతయు రాజలక్ష్మిమీఁదనే పడియెను. మూఁడుదినములకే, రాజలక్ష్మిచేయనికార్యములయందు మహారాజున కించుకంతయును తృప్తిలేకుండెను. ఆమె చేసినకార్యమే యుత్తమమయినదని మహారాజు తలంచుచుండెను.

---

## పదునాల్గవ ప్రకరణము.

---

విజ్ఞాననిధియు వృద్ధుఁడునైన నవాబులమంత్రి ఖాజాయిసాఖాను కాలదేవతకాహారమైపోయెను. సామాన్యమైనజ్వరమువచ్చి తన్మూలమున నుదరామయవ్యాధిపీడితుఁడైన యాతనిజీవిత మంతలో నంతమైపోయెను. నవాబులగు సులేమానస్మాన్ఖాను లిద్దరును ఖాజాయిసాఖానునెడల భక్తిశ్రద్ధలనె గలిగియుండెడివారు. వారిరువురును మంత్రిసమాధికార్యముల నత్యంతశ్రద్ధతో నెరవేర్చిరి. ఆతనికిబదులుగ మంత్రిపదవియందు ఖిజర్ఖానును నియమించిరి. ఖిజర్ఖాను సాహసికుఁడు. యుద్ధప్రియుఁడు. ఆతఁడు నవాబుఅస్మాన్ఖానున కత్యంతము ప్రీతిపాత్రుఁడై యుండెను. ఈనూతనామాత్యునకు నలువదియారువర్షములకంటె నెక్కుడువయసులేదు. అస్మాన్ఖాను, నీతఁడు ననేకవిషయములలో నేకాభిప్రాయులగుచుండిరి. అందుచేతనే యస్మాన్ఖానీతనిని మంత్రిపదవియందు నియోగించెను.

సులేమానును, అస్మానును వేఱువేఱుస్వభావములుకలవారు

ని మొట్టమొదట చెప్పియున్నాము. మంత్రిఖాజాయిసఖాను లోకాంతరగతుఁడైనపిదప నవాబులిరువురును చేరి యాలోచించి యింకముందు రాజకార్యములు మంత్రిమీఁదఁ బెట్టకుండ నస్మాన్ఖాను స్వయముగనే నెరవేర్చుచుండున ట్లేర్పాటుచేసికొనిరి. సులేమాన్ఖాను రాజకార్యవేత్తకాకపోవుటచే నాతఁడాభారమును వహింపనిష్టపడలేదు. ఆతఁడు భోగవిలాసములయందుఁ బ్రమత్తుఁడై యందుల కనువగునుపకరణములకు వ్యాఘాతముకలుగకుండ జరుగుచున్నచోఁ దాను చరితార్థుఁడనగుదునని తలపోయుచుండెను. అస్మాన్ఖాను చేసినయేర్పాటులకు వ్యతిరేకముగ నాతఁడేమియు మాటాడుటలేదు.

ఆయేర్పాటుల ననుసరించి కార్యములు జరుగుట కారంభమయ్యెను. అస్మాన్ఖానుని పేర రాజ్యవిధులు, శాసనపాలనములు నిర్వహింపఁబడుచుండెను. ఆతనిపేరుతో రాజాజ్ఞ ప్రచారమగుచుండెను.

ఈసమాచారములన్నియు మానసింహమహారాజునకుఁ దెలియవచ్చెను. పురుషోత్తమపట్టణమునకు వచ్చిననవాబుదూత వినినన్నింటిని మహారాజునకు విన్నవించుటయేగాక నవాబువ్రాసినయుత్తరమును మానసింహున కిచ్చెను. మానసింహుఁడు రాజ్యసంబంధమైన యాపరివర్తనలను తత్క్షణమే యక్బరుపాదుషహాకు వ్రాసి పంపించెను.

పురుషోత్తమునందు మానసింహుఁ డొకవారముదినము లుండఁదలఁచుకొని వచ్చెను. ఆతఁడువచ్చి యప్పుడే పదిదినములైనది. అయినను శిబిరములనెత్తుట కాజ్ఞయిడలేదు. ఆవిషయమునఁదనయభిప్రాయము నాతఁడెవ్వరితోడను వ్యక్తపఱచినట్లు గన్పట్టలేదు.

మానసింహుఁడు రామచంద్రదేవునితో నారసన్నదేశశాస
నాదివిషయములనుగూర్చి యప్పుడప్పుడాలోచించుచుండెను. వారుతు
దకిట్లని స్థిరపఱచుకొనిరి—"అస్మాన్‌ఖానువర్తమానసంధినియమముల
కిఁకనెన్నియోదినములు కట్టుపడియుండఁడు. ఆతనిప్రకృతి యత్యం
తదుర్దమనీయమైనది. ఆతఁడత్యంతతీవ్రస్వభావముగలవాఁడు. అందు
చేఁ బ్రస్తుతావస్థతో సంతృప్తినొంది యుండఁజాలఁడు. మరియు నా
తఁడు ప్రస్తుతమున మానసింహునివిషయమున నడపినవ్యవహార
మంతయు నౌద్ధత్యప్రదర్శకమై సంవాదలక్షణసూచకముగఁ గన్ప
ట్టుచుండెను. ఆతఁడు వచ్చి మానసింహమహారాజును జూడలేదు.
మానసింహుఁడు వ్రాసినయుత్తరమునకు సరియైనప్రత్యుత్తరము
నీయలేదు. ప్రవాసమునందున్నపుడు మానసింహునకుఁ గావలసిన
వానినిగూర్చి విచారించి కనుగొనుటయు లేదు. ఇదియంతయుఁ బరి
కించి చూచినచో నవాబు బాదుషహాగౌరవానురాగముల నభిల
షించుచున్నట్లు కాన్పించుటలేదు. మానసింహునివిరాగభావము నా
తఁడు గ్రహించినట్లు లేదు. ఆతనిమైత్త్రియతను దృఢపఱచు
కొనవలయునను నభిలాష యాతనికున్నట్లు తోఁచుటలేదు. సంధి
యగుటకుఁబూర్వము మానసింహుఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధముగాలే
దు. ఇప్పుడాతఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధమై యుండెను. అయినను సం
ధికి వ్యతిరేకముగ యుద్ధముసేయుట యందాతని కిష్టము లేదు. పఠా
నులు సంధినియమములను మీరకపోయినచో యుద్ధమునకు దిగఁగూ
డదని మానసింహుఁడు నిశ్చయించుకొనియెను.

నవాబిప్పుడు మహారాజును జూడవలయునని పూరీనగరము
నకు విచ్చేసెను. సన్మానప్రదర్శనార్థమై యాతఁడు రాలేదు. ఆతని
కాయభిప్రాయమే యున్నచో మొదటనే వచ్చియుండును? ఈరాక

కు నేఁడుకారణములున్నవి. నవాబు తనవిషయమునుగూర్చి మాటలాడవలయునని తలంచి యందుకొఱకై వచ్చి తనరాకను మానసింహున కెఱింగించెను.

అపరాహ్ణకాలమున మహారాజు సభామండపమునం దాసీనుఁడై యుండెను. మిత్రమండలియుఁ బరివారజనమేకాకుండ మహారాజగు రామచంద్రదేవుఁడుకూడ నచ్చటనుండెను. ఆసమయమున నస్రాన్ఖానచ్చటకు వచ్చెను.

నవాబువచ్చుసమయమునకు సరిగా భేరీ, నగారా, కాహళ మొదలగువాద్యధ్వనులు ఘోషించెను. తూర్యధ్వనులయ్యెను. మహారాజటనున్నవారితో మండపద్వారమువఱకు వచ్చెను. వందిమాగధులు హెచ్చరికలను దెల్పుచుండిరి. ఆక్షణముననే యస్రాన్ఖాను వారిసందఱ నెదుర్కొనియెను. మహారాజాతనిని యథావిహితశిష్టాచారములతో గౌరవించెను. నవాబుకొఱ కొకవిచిత్రసింహాసనము వేయఁబడియుండెను. అస్రాన్ఖానందుపైఁ గూర్చుండెను.

ఎట్టిసుందరసౌమ్యమూర్తి!—కొంచెము చింతాభావము—కొంచెముసందిగ్ధభావము—అందుచే నించుక మ్లానభావముతోనున్న యస్రాన్ఖానునిమూర్తి యెంతశోభామయమైయున్నది? అతిమనోహరములగునుడుపులచే నాతనిశరీరము సమాచ్ఛన్నమైయుండెను. వామపార్శ్వమున నవరత్నఖచితమైన యొరయందుఁగూర్పఁబడిన ఖడ్గము కటినుండి నేలనుదాకుచు వ్రేలాడుచుండెను. మస్తకమున నత్యంతశోభామయమైన యుష్ణీషము ప్రకాశించుచుండెను.

నవాబుపరివారమునందు ప్రతిమనుష్యునిగూర్చియు, క్షేమసమాచారము మొదలగుకుశలప్రశ్నలైనపిదప మానసింహమహారాజు పరలోకగతుఁడైనమంత్రియి స్రాఖానునివ్యాధి, మరణము, సమాప్తి,

మొదలగువానిని గూర్చి చాలసేపడిగి తెలిసికొని ప్రధానశిరోమణి యైన యాతనిచేఁతలను గొంతసేపు కీర్తించి పిమ్మట "ఒరిస్సాదేశమునకువచ్చియున్నను నాకు, ఒరిస్సాదేశపునవాబులసందర్శనము లభించునని నేననుకొనలేదు. ఇప్పుడు మీరాక మాయదృష్టసౌభాగ్యములకుఁగారణమని తలంచుచున్నాను." అనియెను.

మహారాజాడిన శ్లేషపూర్ణమైన యావాక్యమన్సూరునిహృదయమునకుఁ దట్టెను. అతఁడించుక సేపు చింతించి "మహారాజులు నిజమానతిచ్చినారు. మాపై దయయుంచి మమ్ము జూచునాకాంక్ష యుండుటచేతనే మాకు దర్శనమొసంగి మమ్ములను కృతార్థులనుజేసినారు. ఆత్మీయులసందర్శనలాభము సౌభాగ్యప్రదమనితలంచుటకు సందేహము లేదు. కాని, యాత్మీయులలోఁ బరిగణింపఁబడు నదృష్టముమాకు లేకపోయినది. అట్లేయున్నచో "హాజరుకావలయును" అను "హుకుము" వచ్చియుండదు. ఎవరు హుకుమునకు దాసులో, అట్టివారిదర్శనము మహాభాగ్యముగాఁ బరిగణించుట కవకాశము లేదు" అనియెను.

మానసింహునకు సంపూర్ణప్రత్యుత్తరమే వచ్చినది. సంపూర్ణమునకుహెచ్చుగనే వచ్చినట్లెంచవచ్చును. ప్రత్యుత్తర మస్పష్టమైనదికాదు. శ్లేషపూర్ణముకాదు. ద్వ్యర్థిబోధకముకాదు. మానసింహుఁడు కొంచెమువినుఁగుకొని స్పష్టముగాఁ జెప్పవలయుననియే నిశ్చయముచేసికొని "హుకుమునకుదాసుఁడుగూడ నొక్కొక్కసమయమునఁ బరమాత్మీయుఁడగును. అదివానిగుణమునుబట్టియు, దక్షతనుబట్టియు నుండును. నవాబులు లోఁబడియుండుట కొప్పికొనిరి. వార లాత్మీయులగుటయుఁగాకపోవుటయు వారియిచ్ఛాధీనమైయుండును" అనియెను.

అస్మాన్ ఖాను మిగులదుఃఖాక్రాంతుఁడయ్యెను. ఆతని మొగ మెఱ్ఱబడియెను. మానసింహుఁ డాతని సమక్షముననే యాతఁడు హూకుమునకు ద్రోహుఁడైనట్లుస్పష్టముగాఁ జెప్పినట్లయ్యెను. అస్మానుని యోర్పునకు మేర లేదు. పరాక్రమము, సాహసము, వీరత్వము, నాతని కడ సంపూర్ణముగ నుండెను. సర్వసామాన్యముగా నామహాగుణములతో సహనము చిరవిరోధమును గలిగియుండును. కాని యస్మాన్ ఖానుని హృదయక్షేత్రమునమాత్రము పరస్పరవిరోధగుణములు స్వేచ్ఛగా వర్ధిల్లుచుండెను. ఆయే ప్రేమ వ్యాపారమునందు, అస్మాన్ ఖానుని యసాధారణసహిష్ణుతాగుణసంచయము నిత్యమును మనకుఁ గాన్పించుచునేయున్నది. ఇప్పుడును నస్మాన్ ఖాఁ నసాధారణమైన యోర్పుతో స్థిరభావమును దాల్చియుండెను. ఆతఁడుచాలసేపు నీరవుఁడైయుండి పిదప నీవిధముగఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

“ వంగదేశపుసుబేదారగు నో మానసింహబహదూర్! నేను మీతో వాదములాడుటకు రాలేదు. మీవంటివారితోడి వాగ్వాదము నాకుశోభింపదు. అనేక మహావిషయములనుగూర్చి మీతో నాలోచింపవలయునని నాకభిలాషకలదు. అవి యుభయులకు నిష్టానిష్టసంబంధమును గలిగియున్నవై యున్నయవి. కాని దౌర్భాగ్యవశమున మీరిప్పు డేభావముతో మాటలాడఁ బ్రారంభించిరో యాభావమును దెలిసికొనినపిదప మీతో నావిషయములనుగూర్చి యాలోచించుట యుక్తముగాదని తోఁచుచున్నది. నేనిప్పుడే మీశిబిరమునుండి వెడలి పోవుచున్నాఁడను. కాని మీకడ సెలవుఁగైకొనుటకుఁ బూర్వము మీతో నొకమాట చెప్పుటకు బాధ్యుఁడనై యున్నాఁడను. ఆవిషయము నాగృహకృత్యసంబంధమైనది. దానిని వెల్లడిసేయుట సిగ్గులచేటు. అయినను ధర్మమును, వివేకమును, న్యాయపరతయు, మీ

కావిషయమును దెలియఁ జేయ నన్నువేవిధముల పురికొల్పుచున్నవి. అందుచే దానిని మీకెఱింగించుట నాప్రధానకర్తవ్యము. మీరుదానిని విననిష్టపడియెదరా? ”

మా—మీరు చెప్పునది వినుటకు నాకాక్షేపణమేమియును లేదు. మీతో నేవిధముగను విరోధమును తెచ్చిపెట్టుకొనవలయు ననునభిప్రాయము నాకు లేదు. మీరు నాతో సఖ్యభావమునువీడకుండ నుండుట వివేకకార్యమని మీకుఁ బదింబదిగఁ జెప్పుచున్నాఁడను.

అ—ఆసంగతులన్నియు నిప్పుడువలదు. అప్రియకరములగు నామాటలనుగూర్చి యాలోచించుటకు నాకిప్పు డిష్టము లేదు. నేను మిమ్ముల నొకవిషయమునుగూర్చి యడుగఁదలఁచినాఁడను. మీరు మీతనయుఁడైన జగత్సింహునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించియున్నారు. ఆవీరపురుషున కేకారణమువలన నట్టిశిక్షవిధించిరో యాకారణములలో నవాబునందినియగు నయేషాప్రణయప్రకాశముకూడ నొకకారణముగాఁ గైకొనిరని వినియున్నాఁడను. అది సత్యమేనా ?

మానసింహుఁడు కొంచెము వెనుకముందుచూచి పిదప “అయేషాయందనురాగియై యామెహృదయమునఁ బ్రేమోత్పాదనమొనరించుట జగత్సింహునియపరాధములలో నొకమహాపరాధమే యగును. కాని యాయొక్కయపరాధమునకే యాశిక్ష విధింపఁబడలేదు. అతఁడవిధేయుఁడై రాజకార్యములయందశ్రద్ధను చూపినాఁడు. మరియు శత్రువులతో స్నేహసూత్రమున బద్ధుఁడైనాఁడు. అవియన్నియు గొప్పయపరాధములు. అందుచే నాతని కారండన విధింపఁబడినది ” అనియెను.

అ—ఆతనికి విధింపఁబడిన దండనను గూర్చిగాని, శిక్షయొక్క యుక్తాయుక్తములను గూర్చిగాని, యాతఁడు చేసిన కార్యములను గూర్చిగాని, వానియందలి ప్రయోజనమును గూర్చిగాని మాటలాడుటకు నాకిప్పు డేమియు నధికారము లేదు. ఆసంగతులన్నియు నాకుఁ దెలియును. అందుచే వానిని విని, వానినిగూర్చి మాటలాడినందువలన నాకేమియుఁ బ్రయోజనము లేదు. జగత్సింహుఁడు నాకు శత్రువు. అనేకకారణములచే నేనాతని హితమును గోరను. కాని నీచమానవులవలె నిష్కారణముగ శత్రువున కధఃపతనము గలుగుచుండ నేను చూడఁజాలను. ఏ మనుష్యుఁడైన నితరుఁ డపరాధము లేనిదే నిర్నిమిత్తముగా దూషితుఁడగుచుండఁ జూచి యూరకుండఁ గలఁడా? అందుచే నారహస్యమును మీకుఁ దెలుపనుద్యుక్తుఁడనైతిని.

మహా—మీయభిప్రాయమును స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును.

అ—ఆయేషాప్రణయసంబంధమున జగత్సింహుఁడు సంపూర్ణముగా నిరపరాధి. మనోవాక్కాయకర్మములచే నాతఁ డెప్పుడు నయేషాయందుఁ బ్రణయమును గనఁబరుపలేదు. ఆయేషా తనంతటతానే యాతనియెడ ననురాగిణియైనది. ఆప్రణయవృత్తాంతము నయేషావలన వినినపిమ్మటఁ గూడ నాతఁ డెప్పుడును తనహృదయమున నామెపై ప్రేమకుఁ దావీయలేదు. ఒక్కదినమునందైనను ప్రణయసూచకములగు మాటలాడి, ఆయేషాయుత్సాహము నాతఁ డభివృద్ధిపరుపలేదు. జగత్సింహుఁడు నాకుఁ బరమశత్రువైనను సత్యముకొఱకును న్యాయముకొఱకును, ధర్మముకొఱకును నేనీమాటలను మీకుఁ దెలుపుటకు బాధ్యుఁడనై యున్నాఁడను. నేనాకర్తవ్యమును నిర్వహించి నామనోభారమును దీసివేయఁగలిగితిని.

మహా—అట్లయినచో మీకు జగత్సింహునితో ద్వంద్వయుద్ధ

మేలసంప్రాప్తమైనది ?

అస్మాన్ ఖాను లజ్జాయుక్తమగుచిఱునగవుతో " ఆ వృత్తాంతమునుగూడ మీరు తెలిసికొంటిరా ? మేలేమైనది. అయేషా నాజీవనమునకు ధ్రువతార. అయేషాను లక్ష్యమునందుంచుకొని నేను ప్రాణములను నిలుపుకొనుచున్నాఁడను. కాని, అయేషాహృదయము జగత్సింహునితో సంపూర్ణముగా నిండియున్నది. ఆహృదయమునం దీనిర్భాగ్యున కించుకంతయును తావులేదు. అందుచే జగత్సింహుఁడు నాకు వధ్యుఁడు. పరమశత్రువు. జగత్సింహుని పేరీప్రపంచమున విలుప్తమైపోయినచో నయేషాహృదయమునం దేమియును లేకపోవును. అప్పుడాస్థానమున నాకించుక తావు దొరకఁగలదు. ఇదియే తుదియాశ. ఆయాశను నాహృదయముననిడికొని ప్రాణధారణము సేయుచున్నాఁడను. జగత్సింహు నాద్వంద్వయుద్ధమునఁ బరాజయము నొందింపలేకయేపోయితిని. మంచికాలముసంప్రాప్తమైనప్పు డాతనిని నాశనము చేయవలయునని నాసంకల్పము. జగత్సింహుఁడు యావజ్జీవము కారాగారమునఁ దుండునేని నామనోరథము నీడేర్చుకొనుటకు సమయము దొరకదు. ఆతఁడు జీవించియున్నచో నయేషా యాతనిని మఱచిపోవుననునాశ నాకు లేదు. జగత్సింహునిమరణమే నాకు వాంఛనీయమైనది.

మా — మీశత్రుత్వము మిగుల నద్భుతమునుగలుగఁజేయునదిగ నున్నది. మీశత్రువుపై నారోపింపఁబడినమిథ్యాపవాదము ను పోఁగొట్టి యాతనిదోషతను సప్రమాణముగ ధ్రువపర్చితిరి. అట్లయ్యును నిత్యము నాతనిమరణము మిగులనాత్రముతో నెదురుచూచుచున్నారు.

అ — ధర్మశాసనము, స్వార్థప్రయోజనము, ఈ రెండు ప్రవృ

త్రులకును వశవర్తనుఁడనగుటచే మీావిచారణవిషయమున మిగుల భీతిల్లుచున్నాఁడను. కాని, మామాటలతో నిప్పుడు ప్రయోజనము లేదు. నేను చెప్పవలసినది పూర్తియైనది. ఇఁక సెలవుఁ గైకొని యెదను.

మా—రాజకీయవిషయమున నొకటిరెండుమాటల నడిగెదను. మీావలన నేను తెలిసికొనవలసినయంశములున్నవి. మీాకాతిథ్యసత్కారములను జేయవలయునని నాకభీష్టముగలదు.

అస్మానుఖాను సింహాసనమునుండి లేచి "రాజకీయవిషయమునఁ బత్రికనుగాని, దూతనుగాని పంపినచోఁ గార్యము నెరవేరఁగలదు. మిగిలియున్న దాతిథ్యవిషయము—ఎవరుహుకుమునకుదాసులో యట్టివారివిషయమున శిష్టాచారములను నడపకపోయినను హానియుండదు. నేనిప్పుడే వెడలిపోయెదను" అనియెను.

అచ్చటనున్నవారికందఱకును "సలాము" చేసి గౌరవించి యస్మానుఖాను మండపమునుండి వెడలిపోయెను.

మానసింహమహారాజు, రామచంద్రమహారాజు, మిగిలినమిత్రులు మొదలగువారందఱును "పఠానులకును మొగలాయీలకునుగలసంధి కవసానము సంభవించుటకిఁక నెంతయోకాలము పట్టదు" అని యనుకొనిరి.

మానసింహుఁ డించుకయుద్విగ్నచిత్తముతో సభనుముగించి జగన్నాథస్వామికి హారతిసమర్పించుటకై పోవుప్రయత్నము చేయఁజొచ్చెను.

## పదునైదవ ప్రకరణము.

---

మానసింహుఁడోరిస్సాదేశమునుండి వెడలిపోయెను. కటక దుర్గమునందున్న నవాబగు అస్మాన్ఖానునకు సర్వవృత్తాంతములును తెలిసినవి. నవాబుయొక్క గుప్తచారులు చెట్టుచెట్టునందును గుట్టగుట్టయందును నివసించియుండిరి.

నవాబు మానసింహమహారాజునుజూడవలయునని పోయియుండెను. కాని యందలిఫల మేపక్షమువారికిని సంతోషజనకముగా లేదు. నవాబు మహారాజునుజూచుటకు పూరికివెళ్లినపిదప మహారాజోరిస్సానువిడిచి వెళ్లుటకుఁ బూర్వము మహారాజొకనాఁడువచ్చి నవాబునుజూడవలసియున్నదనియు, నట్లుచేయనిదే యోరిస్సానుండి వెడలిపోవుట సరిగానుండ లేదనియు, నదిపఠానులహృదయములకుఁ జాలబాధాకరముగ నుండెననియు వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు.

అస్మాన్ఖానునకు సంధినియమములను కొలఁదికాలములోనే భంగముచేయవలయునను నభిప్రాయముకలిగెను. అవమానజనకములగు నాకార్యములకు సహించికొనుచు సంధిని సంరక్షించుట యసంభవము. సామాన్యముగా జనులందఱును పఠానులే సంధిని భంగముకలుగఁజేసిరని యనుకొందురని యస్మాన్ఖానెఱుంగును. కాని ప్రకృతప్రస్తావమున మానసింహమహారాజే సంధినియమములను విచ్ఛేదముచేసెనని చెప్పెదరు.

నవాబు రణసన్నాహములనన్నిఁటిని జేయుచుండెను. యుద్ధమున జయముగలిగినను, అపజయముగలిగినను సరియేకాని యుద్ధముచేయనిదేమాత్రము మొగలాయీలయధికారము నంగీకరించుట

కసాస్త్రన్ ఖానున కిష్టము లేదు. ఆతఁడావిషయమున విశేషప్రయత్నములను జేయుచుండెను. ఆతనినూతనామాత్యుఁడు నావిషయమున నధికముగ శ్రమపడుచుఁ బనిసేయుచుండెను.

దుర్గమునందలియొక ప్రాసాదమున నస్రాస్ఖానొక్కఁడును గూర్చుండి యేదియో యోచించుకొనుచుండెను. ఇంతలో నాప్రాసాదమునకుఁ జేరియున్న యంతఃపురద్వారము తెఱవఁబడియెను. లోపలినుండి "ఇప్పుడు నవాబుగారొక్కరే కూర్చుండియున్నారు. ఒక్కింత సేపు నేను నవాబుగారిసన్నిధికి రావచ్చునా ?" అనియెవరో యడిగినట్లయ్యెను.

అది యయేషాకంఠస్వరము. అయేషాయొకదినమునందైనను లోపలిమహాలునువీడి యివ్వల కాలుఁ బెట్టియుండలేదు. ప్రతినిమిషమునను మనసునందామెను ధ్యానముసేయుచున్న యస్రాస్ఖాను సైత మామెనుచూచుటకు లోపలకుఁ బోయి యామెకు విరక్తి కలిగించుటకు భయపడుచుండెను. అట్టియయేషా యిప్పుడు తనంతట తానే యొంటరిగవచ్చి యస్రాస్ఖానుని చూడనిష్టపడుచుండెను. అస్రాస్ఖానాకంఠస్వరమునువినినతోడనే చకితుఁడై "అయేషా ! వచ్చిచూచుట కనుజ్ఞను వేఁడుచున్నావా ? నేఁడేమియాశ్చర్యమైన మాట ! చూడవలసినయావశ్యకమేయున్నచో నీవు స్మరించినంత మాత్రమున నీసన్నిధినుండనా ? రమ్ము. ఇచ్చటమఱెవ్వరును లేరు" అనియెను.

నవాబు లేచి ద్వారముకడకేగెను. అయేషాయును నవనతశిరస్కయై యాగదిలోని కరుదెంచెను. నవాబాగది తలుపును తానే మూసివచ్చి" అయేషా! ఇదేమి! నాయదృష్టము. నీవిచ్చటకువచ్చుటెందులకు? ఎవరిచేనైన నించుకవర్తమానమంపినచో నేనేవచ్చి

యుండునుగదా! నీవు తొందరపడి యిట్లువచ్చుటకుఁ గారణమేమి?" అనియడిగెను.

అయేషావదనము విషాదపూరితమైయుండెను. ఆమె దీర్ఘనిశ్వాసమునువిడిచి యవనతముఖియై "రావలయుననివర్తమానమంపినచో నీకుఁ దొందరకలుగదని యెఱుంగుదును. కాని యనేకవిషయములనాలోచించి నేనే నీకడకు వచ్చితిని. నేనెప్పుడును నిన్నుస్మరించుచుండుటలేదని నీకు జ్ఞప్తియందున్నచో నంతియేచాలును. అట్లుకానిచో నీకు విషమభ్రమకలుగును. ఆమాటలవలన నిప్పుడు ప్రయోజనము లేదు. నీకొక్కమాట చెప్పవలయునని వచ్చితిని." అనియెను.

అస్మాన్—చెప్పుము. నీమాటలను వినుటయన్న నాకుఁ బరమానందము. నిలుచుంటివేమి? ఇచ్చటఁ గూర్చుండి చెప్పవలసిన దానిని చెప్పుము.

అయేషాయును పీఠమునధిష్ఠించెను. నిలుచుండిమాటలాడినచో మెదడుసరిగానుండదనియోచించి పీఠముపైఁ గూర్చుండెను. కూర్చుండి మౌనమై జారిపోయిన మేల్ముసుంగును రెండుచేతులతోడను సవరించుకొనఁదొడంగెను. అస్మాన్ కొంచెముసేపాగిపిదప "చెప్పుము! అయేషా! చెప్పుము. ఏమిచెప్పవలయుననివచ్చితివో, దానిని చెప్పుము" అనియెను.

అయేషాయును పట్టుకొనిన మేల్ముసుంగునువిడిచి "నీవుకొన్ని దినములనుండి రణసంబంధములగుప్రయత్నములను విశేషముగఁ జేయుచున్నాఁడవు. అనర్థకమైనమాటలను నీతోఁ జెప్పుటకిప్పుడు సమయముకాదు. నేను చెప్పవలసినమాటలను మఱియొకప్పుడు చెప్పెదను" అనియెను.

అస్మాన్—"అయేషా! నీవిప్పుడు చెప్పకపోయినచో నన్నతి

కష్టములలోఁ ద్రోసినదానవగుదువు. నీవు చెప్పునది సంపూర్ణముగా నష్టమును కలుగఁజేయునదియైనను దానిని చాల సార్థకమైనదిగా నేను దలంచెదను. ఎట్టిపనులున్నను వానినన్నిఁటిని రసాతలములోనికిఁ ద్రొక్కి నీమాటలను వినుటకెప్పుడును నేను సిద్ధముగానుందును. ఆవిషయము నెఱిఁగియుండియుఁ జెప్పవలసినదానిని జెప్పక నీవిట్లనుమానించెదవేమి?

అయేషయు నెడమచేతితో నల్లనఁ జీర చెఱఁగును బట్టుకొని కుడిచేతితో దానిని మెలివేయ నారంభించెను. నోటినుండి మాట వెడలుట చాల బాధాకరముగ నున్నట్టు తోఁచుచుండెను. అస్మాన్‌ఖాను "చెప్పుము, అయేషా! చెప్పఁదలచినదానిని చెప్పుము. నీవు చెప్పునది శుభమైన నశుభమైనదానిని వినుటకు నేను మిగుల నువ్విళ్లూరుచుందును" అనియెను.

ఆయేషాయును చీర చెఱఁగును విడిచి "నీవు నాపైఁ జూపుచున్నయనుగ్రహమునకు మేర లేదు. దానిని బోలునది మఱియేమియును లేదు. కాని, నేను నీకేమియు నుపకారమును జేయలేకపోవుచున్నదానను" అని చెప్పియూరకుండెను.

అస్మాన్—అయేషా! నేను నీపై నెట్టియనుగ్రహమును జూపియుంటినో నేనెఱుంగను. కాని నీవు నన్ను నీహితైషినిభావించుటయే నాకుఁ బరమసౌభాగ్యము. కాని, దానికొఱకు "నేను నీకు కృతజ్ఞురాలనై యుందును" అని చెప్పుట సరికాదు. నీవు నాకుఁ బరమహితైషిణివి. నీవీనవాబునియంతఃపురమునకలంకారమవు. నీవందఱకు నుపకారిణివై యుంటివి. అట్టినీవిప్పు డిట్లేలనుడివెదవు?

అయేషాయవనతముఖియై "అకృతజ్ఞతాధీనంబులైన యీదేహప్రాణంబులతో నిచటనుండరాదని తలంచుచున్నదానను." అనియెను

అస్మాన్ లేచినిలుచుండి యార్తస్వరముతో "నీవిచటనుండకుండుటకే యోచించినచో, బలవంతముగా నిన్నిటనుంచుకొనుట కెవరికిసాధ్యము ? నాకిష్టముండెనేని నీప్రయత్నమునకభ్యంతరముకలుగఁజేయఁగలను. అట్టియభ్యంతరముమాట యట్లుండనిమ్ము. నీయిష్టమునకు విరుద్ధముగానేకార్యముచేయుటకును నాకుమనసొప్పదు. అయేషా! నీవిప్పుడు నాతోఁజెప్పవలసినమాటయిదియా! నీవిచ్చటలేకపోయినచో మఱియెవరుందురు? నీవిచ్చటనుంటివిగనుకనే యథముఁడగునీయస్మానుఖానింకను ప్రాణములతోనుండఁగలిగినాఁడు. నాదురదృష్టముచే నిన్నుఁబొందఁజాలకున్నాఁడను. కాని, యింకను నాకాయాశపోలేదు. ఈదేహమునఁ బ్రాణములున్నంతవఱకు నీయనుగ్రహమునుపొందగలుగుదుననునాశ నన్నువీడదు. నాహృదయమునందాయాశ నెల్లప్పుడును పోషించుకొనుచున్నాఁడను. ఆయాశయే నాపరమసుఖమునకుఁ గేంద్రస్థానమై యున్నయది. అస్మానునియాయాశాలతను తుంచివేయుట నీకానందమా ? —అయేషా! ఆతనియావజ్రహృదయమును సంపూర్ణముగాఁ జూర్ణముసేయుటెందులకు? అయేషా! మమ్ములనువీడి మఱియెచ్చటకుఁబోయెదవు ?" అనియెను.

అయేషా ప్రత్యుత్తరమునొసంగుటకుద్యుక్తయై "అస్మాన్ !" అనియెను. ఆమెకంఠస్వరమించుక వికృతమయ్యెను. ఇంచుకసంక్షుభితమయ్యెను. ఆమె కొంచెముసేపూరకుండి మరల మాటాడనారంభించెను. "అస్మాన్ ! నీహృదయముమిగుల మహత్తరమైనది. అత్యుదారమైనది. నీవలపును నసమానమైనది. మానవలోకమునందంతట నదిదుర్లభమైనది. కాని—" అని చెప్పి యయేషామరల నూరకుండెను.

అస్మా—(ఆత్రముతో) "కాని, యనఁగా నేమి? అయేషా!

అయే— కాని దురదృష్టవశమున నీవు నన్నుఁ బ్రేమించి నీ మనస్సును కేవలము తాపమునకు గుఱిచేసికొనుచుంటివి. ఈపాషాణమును బ్రేమించి నీవు నిరంతరము ననేకయాతనలపాలఁబడుచున్నాఁడవు. ఈయభాగిని నీసమక్షమునుండి యంతర్హితయైనచో మనయిరువురకునుగూడ శుభమనియే తోఁచుచున్నది.

ఇట్లుచెప్పి యామె యూరకుండెను. అస్మాన్ ఖానా హృదయవిదారకవాక్యముల నతిధీరభావముతో విని చాలసేపు మౌనమును దాల్చి యూరకుండి పిదప నిట్లుచెప్పనారంభించెను. "అయేషా! కాతరుఁడగు నీతనిప్రాణోత్క్రమణావస్థపాలుసేయుటవలన నీకుఁ గలుగులాభమేమి? ఏభవనమందయేషా వసియించియున్నదో, ఆభవనమునందే యీయధముఁడును వసించియున్నాఁడు. ఆతని కదిగూడ నొకపరమానందకరవిషయమైయున్నది. అయేషా! ఆనాయానందమును హరింపఁజేయుటవలన నీకుఁ గలుగులాభమేమి? ఇష్టమైనప్పుడు దూరమునుండియే యయేషానుజూడఁగలను. లేదా దూరమునుండియే యయేషాకంఠధ్వనినివినఁగలను. అదినాకుఁ బరమసుఖదాయకము. అయేషా! నన్నాసుఖమునుండి వంచించుటవలన నీకగునుపకారమేమి?"

అయే—అస్మాన్! నీవుధీరుఁడవు. బుద్ధిమంతుఁడవు. ధీరభావముతో యోచించిచూడుము. దానివలన నుపకారముకాఁగలదు. అదర్శనమువలనను దూరమునందుండుటవలనను నీకష్టములకుఁ గారణమైనదానిని నీవు మఱచిపోఁగలవు.

అస్మాన్—(నవ్వుచు) ఎంతటిభ్రాంతి! అయేషా! చూడకపోవుటవలనను, దూరమునందుండుటవలనను ప్రణయాస్పదులనెప్పుడైన మఱచిపోవుట తటస్థించునా? ఈనగరమునందున్నను నేనెప్పుడు

ను నీసన్నిధికి వచ్చియుండలేదు. వంగదేశమునుండి తిరిగివచ్చినపిదప
నేను నిన్నొక్కసారిమాత్రమే చూచియుంటిని. అంతకాలము నీద
ర్శనలాభము లేకపోయినను నాహృదయమునకించుకంతయును నేపరి
వర్తనమును గలుగలేదు. అట్టిపరివర్తనమేయున్నచో నీవు ప్రేమిం
చుచున్నవానిని చూచి చాలకాలమైనదిగదా—నీవాతనిని మఱచి
పోలేదేమి ?

అయే—పురుషులకనేకములగు నవలంబనములును, ననేక
ములగులక్ష్యములును ననేకములగుకాంక్షలు నుండును. వనితలకుఁ
బ్రేమయొక్కటియే యాటవస్తువు. వారనాయాసముగాఁ బ్రేమబం
ధము నల్లుకొనఁగలరు—నేను ధైర్యముతోనుంటిని. అంతియేగాక
భగవంతుని బ్రార్థించుచుంటిని. నీవీపాషాణస్త్రీని సులభముగా మఱ
చిపోవుదువుగాక !

అస్మా—దురాశ—అయేషా ! అదియొకదారుణదురాశ.
నాయీయాకాంక్ష నాసమాధిమృత్తికతోఁ జేరిపోయినప్పుడేమో
చెప్పఁజాలను—కాని యీశరీరమునందు శ్వాసమాడుచున్నంతవఱ
కు నిన్ను మఱచిపోవుదు ననునాశ నాకు లేదు. మొట్టమొదటనే చెప్పి
యున్నానుకదా ! ఆశయే నాకు బలమునుకలుగఁజేయుచున్నది—
నేను దానిని ప్రయత్నపూర్వకముగఁ బోషించుచున్నాఁడను. దా
రుణతాపముచేఁ బాషాణముకూడ కరగిపోఁగలదు. ఈశ్వరసంకల్ప
ముచే మరుభూమియందును సముద్రముద్భవింపఁగలదు. అయేషా!
ప్రాణములతో జీవించియున్నచో నొకప్పుడైన నస్మాన్‌ఖానునిప్రే
మప్రగాఢతను గ్రహింపఁగలవు. అస్మానుని ప్రేమించుట కిష్టమున్న
దానవైన నగుదువు. అప్పుడీమరదృష్టవంతుఁడు ధన్యాత్ముఁడు కాఁ
గలఁడు.

అయేషా—నీప్రేమ మిగుల మహత్తరమైనది. అత్యుదారమైనది. అతిప్రగాఢమైనది. ఆవిషయమును నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని. నేను దానిని గ్రహింపలేదని యనినచో నీవు నాహృదయమును సరిగాఁ దెలిసికొనలేదని యర్థము. నీనిమిత్తమైనాప్రాణములను విడుచుటకుసయితము సిద్ధముగానున్నాను. నాప్రాణముత్సర్గీకృతమైపోయినది. నివేదితమైనపదార్థమును తిరిగి దానము చేయుటకు నాకధికారములేదు. దేనినిచ్చివైచితినో దానిని తిరిగి గ్రహించుటకు నాకుసాధ్యముకాదు. సుఖముగానీ—దుఃఖముగానీ—నేనుమనస్సునందైనను ద్విచారిణినిగాఁజాలను. అస్మాన్! నీవు మొదటినుండియు నన్ను క్షమించుచున్నాఁడవు. ఇప్పుడును నన్ను క్షమింపుము. వ్యర్థముగా నీయభాగినిపైనాశచే నీసుఖమునకు భంగముకలుగఁజేసికొనవలదని, నిన్ను వినీతభావముతో వేఁడుకొనుచున్నదానను. మఱియు నాదొకప్రార్థన. నీకిష్టమైనకన్యనువరించి నీజీవనమునుసుఖమయముగాఁ జేసికొనుము. నిరర్థకముగా నీఘణిని నాసించి ముగ్ధుఁడవై లోకోపకారమునకుఁబ్రయోజనకరమైననీజీవనమును ధ్వంసముచేసికొనకుము.

అస్మాన్—అయేషా! నాజీవితమరణములయందు నీవు నాకుఁ బూజనీయవు. నిన్నుఁ బొందజాలకపోయినను—ఇదివఱకు నాయాతనను నెమ్మదిగసహించుకొనుచువచ్చినట్లే—ఇఁకముందునుసహించుకొనఁగలను. కాని, యొకతుదిప్రయత్నమును చేసి చూచివిడిచెదను. నీవెవనిని ప్రేమించుచుంటివో, ఆభాగ్యవంతునినాస్వహస్తములతో వధియించెదను. పిదప నీవు స్వతంత్రవుకావచ్చును. అప్పుడు నేను నీయనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడనైనను గావచ్చును. అప్పుడునునామనోభీష్టము సిద్ధింపకపోయినచో నస్మాన్ఖానుని ప్రతిద్వంది నాశనమైపోయెనుగదా యను సంతోషముతో సుఖనయ్యెదను.

అయేషా — ఈప్రపంచమునందమంగళప్రవాహమును వృద్ధి నొందించుటకై అయేషా జన్మించినట్లు తోఁచుచున్నది. నిన్ను నేను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నదానను. నీవు సుఖివై యుండఁ జూడవలయునని నాయాశ. అదియే నాప్రధానప్రయత్నము. కాని, విధాత యీయభాగినియదృష్టమునం దాసౌభాగ్యమును వ్రాయ లేదనితోఁచుచున్నది. నేను చెప్పఁదలఁచినది సమాప్తమైనది. ఇఁక సెలవుగైకొనియెదను. ఈజీవితమునందు మరల నిన్నుఁ జూడఁజాలనని తోఁచుచున్నది. ఒకవేళ నెప్పుడైనను నీకు విశేషాపదసంభవించినప్పుడు నావలనఁ గలుగునుపకార మేదైన కలదేని నేనప్పుడువచ్చెదను. దానిని దెలిసికొనుము. సోదరా! అస్మాన్! నన్ను దుఃఖిని నగునీసోదరినిగా భావింపుము. వలదు. వలదు. వలదు — సర్వప్రయత్నములచేతను నన్ను మరచిపోవయత్నింపుము.

అస్మాన్ఖానధోముఖుఁడై యయేషా చెప్పుచుండెడి హృదయవిదారకవాక్యములను వినుచు భయానకములగునానావిధకల్పనలయందు ప్రమత్తుఁడై యుండెను. ఆతఁడు తలయెత్తి చూచునప్పటికయేషా యచ్చట లేదు. అస్మాన్ఖాను నిట్టూర్పువుచ్చి రెండుచేతులతోడను శిరసును బట్టుకొని "ఓహో!" అనియనుకొనియెను.

మొదటిభాగముసంపూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర.

# నవాబునందిని.

## ద్వితీయభాగము.

### మొదటిప్రకరణము.

జగత్సింహుఁ డెచ్చటనున్నాఁడు? పాట్నానగరమునందలి లోహకారాగారమున సంకెలలచే బంధితుఁడై పడియున్నాఁడు. అట్లుండిన యాపౌరుషశాలి ప్రణయసంబంధమయినయొకస్వప్నమును గాంచెను. కారాగారమంతయు గాఢాంధకారమయము. శృంఖలములచే నిబద్ధుఁడైయున్నయావీరుఁ డొకచాపపైఁ గూర్చుండియుండెను. అత్యంతకఠోరమైనయీదుర్దశ కవసానము లేదా? ఆతఁడింక నెన్నఁడును సూర్యచంద్రులను చూడఁజాలఁడా? అయిన నాతనిజీవనసర్వస్వమైన తిలోత్తమతో నొకసారియైనను మరలఁ గలసికొన కూడునా? ఆకారాగారాంధకారమున నాతనిజీవితము సమాప్తమై పోవునా? ఎల్లయాశలకు నదియేతుదియా?

ధైర్యముతో నిరీక్షించినచో నీదుర్దినము నిజముగా దూరమై పోఁగలదు. జగత్తునం దెప్పుడెచ్చట నెవ్వరికి దుర్దినములు చిరస్థాయిగా నున్నవి? అని మధురభాషిణియైనయాశాదేవత యాతని చెవియం దూఁదెను. జగత్సింహుఁడు గడచిపోయినతనజీవితచారిత్రమును జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొని యోచించిచూచుకొనియెను. అత్యల్ప

కాలములో నాతనిస్థితియం దెట్టివిపర్యయములు సంఘటిల్లినవి ! ఆ తఁడు వానినన్నిఁటి నతిక్రమించి మరల సౌఖ్యముల ననుభవింప లేదా ? మరల నష్టే సంప్రాప్తముకాదా ?

అతనికష్టసుఖములనుగూర్చి యోచించువారెవ్వరు ? అతని యాక్లేశభారమునువహించి హృదయవేదననునుభవించువారెవ్వరు? తనవిపద్వార్తనువిని తిలోత్తమ యత్యంతచింతాభరాక్రాంతయగు ననియు, నాబాలిక యెట్టియాతనలననుభవించుచున్నదో యనియు, రుణమైనదుశ్చింతచే నామె హృదయశరీరము లెట్లవసన్నములై పోయినవో యనియు నాతఁ డాలోచించుకొనియెను. ఆదురవస్థయందుఁ దనకష్టముకంటెఁ దిలోత్తమనుగూర్చినచింతయే జగత్సింహునకు మిక్కిలి బాధాకరమయ్యెను. ఎవరివలననైనను దిలోత్తమసమాచారము వినివచ్చినను, ఎవరినోటనైనఁ దనకుశలవార్త తిలోత్తమకుఁ దెలియచేయఁగలిగినను, జగత్సింహుఁడు కొంతవఱకు నిశ్చింతుఁడై యుండును—ఆతనికిఁ గొంచెము శాంతియు, సుఖమును గలిగియుండును. కాని, దాని కుపాయమేది ?

జగత్సింహుఁ డీపరిక్లేశముచేతను, చింతచేతను, దినములను జరుపుచుండెను. దినములపై దినములు సాగిపోవుచుండెను. కాని యాతనియాశలేమియు ఫలింపలేదు. ఫలింపకున్నను, ఆశమాత్రి మాతనిని విడిచిపోలేదు. నిద్రలేకుండ సర్వదా చింతతోడనే రాత్రులు జరగిపోవుచుండెను. అతిక్లేశముచే—చేయుటకుపనిలేకుండఁగనే—పగలుగడచిపోవుచుండెను. కాని, యాశమాత్రముపోవుట లేదు.

ఒకదినమునఁ బ్రాతఃకాలమునందు జగత్సింహున కించుక కునుకుపట్టెను. రాత్రియంతయును దిలోత్తమకొఱ కత్యంతము

చింతించుటచే నలసియున్నయాతనినేత్రములప్పు డొకించుక మూతవడియెను. కాని యతఁడాయవస్థయందైనను నిశ్చింతుఁడై సుఖము ననుభవింపలేదు. ఆస్వల్పనిద్రయందును తిలోత్తమసంబంధమైనయుత్కృష్టోద్వేగము క్షీణభావముతో నాతనిహృదయవీథికి వచ్చుచుండెను.

ఇంతలో నాకస్మికముగఁ గారాగారపుటినుపతలుపును తట్టు ఘర్ఘరశబ్దము జగత్సింహునకు వినవచ్చెను. కాని, యాతని కాశబ్దము వేఱుకేతిగఁ దోఁచెను. అత్యంతకఠోరమైన యాశబ్ద మాతని కర్ణములకుఁ దిలోత్తమ మంజీరసంబంధమగు మధురధ్వనివలె వినఁబడియెను. నిద్రావివశతచే ముద్రితనయనుఁడైన యాతఁడు "ప్రియతమయగుతిలోత్తమ కుసుమమాలను హస్తమునఁదాల్చి నవ్వుచునవ్వుచు ముందునకు జరగి తనయొద్దకు వచ్చినట్లును, తాను "నీయిష్టానుసారముగఁ గత్తినివిడిచిపెట్టితిని. పుష్పమాల తిరిగి తెగిపోవునన్నభయము లేదు." అని చెప్పినట్లును నొకస్వప్నమునుగాంచెను.

తెఱవఁబడినమార్గమునఁ గారాగారరక్షకుఁడు లోపలకువచ్చి రాజపుత్త్రునిశయ్యకడనిలుచుండి మధురస్వరముతోఁగూడిన సంభ్రమముతో "యువరాజా!" అని పిలిచెను.

కారాగారరక్షకుఁడు పిలిచినశబ్ద మాతనిచెవినిఁ బడెను. కాని, దానినాతఁడు వేఱుభావముతో గ్రహించెను. తిలోత్తమ "ప్రాణేశ్వరా!" అని పిలిచినట్లాతనికి వినవచ్చెను.

కారారక్షకుఁడు మరల "యువరాజా!" అనిపిలిచెను.

రాజపుత్త్రుఁడు "పోవలదు. పోవలదు. భయమేమి?" అనిపలుకుచు నుద్వేగముతో శయ్యనుండి లేచి నిలుచుండిచూచెను. ఎదుట నప్రియమైనకారాగారరక్షకునిమూర్తి గనఁబడియెను. తిలో

త్తమమెక్కడ? ఏసుందరికాపదలు సంభవించెనని తెలిసి తాను పరు వెత్తమొదలిడెనో, యాతిలోత్తమయేది? పిదప జగత్సింహునకుఁ బ్రి కృతస్థితి గోచరమయ్యెను. ఆతఁడు విసుఁగుకొని మనసునందు "అక టకటా! స్వప్నమందైనను సుఖమునను భవించుట కీనిర్భాగ్యుఁడు నో చిపుట్టలేదుకాబోలు!" అని యనుకొని కాతరభావముతోఁ జదికిలఁబ డియెను. కారాగారరక్షకుఁడు వినీతభావముతో నాతనికి వందనము చేసెను.

జగత్సింహుఁడు నేత్రములను తుడుచుకొని "కారాగారరక్షకా! తెల్లవారునప్పటికే నీవు తెచ్చినసమాచారమేమి?" అని యడిగెను.

కారా—(వినయముతో) మీరు కారాగారమునకువచ్చిన యొకటిరెండు దినములలో నొకసన్యాసివచ్చి యప్పటినుండియు మి మ్ములను జూడవలయునని ప్రియత్నించుచున్నాఁడు.

జగ—సరియే. తరువాత?

కారా—మీదర్శనముకొఱకు నాతనిని లోపలకు రానిచ్చుటకు నేను సాహసింపఁజాలకపోయితిని.

యువ—అట్లయినచో నామాట నాకుఁజెప్పుటెందులకు?

కారా—ఆసన్యాసి యిప్పుడువచ్చి "చూచుటకునన్ను లో పలకుఁ బోనీయవైతివేని, ఆసంగతి మహారాజునకుఁ దెలిసి యాతఁ డు మిగులవిరక్తుఁడగును. మఱియు రాజకార్యమునకు విశేషహాని సంభవించును." అని చెప్పుచున్నాఁడు.

యువ—నేనేమిచేయవలసియున్నది?

కారా—ఆతనికి దేవరసందర్శనముచేయించు టుచితమని యోచించుచున్నాఁడను.

జగ—అయినచో నది నాకుఁ దెలుపుటెందులకు?

కారా—అసన్న్యాసిని లోపలకు విడిచిపెట్టినచో యువరాజున కసంతుష్టిగలుగవచ్చును. యువరాజునకు మంగళమగునని మేము చేయఁబోవుకార్య మమంగళమైనను గావచ్చును.

యువ—(కొంచెము యోచించి) నాకిప్పుడు గలిగిన యమంగళముకంటె గొప్పయమంగళము వేఱొకటియున్నట్లు నాకుఁదోఁచుట లేదు. నన్నాఁతడు వచ్చిచూచినను నాకు హానివృద్ధులేమియు సంభవింపవు. నీకాక్షేపణము లేకపోయినచో నీకిష్టమువచ్చినవానిని లోపలకు విడిచిపెట్టవచ్చును. అందువలన నాకు సంతోషమేగాని విచారమేమియు లేదు.

కారాగారరక్షకుఁడు వందనముచేసి వెడలిపోయెను. జగత్సింహుఁడొంటరిగఁ గూర్చుండి యోచింపనారంభించెను. విడివడునాశయేమియుఁ గాన్పించుట లేదు. మహారాజు స్వయముగా యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్షవిధించినప్పుడాతనియాజ్ఞను త్రిప్పుట కెవరికి సాధ్యము? శతసహస్రకారణములు గాన్పించినను మహారాజు తానాడిన మాట కన్యథా చేయువాఁడు కాఁడు. న్యాయమునకును, ధర్మమునకును గట్టువడినచో నాతఁడట్లన్యథా చేయఁగూడదు. అన్యథా చేసినచో నాతనిపదగౌరవమును శాసనశక్తియుఁ దృణీకృతములై పోవా? ఆతనిప్రతాపము క్షీణించిపోవును. అతనిన్యాయపరతయుఁ గర్తవ్యనిష్ఠయుఁ బరిహాసయోగ్యములై పోవును.

అట్లయినచో జగత్సింహుఁడు విడివడుట కుపాయమే లేదా? ఆతఁడిట్లే చిరకాలము కారాగారమునందు జీవితమును గడపవలయునా?—విడివడుట కొకయుపాయము కలదు. ఫాదుషహాయనుగ్రహమున్నచో నన్నికార్యములును జక్కఁబడును. అతఁడనుగ్రహించి జగత్సింహునివిషయమున ననుకూలముగ నాజ్ఞయొసంగినచోఁ దన

కిష్టమున్నను లేకపోయినను మానసింహమహారాజు దానికిఁ బ్రతివాదమును జేయఁడు. కాని, యాకార్యమును చేయువారెవరు? డిల్లీకి బాదుషహా దర్బారునకుజగత్సింహునివిజ్ఞాపనమును గొనిపోయి విన్నవించువారెవరు? ఎవరిమాటయైన నచ్చట వినువారెవరు? దర్బారునకుఁ బోయి జగత్సింహున కుపకారముసేయునిమిత్తము ముందంజవేసి వచ్చువారెవరు?

అప్రసన్నవదనుఁడును, సన్యాసివేషధారియు నగునొకపురుషుఁడవనతశిరస్కుఁడై మెల్లమెల్లగ నాకారాగారములోపలఁబ్రవేశించెను. ఆతనిని జూచినతోడనే జగత్సింహుఁడాతని గుర్తించి భూమిపై కెఱగి వందనముచేసి "ఇదేమి! మీరిచటకెటువచ్చితిరి?" అనియడిగెను.

ఆయాగంతుకుఁడు మనకుఁ బరిచితుఁడైనయభిరామస్వామియే.

అభి—నాకిచ్చట చాలసేపు నిలిచియుండుట కధికారములేదు. అందుచే సర్వమును నీకు సంక్షేపముగా నెఱింగించెదను. నీకీదండన విధింపఁబడినవార్త నాకుఁ దెలిసినమరుచటిదినముననే మందారణదుర్గమును విడిచి వచ్చి యదిమొదలిచ్చటనే యున్నాఁడను.

జగ—మందారణదుర్గసమాచారము లేమైన మీకుఁ దెలిసినవా?

అభి—తెలిసినవి. అందఱును కుశలముగానున్నారు. అందఱును విచారముతో నున్నారు. తిలోత్తమదుఃఖమునకు మితిలేదు.

జగ—మీరిచ్చటకువచ్చినపిదప మందారణదుర్గసమాచారము లేమైన వచ్చినవా?

అభి—వచ్చినవి. ఒకనెలక్రిందట నాశిష్యుఁడైనగజపతి యిక్కడకు వచ్చినాఁడు. ఆతనిచే విమల యొకయుత్తరమంపినది. ఆ యుత్తరమువలన నటసందఱును శోకాకులచిత్తులై యున్నట్లు తెలియవచ్చినది. తిలోత్తమ జీవించియున్నదనియు నతికష్టమిూఁదఁ గాలమును గడపుచున్నదనియు నాప్రయత్నముచే నీవీచెఱనుండి విముక్తినొందుదువనునాశతో నామె ప్రాణములనునిలువఁబెట్టుకొనుచున్నదనియు నాయుత్తరమువలనఁ దెలిసినది.

జగత్సింహుఁ డధోవదనుఁడై యించుకసేపుయోచించి పిదప "మీరిన్నిదినములనుండి యిట నెందులకుంటిరి.?" అని యడిగెను.

అభి—నిన్నుఁ జూడవలయుననునాశచేతను నీవువిడివడుట కేదైన నుపాయము నాలోచింపవలయుననియు నుంటిని.

జగ—మీమొదటియాశ యెట్లుసఫలమైనది?

అభి—కారాగారరక్షకునకు విశేషబహుమానముచేసి వశముచేసికొని కొంచెముసేపుమాత్రము నిన్నుఁ జూచుటకాతనియనుమతినిబడసితిని.

జగ—మీరెండవప్రయత్నము సఫలమగునని తోఁచుటలేదు. మీరావిషయమున వ్యర్థముగా శ్రమపడనభిలషింపుచున్నారు.

అభిరామస్వామి తనజోలెనుండి యొకకాగితమునుదీసి "నిరాశఁబొందవలదు. నిజముగా నారెండవయాశయు సఫలముకాఁగలదు. ఈకాగితముపైఁ జేవ్రాలుంచుము. నేను లేఖినిని సిరాను దెచ్చితిని. ఫాదుషాహా దర్బారునందు నాప్రయత్నము నిష్ఫలముకానేరదు" అనియెను.

జగ—అచటప్రయత్నముచేసినచో మనయాశ సఫలీకృతముకాఁగలదనుమాటనిజమే. కాని యాకార్యమెవరివలననిర్వహింపఁ

బడును? మీ రెవరిసాహాయ్యమును బడసితిరి?

అభి — ఎవరికార్యమును చేకొనియుండిరో, ఎవరియుత్సాహ ప్రయత్నములచే నేనిప్పుడీకార్యమును చేయుచుంటినో, ఎవరియర్థవ్యయమువలనను సత్యాసక్తి వలనను మనకార్యములన్నియు నెరవేర్పఁబడుచుండెనో, ఆవ్యక్తియే సమస్తమును నెరవేర్చునని నాకు సమ్మకమున్నది.

జగ — ఆవ్యక్తియెవరు ?

అభి — నవాబునందిని — అయేషా.

జగత్సింహుఁ డాశ్చర్యముతో "అయేషాయా! ఆమె సాహాయ్యమును మీరెట్లుబడయఁగలిగితిరి?" అని యడిగెను.

అభి — నేను బడయలేదు. ఆమె నిన్ను చెఱసాలనుండి విడిపించుటకై ప్రాణాంత ప్రయత్నములను జేయుచున్నది. ఆమెయే యిప్పుడు నాకధికారిణియైయున్నది. ఆమె యిప్పుడు పాట్నానగరమునందున్నది. నీవిజ్ఞాపనమునుదీసికొని యామె స్వయముగా ఢిల్లికేగును. అచ్చట సర్వమును చక్కఁజేసికొనివచ్చును. నీవిజ్ఞాపన మర్పించుటతోడనే నిన్ని చెఱసాలనుండి విముక్తి చేయుట కాజ్ఞకాఁగలదు. అందులకు సందేహాము లేదు.

జగత్సింహుఁడు తనలో " అయేషా! చిరహితైషిణివైన యోయయేషా! నీశ్రమ నిశ్చయముగా సఫలముకాఁగలదు. కృతఘ్నుఁడైనయీనరాధమునికొఱకిచ్చటకువచ్చి నీవశేషకష్టములననుభవించుచున్నావు. ఈఋణమును జన్మజన్మాంతరములయందైనను నేను దీర్పఁజాలను." అని యనుకొని ప్రకాశముగా " స్వామీ! అయేషాసందర్శనము సేయుటకీనిర్భాగ్యునకేయుపాయమును లేదా?" అని యడిగెను.

అభి—ఉపాయమున్నను నవాబునందిని నిన్నుఁ జూచుట కిష్టపడుటలేదు. పరస్పరసందర్శన మిరువురకును క్లేశకారణమని యామె దృఢాభిప్రాయము. నీనిమిత్తము ప్రాణములను విడుచుటకుఁ గూడ నామె సిద్ధముగానున్నది. కాని, నిన్నుఁ జూచుటకుమాత్ర మామె కించుకంతయు నిష్టములేదు. తక్కినమాటలను సమయాంతరమునఁ దెలిపెదను. ఆలస్యము చేయకుండ నీవీకాగితముపైఁ జేవ్రాలుంచుము.

స్వామి తెచ్చిన లేఖినితో నాతఁడా కాగితముపై వ్రాలుచేసెను. స్వామియు నాకాగితమును బుచ్చుకొని నలఁగిపోకుండ జోలెయందు పెట్టుకొనియెను.

కారా—సన్యాసిగారూ! చాలసేపైనది. ఇంతసేపటనుండు టకు మనము మొదట మాటాడుకొనియుండ లేదు.

అభి—పోయెదను. యువరాజా! నాకు సెలవిమ్ము. భగవంతునికృపచే శీఘ్రముగనే శుభసమాచారమును దీసికొని మరల నిన్నుఁ జూడగలుగుదునను ధైర్యముతో నున్నాఁడను.

జగత్సింహుఁడు వందనముచేసెను. సన్యాసి వెడలిపోయెను.

---

## రెండవ ప్రకరణము.

---

మానసింహమహారాజు సైన్యసమేతుఁడై శ్రీక్షేత్రము నుండి పాట్నానగరమునకుఁ బోయి యట నియమితకర్తవ్యకార్యములయందు నివిష్టచిత్తుఁడయ్యెను. మహారాజుతోఁగూడ శ్రీక్షేత్ర

యాత్రికుఁ బోయినవారందఱును దిరిగివచ్చిరి. ఇంకొకవ్యక్తికూఁడ నధికముగా వారితో వచ్చియుండెను. ఆవ్యక్తి మహారాజునాదరమునకును స్నేహమునకును బాత్రమైన రాజలక్ష్మి.

మహారాజు వెనుదిరిగివచ్చుటయేమో నిజమే. కాని, యాతని చిత్తప్రసన్నతమాత్ర మొరిస్సాసముద్రమునందు విడిచిపెట్టఁబడినది. దానికేమికారణమో చెప్పుటకు వీలులేదు. ఒకవేళ నాతఁడా ప్రసన్నతను జగన్నాథస్వామిపాదసమీపమున విడిచిపెట్టి వచ్చియుండవచ్చును.

మొగలులకును పఠానులకును జరిగినసంధిసంబంధముచే మానసింహుఁడు కొన్నిదినములవఱకును నిశ్చింతుఁడై యుండెనుగాదా! ఆసంధిబంధము శీఘ్రకాలములోనే భంగమైపోవునను విషయమునందాతనికిసుమంతయు సందియములేదు. కాని, యది యెవరిదోషము? అస్మాన్‌ఖాన్ మానసింహులిరువురిలో సంధిభగ్నము సేయుటకు కారకులెవరు? దానికిపఠానులే కారకులనుటకు సందేహము లేదు. పఠానులు మిగులనుద్ధతులు. అస్థిరచిత్తులు. అందుచే వారీసంధిబంధమునకు లోఁబడియుండఁజాలరని సులభముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును. విశేషించి యస్మాన్‌ఖాన్ ధైర్యసాహసములం దసదృశుఁడు. అట్లే వీరత్వమునందును దృఢత్వమునందును నందఱ కాశ్చర్యమును బుట్టించుచుండువాఁడు. అట్టివానియధికారమునను సైనికు లొకేవిధముగ సంతుష్టులై యుండఁజాలరా? మానసింహాదులే—అనఁగా మొగలాయిపక్షమువారే సంధినియమముల నుల్లంఘించి కళంకమును దెచ్చిపెట్టికొనిరనుమాట నిజము. అందుచేఁ దప్పున్నను, లేకపోయినను సంధిని తృణీకరించినవిషయమునఁ బఠానులే యపరాధులని చరిత్రములయందేమేమో వ్రాయఁబడినది.

అయినసీసందర్భమున నొకవిషయముమాత్రము బాగుగా జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలసియున్నది. మానసింహుఁ డుద్ధతస్వభావముతో నస్మాన్ఖానునకు వ్రాసినయుత్తరమునందు " నీవు నీరాజ్యపు టెల్లకడకువచ్చి నాయాగమనమును నిరీక్షించుచు నన్నెదురుకొనవలయు " నని వ్రాయుట యుక్తమేనా ? పూరిక్షేత్రమున తనదర్శనమునకు వచ్చినప్పు డస్మాన్ఖానునితోఁ దృణీకారభావమున మాటాడఁదొడంగుట మానసింహునకుచితమేనా ? మానసింహుఁ డీరీతిప్రశ్నలనుగూర్చి తనహృదయమున మాటిమాటికి యోచనలఁ జేయనారంభించెను. అందుచే నాతనిహృదయము ప్రసన్నమై యుండలేదు.

మానసింహుఁడు కుమారజగత్సింహునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించియుండెను. వీరపురుషున కుచితమగురీతి నాతఁడు కార్యమునేమో చేసివైచెను. దానికి సందేహములేదు. ఆతని యా నిష్పాక్షికకార్యానుష్ఠానమునకు సమస్తసైన్యాధిపతులు, సైనికులు నాయకులు, సేవకులు, నందఱును నాశ్చర్యపడిరి. వారిసమక్షమున నాతనికర్తవ్యపరాయణతయు, గౌరవమును మిక్కిలియభివృద్ధిఁజెందినవి. అక్బరుషాదుషహాసైతము వీరోచితమైనయాకృత్యమును జూచి హృదయమునందు మానసింహునిగూర్చి మిక్కిలి మెచ్చుకొనియెను. జరిగినదంతయు నుత్తమమేయగును. కాని, యందువలన నాతని హృదయమ్ము ప్రసన్నతవహించినదా ? యౌవనవయోధర్మముచేఁ బ్రకృతికి వశమైపోయినప్పుడు జరిగినయపరాధములకై యోగ్యుఁడైనవీరపుత్రునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించుట తండ్రికుచితమైనకార్యమేనా? అత్యంతక్రూరతమమైనయాయాజ్ఞను చేసినప్పటినుండియు మానసింహునిహృదయమునకు స్తిమితభావము

లేదు. కాని తనహృదయాందోళనము నాతఁడు మాటలచేఁగాని ప్రవర్తనచేఁగాని వ్యక్తపడనిచ్చుటలేదు. ఒకనాఁడు మహారాజ్ఞి ఊర్మిళాదేవి సాహసించి సాశ్రునయనయై మహారాజుకడ జగత్సింహునిపక్షమున క్షమాపణమును వేఁడుకొనియెను. మహారాజందువలన సంతుష్టచిత్తుఁడుకాలేదు. అందుచే నాఁటనుండియు జగత్సింహునిప్రస్తావన మడఁగిపోయెను.

కొన్నిదినములకుఁబూర్వము పూరినగరమునందు, అస్మాన్ఖాను జగత్సింహునిప్రస్తావననుదెచ్చెను. అత్యంతోదారస్వభావముతో నస్మాన్ఖాను జగత్సింహుఁ డన్నివిషయములయందుఁగాకపోయిన నొక్కవిషయమునమాత్రము నిర్దోషియని స్పష్టముగా వాక్రుచ్చి సమర్థించియుండెను. జగత్సింహుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగఁ గాకపోయినను, విధివశముచేఁ బ్రణయవిషయమున నస్మాన్ఖానునకుఁ బ్రతిద్వందియైయుండెను. అట్టిశత్రుఁడైనను జగత్సింహుని నిర్దోషిత్వమును బ్రకటించుటకై శ్రమపడివచ్చిన యస్మాన్ఖాను గొప్పపరాకాష్ఠగలవాఁడని తోఁచుచున్నది. ఆవిషయమున నస్మాన్ఖానొకగొప్పమహానుభావుఁడని మానసింహుఁడు గ్రహించెను.

నవాబుకన్యయందలి ప్రణయవిషయమున జగత్సింహుఁ డెట్లునిరపరాధియో యట్లే తక్కినవిషయములయందుఁగూడ నాతఁడు నిరపరాధియైయుండుట యసంభవముగానేరదు. జగత్సింహునొకస్త్రీకముగఁ బట్టి బంధించి కారాగారమునఁ ద్రోసివేసిరి. సంగతులనన్నిటిని రుజువుచేసి తననిర్దోషతను స్థాపించుకొనుటకు జగత్సింహునకవకాశమీయలేదు. అతఁడు దోషియని నిర్ధారణసేయఁబడినరాజకీయవిషయములనుగూర్చి యవకాశమిచ్చి విచారణజరిపినను బాగుగ నుండును. అందులకు నవకాశమీయలేదు. విచారణయును లేదు.

ఒక్కతప్పుమాత్రము సహింపవీలులేనిది. క్షమింపనర్హము గానిది. జగత్సింహుఁడు తండ్రికిఁదెలియకుండ వీరేంద్రసింహునితనయను బరిణయమాడెను. ఆకార్యమతిగర్హితమైన దైనను దానికి యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్షమాత్ర ముచితమైనదికాదు. ఇట్లుయోచించుకొనుచుండ మానసింహునకు తన యౌవనప్రారంభకాలమున జరిగినయొకవిషయము జ్ఞప్తికివచ్చెను. తోడనే యాతఁడించుకలజ్జపడియెను.

విచారముచే నస్వస్థహృదయుఁడైన మానసింహుఁ డూర్మిళాదేవిమందిరమున కేగెను. ద్వారముకడకేగునప్పటికూర్మిళయుఁ జిఱునగవుతోఁగూడినవదనముతో నాతని కెదురేగిదర్శనమొసంగెను.

మాన—మహారాజ్ఞీ! ఒంటరిగఁ గూర్చుంటివేమి? నీరాజలక్ష్మియేది?

ఊ—నారాజలక్ష్మియా? అట్లయినచో రాజలక్ష్మికిని మీకును నేమియు సంబంధములేదా?

మాన—అట్లుచెప్పరాదు. రాజలక్ష్మి కేవలము నాయాదరమునకుఁ బాత్రురాలు. నేనామెను చాలప్రీతితోఁగారవించుచుందును. ఏది రాజలక్ష్మి?

మహారాజు మంచముపైఁగూర్చుండి పిదప పండుకొనియెను.

ఊ—మీరు వచ్చితిరని యెఱింగి కాలుచేతులును ముఖమును గడిగికొనుటకై చల్లనినీటిని తీసికొనిరావలయునని వెళ్లినది. నీరు సరిగాలేకపోయినచో మీరాగ్రహపడెదరు.

మా—ఔను. నిజము. సేవకురాండ్రు నీటియందు గులాబియత్తరువును కర్పూరమునుజేర్చి మిగులఁగటువుగాఁ జేసి తీసికొని వచ్చెదరు. ఆనీటిని నోటఁబోసికొననెవరికిసాధ్యము? రాజలక్ష్మి

యట్లు చేయదు. అన్నియును చక్కఁగాఁ జేయుచుండును. మనఃపూర్వకమైనభక్తితో నామె నాసేవను చేయుచుండును. నేనామెను మిగులప్రీతితోఁ జూచుచున్నాను.

మహారాజు తుదిమాటముగియకుండఁగనే రాజలక్ష్మి నీటినితీసికొని లోపలకువచ్చెను. మానసింహునియావాక్య మామెచెవిని బడియెను. తనసంబంధమైనప్రస్తావన జరుగుచున్నదని గ్రహించెను. లజ్జయు నానందమును జేరుటచే నామెముఖము విశేషకాంతిని దాల్చెను.

ఊ—ఏలిక రాజలక్ష్మిని ప్రీతితోఁ జూచుచున్నారు. అది యామెయదృష్టమే యగును. కాని, నేనేమిచేయవలయునో యది నాకు గోచరించుటలేదు. మహారాజునకుఁ జాలసంతానమున్నది. వారందఱును నన్ను తల్లివలెనే భక్తితోఁ జూచుచున్నారు. కాని, రాజలక్ష్మి నన్ను "అమ్మా!" యనిపిలుచుచుండును. ఆమెప్రేమాస్పదములగుభక్తిశ్రద్ధలనుజూచి నేనామె నౌరసతనయఁగా భావించుకొనుచున్నాను. ఇట్టితల్లిగానుండుసుఖమును నేనిదివఱకెన్నఁడు ననుభవించియుండలేదు.

ఇట్లుచెప్పునప్పు డామహారాజ్ఞినేత్రములు జలభారాకులములయ్యెను. కంఠస్వరము సంక్షుబ్ధమయ్యెను.

మాన—రాజలక్ష్మి నిశ్చయముగా మిగులస్నేహపాత్రురాలు. నీవామెను నీయంతఃపురమునందలిపరివారములో నొకతెనుగాఁ జేర్చుకొనుటుచితము. నేనావిషయమున నిప్పుడేయేర్పాట్లుచేసెదను.

ఊ—అదియెట్లగును? మహారాజా!

మాన—రాజలక్ష్మితలిదండ్రుల కామెను మనయొద్దనుంచుటకుత్తరవులనొసంగెదను.

ఊః—రాజలక్ష్మిసంబంధు లెవరును నీవిషయమునుగూర్చి యా
క్షేపింపరని నాయభిప్రాయము.

మాన—అట్లయినచో నీకళవళమునకుఁ గారణమేమి ?

ఊః—రాజలక్ష్మిని మనయొద్దనుంచుకొనుట మన కెంతయావశ్యకమో, ఆమెసౌఖ్యమునుగూర్చి యోచించుటయు మనకంతయావశ్యకమే. రాజలక్ష్మి రూపమునందును, గుణమునందును, నసదృశురాలేకాని యొక్కవిషయమునందుమాత్రి మామె దురదృష్టవంతురాలు. ఆమెభర్త యామెను గ్రహింపఁడు.

మాన—ఏల ?

ఊః—భర్త మొట్టమొదట నెంతోయాదరముతో నామెను బరిణయమైనాఁడు. ఎంతోమమతతో నామెను జేఁబట్టినాఁడు. కాని, యిప్పుడామె నీచవంశసంజాతయనుకారణముచే గ్రహించుటకయోగ్యయని చెప్పుచున్నాఁడు.

మాన—ఏమి? వంశసంబంధమైనదోష మేమైన నున్నదియాయేమి ?

ఊః—నేనెఱిఁగియున్నంతవఱ కంతటిదోషమేమియు నున్నట్లు కాన్పింపదు. ఒకవేళ దోషమున్నను నాబిడ్డచేసినయపరాధమేమున్నది? రాజలక్ష్మి సాక్షాల్లక్ష్మిస్వరూపయనుటకు సందియములేదు: వంశదోషముమాటఁబట్టుకొని గుణవతియైనభార్యను విడనాడుట భర్తకు న్యాయమేనా ?

మాన—నిజముగా భర్తయట్లుచెప్పి విడనాడుట మిగులగర్హింపఁదగినకార్యము. కేవలమధర్మము. ఏకారణముచేతను నట్టిగుణవతియైనభార్యను కష్టపెట్టుట భర్తకుఁగాని యాతనిస్వజనులకుఁగాని యుచితముకాదు. రాజలక్ష్మిభర్త యెవరు? ఏమిపనిచేయుచున్నాఁడు?

ఊ—మీపరిపాలనమునందు మీకధీనుఁడైన యొకసైనికుఁడుగా నున్నాఁడు. ఆర్యపుత్రు లనుగ్రహించినచో రాజలక్ష్మికష్టములు దూరమైపోవును.

మాన—నాకధీనుఁడైన సైనికుఁడేనా? అట్లయినచో నందులకుఁ దగినయేర్పాటులనుగావించెదను. ఆమెభర్తను నాతనియాత్మీయబంధువుల నొప్పించి యామెనాదరముతో గ్రహించుటకుఁ దగినయేర్పాటులుచేసెదను. అది నిశ్చయమని నమ్ముము. నీవా విషయమున నిశ్చింతవైయుండవచ్చును. కాని యందువలన మనకేమిజరగును? రాజలక్ష్మిభర్త యామెనుగ్రహించినచో భర్తతోడ నామెయుఁ బోవునుగదా! నీసమీపమున నామె యుండుటెట్లు? నీవామెకుఁ దల్లివైనందునఁగలుగు సౌఖ్యములన్నియు సంతతితోఁ దుదముట్టునుగదా!

ఊ—మహారాజా! అదేమి? మీయనుగ్రహముచే నన్నియును సుఖమయములేయగును. ఆసైనికుఁడు మీసమీపముననే యుండును. ఈబిడ్డయు మనయొద్దనేయుండును. ఆమెముఖమున హాసముపొంగిపొరలుటను నేనుచూచుచుందును. ఆమె సుఖమున నా సుఖమున్నది. పగలంతయు రాజలక్ష్మి మహారాజుసేవయందుండును. అప్పుడు నాసంతోషమునకు మితియుండదు. మహారాజా! మీరు పరమధార్మికులు. న్యాయశీలురు. ధర్మపరాయణులు. దయయుంచి రాజలక్ష్మిదుఃఖములను దూరముచేయరా? మీచరణములనాశ్రయించియున్న యీదీనురాలిప్రార్థనమును జెవియిచ్చి యాలకింపరా?

మహారాజ్ఞినేత్రములనుండి బాష్పములు ప్రవహించుచుండెను. మానసింహుఁడత్యంతాదరభావముతో నామెహస్తమునుబట్టుకొని యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. "మహారాజ్ఞీ! నేను నిశ్చయము

గా నీమనోరథము నీడేర్చెదను. దానికేయాక్షేపణమును ప్రతివా దమును జెప్పను. నీయిష్టానుసారముగా రాజలక్ష్మిని సుఖవతినిగాఁ జేయుట కెట్టికార్యమైనను జేయరానిదిగాఁ దలంపను. అందుచే సరి వారిలోఁ గాని సాధారణులతోఁగాని నేను హీనుఁడనుగాఁ బరిగణింపఁబడుట తటస్థించినను, జనసమాజమునుండి బహిష్కరింపఁబడుట సంభవించినను నేనావిషయమున వెనుదీయను.

పిదప మహారాజ్ఞి చీరనుసవరించుకొని మానసింహునిచరణములనుబట్టుకొని "మహాప్రభూ! అట్లయినచోఁ దిలోత్తమను మీ కోడలినిగా గ్రహించి మీప్రతిజ్ఞను గాపాడవలయును" అని వేఁడుకొనియెను.

తత్క్షణమే రాజలక్ష్మియు నశ్రులోచనయై వచ్చి మహారాజు పాదములపై శిరసునిడి యశ్రువర్షమును గురియింపఁదొడంగెను.

మానసింహుఁ డాశ్చర్యముతో "నాకుఁగోడలా? అదేమి మాటయూర్మిళా!" అనియెను.

ఊర్మిళ చేతులుముకుళించుకొని "ప్రభూ! ఔను. రాజలక్ష్మి జగత్సింహునకు వివాహితయైనధర్మపత్ని" అనియెను.

మాన — అట్లయినచో రాజలక్ష్మి వీరేంద్రసింహునితనయయా? ఓహోహో! ఈమెపేరు తిలోత్తమయా?

ఊ — ఈరాజకులవధువు పేరు తిలోత్తమయే.

మానసింహుఁడు చాలసేపుతలవాల్చుకొని చింతించి పిదప నిట్లనియెను. "ప్రియా! వినుము. నీదీనప్రార్థనమును నేను నిరాకరింపను. నేనాడినమాట నసత్యముచేయను. తిలోత్తమ నాకుఁ గోడలగుటకు సర్వవిధముల యోగ్యురాలు. దానికిసుమంతయు సందియములేదు. నేనామెను సమాదరభావముతో గ్రహించెదను. ఇది

మొదలు తిలోత్తమకు రాజమహిషికివలెనే యుచితమర్యాదలన్నియు సరిగా జరుగునట్లేర్పాటు చేసెదను. ఇఁక ముందామె నిత్యమును నీతో నుండఁగలదు."

తిలోత్తమయుఁ గన్నీళ్లను తుడిచికొని గద్గదకంఠయై మానసింహుని పాదధూళిని గ్రహించి శిరసున ధరించుకొని దూరముగాఁబోయి ముఖమును చీరచెఱఁగుచే మూసికొని యేడువఁదొడఁగెను. ఊర్మిళయు మహారాజుచరణసాన్నిధ్యమునుండి దూరముగా వచ్చి యాతనికిఁ బ్రణామము చేసి "ఈ దాసి చిరకాలమునుండియు మహారాజు కరుణాలాభముచేఁ జరితార్థయగుచున్నది. ఇప్పుడు చూపిన యీ యనుగ్రహ మీదాసి జీవనాంతమువఱకును మఱచిపోవను. ఇది చిరస్మరణీయమైన కార్యము" అని విన్నవించెను.

మాన — అమ్మా! రాజలక్ష్మీ! నీవిప్పుడు నిజముగా నాకుఁ దల్లివి. మాతృకార్యమును జేయుము. నాకాఁకలి వేయుచున్నది. అమ్మా! భోజనమును సిద్ధపఱుపుము.

తిలోత్తమయు నాతని భోజనవిషయమునఁ దగిన యేర్పాట్లను జేయుటకు వెడలిపోయెను.

---

## మూఁడవ ప్రకరణము.

---

పాట్నానగరమునకు వచ్చిన కొన్ని దినములకుఁ బిదప మహారాజు పాట్నానగరమందొక ధనికుఁడగు పఠానుని గృహమున నతిథిభావముతో నవాబు కటుల్ ఖానుని తనయయగు నయేషా వచ్చియున్నదను సమాచారమును గూఢచారుల మూలమునఁ దెలిసికొనియెను. మానసిం

హుసేఁడా సమాచారమునుగూర్చి యనేకవిధముల నాలోచింపఁదొడంగెను. కాని, యందుమూలమున నేమేనియాపద సంభవింపనున్నదనిగాని, తాను ముందుగ మేల్కొని చేయవలసినకార్యములున్నవనిగాని యాతనికిఁ దోఁచలేదు. ఒరిస్సాదేశపుపఠానులకును మొగలులకును సంధిసంబంధములున్నవి. అందుచేఁబఠానులు సామాన్యులుగాని, గొప్పవారుగాని, మొగలాయీలరాజ్యములోనికి వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండవచ్చును. అందులకాక్షేపణ మేమియు లేదు. కాని నవాబునందిని, సుబేదారునకు సమాచార మెవరిచేనైన నందఁజేసినచో యథారీతిగ నామె నెదుర్కొని యామెకుఁ దగినబిడారములు మున్నగునవి సిద్ధముచేసి కుశలవార్త నరసి యామెపటకుటీరములో పలకుఁగావలసినవాని నన్నిఁటిని కూడఁబెట్టి పంపుట మానసింహునకావశ్యకమై యుండును. కాని యామె యాభావముతో రాకపోవుటచే నాసంబంధమున మానసింహుఁడు చేయవలసినదేమియు లేకపోయెను.

పఠానులనేకులుపాట్నానగరమునఁ దమతమకార్యములకొఱకు నివసించియుండిరి. అనేకు లున్నతస్థితియందుండుటయేగాక వారిలోఁ జాలమంది మిగుల సంభ్రమశాలురై యుండిరి. భారతవర్షమునందు మొగలులకును పఠానులకును గలవివాదము చాలదినములకుఁ బూర్వమే ముగిసిపోయినది. ఢిల్లీసింహాసన మిబ్రహింలోడీతోఁ బఠానులచేతినుండి వీడిపోయినది. దావూదుఖాను బంగాళాదేశపు సింహాసనమును బోఁగొట్టుకొని యొరిస్సాదేశమునకుఁ బలాయనుఁడయ్యెను. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులు స్వాధీనతకై యిప్పుడును యుద్ధములలో మగ్నులై యున్నవారు. కాని, బంగాళాదేశపుఁబఠాన్లు లనేకదినములనుండి తమయప్రతిమానవిధేయనియతి కధీనులై

మొగలాయీలప్రజలై యుండిరి. బంగాళాదేశమందలి పఠానులు మనస్సునందు లేకపోయినను పైకసంతోషాగ్నిని బయల్పడనీక యుడఁచుకొని జీవయాత్రను గడపుకొనుచుండిరి. అందుచే నయేషారహస్యాగమనమును, పఠానునిగృహనివాసమును మానసింహునిసందేహమున కవకాశమును గల్గింపలేదు.

ఒకవారమైనపిదప భయానకమైనయొకవార్త మానసింహునిచెవులఁబడియెను. దానితో నాతనిశాంతియంతయు ధ్వంసమైపోయెను. నవాబస్మాన్‌ఖానును సులేమాన్‌ఖానును వచ్చి పూరినగరమును ముట్టడించినారనియు, రామచంద్రమహారాజు పలాయనుఁడైనాఁడనియు నాతనికి వార్తవచ్చెను.

ఆవార్త నిజమైనది. అస్మాన్‌ఖాను సంధివిషయమున మొద్ధటనుండియు నసంతుష్టచిత్తుఁడై యున్నాఁడని మనమెఱుంగుదుము. మానసింహునివ్యవహారమునెడల నాతఁడత్యంతవిరక్తుఁడై యున్నాఁడనికూడ మనమెఱింగియున్నాము. ఆతని సోదరుఁడగు సులేమానుఖా నావృత్తాంతములనన్నిఁటిని విని యుత్తేజితుఁడై సంధిబంధములను ద్రెంపివేయుట కంగీకరించెను. మానసింహుఁడు వెడలిపోయినకొన్నిదినములలోపలనే వారిరువురును పూరిపట్టణమును ముట్టడించిరి.

అస్మాన్‌ఖానునియుద్ధతభావము మానసింహునకుఁ జాలవిరక్తిని గల్గించెను. ఆతఁడొక్కమారుగఁ బఠానులసందఱ నేలఁగలిపి ప్రపంచమునఁ బఠానుశబ్దము లేకుండఁ జేయవలయునని సంకల్పించుకొని తానే స్వయముగ నోరిస్సాపైకి యుద్ధమునకుఁ బోవలయునని నిశ్చయముచేసికొనియెను. సైన్యమునకును సేనాధిపతులకును సిద్ధముగానుండవలయునని యుత్తరువులఁ జేసెను.

పఠానుల సందు విశేషించి యస్మాన్‌ఖానునిజయించి మర్మ
పీడితునిగాఁ జేయుట కొక్కయుపాయమున్నది. అయేషా యాతని
యంతఃపురమునం దంతయాదరభావముతో నుండకపోయినను నస్మా
న్‌ఖానునకామె యత్యంతము ప్రియభాజనమై యుండెను. అందు
చే నామెనవరోధించిరేని యస్మాన్‌ఖానునకుఁగాతర మధికమగును.
అప్పు డాతనిని యుద్ధమున సర్వనాశనము సేయవచ్చును. ఆతనిని
సులభముగాఁ గడతేర్చుటకు సుకరముగనున్నయీయుపాయము
ను విడిచిపెట్టుటకు మానసింహున కిష్టములేకపోయెను.

అయేషా ప్రచ్ఛన్నభావముతోఁ దాజఖానునువానియింట వా
సముసేయుచుండెను. తాజఖాను, కటుల్‌ఖానునికాశ్మీరబీగమునకు
సమీపబంధువుఁడు. ఆసంబంధముచేఁ దాజఖానును నాతనిభార్య
యు నప్పుడప్పుడు కటుల్‌ఖానునిమందిరమునకుఁ బోయివచ్చుచుండె
డివారు. అందుచే వారియం దయేషా మిగుల గౌరవమును నభి
మానమును, బంధుభావమును గలిగియుండెను. ఆకారణముచేఁ దాజ
ఖానునిభార్య యయేషాను తనయింటికి రమ్మని పిలుచు వేఁడుకొను
చుండెను. చాలకాలమున కిప్పు డాకస్మికముగ నయేషా యామెకు
త్తరమును వ్రాసి పాట్నానగరమునకు వచ్చెను. తాజఖానుఁడు నాత
నిభార్యయు నామె నత్యంతగౌరవముతోఁ జూచుచుండిరి. అయేషా
యును నచ్చట మిగుల నానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను.

సాయంకాలమైనపిదప మొగలాయిసైనికులువచ్చి తాజఖా
నునిగృహమును ముట్టడించిరి. తాజఖా నేసంగతియు నెఱుఁగఁడు.
అందుచే నాతఁడానిగ్రహమునకుఁ గారణమునుగూర్చి తెలిసికొనఁ
బ్రయత్నించెను. కాని, ముట్టడివేసినవారిలో నెవరును దానికిఁ గల
కారణమును తెలుపఁజాలకపోయిరి. తాజఖాను మహారాజు దర్శన

ముచేసికొనుట కనుజ్ఞ వేఁడికొనియెను. ముట్టడివైచినవా రందఱు కంగీకరించిరి.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున భటులచేఁ బరివేష్టితుఁడై తాజఖాను బంగాళాబీహారుదేశములకు సుబేదారయిన మానసింహునికడకుఁబోయెను. ఆతనిగృహమునందు నవాబుకటుల్ఖానునితనయ యున్నదనియు నామెను బట్టుకొనుటకై ముట్టడివైవఁబడినదనియు నవాబునందినిని మొగలాయీల కప్పగించినచో ముట్టడిమానివేయఁబడుననియు తాజఖానున కెఱింగించిరి. ఆప్రస్తావనము కేవల మసంగతముగానున్నదని తాజఖాను తనహృదయమున ననుకొని తాను వర్తకముచేసికొనువాఁడననియు ననేకులు తనయింటికెప్పుడును వచ్చుచుఁ బోవుచుందురనియు నది నిలిచిపోయినచోఁ దనకును నితరులకును విశేషధననష్టము సంభవించుననియు మహారాజునకు విన్నవించుకొనియెను. మానసింహుఁ డయేషా నొప్పింపకపోయినచో నేమాటలను విననొల్లననియు, అయేషా కేవిధమగునమర్యాదయును జరుగదనియు నామెస్థితికిఁ దగినమర్యాదలతో నంతఃపురమున నుంచెదననియు తాజఖానునకు తెలియఁజేసెను. తాజఖాను "నాప్రాణముల నెవరైనఁ గైకొనినను సరియే, కాని, యింటికివచ్చినయామెను విడువనొల్ల" నని విన్నవించెను. అందుచే నాతఁడు భటులతోఁగూడ మరల నింటికిఁ దీసికొనిపోఁబడియెను.

అయేషా కీసమాచారములన్నియుఁ దెలియవచ్చెను. ఆమె తాజఖానునికడ కేగి తనకు మానసింహునిఁజూడవలసియున్నదని చెప్పెను. చూచుటకుఁ గాలమును స్థలము నేర్పడియెను. యథాసమయమున నిరుపురుపరిచారికలు తాజఖానునిసమేతముగా భటులచేఁ బరివేష్టితమైనశిబిక నిర్దిష్టస్థలమునకుఁ బోయెను. నిర్భీకహృదయయై,

యసంకుచితభావముతో నయేషా మానసింహున కెదురుగవచ్చి ని
లుచుండెను.

సజీవదేవీమూర్తియే గౌరవముతోఁ దనశోభామహిమలను
బ్రసరింపఁజేయుచు ముందునకువచ్చియున్నదని మానసింహునకుఁ
దోఁచెను. ఆమెసమీపమునకువచ్చినతోడనే మానసింహుఁడు "అ
మాత్రు! నీవునాతనయవు. నేను రాజనీతిప్రయోజనార్థము నీకుఁ గ
ష్టములను గలుగఁజేయవలసివచ్చినది. నీవు నాతనయవని భావించు
చుచున్నాఁడను. అందుచే నీవు చెప్పవలసినదానిని నిస్సంకోచభావ
ముతోఁ జెప్పవచ్చును." అనియెను.

అ—తండ్రీ! మీరు నన్నవరోధించుటకు నిశ్చయించిన
ట్లున్నది. తండ్రియవరోధమునందు (అంతఃపురమునందు) తనయ
స్వల్పకాలము వాసముసేయుట యసంగతముకాదు. నేను సంతుష్ట
చిత్తనై మీయంతఃపురమున నివసించియుండెదను. ఆసంబంధమున
నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు.

మా—నీవు చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. కాని నేను విన
వలసినది చాలఁగనున్నది. నీవునాప్రశ్నలకు నిజమైనయుత్తరముల
నొసంగితివేని నేను సుఖినయ్యెదను.

అ—అయేషాజీవితమునందు దాచియుంచఁదగినఘటనము లే
వియు లేవు. ఆకారణమున నసత్యములను నుడువుట కించుకంతయు
నావశ్యకము లేదు. మీరు వినవలసినసంగతుల నడుగవచ్చును.

మా—నీవు నీయాత్మీయులనువీడి యొరిస్సానుండి పాట్నాన
గరమునకేలవచ్చితివి ?

అ—(కొంచెము యోచించి) నిజమునే జెప్పెదను. మీకోమ
రుఁడైనజగత్సింహుని చెఱనుండి విడిపింపవలయునను నభిప్రాయము

తో నిటకు వచ్చితిని.

మానసింహుఁడు తనపుత్త్రునికారాగారవిముక్తికై యించుక వ్యాకులపడుచుండెను. పైకి వెల్లడిచేయకపోయినను హృదయము నం దందుల కుపాయములను వెదకుచుండెను. ఇప్పుడందులకు సహజమైనసదుపాయము దొరకినదని మనస్సునందు సంతుష్టుఁడయ్యెను.

మా — నీవందుల కేయుపాయములనవలంబించుచున్నావు?

అ — యువరాజుకడనుండి షాదుషాకు విజ్ఞాపనపత్త్రికను పంపించుట —

మా — నేను సుబేదారుఁడను. నాకుఁ దెలియకుండ షాదుషాకు విజ్ఞాపనము పంపుటకుఁ బ్రయత్నమేల చేసితివి?

అ — మీవలన నీవిషయమున నేయుపకారమును జరుగదు. మీరు స్వయముగా బహిరంగమైనసభలోఁ గూర్చుండి యపరాధియని నిశ్చయించి, యువరాజునకు దండవిధానమును జేసియేయున్నారు. ఆమొదటియాజ్ఞకు విరోధముగాఁ జేయుటకు మీకిప్పుడిష్టముండదు. ఒకవేళ నిష్టపడినచో సర్వత్ర సమాదృతమై విఖ్యాతినొందినమీనామ మత్యంతపరిహాసమునకు గుఱియైపోవును. మహారాజుగారి మర్యాదను గ్రహించి రాజపుత్త్రునియావేదనపత్త్రమును నాతని జనకునియొద్ద సమర్పింపక తండ్రికంటె నుచ్చపదస్థుఁడగుషాదుషాకడ కంపుటకు నిర్ధారణచేసితిని.

అయేషాయిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమునకు మహారాజుపరితుష్టుఁడై "ఆవేదనపత్త్రము సిద్ధమగుటకవకాశము కావలదా?" అనియడిగెను.

అ — ఆవేదనపత్త్రము సిద్ధమై కుమారజగత్సింహుని చేవ్రాలుంపఁబడి వెడలిపోయినది. అది యప్పుడే ప్రయాగనుదాటి ముందునకుఁ బోయియుండవచ్చును.

మా—ఆకాగితము కారాబద్ధుఁడై యున్న జగత్సింహునిదొం గచేవ్రాయఁబడినదియా?

అ—లేదు. మహారాజా! దొంగచేవ్రాలు చేయుట కగత్య ము లేదు. కారాబద్ధుఁడై యున్న కుమారజగత్సింహుఁడు స్వయముగా సమస్త విషయములను చదువుకొని చేవ్రాలుంచినాఁడు.

మా—కారాగారము నందున్న యాతనికడకా విజ్ఞాపనపత్ర మెట్లుపోయినది?

అ—ఆవిషయమున నాకుఁ గొంచెము కష్టము కలిగినది. అం దుచే కారాగారాధ్యక్షునకు విశేషద్రవ్యమిచ్చి వశము చేసికొన వలసివచ్చినది.

మా—నీవు మిగుల బుద్ధిమంతురాలవుగను, కార్యకుశలినివిగ ను గన్పట్టుచున్నావు. కాని ముఖ్యవిషయమున నేమి చేసితివి? ఆవే దనపత్రము పాదుషహా దర్బారునకుఁ బోవుటెట్లు? అదియే గొప్ప సందేహము—ఆవిషయమున నేమైన నేర్పాట్లను గావించితివా?

అ—మహారాజా! ఆవిషయమునఁగూడఁ గావలసినన్నియే ర్పాటులైనవి. విజ్ఞాపనపత్రము దర్బారునకుఁ జేరుటకును, చేరిన వెంటనే పాదుషహా చేతి కందుటకును, నందినతోడనే యనుకూలము లైనయుత్తరవులగుటకును దగినయేర్పాటులను గావించితిని. కార్యా నుకూలమగుట కించుకంతయును సందేహము లేదు.

మా—నీయుద్దేశమేమి? నీవాయసమసాహసకార్యము నిర్వ హించుట కేల పూనుకొంటివి? దానినిగూర్చి తెలిసికొన నభిలాషప డుచున్నాఁడను.

ఆయేషా యవనతమస్తకయై యోచించుచుండెను. ప్రశ్న కుత్తరము రాలేదు.

మా—నీకాప్రశ్నకొక్క-మాఱుగ నుత్తరమీయుట కిష్టము లేనట్లు తోఁచుచున్నది. నేనావిషయమున నిన్ను మఱలఁ బ్రశ్నించెదను. నీవెప్పుడైనను జగత్సింహుని కారాగారమునందుఁ జూచియున్నావా?

అ—లేదు.

మా—నీసమాచారము నెప్పుడైన నాతనికివర్తమానమంపితివా?

అ—లేదు.

మా—నీప్రయత్నములచే జగత్సింహునకు విముక్తియైన పిదప నిజముగా నీవాతనినిజూడనొల్లవా?

అ—చూడను—

అయేషాపరిణయవిషయికవిద్యమానము లేమియు మానసింహునకుఁ దెలియకుండ లేదు. అయేషాయొసఁగినప్రత్యుత్తరములను వినినపిదప నాతఁ డాయనుపమాననారీరత్నము జగత్సింహుని యం దనురక్తయైయున్నదని తెలిసికొనియెను. ఇంతేగాక జగత్సింహుఁడు తనహృదయమున నయేషాయెడ తదనురూపమైనయనురాగమును గలిగియుండ లేదనియు, నందుచేతనే యామె యంతవఱకును జగత్సింహునిఁ జూచియుండ లేదనియు, నిఁకముందును జూడనిష్టపడుట లేదనియు నందులకాయబల నితాంతమనఃపీడితయైయున్నదనియుఁ గూడ మానసింహుఁడు స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనియెను. తనయునకుఁ గారాగారవిముక్తియైనపిదప నానారీరత్నముయొక్క మనఃక్లేశమును బాఱఁద్రోలుటకై శక్తివంచనములేకుండఁ బ్రయత్నముచేయవలయునని యాతఁడు మనసున సంకల్పముచేసికొనియెను.

పరిణయసంబంధమైనవిషయముల నింకను దెలిసికొనవలయు

ననునభిప్రాయముతో మానసింహుఁడు తనతనయుఁడగుజగత్సిం హుని కృతఘ్నుఁడనియు, నరాధముఁడనియు నుడివి పిదప "అమ్మా! నీవాతనినిమిత్తమై యంతటియాయాసము నెందులకుఁ బొందెదవు?" అని యడిగెను.

అయేషా నీరవయు, నధోముఖియుఁ జింతాకులస్వాంతయు న య్యెను.

మాన—తల్లీ! సామాన్యప్రశ్నలకు త్తరమిచ్చుటకు సందే హించుచుంటివేమి?

అ—మహారాజా! మీరొకకట్టెపుల్లనుగూర్చి "పయులకొ ఱకు దగ్ధమై నీవెందులకుభస్మమయవయ్యెదవు?" అనిప్రశ్నించినబా గుగనుండును. జగత్సింహుఁడకృతజ్ఞుఁడుగాఁడు. నరాధముఁడును గాఁడు. ఆతఁడత్యంతధర్మపరాయణుఁడైన మహాపురుషుఁడు.

మా—బిడ్డా! అయేషా! నీవు రమణీలోకమునకంతకును రత్నమవు. నీకు సౌఖ్యముగలుగఁజేయుటకై నేననేకవిధములఁ బ్ర యత్నించెదను.

అ—అతిప్రగల్భవలె మహారాజంతటివారిసమక్షమున నిలు చుండి విశేషముగా మాటలాడితిని. కాని, నేనామాటలను నామ నఃపూర్వకముగా నుడివియుండలేదు. మహారాజుగారియాజ్ఞయైనప్పు డు చెప్పకపోయినచో నాగ్రహమువచ్చుననుభయముచే నానాలు క లజ్జావిహీనయై విశేషముగా మాటలాడినది. అందుకొఱకు మ హారాజుచరణసమక్షమున క్షమాపణమును వేఁడుకొనుచున్నదా నను.

మా—అయేషా! రాజకార్యార్థము నిన్నుఁ గొన్నిదినములవ ఱకును నిర్బంధములో నుంచవలసివచ్చినందులకు నేనెంతయో దుః

ఖించుచున్నాఁడను. కాని, అమ్మా! నిన్నుఁజూచి నీతో మాటాడినపిదప నామనసన్యథాపరిణమించినది. ఇప్పుడావిచారమువలదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులతో యుద్ధముప్రారంభమైనది. రేపటిదినముననే నేనక్కడ కేగుచున్నాఁడను. యుద్ధము సమాప్తమగువఱకును నీవు నాయొద్ద నుండవలయును. ఆయుద్ధసంబంధమున నీవు చెప్పవలసిన దేమైనఁగలదా ?

అ—నేను చెప్పవలసిన దేమియునులేదు. సంధివిగ్రహశాసనపాలనములన్నియు రాజసంబంధమైనవి. మేము స్త్రీలము. మాకవి యేమియుఁ దెలియవు. నేనావిషయమున మాటాడుటేల ?

మా—నవాబస్మాన్‌ఖానున కాసంబంధమునఁ దెలియఁజేయవలసిన దేమైనఁ గలదా ?

అ—తెలియఁజేయవలసిన దేమియును లేదు. నవాబు స్వతఃతేజస్వి; సాహసికుఁడు. పరాక్రమవంతుఁడు. ఆతనిబుద్ధి కేదితోఁచునో, యేకార్యమునందాతఁడు ప్రవర్తింపనుద్యమించునో యట్టివానివిషయమున నావంటివారాలోచనఁజెప్పనుద్యమించుట మహాసాహసము. అతఁడు చేయఁబూనినకార్యముయొక్క పరిణామమును ఫలాఫలములు నాతఁడు బాగుగా నెఱుఁగును. ఆతఁడందులకు సిద్ధముగాఁగూడనుండును.

మా—అంతపర్యంతమును నీవీయంతఃపురమునందే యుండవలయును. ఊర్మిళాదేవి నీకుఁగావలసినవన్నియు సమకూర్చి నీక్షేమము నరయుచుండును. యుద్ధానంతరమున నేను మరలవచ్చి నిన్నుఁజూచెదను. నేనిప్పుడు బహుళకార్యాంతరనిమగ్నుఁడనై యున్నాఁడను. వెడలిపోయెదను. నీవు తాజఖాను నాతనిగృహమునకంపివేయుము.

మహారాజు వెడలిపోయెను. తాజఖాను మరలఁ దనగృహము నకేగెను. అతనిగృహము కావలివారినుండి విముక్తినొందెను.

---

## నాల్గవ ప్రకరణము.

---

ఒరిస్సాదేశమున విషమసమరానలము ప్రజ్వలితమయ్యెను. పఠానులు సంధినియమములను బాటింపక పూరీనగరము నాక్రమించుకొనిరి. రామచంద్రదేవరాజాయుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడై యుండక పోవుటచే నతిసులభముగా పూరీనగరము పఠానులవశమైపోయెను. రామచంద్రదేవుఁడు పూరీనివిడిచి పలాయనుఁడైపోయెను. సర్వవృత్తాంతములును మానసింహునకు వర్తమానమంపి యాతఁడంతటితో నిశ్చింతుఁడై యుండెను.

మానసింహుఁడు విశేషప్రయత్నములతో నొరిస్సాకు బయలుదేరివచ్చెను. వర్ధమానమునుండి సైదుఖానుగూడ విశేషసైన్యములనుదీసికొని యొరిస్సాకు రానారంభించెను. సంధినియమములకు భంగముచేసినారనుక్రోధ మొకటి---ఇంతియెగాక హిందువులకుఁ బ్రధానతీర్థక్షేత్రమగు పురుషోత్తమనగరము నాక్రమించుట యొకటి—విశేషించి యస్మాన్ఖానునినితాంతగర్వోద్రేకము—వీనియన్నిఁటి మూలమునను పఠానుకులమును సర్వనాశముచేయవలయునని మానసింహుఁడు దృఢనిశ్చయుఁడయ్యెను.

పఠానులును తమప్రయత్నములయం దేమియుఁ గొఱఁతలేకుండఁ జేసికొనిరి. ధరపురవిజయియైన యస్మాన్ఖాను, సంధినియమములకు భంగముకలిగినతోడనే యుద్ధము తప్పక సంప్రాప్తమగు

నని యెంచియున్నవాఁడగుటచేఁ జాలదినములనుండి యుద్ధసంబంధములగు నాలోచనలను జేయుచు సంపూర్ణముగా రణసన్నద్ధుఁడయ్యెను. యుద్ధవిషయములన్నియును చరిత్రలయందు వివరముగా వర్ణింపఁబడియున్నవి. మేమిట నాయుదంతమంతయును వర్ణించిచెప్పుటనావశ్యకము. ప్రస్తుతకథతో సంబంధించినంత వఱకు సంక్షేపముగా నాయంశముల నిట సూచించెదము.

వనపురసమీపమున మొగలాయీలకును పఠానులకును తుములయుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. పఠానులు రణరంగమునకు విశేషముగ నేనుఁగులను దెచ్చిరి. మొగలాయీల నేకశతఘ్నులనుదీసికొని వచ్చిరి. వాని పెళపెళశబ్దములను వినినతోడనే కరిబృందమునకుగుండెలవియఁజొచ్చెను. మావటీండ్రు కరిసంకులసంరంభము నణపలేకపోయిరి. ఆమత్తగజములొక్కుమారుగ విశృంఖలవృత్తి చెలరేగి సమీపసైన్యములఁ జిందరవందరఁజేయుచు నాల్గుదిక్కులకును బాఱిపోవఁదొడంగెను. యుద్ధాంగణమునకు ముందుగ నేనుఁగులనుంచిన యవివేకముచేఁ బఠానుసైన్యవ్యూహము భంగమయ్యెను. అనేకసైనికు లేనుఁగులకాళ్లక్రిందఁబడి ప్రాణములంగోలుపోయిరి.

అయినను పఠానులొకరినొకరు హెచ్చరించుకొని మరల రణోన్ముఖులైరి. కాని, మొట్టమొదటిప్రయత్నమంతయు భంగమైపోవుటచే రెండవసారిచేసినయీరణమునందు హతోత్సాహులైపోయిరి. యుద్ధము భయంకరముగనేజరగినది. కాని, తుదకుఁ బఠానులు పరాజితులైపోయిరి. వనపురమునందట్లు ఘోరరణము జరగెను. ఆ రణముమూలముననే వనపురము చరిత్రలయందుఁ బేరుఁగాంచినది. వనపురరణమున జయమొందిన మానసింహుఁ డంతటితో శాంతచిత్తుఁడుకాలేదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులప్రాముఖ్యమును నాశ

నముచేయవలయునని యాతఁడు సంకల్పించుకొనియెను. ఆతఁడు క్రమక్రమముగ దుర్గమువెనుక దుర్గమును, నగరమువెనుక నగరము నాక్రమించుకొనఁజొచ్చెను. జలేశ్వరమును, కటకమును మొగలాయీలయధీనమయ్యెను. ప్రతిదుర్గమునందును మొగలులపతాక మెగురనారంభించెను. మొగలుల స్వర్ణదుర్గము మొగలాయీలవశమై పోయెను. ఇఁకఁజేయునదిలేక యస్మాన్‌ఖాను పరాజయమునొప్పుకొనవలసివచ్చెను. నవాబు సులేమాన్‌ఖానును నస్మాన్‌ఖానును, అక్బరునధికారము నంగీకరించి యాతనికి సామంతులై కప్పముగట్టుట కంగీకరించిరి. ఒరిస్సాదేశము సంపూర్ణముగా మొగలాయీల రాజ్యమునఁ జేరిపోయెను.

ఒరిస్సావిజయసమాచారము యథాసమయమున నక్బరునకుఁ దెలిసెను. సస్యశాలినియు, రత్నగర్భయు నగునాప్రదేశము చాలకాలమునుండి మొగలాయీల కశాంతిని, నుద్వేగమును బుట్టించునదిగ నుండెను. ఇప్పుడది సంపూర్ణముగ మొగలులస్వాధీనమైనందున నక్బరుపాదుషహా సంతోషమునకు మితిలేకుండెను. అదిమొదలు మానసింహమహారాజు బంగాళా, బీహారు, ఒరిస్సాదేశములకు సుబేదారుగా నెన్నఁబడుచుండెను. రామచంద్రదేవుఁడుమొదలగు పూర్వభూపతు లవిచలచిత్తులై మొగలాయీపక్షము నవలంబించి వారికి సామంతులై తమపదగౌరవములను నిర్విచారముగాఁ గాపాడుకొనుచువచ్చిరి.

అస్మాన్‌ఖాను హతాశుఁడై పోయెను. అట్టిదుర్గతిసంభవించునని యాతఁడెప్పుడు ననుకొనియుండలేదు. ఈరణము ప్రారంభమైనదిమొదలాతనిచిత్తము స్థిరముగానుండక నానావిధయాతనలకును, దుశ్చింతలకును, విచారములకును, నాకరమయ్యెను. యుద్ధారంభము

సకించుకపూర్వమయేషా యంతఃపురమునువీడి వెడలిపోయెను. అయేషా యస్మాన్‌ఖాను నేభావముతోఁ జూచుచున్నను, నామె యాతనిప్రాణములకుఁ బ్రాణమై సకలానందములకును సకలోత్సాహములకును సకలప్రయత్నములకును కారణభూతురాలై యుండెనని చెప్పుటకు సందేహము లేదు. అయేషాయును నస్మాన్‌ఖానును బాల్యమునుండియు నొక్కచోనాడుకొనుచు హాస్యపరిహాస్యములను జేసికొనుచు విహారము సేయుచుండెడివారు. వారిరువురు నొక్కచోఁ బెఱిఁగి పెద్దవారైరి. ఆమెపై నస్మాన్‌ఖానునకుఁ గలప్రీతివిశ్వాసములకు మేరలేదు. ఆతనిప్రేమ కవధిలేదు. అట్టియయేషా యిప్పుడంతఃపురమును వీడిపోయినది. ఆతనిసాహసోత్సాహములన్నియు నాతనివిడిచి యామెతోమాయమైపోయినవి. అంతటినిరాశతోడను నసంతుష్టితోడను వ్యాకులహృదయముతోడను చేసినకార్యములకు విరుద్ధఫలమే లభియించెను. అస్మాన్‌ఖాను నిజముగ నవసన్నుఁడైపోయెను.

## ఐదవ ప్రకరణము.

కారాగారవాసియైనజగత్సింహుని విముక్తి నొందించుటకై విజ్ఞాపనపత్రికాదులనుదీసికొని యభిరామస్వామి డిల్లికిఁ బయనమయ్యెను. ఆతనితోఁ గూడ నైదుగురురక్షకులు బయలువెడలిరి. బయలుదేరినవారందఱు సాశ్వికులై యుండిరి. అనేకస్థలములయందనేకులకు లంచములీయవలసినయవసరముండును. పాదుషహా దర్బారున

కు విజ్ఞాపనపత్రమును గొంపోవుటయన సామాన్యమగు పనికాదు. దా
ని కెంతయోద్రవ్యము వెచ్చింపవలసియుండును. అందుకొఱ కయే
షా యనేకరత్నములను, విశేషధనమును నభిరామస్వామి కిచ్చియుం
డెను.

అయేషా యింకను ననేకసదుపాయములను జేసెను. బాదుష
హా యంతఃపురమునందును దర్బారునందును గలయనేకులతో నదివ
ఱకామె పరిచయమును గలిగియుండెను. ఆపూర్వపరిచయమును జ్ఞప్తి
కిఁదెచ్చుచు నామె వారి కుత్తరములను వ్రాసియిచ్చెను. ఇంతియే
గాక మానసింహునకు సోదరియు, జగత్సింహునకు మేనత్తయు న
గు బీగమున కొకవినయపూర్వకవిజ్ఞాపనమును వ్రాసి యామెకరుణా
విలోకనమును ప్రసరింపఁజేయుటకై వేఁడికొనియెను. ఆమె వ్రాసిన
యుత్తరములన్నియు వారలకుఁ జేర్పఁగలిగినచోఁ గార్యసాఫల్యమ
గుట కించుకంతయును సందియము లేదు. ఆమె యేకొఱంతయు లేకుం
డఁ జేయవలసిన ప్రయత్నములనన్నిఁటినిఁ జేసెను.

అయేషా కొన్నిదినములు గడచినపిదపఁ దాను స్వయముగ
ఢిల్లీకిఁబోవలయుననికూడ నిశ్చయించుకొనియెను. బహుశః ఆమె
ఢిల్లీకిఁ బోవుటకుఁ బూర్వమే యభిరామస్వామి కార్యమును సఫలము
చేసికొని తిరిగివచ్చునని యందఱు ననుకొనుచుండిరి. ఇంతలో నా
కస్మికముగ మానసింహమహారాజునాజ్ఞాప్రకార మయేషా పాట్నా
నగరమున బందీగానుండవలసివచ్చెను. మానసింహుఁడు యుద్ధవిష
యములలో మునిఁగియుండెను. అందుచే నయేషా యటనుండి కద
లుట కవకాశము లేకపోయెను. అయిన నామె యసంతుష్టచిత్తయై
యుండలేదు. ఎందువలన ననఁగా—ఆమె తనయభీష్టసిద్ధికిఁ గావలసి
నప్రయత్నములన్నియుఁ జేసినపిదపనే మానసింహుని యంతఃపుర

మున నవరుద్ధయయ్యెను. కొంతకాలమే కాదు——బ్రదికియున్నంతవఱకును బందీగనుంచినను నామెకు విచారము లేదు. కర్మమయమును నుత్సాహమయమును సానందమయమునగు జగత్సింహునిజీవన మంధకారమయమైన కారాగారమునందు నష్టమైపోవుచున్నది. ఆతని నాయంధకారమునుండి విముక్తినొందించుటకై యావజ్జీవమును నాతనిస్థానమునఁ గారాగారమునం దుండవలసివచ్చినను నయేషా సంతోషచిత్తముతో నందులకు సిద్ధముగానుండును.

ఐదవదినమున నభిరామస్వామియు నాతనితోఁగూడవచ్చిన యైదుగురుపీరులును గుఱ్ఱములనెక్కి కానపురమునకు వచ్చిరి. అక్బరుషాదుషహా డిల్లీనుండి యాత్రకువచ్చెనని యభిరామస్వామి కచ్చటఁ దెలియనయ్యెను. ఆసమాచారము తెలియుటతోడనే యభిరామస్వామికిఁ బట్టరానిసంతోషము కలిగెను. వెదకఁబోయినతీవ పదములఁదగిలినట్లయ్యెను. అచ్చటనుండి రెండుదినములలోనే యాత్రకుఁబోవచ్చును. విధాత యనుకూలుఁడై యున్నాఁడనియు, నే విషయమునందు ప్రతికూలత లేదనియు నభిరామస్వామి సంతోషించుచుండెను.

వారందఱును కానపురము చేరునప్పటికి మధ్యాహ్నకాలము తిరిగిపోయెను. అశ్వము లాయాసమునొందుచుండెను. అశ్వారోహకులును క్షుధాతురులై దప్పిఁగొనియుండిరి. అభిరామస్వామి యంగడివీథికి సమీపప్రదేశమునందలియొక గొప్పవటవృక్షముక్రింద నాశ్రమమును గల్పించుకొనియెను. తక్కినయశ్వారోహకులు కొంచెముదూరములో మఱియొక చెట్టున కశ్వములను గట్టివైచిరి. స్వామి వీపునకుఁగట్టుకొనినచర్మమును నేలపైఁబఱచిదానిపైఁగూర్చుండెను. జగత్సింహునివిజ్ఞాపనమును, నయేషాయిచ్చినయుత్తరమును, నా

మొ. యొసఁగినధనరత్నములును తనయుత్తరీయమున మూటగట్టి దానిని నాతఁడు తనవక్షోభాగమునఁజేర్చి కట్టుకొనియెను. ఆతఁడామూటను విప్పి చర్మాసనము క్రిందనుంచి దానిపైఁ దనశిరసుంచి పండుకొనియెను.

రక్షకులుగావచ్చినవారు తమతమచెంబులను, పగ్గములను దీసికొని సమీపమునను న్నబావిలోనినీటిని తోడుకొని ముఖమును, గాలుచేతులను గడిగికొనిరి. వారు వరుసగా గుఱ్ఱములకు సేవచేసిరి. పిదప వారిలో నిరువురు గుఱ్ఱముల కాహారమునుదేఁబోయిరి. వారందఱు నొకేజాతివారు. ఒకవంటకమునందు వారందఱును గలిసిభుజించెదరు. కాలుసేతులను గడిగికొనినపిదప నొకఁడుప్పు, పప్పు మొదలగుపదార్థములను దీసికొనివచ్చుటకై యంగడికిఁ బోయెను. ఇంకొకఁడు వంటఁజేయఁదొడఁగెను. ఐదవవాఁ డభిరామస్వామికడకు వచ్చి "ప్రభువుగారిసేవకులు కేమిసిద్ధముచేయవలయును?" అనియడిగెను.

అభిరామస్వామి "కొంచెము పిండిలోఁ బంచదారనుగలిపిపుచ్చుకొనియెదను. నానిమిత్త మేమియును జేయవలసినపనిలేదు. మీరు తెచ్చినదానిలోఁ గొంచెమైనను జాలును. వేఱుగ నేమియు నక్కఱలేదు" అనియెను.

అడుగవచ్చినవాఁడు వంటచేయువానికి సాహాయ్యముసేయుటకై వెడలిపోయెను. గుఱ్ఱములనుజూడఁబోయినవారు రెండుమోపుల గడ్డినిగోసి తమబట్టలలోఁగట్టి దానిపై నీటినిజల్లి తోడివాండ్రితో గుఱ్ఱములనుదీసికొని నీటివసతియొద్దకు వచ్చిరి. భోజనమునకుఁగా వలసినపదార్థములనుదేఁబోయినయాతఁడు యథేష్టముగాఁబదార్థములనుగొని తీసికొనివచ్చెను. వంటచేయువారిలోనొకఁడు వానినన్నిఁ

టిని దీసికొని యభిరామస్వామికొఱకు కొంచెముపిండియుఁ బంచదారమొదలగునవి వేరుగనుంచి మిగిలినవానితో వంటకము చేయనారంభించెను. వంటప్రారంభమయ్యెను. గుఱ్ఱములను మేపఁబోయినవారు వానికిఁ జక్కగ నాహారమిడి తమకాలుచేతులను గడుగుకొననారంభించిరి. ఎల్లెడఁ జీఁకటులుక్రమ్మనారంభించెను.

సాయంకాలమయ్యెను. రక్షకు లంగడికిఁబోయి దీపపుసామగ్రినిదెచ్చి దీపములనువెలిగించిరి. భోజనమునకు సర్వమును సిద్ధమయ్యెను.

రాత్రియెనిమిదిగంటలైనది. ఆకస్మికముగ నంగడివీథియందొకగొప్పకోలాహల ముత్పన్నమయ్యెను. "పోయినది ! అగ్నిహోత్రము ! నీరు ! నీరు ! తెండు ! తెండు !" ఈమొదలగుశబ్దములు హెచ్చుగవినవచ్చుచుండెను. అందఱిదృష్టియును నావైపునకే పోయెను. అతిభయంకరముగాఁ గన్పట్టుచుండెను. అంగడివీథి కగ్నిహోత్రము ముట్టుకొనియెను. "హా! హా ! ఏమైనది ? అయ్యో ! సర్వమును నాశనమైనది" ఈమొదలగుహృదయవిదారకశబ్దములు నిరంతరమును వినవచ్చుచుండెను. చూచుచుండగనే యగ్నినాల్గుమూలల వ్యాపించెను. చీఁకటిలో నాయగ్నిశిఖ లగ్నిమయశైలమువలెఁగన్పట్టుచుండెను. అగ్నిశిఖలు నభోమండలమున కంట వ్యాపించెను. ఆపైని నాల్గుదిక్కులకును బరువులెత్తుచున్నమంట లగ్నిశైలముపైఁ బరువెత్తు వహ్నివిహంగములవలెఁ దోఁచుచుండెను. సర్వభక్షకుండగునగ్నిభగవానుఁడు తనసహస్రజిహ్వలను విస్తరించి సర్వభక్షణకార్యమునం దుద్యుక్తుఁడయ్యెను. భయంకరములగుచీత్కారధ్వనులును నార్తనాదములును దిఙ్మండలమంతయు వ్యాపించి కలగుండువడఁజేయుచుండెను.

అభి — అయ్యో! అన్నలారా! చూచినఫలమేమి? విపద్గ్రస్తులకు సాహాయ్యము చేయువారు లేకపోయినచో. మీరుపోయి యాప్రయత్నములను జేయుఁడు.

ఈమాట ముగియకపూర్వమే రక్షకులందఱును సిద్ధముగానున్న పదార్థముల నట్లేవిడిచిపెట్టి మండుచున్న యంగడివీథికిఁ బరువెత్తుకొనిపోయిరి. అభిరామస్వామి యచ్చటనే నిలుచుండి మనోవ్యథాజనకమగు నాదారుణవ్యాపారమును జూచుచుండెను.

ఇంతలో నొకయార్తనాద మాకోలాహలమునంతను నతిక్రమించి వినవచ్చెను. అది నారీకంఠస్వరము. హృదయభేదకమై యీక్రిందివిధముగ వినఁబడియెను. "అయ్యో! నాబిడ్డ! నాసర్వస్వము. రక్షింపుఁడు! కాపాడుఁడు. నేను మీకు దాసినయ్యెదను. అయ్యో! నాబిడ్డ! కాపాడనిచో నాతోఁడు! లేదేని నన్నాయగ్నిలోఁద్రోసివేయుఁడు! అయ్యోబిడ్డా!"

అభిరామస్వామి యాయార్తనాదమునువిని యేమియుఁదోఁచక జ్ఞానశూన్యునివలెనై యతిశీఘ్రముగ నాశబ్దమువీతెంచుచున్న వైపునకుఁ బరువెత్తికొనిపోయెను. అతిసాహసముతో నున్మత్తప్రాయుఁడైనయభిరామస్వామి యాయగ్నికుండమునఁబడియెను. ఆబిడ్డ రక్షింపఁబడియెను. పరుండినిద్రించుచున్నయాబిడ్డ నెత్తుకొని వక్షస్థలమున గదియించి పట్టుకొని నిర్విఘ్నముగా నీవలకుఁ బరువెత్తుకొనివచ్చెను. ఆతనిదేహ మనేకస్థలముల నగ్నిచుట్టుముట్టుకొనియెను. కాని, యాతఁడు దానిని గన్నెత్తిచూడలేదు.

రాత్రి పండ్రెండుగంటలకు వీతిహోత్రునియాటోప మించుక యడంగెను. రక్షకు లభిరామస్వామినిజూచి యాతనితోఁగూడ తమవిశ్రమస్థానమునకు వెనుదిరిగివచ్చిరి. అందఱును ధూళిధూస

రిక్తగాత్రులై దగ్ధప్రాయములైన దేహములతో సమీపముననున్న వటవృక్షముక్రింది కరుదెంచిరి. కాని, యెంతభయానకము! గుఱ్ఱములలోనొక్కటియును వచ్చుటలేదు. అగ్నిభయముచేఁ బగ్గములఁ ద్రెంచుకొని యెచ్చటికైన పారిపోయియుండునా? రక్షకులు సిద్ధముచేసికొనిన కూర, పచ్చడి, రొట్టె, మొదలగునవి యేమియు నచ్చుటలేవు. కుక్కలు, నక్కలు తినిపోయియుండవచ్చును. చెంబులు మొదలగువస్తువులుకూడ లేవు. అట్లయినచో దొంగలెవరైన వచ్చియుండవలయును. అభిరామస్వామి యాందోళనముతోఁ దన చర్మాసనము నెత్తి చూచికొనియెను. అచట నుత్తరీయమునఁ గట్టిన మూటలేదు. ఆవిజ్ఞాపనపత్రమును లేదు. ఆయుత్తరము లేమియును లేవు. ఆధనరత్నములయందొక్కటియును లేదు. "హా! ఏమైపోయినవి?" అనియనుకొనుచు నిశ్చేష్టుఁడై యభిరామస్వామి యచ్చటనే కూలఁబడియెను.

---

## ఆఱవ ప్రకరణము.

---

అంధకారమయమైన కారాగారమునందుఁబడియున్న జగత్సింహుఁడు తనకతిశీఘ్రకాలములోనే విముక్తి గలుగునని యొకకలగాంచెను. ఆనందపంజరమున బద్ధమైయున్నయయేషా హృదయమునందు తనహృదయేశ్వరునకు సుఖానందములు గలుగునెడియాశను గల్పించుకొని సంతసించుచుండెను. మానసింహమహారాజు దారుణయుద్ధవ్యాపారనిమగ్నుఁడై యుండియు నితరప్రయత్నములచేఁ దనతనయునకుఁ గారాగారబంధము తొలఁగిపోవునని యాశపడుచుండెను.

వారియాశలన్నియు వ్యర్థములై పోవునని యెవ్వరననుకొనలేదు. ఎవ్వరు ననుకొనియుండని యొక యపూర్వకార్యముమూలమున నాయాశలన్నియు వ్యర్థములై పోవునని వారిలో నొక్కరైన నెప్పుడును దలపోసికొనియుండ లేదు.

అభిరామస్వామియు నాతని యనుచరులు నారాత్రి యేమియుఁ జేయకుండ నూరకుండిరి. పరిశ్రమమూలమున నాదినమెల్లనేమియు భుజింపకుండుటవలనను, ఉత్కంఠమూలమునను వారందఱును ప్రాణముల నఱచేత నిడుకొని వటవృక్షముక్రింద నారాత్రి పడియుండిరి. మఱునాఁటియుదయముననే లేచి చోరులుపట్టుకొనిపోఁగా మిగిలిన సామగ్రులను గైకొని యాయార్గురుపథికులును నగరమునందలికొత్వాలుకడకుఁబయలుదేరిపోయిరి.

కొత్వాలు యమదూతవలె నత్యంతభయంకరుఁడుగా నుండెను. ఆతనియెదుటకుఁబోయి నిలుచుండి మాటలాడుటకు జంకనివారరుదు. అభిరామస్వామి చాలమంది ఫాదుషహాలదర్బారులకుఁబోయి చూచియున్నవాఁడు. ఈకొత్వాలునిదర్బారు ఫాదుషహాలదర్బారులకంటెఁ జాలభయానకస్థానమని యభిరామస్వామికిఁ దెలియదు. కొత్వాలుపదవిలోని యనేకులు కారణమున్నను లేకపోయినను తమప్రభుత్వాధికారమును జూపి తమకెదురుగవచ్చినమనుష్యులను బట్టి దండించి తమధర్మమును విధ్యుక్తముగా నెరవేర్చినట్లు సంతోషించుచుందురు. అట్టివారిలోఁ జేరినయద్భుతచర్యలుగల యాకొత్వాలుకడ కభిరామస్వామి తన యనుచరులతోఁగూడఁ బోయి నిలుచుండెను.

అభిరామస్వామిచేసినయభియోగవిషయములనన్నిఁటిని విని యాకొత్వాలు "వీరందఱును నితరదేశమునుండివచ్చినచోరులు.

ఈసన్యాసి నిశ్చయముగా ప్రఖ్యాతచోరుఁడు. (K. D.) సుప్రసిద్ధచోరుఁడు. అందుచేతనే యీతఁడు సన్యాసివేషమునుదాల్చి నిజస్వరూపమును గప్పిపుచ్చుయత్నించుచున్నాఁడు. వీరందఱు నిచ్చటకు దొంగతనముచేయుటకై వచ్చియున్నారు. తమదుష్కృత్యముల వెల్లడియగునను భయముచేఁ దమసాత్వికత్వమును లోకమునకు ముందే తెలుపవలెననుకృత్రిమోద్దేశముతో నీయభియోగమును జేయుటకై వచ్చినారు" అని నిశ్చయముచేసెను. అత్యంతసమర్థుఁడగు నాకొత్వాలీరీతిగ నొకవిలక్షణసిద్ధాంతమును జేసికొని తత్క్షణమే "ఈసన్యాసిని, అనుచరులను గొంపోయి చెఱసాలలో వేయుఁడు." అని తనసేవకులకాజ్ఞయొసంగెను.

అభిరామస్వామి ఘోరవిపత్తునఁ బడియెను. చోరులవృత్తాంతము తెలియనిమ్ము, తెలియకపోనిమ్ము—పోయినవస్తువులు దొరకనిమ్ము దొరకకపోనిమ్ము—ఆతనికిప్పు డవియేవియు నక్కఱలేదు. అవకాశముచిక్కెనేని పాట్నానగరమునకుఁ బోవలయును. పోయినచో సంగతులన్నిఁటిని నవాబునందినికిఁ దెలిపి విహితకార్యములను చేయవచ్చును. అందువలన కొంతకాలము వ్యవధియగును. పదిదినములధికముగఁ గాలవిళంబము కావచ్చును. అంతకాలము పనియాఁగిపోవును. కాని పదిదినములు వ్యవధియైనందువలన నష్టమేమియును లేదని యాతఁడనుకొనియెను.

అభిరామస్వామి కొత్వాలునితో నొకవిషయమునుగూర్చి యేమియో చెప్పఁదొడంగెను. కాని, యాతనిమాటను వినువారెవరు? స్వామినోటనుండి మాటరాకపూర్వమే కొత్వాలు "ఈచోరులను గొనిపోయి కారాగారమునఁ ద్రోయుఁడు." అని కర్కశభావముతో నాజ్ఞయొసంగెను. అభిరామస్వామి విపదంబుధిలోఁ బడిపోయెను. అ

నుచరులతోఁగూడ బందీకావలసివచ్చెను.

ఆచెరసాల కసవుతో నిండి దుర్గంధమయమై యంధకారావృతమై భయంకరముగా నుండెను. అందుఁగూర్చుండి వారందఱు నీరీతిగ యోచింపఁదొడంగిరి. "ఇఁకముందు మనలనందఱను వీరు ఖాజీకడకుఁ గొనిపోయెదరు. ఖాజీసాహేబు కొత్వాలుమహాశయునికంటెఁ గూడ సూక్ష్మదర్శి. అందుచే మనకిఁకఁ గారాగారవాసశిక్ష తప్పదు. కావున మనమెట్లయిన నిచ్చటనుండి తప్పించుకొనిపోవుటయే శ్రేయ" మని యోచించుకొనిరి. ఎట్లయినఁ బారిపోవలయునని సిద్ధాంతము చేసికొనిరి. కాని, దానికేమియుపాయమున్నది? పలాయనమైపోవలయునని నిశ్చయించుకొనినపిదప నొకఁడు "ఆగదిగుమ్మముపైనున్న యినుపకమ్మి పరిశోధించి నూడఁగొట్టవచ్చుననియు, ఆకమ్మి నాధారము చేసికొని యొకనిపైనొకఁడెక్కి గోడపైనున్న కిటికీ నూడఁగొట్టవచ్చుననియు పిమ్మట దానినుండి యొక్కరొక్కరుగ నందఱు నావలకు దాటిపోవచ్చుననియు నాలోచనము చెప్పెను. అదిసంభవమేయని యందఱు నొప్పుకొనిరి. మొదటనాలోచన చెప్పినయాతఁడు తలుపుబందు నూడఁదీయఁదొడఁగెను. క్రిందటి దినమున వారెవరును భుజించియుండలేదు. అగ్నిమూలమున మిగులశ్రమఁగొని దగ్ధప్రాయులై యుండిరి. ఈదినమునను నన్నములేదు. మొదట నాలోచన చెప్పినయాతఁడు నుడివినరీతిగ నన్నియు ననుకూలమయ్యెను. క్రమక్రమముగ నొకనిపైనొకఁడు నిలుచుండి శ్రమపడి యెట్లయిననేమి గోడపైనున్న వెలుఁగునిచ్చుకిటికీతోవను పెద్దదిగాఁజేసిరి. నిర్విఘ్నముగా నందఱు నీవలఁబడినచో నాయార్వురిలో ముప్వురు మరలఁ బాట్నానగరమున కేగి నవాబునందనితో జరిగినయాసదుదంతమును దెలిపి యామెయాజ్ఞానుసారముగ

ముందుకార్యములను నిర్వహింపవలయుననియు, అభిరామస్వామి మిగిలినయిరువురితో నాగ్రానగరమునకుఁ బోయి, ఏయుపాయముచేనైనను షాదుషహాదర్బారునందు జగత్సింహుని విషయమునుగూర్చి ప్రస్తావింపవలయుననియు, మఱియుసమయమునిరీక్షించుచు నయేషాయాజ్ఞానుసారముగాఁ గార్యమును నిర్వహించుకొనుట కచ్చటనే యుండవలయుననియు నేర్పాటులను చేసికొనిరి. అర్థరాత్రమున రంధ్రపథమున నొక్కొక్కఁడుగ నీవలఁబడి యెవరికిని గనఁబడకుండ మిగులజాగరూకతతో వారందఱును బలాయనులైరి. రాత్రియంతయును విసుఁగులేకుండ నడచి నగరమునకుఁ జాలదూరమునందున్న యొకమహారణ్యమధ్యమునకు వచ్చి చేరుకొనిరి. సూర్యోదయమునకుఁ బూర్వమే వారు రెండుతెగలుగ విడిపోయి మువ్వురు పాట్నానగరాభిముఖులై నడచిరి. అభిరామస్వామియు మఱియిద్దరును నాగ్రాభిముఖులై పోయిరి. అందఱును భిక్షావృత్తి నవలంబించిరి. ఔరా! కాలమహిమ! తానొకటిదలఁచిన దైవమొకటిదలఁచెనుగదా!

పాట్నానగరాభిముఖులైపోయినవారు యథాకాలమున గమ్యస్థానమునుజేరఁగలిగిరికాని వారేకార్యమునుఁ జేయలేకపోయిరి. వారు తిన్నగా తాజఖానునిగృహమునకువచ్చి కనుఁగొనిరి. నవాబునందిని బందీయై మానసింహమహారాజు ప్రాసాదమున నున్నట్లు వారికిఁదెలియవచ్చెను. ఆమెను జూచుట కవకాశము లేదు. కారాగారవాసియైనజగత్సింహుని దర్శించుటకును వారికి శక్యముకాకపోయెను. అందుచే వారికిఁ జేయునదిలేక కార్యాంతరముల నవలంబించి పొట్టపోసికొనుచు జీవమును నిలుపుకొనుచుండిరి.

ఇఁక నిచ్చట నభిరామప్రముఖు లరణ్యమార్గమునుబట్టి యాగ్రాభిముఖులై తమప్రయాణమును సాగింపనారంభించిరి. మధ్యాహ్న

వేళఫలములు మొదలగు వన్యపదార్థములతోడను, నదీజలముతోడను హాయ తమక్షుత్పిపాసలను నివారణచేసికొనుచుండిరి. రాత్రులు చెట్ల పైకొమ్మలలో నొకదానికిఁ దమదేహమును భద్రముగాఁ గట్టుకొని కునుకుచు గడపుచుండిరి. ఈవిధముగ రెండుదినములు గడచిపోయి నవి. మూఁడవనాటియుదయమునకు వారలాగ్రనగరసమీపమందలి యమునానదికుత్తరభాగముననున్న మహారణ్యమునకు వచ్చిరి. ఆస్థల మున కుత్తరపుదిక్కుననుండు వేఱొకఘనారణ్యమునుండి యొకమా ర్గము వచ్చి యభిరామస్వామి మొదలగువారువచ్చినమార్గముతో నచ్చటఁ గలిసికొనియెను. వారచ్చటకువచ్చుట కించుకపూర్వ మ శ్వారోహకులుకొంద ఱామార్గముగుండవచ్చి వెళ్లినట్లుఁ గన్పట్టు చుండెను. పదచిహ్నములను బరికించిచూచినచో నొకటిరెండునిమిష ములకుఁ బూర్వమే యశ్వము లాదారిని బోయినట్లు తోఁచుచుం డెను. అట్టిమహారణ్యమున నట్టిసమయమున నశ్వారోహకు లట్లుపో వుటకుఁ గారణ మేమో తెలిసికొనవలయునని యభిరామస్వామి తన యనుచరులతో వడివడిగ ముందునకు నడచిపోయెను. ఇంచుకదూ రమేగునప్పటికి గుఱ్ఱములు దక్షిణపుదిక్కునకు మరలి వేఱుమార్గము నఁ జనినట్లుగఁ గన్పట్టెను. ఆమార్గమున బోవుట కభిరామస్వామి కిష్టము లేకపోయినను తనకౌతూహలమునుదీర్చికొనుటకై తనయను చరులతో నాతఁ డామార్గమున జనియెను.

క్రొంచెముదూరముపోయినపిదప నాతని కశ్వపదాంకమొ క్కటియును దృష్టిగోచరముకాలేదు. ఆపార్శ్వమందలి ఘనవనాంత రమున నొకప్రక్క గుల్మలతాదులు తునిఁగియుఁ వృక్షశాఖలు వి ఱిగియు గన్పట్టెను. అచ్చట తీగెలు నాకులు మొదలగునవి తునిసి పడియుండుటఁజూచి యచ్చట మనుష్యులెవరో తిరుగాడుచున్నారని

యు. గుఱ్ఱములు మేయునప్పు డవియట్లు చెదరిపడియుండవచ్చునని యు నభిరామస్వామి యూహించి తెలిసికొనియెను. అతికుతూహల భావముతో మరికొంతదూరము ముందునకుఁబోయి తనరక్షకులలో నొకనిఁజూచి "మిగులజాగ్రత్తగఁబోయి విశేషము లేమియో తెలిసికొని త్వరలోరాఁగలవా ?" అనియభిరామస్వామియడిగెను.

అభిరామస్వామియు నొకపరిచరుఁడును నొకరహస్యస్థలమును గురుతుగా నేర్పఱచికొని యచ్చటఁ గూర్చుండియుండిరి. రెండవవాఁడచటినుండి బయలువెడలి ధ్వనియగుచున్నయామార్గముబట్టి పోయెను. ఇఁట వీరిరువురు నొకమూహూర్తకాలముఁ గూర్చుండి "అతఁడింకను రాలేదేమి చెప్పుమా?" అని యోచించుకొనుచు కళవళమొందుచుండిరి. ఇంతలో నాతఁడును వచ్చెను.

అభి—"ఏమైనఁగనఁబడియెనా?"

"ఒక్క—శుభసమాచారము"

"ఏమది?"

"మనయాఱుగుఱ్ఱములు—"

"(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి! చెప్పుము. చెప్పుము."

"నేను బాగుగాఁ బరికించిచూచితిని. ఆయశ్వములాఱును మనవియేయగును. లేశము ననుమానము లేదు."

"మనుష్యులెందఱున్నారు?"

"పదిమందియున్నారు. మన చెంబులు మొదలగుసామానులన్నియు వారికడనున్నవి. వానినన్నిఁటిని బాగుగాఁ జూచితిని."

"అస్త్రశస్త్రము లేమైన నున్నవా?"

"అందఱియొద్దను కత్తి, చురియ, మొదలగునాయుధములున్నవి."

అభి—ఇప్పుడు తెలిసినది. మనసర్వస్వమును దొంగిలించిన వారు వారేయగుదురు. వారినిబట్టికొనినచో మనవస్తువులన్నియు దొరకఁగలవు.

ఒకఁడు—ఔను. అందుల కించుకంతయును సందియము లేదు. కాని, యదియెట్లుసంభవమగును?

అభి—మీరిరువురు నీయడవియందేయుండి చోరులను జూచుచుండవలయును. అట్లుచేయుటకు మీకేమైన సందియమున్నదా?

ఒకఁడు—అట్లేచేయవచ్చును. కాని మీరేమిచేసెదరు?

అభి—ఈమార్గముగుండఁబోయి కొంచెముపశ్చిమముగఁదిరిగి నడచినచో నట యమునానదికలదు. యమునానదినిదాటినచో నాగ్రకుఁబోవచ్చును. నేనాగ్రకుఁబోయి యచ్చటినుంచినర్కారుసిపాయీలను తీసికొనివచ్చెదను.

రెండవ—మరల కొత్వాలుకడకుఁబోయి చెప్పవలయునా యేమి?

అభి—అవును. చెప్పవలయును, కాని యన్నితావులయందును కానపురపుమహాత్మునివంటికార్యదక్షులును, యుక్తాయుక్తవిచక్షణులునే యుందురని తలంపవలనుపడదు. ఆగ్రానగరము రాజధాని, అచ్చట కుశాగ్రబుద్ధులును వివేకవంతులు నుందురు. కొత్వాలువలనఁ గార్యసిద్ధికాకపోయినచో మనకిఁక వేఱుమార్గము లేనేలేదని తలంపరాదు.

రెండవ—మీరు తిరిగివచ్చువఱకును, లేదా మీసమాచారము మరలమాకుఁ దెలియువఱకును మేమిచ్చటనేయుండి చోరులగతివిధానములను తెలిసికొనుచుందుము. కాని దొంగలిచ్చటనుండి వెడలిపోవుచుండినచో మేమేమిచేయవలయును?

అభి— మంచిమాటనడిగితివి. మీలోనొక్కఁడు చోరులను వెంబడించి వారివెనుకనే దూరముదూరముగఁ బోవుచుండవలయును. ఒక్కఁడిక్కడనే యుండవలయును. తస్కరు లిటనుండి వెడలిపోయి, వేఱొకతావున విడిసినతోడనే వారివెనుకనేపోయి వారు నివసించినస్థలము, మార్గము మొదలగువానినిగూర్చి తెలిసికొని యాతఁడు మరలనిక్కడకువచ్చి యిక్కడనున్నవానితో నావివరములన్నిఁటిని దెల్పి మరల ముందునకుఁబోవుచుండవలయును.

మొదటి— మీయుద్దేశము తెలిసినది. మేమట్లే కార్యములను నెరవేర్చుచుందుము. కాని యాచోరులు చాలదూరముపోయినచో వెనుకకువచ్చి మరల ముందునకుఁ బోవుట కెట్లువీలుపడును? తుదకు వారియానుపానులు తెలియకుండఁ బోవునుగదా!

అభి— అదియు నాలోచింపవలసినదే. ఇప్పుడేడుగంటలైనది. నేనాగ్రాకుఁ జేరునప్పటికిఁ బండ్రెండుగంటలగును. అచ్చటఁ గార్యములన్నియుఁ జక్కనగునప్పటికి రెండుగంటలకాలముపట్టవచ్చును. సాయంకాలమగునప్పటికిఁ దప్పకుండ నేను మరల నిక్కడకు వచ్చెదను.

అట్లయినచో నిఁక నేమియు సంశయింపనక్కఱలేదు. ఆచోరులు మూఁడుదినములనుండి నడచినడచి వచ్చి యిక్కడ విడిసియున్నారు. వారెవ్వరు నంతగాకాతరమునొందుచుండుటలేదు. వారీనాఁడిచ్చటనే యుందురనుటకు సందియము లేదు.

అభి— వారిక్కడనే యుందురని నానమ్మకము. వారిక్కడనేయుండి యొక్కొక్కఁడే యాగ్రాకుఁబోయి క్రమక్రమముగ నశ్వములను రత్నములను విక్రయించెదరు. వారికాయుద్దేశమే లేకపోయినచో రాజధానియగునాగ్రామార్గమునుబట్టి వచ్చి యింతసమీ

పములో విడియరు.

మొదటి—వీరు సెలవిచ్చినది సరియైయుండుననియే తోఁచుచున్నది.

అభి—విశేషముగ మాటలతోఁ బ్రయోజనము లేదు. నేనిప్పుడే పోయెదను. సాయంకాలమునకు రాకపోయినచోఁ దుదకుఁ దెల్లవారుసరికైనను నేనొక్కఁడనైనను తప్పక వచ్చితీరెదను. సందేహము లేదు. వీరు జాగరూకులై యుండవలయును.

అభిరామస్వామి వెడలిపోయెను.

---

## ఏడవ ప్రకరణము.

---

పాట్నానగరమున మానసింహమహారాజుచే నేర్పఱుపఁబడిన యొక మహాభవనమునం దయేషా సంపూర్ణస్వేచ్ఛతో నివసించియుండెను. ఊర్మిళామహారాజ్ఞియు ననేకవిధముల నామె సుఖముగాఁ గాలముగడపుటకు సదుపాయములనన్నిఁటిని సరిగా చేయించుచుండెను. ఆమె స్వయముగ ననేకపర్యాయము లయేషాకడకువచ్చి చూచిపోవుచుండెను. చాలసేపామెతోఁగూర్చుండి మాటలాడుచుండును. ఈప్రపంచమున నయేషాతో మాటలాడి ప్రీతిజెందనివారెవరు? అయేషాహృదయమునందలిసద్భావములను దెలిసికొని యూర్మిళ యత్యంతము విమోహితయయ్యెను.

రెండునెలలుగడచిపోయినవి. సుఖదుఃఖసమ్మిశ్రితమైనకాలము సమభావముతో గడచిపోవుచుండెను. పఠానులపరాజయవృత్తాంతములనుదినమును క్రొత్తక్రొత్తగ నయేషాకుఁ దెలియవచ్చు

చుండెను. స్వేచ్ఛందమైన కారాగారమునందున్నను, సంతతమును మొగలాయీలవిజయవృత్తాంతములును వానితోడనే యస్మాన్‌ఖానుని భయానకములగు లసంతతపరాజయోదంతములును వినవచ్చుచుండుటచే నయేషాహృదయము మిగులకళవళ మొందుచుండెను. ఆస్మాన్‌ఖాను విపద్గ్రస్తుఁడై యుండెను. ఇట్టికష్టకాలమునఁ దానొరిస్సాదేశమును విడివచ్చుట సరికాదనియు, నిట్టిసమయమునఁ బితృభవనమును విడియుండుట తనకు శ్రేయస్కరముగాదనియు, నబాబగు నస్మాన్‌ఖానునివిడిచి దూరముగా నుండు టుచితముకాదనియు, నామె యోచించుకొనుచుండెను. ఈసమయమున నామె సమీపమునందున్నచో నస్మాన్‌ఖా నంతటియుత్సాహశూన్యుఁడై యుండఁడు. వివేకావివేకవిచారమునఁ దప్పుమార్గమును దొక్కియుండఁడు. పఠానులపరాజయమునకుఁ దానే కారణమని యయేషా తనమనసున భావించుకొనుచుండెను. అస్మానుఖా నయేషా యెడల నత్యంతకరుణామయుఁడు. అవిచలితప్రేమమయుఁడు. అట్టిసుహృద్వరున కట్టియాపదలువచ్చినప్పుడు దూరముననుండి చూచుచు నూరకుండుటచేఁ దాను మిగులఁ గృతఘ్నురాలనని యామె తలపోయుచుండెను.

ఒరిస్సాదేశమున మానసింహమహారాజా సంపూర్ణవిజయమునొందినాఁడనియు, అస్మానుకాను సర్వవిషయముల నక్బరుషా మహా యధికారపాశముచే బద్ధుఁడై యున్నాఁడనియు నయేషాకు తెలియవచ్చెను. అందుచే నస్మానుఖానింకను ప్రాణములతో నిలిచి యున్నాఁడని యామె తెలిసికొనియెను. తేజస్వియు, సాహసికుఁడు నగు నావీరాగ్రేసరుఁడు ప్రాణములతో నిలిచినామెపాలిటికిసర్వము నున్నట్లే యను. ఉత్కళావిజయియైన మానసింహుఁడు పాట్నానగరాభిముఖుఁడై నాఁతనియుఁ త్వరలోనే రాజధానికి వచ్చునన్నియు నయే

షాకు వార్త వచ్చెను.

రాజనైతికప్రయోజనార్థమై తా నవరుద్ధనైతినని యమేషా తెలిసికొనియెను. ఆమె తనచేఁజిక్కినదను వార్త తెలిసికొనినచో నయేషా యుద్ధముచేయక తమయధికారమున కంగీకరించునని మానసింహుఁడు యోచించుకొనియెను. మఱియొకవిధముగ నయేషాయవరోధము మానసింహునికార్యసిద్ధికి సాహాయ్యమే యయ్యెను. అయేషా తనసమీపముననుండకపోవుటయేగాక మానసింహునిచే నవరుద్ధయయ్యెనను వార్తనువిని యస్మాన్ఖాను విచలితుఁడై విషమ్ముజ్ఞానరహితమును హితాహితవివేకశూన్యము నగు కార్యములను చేసెను. అందువలన మహారాజున కనుకూలఫలమేలభించెను. అది యెట్లయినఁగానిమ్ము. ప్రకృతమున నారాజనైతికప్రయోజనము ముగిసినట్లు తోఁచుచున్నది. బహుశః మానసింహమహారాజు పాట్నాకుఁ దిరిగివచ్చినతోడనే యయేషాను విడిచిపెట్టఁగలఁడు.

ఈమొదలగుచింతనలతోడను, ఆశలతోడను నయేషా కాలమును గడపుచుండెను. మూఁడుగంటలవేళ సుసజ్జితమైనయొకప్రాసాదమున నయేషాయొక్కతెయెకూర్చుండి ముందుజరుగఁబోవు తనస్థితిగతులనుగూర్చి యేమేమో యోచించుకొనుచుండెను. ఇంతలోఁ బార్శ్వమునందున్నద్వారముకడ నొకపరమసుందరనారీమూర్తి య్యామెకు దృష్టిగోచరమయ్యెను. ఆస్త్రీ లోపలకువచ్చెను. అయేషాయును సంభ్రమముతోఁ బీఠమునుండి లేచి యాస్త్రీమూర్తికెదురుగఁ బోయెను. ఆస్త్రీయును వేగమ్ముగా ముందునకువచ్చి యయేషావక్షమునఁబడియెను. ఆసుందరులిరువురును జాలసేపు పరస్పరాలింగనముఁజేసికొని యట్లే నిలువఁబడియుండిరి. వారిరువురినే

త్రములనుండియు నశ్రుధారలు పరంపరగావచ్చుచుండెను. కొ్రొత్తగావచ్చిన యాసుందరి తిలోత్తమయే !

అయేషా మొదట మాటలాడుటకుఁ బ్రారంభించెను. "నేను నిన్ను మరలఁజూచుట సంభవించునని యెన్నఁడు ననుకొనలేదు. నీ యదృష్టము ప్రసన్నమైనది. నీకు నీమామగారిగృహమునఁ దావు దొరకినదనుశుభసమాచారమును విని సంతోషించితిని."

అయేషావక్షఃప్రదేశమునుండి తిలోత్తమ తనమస్తకము నెత్తికొనియెను. అపారవివేకమును, అనుపమానతేజస్వితను సూచించునయేషాముఖమండలమువంక నొకసారి యామె తనదృష్టిని సారించి "అదృష్టమెట్లుప్రసన్నమైనది ? ఆయన యింకను గారాగారమునందే యుండిరిగాదా !" అనియెను.

చీరచెఱఁగునుముఖముపైఁ గప్పుకొని చిన్నబిడ్డవలెఁ దిలోత్తమయేడువనారంభించెను. అయేషా యామెహస్తమును బట్టుకొని ముఖమును, నేత్రములను దుడిచి పిదప నామెను తనసమీపమునను న్నపీఠముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టికొని తానామెపార్శ్వమునఁ గూర్చుండి "విచారింపకుము. వీరపత్నులెన్నియోదుఃఖములను దుర్దశల ననుభవింపవలసియుండును. ఎంతయోధైర్యవతులై యుండవలయును. ఈసామాన్యవిపత్తునకే యింతకాతరమునొందుచుంటివా?" అనియెను.

తి—ఇంతటిక్లేశముతోఁ గాలమునుగడపుటెట్లు ? నాయీదుఃఖమునుజెప్పుకొనుటకు నాకీప్రపంచమున నెవ్వరునులేరు. అందుచే నీకడ నాదుఃఖమును జెప్పుకొనుటకై వచ్చితిని.

అ—మంచిపనిచేసితివి. "సోదరీ ! నిన్నుఁజూచుటచే నేను చాలసుఖినైతిని. నీయీదుఃఖదినములు త్వరలోనే పూర్ణముగా గడ

చిపోవును. రాజపుత్త్రినకు శీఘ్రకాలములోనే విముక్తిగలుగును.

తి—నీవట్లూహించుటకుఁ గారణము లేమైనఁగలవా?

అ—అభిరామస్వామి విజ్ఞాపనపత్త్రమును డిల్లీకిఁ గొంపోయి నాఁడు. ఆవిజ్ఞాపనము వ్యర్థముకాఁజాలదు.

తి—అతఁడు డిల్లీకెప్పుడువెళ్లినాఁడు?

అ—రెండునెలలకుఁ బైగానైనది.

తి—అయినచో నింతయాలస్యమేమి?

అ—మధ్య విఘ్నములుగల్గుటకుఁ గారణమేమియుఁ గాన్పింపదు. పాదుషహాదర్బారునుండి యాజ్ఞాపత్త్రిక రావలయునన్నచోఁ గాలవిళంబముకాక మానదు. సోదరీ! రెండునెలలుగాదు—నాల్గునెలలైనను బాధకమేమి?

తిలోత్తమయించుక యాశ్చర్యపడి మనసులో "ఇదేమిపేమప్రదర్శకమైనమాట! నేనెవనినిమనసారపేమించుచుంటినో, యట్టి నాహృదయేశుఁడు శృంఖలాబద్ధుఁడై యంధకారమయమైనకారాగారమునందున్నాఁడు. ఆవిషయము తలఁపునఁబారినచో హృదయము వ్రక్కలైపోవుచున్నది. ఒక్కముహూర్తము—తుదకొక్కనిమిషమైనను ముందుగ నాతనికి విడుగడయయ్యెనేని, యది నాకుఁ బరమలాభముగాఁ బరిగణించుకొనెదను. నవాబునందిని రెండునెలలకుబదులుగ నాల్గునెలలను లెక్కించుచున్నదేమి?" అని యనుకొని ప్రకాశముగా "అక్కా! సర్వమును బోఁగొట్టుకొనినమైనను యువరాజు నీము హూర్తమునఁ జెఱసాలనుండి విడిపింపఁగలిగినచో నదియే మేలని నా యభిప్రాయము. రెండునెలలైనపిదప యువరాజు సకలైశ్వర్యములతోడను, కారాగారమునుండివిముక్తినొందునన్నను, అది కోరఁదగినదికాదని నాకుఁదోఁచుచున్నది" అనియెను.

అయేషా చిఱునగవుతో " ప్రణయమహిమచే హృదయము నకట్లు తోఁచుచుండుట నిజము " అనియెను.

తి—అట్లయినచో నీవు వేరువిధముగాఁ దలంచుటేమి?

అయేషా యించుక సేపధోముఖియై చింతించి పిదప నిట్లు చెప్పనారంభించెను. " రాజపుత్త్రుఁడు వీరాగ్రగణ్యుఁడని నేనెఱుంగుదును. వీరులు తమదేహము తీక్ష్ణమైన కత్తిచేగాయపరుపఁబడినను దానినించుకంతయు మాత్రనగాఁ బరిగణింపరు. తమశిరస్సు నొక్కపెట్టున తెగవ్రేయుటకై శత్రువులఖడ్గ మరుదెంచుచున్నను దానినిజూచి యించుకంతయును విచలితులుగారు. అట్టిమహాత్ములకు లోహశృంఖలములుగాని యంధకారమయమైన కారాగారముగాని లేశమాత్రమును భయజనకములుగాఁజాలవు. అజ్ఞానులగుమనవంటియాత్మీయజనులకది కష్టతరముగాఁదోఁచి దుఃఖించుచుందురు. ఆకష్టానుభవమునకుఁ గేవలము స్వార్థపరత్వముదక్క వేఱుకారణము లేదు. మనమనేకపర్యాయములు ప్రేమాస్పదునిహృదయమునకంటె నాతని శరీరమును మిక్కిలిగాఁ బ్రేమించుచుందుము. అందుచేతనే మనమాతనినిచూడఁజాలనప్పుడును, లేదా యాతఁడు మనసమీపమున లేనప్పుడును మనము మిగులవ్యాకులపడుచుందుము. అట్టియుద్వేగము వలనఁ బ్రయోజనమేమో నాకుఁ దోఁచుటలేదు.

తి—నీవు చెప్పినదంతయు సత్యము. వాస్తవముగా రాజపుత్త్రునిక్షణవియోగమునుసైతము నేనుసహింపఁజాలను. అది స్వార్థపరత్వముయొక్క ఫలమేయైనచో నిజముగా నేను స్వార్థపరనేయగుదును. అక్కా! నిన్నొక్కవిషయమునుగూర్చియడుగ సాహసించుచున్నదానను. నీవును రాజపుత్త్రుని యథేష్టముగాఁ బ్రేమించుచుంటివిగదా? నావలె నీవును [illegible] వ్యాకుల[illegible] కదేమి?

అయేషాయవసతముఖియై తిలోత్తమహస్తమును బట్టుకొని డెను. పిదపఁ దనముఖమును వేఱుదిక్కునకుఁ ద్రిప్పికొని యిట్లనియెను. “ సోదరీ! నీవాక్యములను విని నేను సంతుష్టచిత్తనగుట లేదు. నేను యువరాజును ప్రేమించుచున్నాననుమాట నిశ్చయము. ఆ నాప్రేమ యనంతమైనది; అపారమైనది; గభీరమైనది. కాని, యీ ప్రపంచమునందా విషయము నెవ్వరు నెఱుఁగరు. ఎఱుంగవలసినసంభవమును లేదు. దైవవశమున నాహృదయమించుక విచలితావస్థ యందున్నప్పుడు యువరాజుసమక్షమున నేనే దానినివ్యక్తముచేసితిని. అట్లుచేయవలసివచ్చినందులకు నేనెంతయో సిగ్గునొందుచున్నదానను. ఆవిషయమును నీవెవరితోడను చెప్పఁదగదు. నీవు పలుమారు ఆవిషయమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుచుండవలదు. నీవాసంగతిని బూర్ణముగా మఱచిపోవలయును. ఇవే నాప్రార్థనలు.

తి—అక్కా! అదేమి? దానిని మఱచిపోఁగలవా? ఆవిషయము నితరులకేల తెలుపఁగూడదు? ప్రేమ దోషాకరమైనదికాదు. ప్రేమించినచోఁ బాపమున్నదా? అందులకు నీవేలసిగ్గుపడుచుంటివి?

అ—సోదరీ! నీకు నేఁ జెప్పునదేమన,—ప్రేమ, లేక ప్రణయమనునది ప్రాయములలోఁ బ్రాణపదార్థము. అతిసావధానముగఁ బ్రయత్నపూర్వకముగ వానిని ప్రాణములలో నిమిడ్చి యుంచఁదగినపదార్థమని తెలిసికొనవలయును. దానిని బహిరంగముచేసి ప్రపంచమంతటను వెల్లడిసేయుచువచ్చితేని యది నిస్సారమైపోయి తుదకుఁ బరిహాసాస్పదమగును. అప్పుడది లజ్జాహేతువగును.

తి—ప్రణయము ప్రాణపదార్థమనుమాటయేమో నిశ్చయమే. కాని, మనమెవరిని బ్రేమించుచుంటిమో, యతనికావిషయము

తెలిసినందువలన దోషమేమి ? అతనికా ప్రేమ తెలియకపోయినచోఁ బ్రేమించుటవలన సుఖమేమి ?

అ—సోదరీ ! అట్లయినచో నది పరిణయమును క్రయవిక్రయవ్యాపారమును జేయుట కారంభించినట్లగును. మన మెవరిని బ్రేమించుచుంటిమో వారికా ప్రేమను తెలియఁజేయఁదలంచితిమేని మనపరిణయమునకు బదులుగ నాతని పరిణయము నాకాంక్షించుచున్నామనుట స్పష్టము. పరిణయమునకుఁ బరిణయమును బడయఁగోరినప్పుడంగడియందలి యితరపదార్థములవలెనే పరిణయముకూడ నొక వ్యాపారపదార్థముగాఁ బరిగణింపఁగలదు. నేను నీకొక పదార్థము నిచ్చినప్పుడు నీవు దానికి బదులుగ వేఱొక పదార్థమును నాకొసంగితివేని యది యంగడివ్యాపారమనిపించుకొనును. మిక్కిలి పవిత్రమైన యమూల్యపరిణయమును, బదులువస్తువును కోరి విక్రయించి యంగడిపదార్థమునుగాఁ జేయుట కేవలము లజ్జాకరమని నాయభిప్రాయము.

తిలోత్తమ తనహృదయమున పరిణయసంబంధమగు నాభావ మతిమధురమైనదనియు, నత్యుచ్చితమైనదనుట కించుకంతయును సందియము లేదనియుఁ దలంచి పిదప "మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతని సుఖముకొఱకైనను నా పరిణయము నాతనికిఁ దెలుపుటుచితము" అనియెను.

అ—ఉచితమే యగును. కాని, చూడుము! మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతఁడా ప్రేమ ననుభవించుట కాతురపడుచున్నప్పుడును ప్రేమాభావముచే దరిద్రుఁడై యున్నప్పుడును మాత్రమే మనప్రాణములయందలి పరిణయమును సంపూర్ణముగ నాతనికిఁ దెలుపుటుచితమగును.

తి—కాని, అక్కా ! మనము స్త్రీలము. ప్రేమించుచుండు

టియే మనపని. మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతఁడు ప్రేమాభావముచే దరిద్రుఁడు కాకపోయినను మనము సకలాంతఃకరణములచేతను నాతని నేల ప్రేమింపఁగూడదు? నిరంతరమును బ్రణయప్రవాహమున నాతని నేల తేలునట్లు చేయుచుండఁగూడదు?

అ—ప్రేమింపఁగూడదని నేను చెప్పుటలేదు. మనసర్వాంతఃకరణములచేతను ప్రేమించుచుండుటకు మనకధికారముకలదు. కాని, మన మెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతనికి మన ప్రేమను దెలియనీయరాదు.

తి—అక్కా! నీవట్లనుచున్నావేమి? పురుషునిహృదయము సముద్రమువంటిది. ఆసముద్రమునందు మనప్రణయఘటములను ముంచి మనకుఁ గావలసినప్రణయము నేల తెచ్చుకొనఁగూడదు? మనుష్యజీవితమునందు సర్వమునకును ప్రణయము ప్రధానసుఖవిషయముగనున్నది. వలపుచేవలచుటయును, వలపుచేవలపించుటయును ననునీరెండును మనుష్యునకాతనిజీవితమునందు సర్వశ్రేష్ఠమైనయధికారములు. అక్కా! అయేషా! నీవు రాజపుత్త్రిని ప్రాణమువలె మనసారఁ బ్రేమించుచుంటివనుమాట నిశ్చయము. అట్లయినప్పుడు నీవు ప్రకాశముగా నాతనిని బ్రేమించి యేలసుఖపడఁగూడదు? రాజపుత్త్రిని మఱవరైనఁ బ్రేమించినచోఁ దిలోత్తమ దుఃఖించునని నీవొకవేళతలంచియుండవచ్చును. నీవట్లుయోచించినచో,—అక్కా! ఆసంబంధమైనయోచన కేవలము భ్రమాత్మకమైనదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పుచున్నాను. నీయంతటిగుణవతియు, హితైషిణియు నగుస్త్రీ యువరాజును ప్రేమించినదనువిషయమును స్మరించుకొనినంతమాత్రముననే నాహృదయ ముప్పొంగి యానందముచే నాదేహముపులకలెత్తుచుండును. నీవును నేనును నొ

కగుత్తియందుండు కెందుపూవులవలె వికసించియుండవలయునని నేను సదా కోరుచుందును. శోభామయమైనయొక యుద్యానమునఁ బూవులెన్నివిధముల వికసించుటలేదు ? ఒకగిరిహృదయమును భేదించుకొని యెన్నినిర్ఝరిణులు హృదయరంజకముగ గలగలధ్వనులను జేయుచుఁ బ్రవహించుచుండుటలేదు ? ఒక్కసాగరమున నెన్నినదులు తమదేహముల నర్పించుకొనుచుండుటలేదు ? నీవెవనిని బ్రేమించుచుంటివో నేను నాతనినే ప్రేమించుచున్నదానను. ఇఁకముందు శరీరములు వేరయినను మనమిరువురము నొకేప్రాణముగలవారమై యొకేసహానుభూతికలవారమై యుండుటుచితము. అక్కా ! నీవుకూడ యువరాజువక్షఃప్రదేశమున "కోహినూరు" వలె నెందులకుఁ బ్రకాశింపఁగూడదు ?

ఇట్లు చెప్పి తిలోత్తమ యయేషాకంఠమును గాఁగిలించుకొనియెను. అయేషాయు నాదరభావముతో నా మొగడ్డమును బట్టుకొని నీవంటిసరళహృదయయగుస్త్రీనోటనుండి వచ్చువాక్యములన్నియు నతిమధురములై హృదయరంజకము సేయుచుండును. నీవంటిగుణవతియైనసహధర్మిణి పార్శ్వవర్తినియైనప్పుడు యువరాజుజీవితమునం దొకప్పుడును దీర్ఘనిశ్వాసమును విడువవలసినయావశ్యకముండఁజాలదని నానమ్మకము. కాని, సోదరీ! నీకొక్కభ్రమయుండెనని నాకుఁ బొడగట్టుచున్నది. నాప్రణయమును వేఱొకస్వతంత్రమార్గమున బెట్టి నేనత్యంతము సుఖమునొందుచున్నదానను. ప్రేమించుటను నేనెఱుంగుదును. ప్రేమించి యమితానందమును నేననుభవించుచున్నదానను. ప్రేమను సంపాదించుటకుఁగాని ప్రేమాడంబరమునుఁ గనపర్చుటకుఁగాని నాకిష్టములేదు. సోదరీ ! నావిషయమునుగూర్చి యిఁక నీవెప్పుడును యోచింపవలదు. నేను క్లేశమునొందుచున్నానని

తలంచి నీవు విచారపడవలదు." అనియెను.

తి—(దీర్ఘనిశ్వాసమునువిడిచి) ఈసారి నీప్రాణసంయమన మెట్లుచేయఁగలదానవో నేనెఱుంగఁజాలకున్నాను. ఈప్రపంచము నం దెవ్వరును నిన్నుఁబోలినవారు లేరు.

అ—(విషాదసూచకమగుచిఱునగవుతో) నేను పాషాణహృదయను. ఈశుష్కనీరసపాషాణహృదయమున నీకోమలతకు స్థలము లేదు. ఆమాటల నటుంచుము. మనము చాలసేపటినుండి మనసంబంధములగుమాటలనే మాటాడుకొనుచున్నాము. రాజపుత్రునికారాగారవిముక్తి విషయమున నేను నిశ్చింతనై యున్నాను. నీవుకూడ నావిషయమున నిశ్చింతవై యుండవలయునని నాయభిప్రాయము.

తి—ఆవిషయమున నీకు సందియములేనప్పుడు నాకు విచారమెందులకు ?

పిదప నయేషా ప్రేమభావముతోఁ దిలోత్తమను కౌఁగిలించుకొని యిట్లుచెప్పనారంభించెను "నాయీజీవితమున మరల నిన్నుఁ జూచుభాగ్యము నాకుండదు. నాసోదరుఁడు యుద్ధమునందుఁ బరాజితుఁడైనాఁడు. మహారాజుగారియనుగ్రహమువలన నేనిటనుండి విముక్తి నొందినతోడనే యొరిస్సాదేశమునకు నాయన్నయొద్దకేగెదను. ప్రకృతమున సంభవించినయనేకకారణములచే నిఁకముందుఁ బఠానులును, మొగలాయీలును సద్భావముతో నుందురనునాశ నాకు లేదు. బహుశః పఠానులు నశించిపోవుదురనియే తోఁచుచున్నది. పఠానులతోఁగూడ నయేషాపేరు విలుప్తమైపోయినను పోవచ్చును. ఒకవేళ నాకు మరణము సంభవించినచో మీకాసమాచారము తెలియుటకూడ సందేహముగాఁదోఁచుచున్నది. నాకు నీయీదర్శనమే తుదిసందర్శనమని నేను తలంచుచున్నదానను.

తి — అక్కా! అంతటిమాట యనఁబోకుము. చిరకాలము నిన్నుఁ జూచుచుండఁగలననెడియాశతో నున్నాను. చిరకాలము నా సుఖదుఃఖములు నీకుఁ దెలుపుచుండెదను. ఆపదలయందు నీసాహాయ్యమును వేఁడుకొనుచుండెదను. సంపత్కాలమువచ్చినప్పుడు నీతో సమభాగినినై సుఖానుభోగములనందెదను. అంతటికఠోరవాక్యములను పలికి నాయాశలన్నిఁటి నొక్కమారుగ నేలనిర్మూలముచేసెదవు?

అ — సోదరీ! మానవులు తమహృదయములయందాశాకాంక్షలు లేకుండఁజేసికొనినచో వారికది మంగళదాయకమగును. ఆశాకాంక్షలను త్రోసివేయుటకు నామనస్సునకు శక్తి కలదు. అందుచేత నేను కాతరమునొందుచుండుట లేదు. నీవును నానిమిత్తమై కాతరమునొందవలదని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఇంతలో దాసియొకర్తు వచ్చి "మహారాజ్ఞిగారు మిమ్ములను దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించినారు" అని విన్నవించెను.

తోడనే తిలోత్తమ లేచి నిలుచుండి యయేషాతో "నేనింక నిట నుండుట కవకాశము లేదు. భర్తృజననియగు నూర్మళాదేవిగారి యనుగ్రహముచే నిన్నుఁజూచుభాగ్యము నాకు లభించినది. అది యదృష్టముగా భావించుకొనుచున్నదానను. కాని, అక్కా! ఇందుచే నాకు సుఖముగలుగలేదు. నీవీదేశమునుండి వెడలిపోవుటకుఁ బూర్వమింకొకసారి వచ్చిచూచెదను. అప్పుడు నీహృదయము వేఱుమార్గమననుసరించుటనుజూచి సంతోషించెదను. ఇప్పుడు నాకు సెలవొసంగుము" అనియెను.

అ — ఇంకొకసారి చూడఁగలిగినచో నేనును సుఖవతినయ్యెదను. నాహృదయము వేఱుమార్గము త్రొక్కుటను నీవు నాయాజ

నత్రమునందు జూడఁజాలవు. నీకు సర్వదా సకలసుఖములను గలుగఁజేయవలయునని యీశ్వరుని ప్రార్థించుచుండెదను. మహారాజ్ఞిగారికి నాయనంతప్రణామములను నివేదింపుము. నేనీదేశమును విడిచి వెళ్లుటకుఁ బూర్వము మనమింకొకసారి కలిసికొనఁగలిగితిమేని చరితార్థనయ్యెదను.

తిలోత్తమయు విషణ్ణభావముతో సెలవుఁగైకొని వెడలిపోయెను.

---

## ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

---

ఒరిస్సాదేశమును జయించి మానసింహమహారాజు పాట్నానగరమునకుఁ దిరిగివచ్చెను. అతఁడయేషాను సంపూర్ణముగా విడిచిపెట్టలేదు. కాని, పూర్వముకంటె నధికముగ స్వాతంత్ర్యమునొసంగి యింకఁ గొలఁదికాలములోనే యామెను విడిచిపుచ్చెదనని చెప్పియుండెను. ఇంచుక స్వాతంత్ర్యము వచ్చినతోడనే యయేషా పాట్నానగరమునందలి యాత్మీయుల సమాచారములను తెలిసికొనియెను.

తాజఖానునికుటుంబములోనివార లయేషాను చూడవచ్చిరి. వారు చెప్పినదానినిబట్టి యభిరామస్వామిదౌత్యము నిష్ఫలమయ్యెననియు నాతనిచేతికొసంగిన విజ్ఞాపనపత్రము, ధనము, రత్నములు, వస్త్రములు, మొదలగునవన్నియును కానపురసమీపమున దొంగలచేతిలోఁ బడిపోయినవనియు, నచ్చటనుండి యాతనితోఁ గూడ వెళ్లిన ముప్వురు రక్షకులు పాట్నాకు వెనుదిరిగివచ్చిరనియు, మనయభిరామస్వా

మియును మఱియు రుస్తుమును ఢిల్లీకేగిరనియు నయేషా తెలిసికొనియెను. ఆసంగతులను వినినపిదప నామె తానచ్చటనుండి శీఘ్రముగ విముక్తి నొందవలయునని తొందరపడఁజొచ్చెను. తానే స్వయముగ ఢిల్లీకిఁ బోవలయునని యామె నిశ్చయముచేసికొనియెను.

ఒకనాఁటిమధ్యాహ్నమున నయేషా యొంటరిగఁగూర్చుండి యొకయుత్తరమును వ్రాసెను. అంతవఱకును నామె కాస్వాతంత్ర్యము లేదు. ఆమె యెవరికిని నుత్తరములను వ్రాయఁగూడదు. ఎవరియొద్దనుండియు నుత్తరములనుఁ దెప్పించుకొనఁగూడదు. ఇప్పుడట్టి స్వాతంత్ర్యమామెకు లభించినది. ఉత్తరము నించుకసేపటిలోనే వ్రాసిముగించెను. ఆయుత్తర మస్మానుఖానునకు వ్రాసెను. వ్రాసి యిట్లు చదువఁదొడంగెను.

"సోదరా! అస్మాన్!

అనేకయుద్ధములలో నీకుఁ బరాజయము సంభవించినదని వినియున్నాను. కాని, నేనావార్తవలన విశేషవిచలితను గాలేదు. ఏమనిన, నీహృదయబలమునందు నాకు విశేషవిశ్వాసమున్నది. రణరంగమునఁ బరాజయము గలిగినను నీహృదయమును జయించువీరు లెవ్వరును ప్రపంచమునందింతవఱకును పుట్టియుండలేదు.

నిన్నువిడిచి చాలదూరము వచ్చియుండుటవలన నేను మిగుల నన్యాయకార్యమును జేసినదాననగుచున్నాను. స్నేహమయమైన నీయాశ్రయమును విడిచివచ్చుటకు నాకించుకంతయు నధికారము లేదు, అట్టియధికార మిప్పుడును లేదు——ఇఁకముందునుండదు. చాల దూరము వచ్చినపిదప నాయపరాధ మెంతమహత్తరమైనదో నేను తెలిసికొంటిని. అందుమూలమున ననేకయాతనలకు లోనగుటయే గాక నిత్యమును నన్ను నేనే నూరారుమారులు నిందించుకొనుచున్నా

చాసను. నేనా స్వాతంత్ర్యమును గైకొనినందువలన నీహృదయమునకుం జాల వ్యథం గలుగంజేసితినని తలంచుచున్నాను. ఇంతేగాక, యందుమూలమున నీచిత్తస్థైర్యముకూడ పోయియుండునని యూహించుచున్నాను. నాయెడలం జిరకాలమునుండి నీవు కరుణామయుండవై యున్నాండవు. నాయపరాధము క్షమింపందగినదికాదు. అందులకు సందేహము లేదు. కాని నీవు నన్నుం దప్పక క్షమించి యనుగ్రహించెదవని ధైర్యముతో నున్నాను. నాయీధైర్యము విఫలమగునా?

నేనెందుకొఱకు నిన్ను విడచి వెడలివచ్చితినో యాప్రయోజనమును నీవు తెలిసికొనవలసిన యావశ్యకము లేదు. నాయాస్తినిగూర్చిన వ్యాపారములను చక్కంజేసికొనుటకై కరుణామయమైననీ యాశ్రయమును విడిచివచ్చితినని మాయమ్మవలన నీవు వినియుందువు. కాని తుచ్ఛములైన ధనసంపదలనాశించి, యమేయ స్నేహమయమైన నీసాన్నిధ్యమును విడిచిరాలేదు. నీయనుగ్రహముతో నీ ప్రపంచమునందలి సమస్తసంపదలను వినిమయముచేసికొనుట క్ష యేషాక్లసంభవముకాదు.

అత్యవసరమైనయేకార్యముకొఱకు నేను నీభవనమును విడిచి వచ్చితినో యాకార్య మింకను ముగియలేదు. ఆకర్తవ్యకార్యము స్వల్పకాలములోనే నెరవేరునని తోంచుచున్నది.

నేనును శీఘ్రకాలములోనే నీకడకరుదెంచెదను. నేనెప్పుడెట్టులు వచ్చునదియు వెనుకనుండి నీపేర వ్రాసెదను.

అపారమగు నీస్నేహమువలనను, కృపవలనను నాదరమువలనను నార్ద్రీభూతమైననాప్రాణము, నాదారుణాపరాధమువలనం గలిగిననీక్రోధముచే శుష్కమైనదగునా?

నీకు సంభవించినదశావిపర్యయమునుగూర్చి నేనంతగా చిం

తించుచుండుటలేదు. ఈరాజగౌరవమునన దేవరియందును జిరస్థాయిగా నుండునదికాదు. ఆవిషయమును నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. అదివచ్చుటకును బోవుటకు విశేషకాల మావశ్యకము లేదు. కాని, హృదయమహాత్మ్యమును నౌన్నత్యమునుమాత్ర మెవ్వరును సులభముగాఁ బొందఁజాలరు. వానిని పొందినవాఁడే మానవులలో ధన్యతముఁడు నీహృదయ మసాధారణసద్గుణగణాశ్రయమని నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. ఐహికములగునైశ్వర్యసంపదలకు హానివృద్ధులు తటస్థమైనప్పు డందుమూలమున నీకుఁగలుగులాభనష్టము లేమియును లేవు.

ఈయవస్థాంతరమునందున్నప్పుడు నీకు సంభవించెడి యాతనలను, ఆపదలను నీవెంతధైర్యముతో సహించుచుందువో నేనెఱుంగుదును. నీధైర్యమును సామర్థ్యమును, ఓర్పును, నసాధారణములైనవి. అవస్థాపరివర్తనముమూలమున వర్తమానకాలమున నీకు సంభవించినకష్టములకంటె వేయిరెట్లధికకష్టకారణమైన హృదయజ్వాలను పైకిఁ గనఁబడకుండ నీవు ధైర్యముతో మౌనముగా సహించుకొనుచువచ్చుచుండుటను నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. అందుచే నల్పమైనయీప్రకృతావస్థయందు నీవు ధైర్యము చెడియుండవనియే నాదృఢవిశ్వాసము.

ఈదుస్సమయమునం దతిశీఘ్రముగా నీయొద్దకు రావలయుననియు,నవస్థాంతరమునందు నీహృదయము చెక్కుచెదరకుండఁ బర్వతమువలె స్థిరమైయుండుటను గన్నులారజూడవలయుననియు, నావశ్యకమైనచో సాహాయ్యముచేసి నీకు సంతోషముఁగలుగఁజేయవలయుననియు నేనెంతయో తొందరపడుచున్నదానను. స్థానాంతరమునకువచ్చిననేను స్వల్పవిపత్తునకు లోనైతిని. దానిని నీవు వినియేయుందు

వు. అందుచే నావిషయమునుగూర్చి యీయుత్తరమున వ్రాయలేదు: కాని తన్మూలమున నాకేమియు నష్టముకలుగలేదు.

చాలఁగా వ్రాసితిని. నాశతాపరాధములును చిరకాలము నుండి క్షమించుచువచ్చుచున్నాఁడవు. అతివినీతభావముతో మరల నాయీయపరాధములను క్షమింపవలయునని వేఁడుకొనుచు నుత్తరమును ముగించుచున్నదానను. క్షమింపుము.

ఇట్లు
అభాగిని.
అయేషా"

ఉత్తరమును సరిగా నస్మన్ఖానున కంపుటకై తాజఖానునికడకం పెను. వేరువిషయములనుగూర్చి చెప్పవలసినదంతయు తాజఖానునకుఁ జెప్పుటకై నమ్మకముగలయొకమనుష్యునితోఁ జెప్పి యుత్తరమునాతనిచేతికిచ్చి పంపించెను.

ఆమె యచ్చటనే కూర్చుండి చింతామగ్నయయ్యెను. తాను శీఘ్రముగా నాయవరోధమునుండి విముక్తినొందుట యావశ్యకమైయుండినను, అందునిమిత్తము మానసింహుని వేఁడుకొనుట మంచిదని యామె యోచింపలేను.

---

## తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

---

ఏదినముమధ్యాహ్నమున నయేషా యస్మన్ఖానునకుత్తరము వ్రాసెనో యానాఁటిసాయంకాలమున గొంచెమురాత్రియైనపిదప నూర్మిళాదేవియును మానసింహుఁడును రాజాంతఃపురమునకు రావ

లయునని యమేషాకు వర్తమానమంపిరి. అమేషాయును సంతోషిత చిత్తయై యచ్చటకువచ్చుట కంగీకరించెను.

అమేషా రాజనగరునకు వచ్చినదనువార్త తెలియుటతోడనే యూర్మిళాదేవి ద్వారమువఱకు నేగి యామె నత్యంతసమాదరభావముతో నెదుర్కొని గౌరవించి తీసికొనివచ్చెను. అమేషా మహారాజ్ఞితోఁగూడ విశాలమై, మనోహరమైన యొకప్రాసాదములోనికరుదెంచెను. అచ్చట నొకరత్నసింహాసనముపై మానసింహుఁడొంటరిగఁ గూర్చుండియుండెను.

అమేషా లోపలికరుదెంచినతోడనే మానసింహమహారాజు సింహాసనమునుండి లేచి ముందునకువచ్చి యామెకూర్చుండుటకై యొకపీఠము నామెకుఁ జూపించెను. అమేషా కూర్చుండక యధోవదనయై మహారాజ్ఞిపార్శ్వమున నిల్చుండియుండెను. మహారాజ్ఞి యత్యాదరముతో నమేషాచేయిపట్టుకొని యచటనున్న యొకపీఠము కడకుఁ దీసికొనివచ్చి దానిపై నొకప్రక్కఁ దానుగూర్చుండి యమేషాను వేరొకప్రక్కఁ గూర్చుండఁబెట్టికొనియెను.

పిదప మహారాజు తనసింహాసనముపైఁగూర్చుండి యమేషానుగూర్చి యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను.

మా—బిడ్డా! నిన్నింతవఱకనేకకష్టములకు గుఱిచేసినందులకు నేనెంతయో సిగ్గుపడుచున్నాఁడను. ఈనిమిషముమొదలుకొని నీయిష్టమువచ్చినట్లు మెలంగవచ్చును. ఒకరాజకార్యవిషయమున నిట్టియుపాయమునవలంబించి నిన్నింతకష్టపెట్టుట గొప్పతప్పిదమేయగును. నీయవరోధమును తొలగించి స్వాతంత్ర్యమొసంగితిననెడు సంగతిని నేనే నీకడకువచ్చి చెప్పవలయునని యనుకొంటిని. కాని, మహారాజ్ఞి నిన్నుఁజూడవలయునని యాశపడుచుండుటచే నావెంట

భీష్టానుసారముగ నిన్నిటకు రప్పించుటకై తొందరనొసంగుచు వర్తమానములనంపితిని.

అ——జననిమహారాజ్ఞి నన్నుస్మరించుచుండుట నాపరమసౌభాగ్యము. మహారాజుగారు నన్నీయవరోధమునుండి విడిపించినందులకు నేనెంతయుఁ గృతజ్ఞురాలనై యున్నాను.

మా——అమ్మా! ఇఁకముందు నీవేమిచేసెదవు? ఎక్కడకేగెదవు? ఎచ్చటనుండవలయునని నీయభిప్రాయము?

అ——బహుశః ఢిల్లీకేగెదను.

మా——ఢిల్లీయందుండవలెనని నీయభిప్రాయమా?

అ——అదేమి? అట్లుయోచించుచున్నారు?

మా——నీకు ఢిల్లీయందు పరిచితులనేకులున్నారని నేనెఱుంగుదును. పాదుషహాకూడ నిన్నెఱిఁగియుండునని తోఁచుచున్నది. నేనెఱిఁగియున్నంతవఱకు మొగలాయీలతోడనే నీకు విశేషసంబంధమున్నది.

అ——అందుచేత నేను ఢిల్లీయందుండుటయే శ్రేయస్కరమని తోఁచుచున్నదా?

మా——అంతేకాదు. భారతవర్షమునఁ బఠానులప్రాబల్యము విలుప్తమైపోయినది. ఒరిస్సాయందు నీతోసంబంధముగలిగియున్న పఠానులందఱు నిప్పుడతిదైన్యావస్థనొందియున్నవారు. అందుచే నీవు వారియాశ్రయమును విడిచిపెట్టుట విధియైయున్నది.

అ——(కొంచెముయోచించి) ఇప్పుడు మహారాజుగారు సెలవొసంగినదంతయును వినినపిదప నేనిప్పుడు పఠానులయాశ్రయమును విడువకుండటయే మంచిదని తోఁచుచున్నది. నాకెవ్వరు మొదటినుండియు నాశ్రయభూతులైయుండిరో, ఎవరు ప్రతిపాలకులై యుం

డిరో, నాయందెవరపారస్నేహకృపాదరములను గలిగియుండిరో, నాసుఖదుఃఖములయందెవరు సమభాగులై యుండిరో అట్టివారిప్పుడు ఘటనాచక్రముయొక్క పరిభ్రమణముచే హీనావస్థనొందియున్నారని వారిని విడనాడుట న్యాయమగునా? పఠానులిప్పుడు హీనస్థితియందున్నారుగనుకనే యవిచ్ఛిన్నముగా నేను వారితోఁగూడ నుండుట నాకత్యంతావశ్యకము. ఉచ్చదశయందున్నప్పుడు కూడనుండువారు వేనవేలుందురు. హీనావస్థయందున్నప్పుడు కూడనుండువారే బంధువులు. కృతజ్ఞులు.

మహారాజావాక్యములనువిని యించుకయప్రతిభుఁడయ్యెను. సరియైనప్రత్యుత్తరమునొసంగుటకు సమర్థుఁడుకాకపోయెను. మహారాజ్ఞియగునూర్మిళాదేవి తనవిభునియవస్థనెఱింగి యయేష్టాతో “నీవెచ్చటకును బోవలసినయావశ్యకము లేదు. నీవు మావస్తువవు. మాకాత్మీయవు. బిడ్డా! మాయొద్దనేలయుండఁగూడదు?” అనియెను.

అ—అమ్మా! నాపై నీకుఁగలయనుగ్రహమునకు మేరలేదు. కాని, నాప్రాణాకర్షణయు, నాకర్తవ్యబుద్ధియు నేను వేఱుమార్గమునుబట్టిపోవునట్లు నాకుపదేశము చేయుచున్నవి.

మా—ఒరిస్సాదేశమునకుఁ బోవలయునని నీకుద్దేశమున్నప్పుడు నీవు డిల్లీకిఁబోవుటెందులకు?

అ—కుమారజగత్సింహుని కారాగారమునుండి విడిపించువిషయమై యవసరములగుప్రయత్నములు సేయుటకు.

మా—అందునిమిత్తమిదివఱకే విజ్ఞాపనపత్రమంపఁబడెనని వినియున్నాఁడను. ఇప్పుడు నీవు మరల నచ్చటికిఁ బోవలసినయావశ్యకమేమి?

అ — దౌర్భాగ్యవశమున నావిజ్ఞాపనపత్రికాదులన్నియును జోరులచే నపహరింపఁబడినవి.

మా — మరలఁ గ్రొత్త విజ్ఞాపనపత్త్రమును వ్రాసి దానిపై నాతనిచే వ్రాలు చేయింపవలదా ?

అ — అక్కఱలేదు. నేనే స్వయముగాఁబోయి దర్బారునం దీవిషయమును బ్రస్తాపించి ప్రయత్నముచేసినచో విజ్ఞాపనపత్త్రమక్కఱలేకుండఁగనే కార్యసిద్ధికాఁగలదని నానమ్మకము.

మానసింహుఁ డయేషానుడివినతీరున కార్యసిద్ధియగుట కభ్యంతరముండదని మనసునందనుకొని యిట్లనియెను.

మా — రాజాజ్ఞచే దండితుఁడైనయొక మనుష్యునకు నీవారీతిగ సాహాయ్యమునుచేసి యతిగర్హితకార్యమును జేయుచున్నావు. నీవు స్త్రీవగుటచే నీయపరాధము నొకసారి క్షమించినాఁడను. మరల మరల నదేరీతియపరాధములు చేయుచున్నచో క్షమింపవలనుపడదు. నీవాప్రయత్నమును విడిచిపెట్టుము. నీవాప్రయత్నమును విడువకున్నచో నిన్నుఁగూడ దండింపవలసినవాఁడనగుచున్నాను.

అ — నన్ను దండించుటకు మీకు సంపూర్ణాధికారముకలదు. కాని, మీరెప్పుడునట్లుచేయరు.

మా — ఏమి ?

అ — ప్రపంచమునం దెప్పుడును హితముచేయువారిని దండించువారుండరు.

మా — నీవు నాయధికారము నుల్లంఘించి దానికి విరుద్ధమైన కార్యమ్ములను జేయుచున్నావు. నీవు మొట్టమొదట నాకుఁ దెలియఁజేయకుండ నాయాజ్ఞనుబడయకుండ రాజదండనచే దండితుఁడైనయొక మనుష్యునకు సాహాయ్యమును జేసితివి. అందువలన నిన్ను హితము

చేయుదానినిగాఁ బరిగణించుటెట్లు ?

అ — మహారాజుగారు వాక్కుచే సెలవొసంగునది యంతయు సత్యమే యగును. కాని, వారిమనోభిప్రాయము మాత్ర మట్లున్నదా ? నిజము చెప్పవలసివచ్చినచో యువరాజును దండించుటయన్నునది యపారమైన మీరాజనీతికౌశలమును సూచించుటయే యని చెప్పవలయునుగదా ! అందఱియెదుటను, విశేషించి యక్బరుషాహు మహాసమక్షమునందు మీరాజభక్తియును న్యాయనిష్ఠయుఁ గర్తవ్యపరాయణతయు స్పష్టముగాఁ దెల్లమగుటకై యొకసామాన్యకారణమును నెపము చేసికొని మీప్రియపుత్త్రుని నాజన్మాంతము బందీగా నొనర్చితిరి కాదా ? ఇప్పటికనేకదినములనుండి మీహృదయమున యువరాజునకేయుపాయముచే విముక్తి గలుగునా యను యోచన యుదయించి నిరంతరమును మీరు వ్యాకులపడుచుండుట లేదా ? అట్లయినప్పుడు స్వతస్సిద్ధముగ మీకుపకారమును జేయనుద్యమించిన యీయబల మీకు యథార్థముగా హితకారిణియగునో కాదో నిజమానతిచ్చి యనుగ్రహింపవలయును.

మా — నీవు చెప్పినది సత్యమో యసత్యమో యావిచారణతో నిప్పుడు ప్రయోజనమేమియు లేదు. నీవు నాయిష్టానిష్టములను దెలిసికొని యాకార్యమునందు ప్రవృత్తవు కాలేదు. నీస్వార్థముకొఱకు రాజ్యనిబంధనలకు వ్యతిరేకముగాఁ గార్యమును చేయఁదొడఁగితివి. అందుకొఱకు నిన్నేల దండింపఁగూడదు ?

అ — నేను స్వార్థమునకే రాజపుత్త్రుని విముక్తికై ప్రయత్నించుచుండవచ్చును. కాని, యీకార్యమునందుమాత్రము నాస్వార్థపరతయును మహారాజుగారిస్వార్థపరతయును సమానములైనవి. అందుచే నాప్రయత్నము మహారాజుగారికి హితకరమైనది. అట్టి

సందర్భమున నన్ను మీరు దండించినచో మీహృదయమెప్పుడును సంతోషమును బొందఁజాలదు.

మానసింహమహారాజు మాటకు సరిగామాటనందించుటకు సమకక్షిగానుండనసమర్థుఁడై యూరకుండెను. ఊర్మిళామహారాజ్ఞియు "నీవంటిగుణవతియగు కన్యను నేనెప్పుడును విడిచిపెట్టఁజాలను. నిన్నుఁ గోడలనుగా గ్రహించి సంసారమును చక్కగా నిర్వహించెదను." అనియెను.

అయేషాయును లజ్జచే నధోముఖియై యుండెను. ఊర్మిళాదేవి మరల నిట్లుచెప్పఁదొడంగెను. నీవు యవనకన్యవను నాక్షేపణము మాకేమంతయును లేదు. మహారాజుగారిదివఱకే ముసల్మానులసంబంధమును జేసియున్నారు. మరల నాసంబంధమభివృద్ధినొందినచో నష్టమేమియును లేదు." అనియెను.

అయేషా యధోముఖియై కూర్చుండియుండెను. ఊర్మిళాదేవి మరలఁజెప్పనారంభించెను. "అమ్మా! మాటాడవేమి? నీరూపమును, గుణమును, బుద్ధియు నసదృశములు. నిన్నెవరుతమయాత్మీయురాలని చెప్పుకొందురో వారే ధన్యులు; వారే సుఖులు. నేనాసుఖము ననుభవింపకుండ విడిచిపెట్టఁజాలను—

అ—మీరు నాయందుఁ జూపుచున్నయనుగ్రహమునకుఁ బారములేదు. నేను మీసేవకురాలను, కాని.

ఇట్లు చెప్పి యయేషా యూరకుండెను. ఊర్మిళ "కానియేమిటి? చెప్పుముతల్లీ!" అనియెను.

అ—కాని, నేనట్టియనుగ్రహమును బొందుటకుఁ దగినదాననుకాను. నాకర్తవ్యమును, నాజీవితముయొక్క భవితవ్యగతియును నిదివఱకే దృఢముగా నిశ్చితములై యున్నవి.

మా — నీవు ఢిల్లీకిఁ బోవుటకుఁ బూర్వము జగత్సింహునిఁ జూడఁదలంచుచుండుట లేదా ? ఇష్టమున్న యెడలఁ గారాగారమునం దాతనిఁ జూచుటకు నీకిప్పుడే యాజ్ఞ యొసంగెదను.

అ — అందువలన నేప్రయోజనమును గాన్పించుచుండుట లేదు. దయచేసి మీరిప్పుడే నాకు సెలవొసంగవలయును. రేపటియుదయముననే బయలుదేఱి వెళ్లెదను. చేయవలసిన కార్యము లనేకములున్నవి.

ఊ — నీవీ రాత్రి యిచ్చటనే యుండవలయును; రమ్ము. నిన్ను నాకోడలియొద్దకుఁ దీసికొనివెళ్లెదను. నీవామెయొద్దనుండవలయును. అచ్చట నీతో మాట్లాడెదను. రమ్ము.

అయేషాయును సంభ్రమముతో లేచి మహారాజునకు వందనము చేసెను. మహారాజ్ఞియు నామెహస్తమును దనహస్తములతోఁ బట్టుకొని యామెను దీసికొనివెళ్లెను.

మానసింహుఁడు గమనశీలయగు నయేషానుజూచుచు హృదయమునందు “ ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము ! ఈమెరూపసంపద దేవకన్యను బోలియున్నది ! ఎంత సాహసము ! ఎట్టితీక్ష్ణబుద్ధి ! ఎట్టివాక్పటుత్వము ! ఎట్టినిర్భీకత ! ఆహా! ఇంతియే కాదు; ఎంతకోమలత్వము ! ఎంత సరళత ! ఎంత మధురత ! ఎంత లజ్జాశీలత ! ఈసుకుమారి యేకులమునకుఁ గోడలగునో, యాకులము ధన్యతమమైనది. నాకంతటి మహాభాగ్యము కల్గునా ? ” అనియనుకొనియెను.

# పదియవ ప్రకరణము.

---

అభిరామస్వామి మఱునాఁడు దయమగునరికి కొత్వాలునితోడను మఱికొందఱుసిపాయిలతోడను యమునానదీపరిసరారణ్యమున కరుదెంచెను. చోరులందఱు నచ్చటనేయుండిరి. బిడారములనెత్తియుండకపోవుటచే వారందఱును సులభముగాఁ బట్టువడిరి. వారు దొంగిలించితీసుకొనిపోయిన ధనము, రత్నములు, విజ్ఞాపనపత్రిము, ఉత్తరములు, పాత్రలు, మొదలగుసామానులన్నియు వారియొద్దనే యుండెను. ఆవస్తువులనేకాకుండ నశ్వములు, వస్త్రములు మొదలగువాని నన్నిఁటిని కొత్వాలుస్వాధీనముచేసికొని యింకను మిగిలినవస్తువులుసహితముగ దొంగలనుబట్టి బంధించి నగరమునకుఁ గొనితెచ్చెను. అభిరామస్వామియును దనయిరువురుసహచరులతోడను కొత్వాలుననుసరించి నగరమునకువచ్చెను.

అన్నియును సరిగానడచినవికాని, యభిరామస్వామియభీష్టసిద్ధిమాత్రము కాలేదు. తనధనరత్నాదులనన్నిఁటిని తనకొసంగవలయునని యాతఁడు కొత్వాలుతో విన్నవించుకొనియెను. వస్తువులుసహితముగాఁ జోరులు విచారణనిమిత్తము ఖాజీకడకంపఁబడిరనియు, విచారణమైనపిదప వస్తువులుగలవారి కీయవచ్చునని వారియుత్తరువుకావలసియుండుననియు, ఉత్తరువైనపిదపఁగూడ నీవస్తువులుమీవైనట్లు మీరు సప్రమాణముగా రుజువుచేయవలసియుండుననియు, నప్పుడైనను మీరీవస్తువులకు పూఁటయీయవలసియుండుననియు కొత్వాలాతనితోఁ జెప్పెను. అదివిని యభిరామస్వామి దశతాళప్రమాణమగునీటిలో మునిఁగినట్లయిపోయెను.

అభిరామస్వామికడ నొక్కపిడికాసయినను లేదు. కాని, సన్యాసివేష మనేకవిషయములలో మానవునకు విశేషసాహాయ్యము చేయుచుండును. క్షుత్పిపాసానివారణార్థమాతఁడు భిక్షాటనము సేయ నిశ్చయించుకొనియెను. ఆతఁ డొకయుచ్చపదస్థుఁడగు రాజపుత్రసైనికునియొద్దకేగి తనయవస్థయును జరిగినయాపద్వృత్తాంతమును జెప్పి యేమైన ద్రవ్యసాహాయ్యముఁ జేయుమనియు, ఈమహాపదనుండి విడివడుటకు సరియైనయాలోచనను జెప్పుమనియు వేఁడుకొనియెను. ఆసైనికపురుషుఁడు స్వామి యవస్థనువిని యాతనిక్షణమే యొకరూపాయనొసంగి వస్తువులు మరల లభించెడివిషయమై విహితమైనసాహాయ్యమును శక్తికొలఁదిఁ జేసెదనని వాగ్దత్తముచేసెను.

నగరమునకుసమీపమునందున్న యమునానదీతీరమందలి యొకవృక్షచ్ఛాయయం దభిరామస్వామియు నాతనియనుచరులును తమ జఠరజ్వాలలను కొంతవఱకు నివారణచేసికొనిరి. అచ్చటనే నివాసముగా నుండుటకు నిశ్చయించుకొని తనయనుచరులనిరువుర నటనుండనియమించి స్వామి మరలనగరమునకేగెను. నగరమునకేగి తనకుఁ గనఁబడినగొప్పవారితోనెల్ల తనదుఃఖసమాచారమును జెప్పుకొనఁ దొడంగెను. హిందువుఁడుగానీ మహమ్మదీయుఁడుగానీ యెవరుకనఁబడినను వారితోనెల్లమానసింహునితనయుఁడగుజగత్సింహునకుఁ దండ్రిశిక్షవిధించుట, ఆతనినివిడిపించుటకై తానువిజ్ఞాపనపత్రముం దెచ్చుట, ఉత్తరముమూలముగ నవాబునందినియగు నయేషా సాహాయ్యముం జేయుటయేగాక ధనము, రత్నములఁగూడ నొసంగుట, కానపురారణ్యమున సర్వమును చోరులచే దొంగిలింపఁబడుట, ఒకమహోపాయముచేఁ జోరులనుగనిపెట్టి యావార్త కొత్వాలునకువిన్న

వించుట, కొత్వాలువారిని పట్టిబంధించుట, కొత్వాలావస్తువులను తసకీయకపోవుట మొదలగునీసంగతులనే యేకరువుపెట్టుచుండెను. అభిరామస్వామి యిట్లందఱితోడను జెప్పుచుండుటచేఁ గొలఁదిదినములలోనే యీయుదంతము నగరమంతటను వ్యాపించెను. అత్యల్పకాలములో నుచ్చపదస్థులైనగొప్పయధికారులకందఱకును నీసంగతులన్నియుఁ దెలియవచ్చెను. మొదటిదినమున ధనసాహాయ్యమునుజేసినసైనికునియొద్దకుఁబోయి ప్రతిదినమును నభిరామస్వామి యాతనినిదర్శించుచుండెను. అతఁడును శీఘ్రకాలములోనే యభీష్టసిద్ధియగునని యభిరామస్వామికి ధైర్యముచెప్పుచుండెను.

ప్రతిదినమునను రెండువేళలను తప్పకుండ నభిరామస్వామి కొత్వాలుకడకుఁబోయి చూచుచుండెను. కొత్వాలును తోడనే సమస్తమును నెరవేర్చునట్లు మాటలు చెప్పుచుండెను. అతిచింతాకులుఁడై యున్నయభిరామస్వామి శిరస్సుపై, ధైర్యము, సహానుభూతి, సాహాయ్యముకొఱకువాగ్దానము, మొదలగునవనుదినమును వర్షించుచుండెను. కాని, క్రియమాత్ర మించుకంతయును జరుగుటలేదు. ఇంచుమించుగ మూఁడునెలలీరీతిగ గడచినవి. ఈనడుమ నయేషా యాగ్రకువచ్చినదను వార్తనువిని యభిరామస్వామి తనమనోభీష్టము నెరవేరుట కనుకూలోపాయములు తటస్థించినవని సంతసించెను.

అభిరామస్వామి విశేషప్రయత్నములనుజేసి యయేషానివసించియున్నస్థలమును దెలిసికొనియెను. స్థలమేమో తెలిసినది. కాని, యామెదర్శనముమాత్రము లభించినదికాదు. అయేషా యాగ్రకువచ్చి యొకగొప్పయుమ్రావునిభవనమున విడిసియుండెను. అభిరామస్వామికచ్చట ప్రవేశించుటకు మార్గములేదు. అనేకప్ర

యత్నములు చేయఁగాఁజేయఁగా నొక్క పరిచారిక స్వామివార్తను నవాబునందిని కెఱింగించెదనని చెప్పి వార్తను గొనిపోయెను; కాని, యామె తిరిగిరాలేదు. మఱియెవరును వచ్చి యమేషాయభిప్రాయము నభిరామస్వామికిఁ దెలుపలేదు. చేయునది లేక యభిరామస్వామి వికలచిత్తుఁడై యచ్చటనుండి తిరిగివచ్చెను.

అమేషాను చూడకపోయినను, నామె సమాచార మేమియు ను నాతనికిఁ దెలియకపోయినను, నభిరామస్వామియభీష్టసిద్ధి కనుకూలములగు నేర్పాటులు వానియంతటనవియే సులభముగా జరుగునని యాతఁడనుకొనుచుండెను. మఱునాఁడుదయమున నభిరామస్వామి కొత్వాలునుజూడఁబోయెను. కొత్వా లింతకుపూర్వమునకంటె హెచ్చుగౌరవముతో నభిరామస్వామినిఁ జూచి "చోరులయొద్ద దొరికి నయుత్తరములు మొదలగునవి పంపవలయునని హుజూరుదర్బారు నుండి సర్కారాజ్ఞయైనది. ఆజ్ఞానుసారముగా నాకాగితములన్నియు నచ్చటకంపఁబడినవి. ధనము, రత్నములు, నాయొద్దనున్నవి. వాని విషయమై యుత్తరవు లేవియుఁ గా లేదు" అనియెను.

అభిరామస్వామియు నచ్చటనుండి తిరిగివచ్చి కార్యములన్నియును నమేషాప్రయత్నముచేఁ జక్కగా జరిగిపోవుచున్నవని యనుకొనియెను. తానన్నిదినములు ద్వారద్వారముకడకుఁబోయి తిరిగి విన్నవించుకొనినను సానుకూలముకాని కార్య మిప్పుడాకస్మికముగ ననుకూలమగుచుండుటకుఁ గారణమేమని యోచించుకొనియెను. అన్నిదినములైనపిదప యువరాజువిజ్ఞాపనపత్రము గమ్యస్థానముచేరినదని తెలిసికొని నిశ్చింతుఁడయ్యెను.

అభిరామస్వామియును మఱునాఁడు కొత్వాలుని జూడనేగెను. తానింక నాగ్రియందుండవలసినయావశ్యకము లేదనియు, నిష్ట

మున్నచో స్వదేశమునకుఁ బోవచ్చుననియు, తానాగ్రాకువచ్చిన కార్యముపిషయమై యథాసమయమున నుత్తరవులీయఁబడుననియు, నాయుత్తరవులు సర్కారుమూలమునఁ జేరవలసినస్థలమును జేరునని యు నభిరామస్వామి కొత్వాలువలనఁ దెలిసికొనియెను.

అభిరామస్వామి యఁటనుండితిరిగివచ్చి యెట్లయిననయేపాను జూచిపోవలయునని తలంచి యందులకువలయుప్రయత్నము లొనర్పఁజొచ్చెను. కాని యాప్రయత్నములవలనఁ బూర్వమువలెనే ఫలమేమియును లేకపోయెను. వర్తమానము నామెకెఱింగించుటకై చెప్పిపంపుటకుఁగూడ నవకాశములేక విఫలమనోరథుఁడై తిరిగివచ్చెను.

మఱునాఁడుదయమునఁబోయి మరలఁ గొత్వాలుదర్శనము చేసెను. స్వామియు, నాతనితోఁగూడవచ్చినరక్షకులును, పంచుకొని పుచ్చుకొనుటకును, మార్గమధ్యమున వలసినవ్యయముచేసికొనుటకును నైదువందలస్వర్ణముద్రికలనిచ్చుటకు కొత్వాలు సిద్ధముగానున్నట్లును స్వామియిఁకఁగష్టపడి యాగ్రాయందుండుటవలనఁ బ్రయోజనమేమియును లేదనియును, దొంగలకు విశేషదండనవిధింపఁబడుననుటకుసందేహము లేదనియు, వారివిచారణకాలమునందు స్వామి యుండవలసినయావశ్యకత లేదనియు, నవసరమున్నచో గుఱ్ఱములను స్వామి తీసికొనిపోవచ్చుననియు, లేదా వానినచ్చటనే విక్రయించుకొనిపోవచ్చుననియుఁ గొత్వాలువలన నభిరామస్వామికిఁ దెలియవచ్చెను.

ఆవిషయములనుగూర్చి యేమిచెప్పుటకును నభిరామస్వామికేమియుఁ దోఁచలేదు. మఱునాఁడు మరలఁబోయి యభిరామస్వామి కొత్వాలుని జూచెను. అభిరామస్వామియభీష్టసిద్ధివిషయమున

నించుకంతయును సందియము లేదనియు, దొంగలచే నెత్తుకొనిపోఁబడినధనము, రత్నములు మొదలగువానివిషయమున నాతఁడు చేయవలసినకార్యమేమియును లేదనియును, నావిషయమున నాతనిసంబంధమదివఱకే ముగిసినదనియుఁ గొత్వాలెఱింగించెను.

యువరాజువిషయమునఁ గాఁబోవునాజ్ఞనుగూర్చి యేమియు నభిరామస్వామికిఁ దెలియలేదు. దానిఛాయయైనను దెలిసినఁగాని యాతనికి సంతుష్టిలేదు. ఆవిషయమున బిందుమాత్రమైనను నాతనికిఁదెలియలేదు. కాని, యనుకూలమగునాజ్ఞయియ్యఁబడునని మాత్రము తెలిసెను. మూఁడునెలలకాల మభిరామస్వామియెంత ప్రయత్నించినను నొక్కరైన నావిషయమును గమనింపరైరి. అయేషా యాగ్రాకువచ్చినతోడనే యందఱును నావిషయమునే గమనించుటయేఁగాక యాతనిస్వవిషయమునఁగూడఁ గార్యమనుకూలముగా జరగినది. అయేషా యెవరియవలంబనముచే నాకార్యముల నట్లు జరపుచున్నదో యావిషయమై యిసుమంతయు నభిరామస్వామికిఁ దెలియదు. కాని, యీకార్యములన్నియు నయేషాప్రయత్నములవలననే చక్కఁబడినవనుట కించుకంతయును సందియము లేదు.

అయేషాకడ సెలవుఁగైకొనిపోవలయునని యభిరామస్వామి మఱియొకసారి యుమ్రావుమహాశయునియింటికడకేగెను. ఆమెదర్శనము కాలేదు. అయేషా యభిరామస్వామికి ప్రణామపురస్సరముగా నిట్లువర్తమానమంపెను. "ఈజన్మమునందిఁక మీరు నన్ను జూడఁజాలరని తోఁచుచున్నది. యువరాజగుకుమారజగత్సింహుఁడాతనిస్వజనులతోఁ గుశలముగా నుండవలయునని సదా నేను కోరుచుందును. ఆతనినిగాని, యాతనితోఁగూడనుండువారినిగాని నేను చూడవలసిన యావశ్యకము లేదు. నావిషయమై మీరెవరును వ్యా

కులపడవలదు. నాసమాచారములేమియు నీఁకుమీఁద మీఁకు వచ్చు సంభవములేదు. నాకు చిరకాలమువఱకు సెలవొసంగుఁడు."

హృదయభేదకములగు నావాక్యములను విని యభిరామస్వామి కన్నులనీరుఁ బెట్టుకొనియెను. కాని, చేయునదేమియును లేదు. మఱు నాఁడు కొత్వాలుకడ కేగి ధనమును, గుఱ్ఱములను దీసికొని యిరువురు సహచరులతోఁగూడ నప్రసన్నమనస్కుఁడై వెడలిపోయెను.

---

## పదునొకొండవ ప్రకరణము.

---

ఒరిస్సాదేశమునందలి కటకనగర మనేకకారణములచేఁ జరిత్రయందుఁ బ్రసిద్ధివహించినది. శిల్పసంబంధములగు ననేకకార్యములచే నానగరము జనసమాజమునందు సుపరిచితమై యుండెను. అత్యంతశోభామయమైనయానగర మొకానొకకాలమునఁ జాలఁ బ్రతిష్ఠవహించినది. అనేకకాలములలోఁ జరిత్రకారులదృష్టినాకర్షించు విశేషకార్యముల కానగరము రంగభూమియై ప్రకాశించుచు వచ్చెను. ఆర్యులు, పఠానులు, మొగలులు, మహారాష్ట్రులు వీరందఱి కాలములలో నానగరము మిక్కిలి ప్రాధాన్యము వహించినందులకు నిదర్శనములిప్పటికి నానగరమున విరాజిల్లుచున్నవి.

కటకనగరప్రాంతమునఁ బ్రవహించెడిది మహానది. విశాలమునందు పద్మా, మేఘనానదులతో సమానము కాకపోయినను నెప్పుడును నీరులేక శుష్కించిపోయియుండుట లేదు. మహానదీనిర్మల ప్రవాహ మెప్పుడును తాల్మియు మృదుభావమునుఁగలిగి మనోహరముగఁ బ్రవహించుచుండును. దానిమధురకల్లోలధ్వని నిరంతర

మును వినువారలహృదయముల నాకర్షించుచుండును. నానాదేశ
ములనుండి వచ్చినపడవలు విశేషముగ నానదిపై నానగరప్రాంత
మునఁ దేలియాడుచుండును. ఒకపడవనుండి కూలిమనుష్యులు ప
ణ్యద్రవ్యములను మోసికొనివచ్చి యొడ్డునఁ జేర్చుచుండిరి. ఒకప
డవలో కూలిమనుష్యులు విశేషాయాసముతో ననేకవిధములగు వ
స్తువులను తీరమునుండికొనిపోయి వేయుచుండిరి. ఒక్కొక్కపడవ
నుండి పథికులు విశేషాయాసముతో దిగి యొడ్డునకుఁ బోవుచుండిరి.
స్థానాంతరగమనాభిలాషులు మఱికొంద ఱతివేగముతో నాపడవ
లోని కెక్కుచుండిరి. ఒక్కొక్కస్థలమున దీర్ఘకాలప్రవాసులగు కొంద
ఱు మనుష్యులు చాలకాలమునకుఁ బునర్దర్శనభాగ్యము లభించుటచేఁ
బరమానందముతోఁ దమబంధుమిత్రులఁ గలిసికొని యానందించు
చుండిరి. ఒక్కొక్కస్థలమునందు ప్రియజనులు వీడిపోవుకాలమున
హృదయములయందుఁ బొడసూపెడి వియోగచింతాసూచకముల
గు చేష్టలు వారివారి ముఖభావములఁ బొడగట్టుచుండెను. ఒకపడవ
తీరమును విడిచి దూరమునకుఁ బోయి జలములలోఁ దేలియాడుచుం
డెను. ఒక్కొక్కపడవ చాలసేపు నదీవక్షస్థలమున నాట్యముచేయు
చుఁ జేయుచుఁ గూలమును చేరి నిట్టూర్పును విడచుచు నిలుచుం
డెను.

నగరమునకఱక్రోసుదూరములో నదీతీరమున నస్రాన్ఖాను
పరిచారముఁ జేయుచుండెను. అనుచరులిద్దఱుమాత్రము సశస్త్రులై యా
తనికిఁ గొంచెము దూరములో నిలుచుండియుండిరి. నవాబునిల్చుండి
యున్నస్థలము జనశూన్యమై యుండెను. నవాబుమూర్తి విషణ్ణమై
పరాజయమువలనను హీనావస్థచేతను విచారగ్రస్తమైయున్నట్లుగా
న్పించుచుండెను. నవాబు నడయాడుచు నొక్కొక్కసారి యొకచో

నిల్చుండుచు నదివైపు చాలదూరమువఱకుఁ బరీక్షించిచూచుచుండెను. ఆతఁడు ధరించినవస్త్రము లతిసామాన్యములైనవిగ నుండెను. ఒకపాయిజామా, యొకశిథిలమైనపంజాబుచొక్కాయి, శిరస్సుపై నొకసామాన్యమైనయుష్ణీషము. అన్నియును దెల్లనివి—పరిశుభ్రమైనవి—పాదములకు జలతారుజోడు—కటిప్రదేశమునకత్తి లేదు. ఆతఁడు నిరస్త్రుఁడై సామాన్యములైనదుస్తులనుధరించియుండెను. స్వభావముచే సౌందర్యముకలవాఁడగుటచే నెల్లప్పుడును సకలభావములయందును మనోహరుఁడుగనే కన్పట్టుచుండును. అస్మన్ఖాను వేషముతోఁ జాలసుందరపురుషుఁడుగఁ గన్పట్టుచుండెను.

భాద్రపదమాసము—ప్రొద్దుతిరిగినది. అపరాహ్ణమైనను వేఁడిగాలివీచుట లేదు. అస్మన్ఖాను తిరుగాడుచున్నతావున ననేకములగు గొప్పవృక్షములు చక్కగా పెఱిగి ప్రకాశిల్లుచుండెను. నన బత్తిశీతలముగనున్న యావృక్షచ్ఛాయను ప్రచారము సేయుచుండెను. నదిపైనుండిబయలువెడలినమారుతమతిశీతలమై వృక్షచ్ఛాయను మఱింత చల్లఁబడి నవాబుశరీరమును సోఁకుచుండెను. అటునిటు నడయాడుచున్న యాతఁడాకస్మికముగ నొకసారి యచ్చట నిలువఁబడియెను. నిలువఁబడి మిక్కిలియాత్రముతో దృష్టిపోయినంత దూరము నదివంకఁ బరీక్షించిచూచెను. పిదప నావైపునుండి తనదృష్టి నిమరల్చి ముఖము నిటుత్రిప్పుకొని యుత్కంఠభావముతోఁ బాదచారణముచేయఁదొడఁగెను.

అయేషాయొకపెద్దపడవపైఁ గటకనగరమునకు వచ్చుచుండెనన్నవార్త వచ్చెను. మార్గమధ్యమున నేయాటంకమును సంభవింపకుండునేని యాపడవ యప్పటికప్పుడే కటకనగరము వచ్చియుండవలసినది. ఆసంగతినెఱింగి యస్మన్ఖానాసమయమునకు సరిగా

నదీతీరమునకు వచ్చి తనహృదయేశ్వరి యాగమనమును నిరీక్షించుచుండెను. నౌక రావలసినకాలము మీరిపోయి చాలసేపైనది. కాని, యది యెచ్చటను గాన్పించుట లేదు. అస్మత్సుఖా నుద్విగ్నుఁడగుచు నచ్చటనే యుండెను.

తుదకు విశేషదూరమున నదీగర్భమునందుఁ జాలపడవలు పరువెత్తుకొనివచ్చుచుండుట యాతఁడు చూచెను. నీటిపైఁ దేలి చాలదూరమున వచ్చుచుండుటచే నవి పక్షులవలెఁ గన్పట్టుచుండెను. అస్మత్సుఖాను స్థిరదృష్టితో వానినిఁ జూచుచుండెను. పడవలు మరింతదగ్గరగా రానారంభించెను. అందైదు పెద్దనౌకలును రెండుచిన్నపడవలును గనఁబడియెను. అన్నియును జాలవేగముతోఁ బరువెత్తుకొని వచ్చుచుండెను. అస్మత్సుఖాను వానివంకఁ దదేకదృష్టితో వీక్షించుచుండెను. వానియందొక పెద్దనౌక తక్కినవానికంటెఁ నెక్కుడు మనోహరముగ నలంకరింపఁబడియుండెను. ఆ పెద్దపడవయందే నవాబునందిని యుండెనని స్థిరము చేసికొని యస్మత్సుఖాను తన శిరోవేష్టనమునుదీసి పైకెత్తి విసరి యల్లాడించుచు సంజ్ఞను జేసెను. గొప్పదైన యానౌకయందలియొక గవాక్షద్వారము తెరువఁబడియెను. ఆగవాక్షమునుండి స్వర్ణసూత్రరచితమైన వస్త్రరాజమొకటి జారుచు నసదృశమైనయొక కోమలహస్తముచే నదిపట్టుకొనఁబడి మెల్లగ నటునిటు నాందోళనమునొందుచుండెను.

అస్మత్సుఖానానందపరవశుఁడై చంచలపదములతో మెల్లమెల్లగ నాజలయానాభిముఖుఁడై నడవఁజొచ్చెను. పడవలు తమపాలకులతోడను, శరీరరక్షకులతోడను, దాసదాసీజనముతోడను, సామగ్రిమొదలగువానితోడను నిండినిబిడీకృతములై యుండెను. అమేషాయున్న పెద్దనౌకయందు మఱెవరును జనులున్నట్లు నవాబునకుఁ దోఁచలేదు.

అస్త్రముఖాను గవాక్షముగుండ ప్రఫుల్లకమలసదృశమైన యయేషాముఖమండలమును స్పష్టముగాఁ జూచెను. ఇరువురును బరస్పరమభివాదనము చేసికొనిరి. ఆనందజ్యోతిచే నిరువురివదనములును ప్రదీప్తములయ్యెను.

అయేషాయాజ్ఞానుసారము పడవనడపువారు కష్టపడి చాల సేపు వేగముగాఁ బడవను నడపఁజొచ్చిరి. నౌకలును, చిన్నపడవలును వేగముగా ముందునకుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చెను. అయేషాయున్న నౌక శీఘ్రగమనమునువిడలేక మెల్లగావచ్చుచుండెను. మిగిలినజలయానములన్నియు ముందైనవి. అయేషాయున్ననౌక వెనుకఁబడియెను. ఆనౌకను నడపుసేవకులు తమయశక్తతకుఁ జాలసిగ్గుపడి శక్తివంచనలేకుండ శ్రమపడుచు నౌకను నడపుచుండిరి. కాని, ఫలము లేకపోయెను. ఎంతశ్రమపడినను నౌక నడచుచుండకపోవుట కాశ్చర్యపడి కళాసు లందులకుఁ గలకారణము నరయఁజొచ్చిరి.

వారాకారణమును నిర్ణయించుటకుఁ బూర్వమే యస్త్రముఖాను, నౌక, నీటిపైభాగమున నెంతయుండవలయునో, యంతయుండలేదనియు, నింతేగాక క్రమక్రమముగ నది నీటియందు మునుగుచుండెననియు, నీటిపైఁదేలియున్నభాగము మిక్కిలితక్కువగనున్నదనియు గ్రహించెను. పడవనడపువారి కది గోచరముకాలేదు. నౌకయడుగుభాగ మంతభద్రముగా లేదని వారెఱుంగుదురు. ఇప్పుడాభాగమే మఱింతపాడైపోయినది. అడుగుభాగము దృఢముగానుండలేదనుమాటనిశ్చయము. కాని, యది కదలిపోవునను భయము వారికిలేదు. నవాబునందినియాజ్ఞాప్రకారము చాలతొందరగ పడవనునడపుటచే నత్యంతవేగముతోఁగూడినజలప్రతిఘాతమువలనను, విశేషబలముజూపించి నడపుటచేఁగలిగిన విషమాందోళనమువలనను

నౌకకాదుర్దశసంభవించినది.

అస్మాన్‌ఖాను వ్యాకులచిత్తుఁడై యాతురముతో నీటిలోనికి దుమికెను. అయేషా గవాక్షమునుండి నవాబుచేసినకార్యమునుజూచి యుద్వేగముచేతను, ఆశ్చర్యముచేతను, నిశ్చేష్టయైపోయెను. నీటదుమికినయస్మాన్‌ఖాను "నవాబునందినీ! శీఘ్రముగా పడవగదినుండి యీవలకు వెడలిరమ్మా—ఇంచుకంతయు నాలస్యముసేయవలదు. ఆగదియందింకను నెవరోయున్నట్లున్నది. ఈవలకురండు" అనియెను.

అప్పు డస్మాన్‌ఖానెదబంటినీటియం దుండెను. పడవయందలి గదిలో నయేషాతోఁగూడ నింకొకస్త్రీయుండెను. కారణమునడుగ కుండ నయేషాయును తత్క్షణమే కూడనున్న యామెతో నీవలకువచ్చిచూచెను. తానున్ననౌక మునుఁగుట కిఁకనెంతోకాలము పట్టదని యామె తెలిసికొనియెను. పడవనడుపువారు నౌక మునింగినచో నవాబు తమప్రాణములనుండనీయఁడని యెఱుంగుదురు. మునుఁగకుండఁ గాపాడుట కుపాయమేమియుఁ గాన్పించుటలేదు. అందుచే వారుదాసీనులై యుండిరి.

అయేషా నవాబుపంకచూచి "ఏమిచేయుచున్నావు? నీటిలో దుముకుటెందులకు? అస్మాన్! తీరమునకు శీఘ్రముగాఁ బొమ్ము! ఇదియే నాప్రార్థనము" అనియెను.

అస్మాన్‌ఖానంతలోనీదుటకారంభించి "నిన్నుపైనెత్తుకొని తీరమునకుఁబోయెదను. లేనిచో, నీతోఁగూడ—" అనియెను.

మాటపూర్తికాలేదు. ఇంతలో నౌకలోనివారు గందరగోళము చేయనారంభించిరి. అయేషాతోఁగూడనున్నస్త్రీ యేడువఁదొడఁగెను. అయేషా చేయూడించుచు నస్మానుఖానును వెనుకకుదిరిఁగి పొమ్మని సంజ్ఞచేసెను. పడవమునిఁగిపోయెను.

నౌకమునుఁగుటతోడనే భయానకమైనసుడియొకటి బయలు దేరెను. ఘూర్ణాయమానమైనయావారిరాశిమధ్యమున మఱియొక మనుష్యుఁడు మునిఁగిపోయెను. నవాబసాక్రన్ఖానీఁదుచు నానదిపైన ండవలేదు. నౌకాసేవకు లీఁదుకొని తీరమునకు వచ్చిచేరిరి. మిగిలిననౌకలును పడవలు నాయావర్తమునఁ జిక్కి దానియందే గిఱ్ఱుమని తిరుగుచు నాపదకు లోనైనవి. మఱియొకపడవయందలికొందఱుమనుష్యులు వస్త్రములనువిప్పిపాఱవైచి నదిలో దుమికిరి.

అసాక్రనుఖాను పైకితేలెను. కాని, మిగులకాతరుఁడై యుండెను. ప్రాణావసానసమయమున మానవునినోటనుండివచ్చెడితీరుననే యసాక్రనుఖానునోటనుండి యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములు వెడలుచుండెను. మాటాడుటకు సామర్థ్యములేదు. చాలబరువుగలపదార్థమొక్కటియాతనిదేహమునకుఁ గట్టిపెట్టినట్లుఁ గన్పట్టుచుండెను. అతఁడు పైకితేలినతోడనే యొకపడవ యాతనిసమీపమునకు వచ్చెను. కాని, యాతఁ డందులోని కెక్కునుపాయములేదు. అప్పుడాతఁడు మఱలమునుఁగునట్లుండెను. పడవలోనిమనుష్యులు నీటివఱకును వ్రేలాడునట్లొకవస్త్రమునువిడిచి యొకప్రక్కదానిని బట్టుకొనియుండిరి. అసాక్రనుఖానొకచేతితో రెండవప్రక్కను బట్టుకొనియెను. చాలమంది యావస్త్రమును బట్టి మెల్లగఁ బైకిలాగిరి. కొందఱు క్రిందికివంగి యాతనిచేతిని బట్టుకొనిరి.

అనేకులుచేరి జ్ఞానశూన్యప్రాయుఁడైన యసాక్రనునిదేహమును పైకిఁ గొంచెముదూరము లాగిచూచిరి. అసాక్రన్ఖానొక్కఁడే నీటిపై తేలలేదు. ఆతనికటిప్రదేశమునకొకబట్ట బిగించికట్టఁబడియుండెను. ఆబట్టయొక్క మఱియొకయంచున భారమైనయొకపదార్థము కట్టఁబడియున్నట్లు తోఁచుచుండెను. అది యచేతనప్రాయమైనయ

యేషాకళేబరము. ఆమెశిరోబంధమువిడిపోవుటచే దానినుండి నీరోడుచుండెను. జనులందఱు నతిజాగరూకతతో నిరువురను పైకిఁదీసిరి.

అస్మాన్‌ఖాను తెలివిఁదెచ్చుకొని "దానినిబ్రదికించినవారికి విశేషబహుమానమిచ్చెదను" అనియెను.

ఒక్కఁడప్పుడే యయేషాతోఁగూడవచ్చినయామె నుసీటీనుండి తీసి మఱియొకపడవయందు పరుండఁబెట్టెను.

అయేషాశరీరముపై వస్త్రమించుకంతయును చెదరలేదు. మనుష్యులతిజాగరూకతతో మర్మరప్రస్తరనిర్మితమై, సుఘటితమైయుప్పుప్రతిమవలెనున్న నామెశరీరము నాపడవయందుఁబెట్టిరి.

---

## షండ్రెండవప్రకరణము.

---

అయేషా చాలసుకుమారి. ఆమెకుఁ దటస్థించినయాపద ప్రాణాపాయకరమైనది. అస్మానుఖానునిప్రయత్నముమూలమునను, పతిశ్రమమూలమునను నామె సలిలసమాధినుండి నిష్కృతిఁజెందినది. కాని, యాదుర్ఘటనమూలమున నామెదారుణజ్వరపీడితయై బాధపడుచుండెను. విజ్ఞులగు ననేకాయుర్వేదచికిత్సకులును, యూనానివైద్యులును వచ్చి విశేషకౌశములతో నామెకు వైద్యము చేయనారంభించిరి. నవాబుగృహమునందామె రోగముచేఁగలిగినయుద్వేగమునకుఁ బారములేదు. కటుల్‌ఖానునకనేకభార్యలుండిరి. అయేషా వారియందఱికిని బ్రేమధనమైయుండెను. వారందఱు నిప్పుడు వ్యాకులచిత్తలై యుండిరి. కాశ్మీరబీగము నిద్రాహారములనువీడి రాత్రింబవళులయేషాశయ్యాపార్శ్వమునుండి యామెకు శుశ్రూష చేయుచుండెను. అ

యేషా నవాబునంతఃపురమున కలంకారమై యొప్పారుచుండుసు. ఎల్లరకును లోచనానందదాయకమై సర్వజనప్రసాదనకారిణియై మెలంగుచుండు. నవాబునందినికి రోగము కఠినముగానుండుటనుజూచి దాసీజనము మొదలుకొని యాభవనమునఁగలవారందఱు వ్యాకులచిత్తులై కన్నులవడివెట్టుకొనుచుండిరి.

సర్వదా విలాసమయుఁడై సాంసారికవ్యాపారములయందించుకంతయును లక్ష్యముంచకుండ నుదాసీనుఁడై యుండెడి నవాబుసులేమాన్ఖానుగూడ నయేషాకఠినరోగసమాచారమునువిని విచలితుఁడై సురాపాత్రనువీడి, రూపవతులగు సుందరులసహవాసమును త్యజించి, విలాసములనొల్లక యనుదినమును పదింబదిగ నయేషానమాచారము నత్యావేగముతోఁ దెప్పించుకొనుచుండెను.

ఇకనస్మాన్ఖానో! ఆతనిసంగతి నేమనిచెప్పుదుము? ఆతనిహృదయావస్థనుగూర్చి చెప్పఁబూనుట కేవలమాడంబరమనితలంచెదము. రోగియుండెడిగదిప్రక్కనున్నయొకవసారాయందనవరతము రాత్రింబవళు లాతఁడు విరామము లేకుండఁ గూర్చుండుచుండెను. ఆతనియారాజ్యమెక్కడ? ఆయుధములెక్కడ? సంధియెక్కడ? ఆతనియాయుత్సాహమేది? ఆతనియాదురాకాంక్షయేది? అన్నియుఁ బోయినవి. ప్రపంచమందలివ్యాపారములనన్నిఁటి నాతఁడు మఱచిపోయెను. ఇంతయేల? ఆతనిదేహమునే యాతఁడు మఱచిపోయెను. యూనానివైద్యులా మెరోగమునుగూర్చి చెప్పెడివృత్తాంతములను పదింబడిగ వినుటకై పార్శ్వమందున్నవసారాయందధైర్యముతో నొంటరిగఁగూర్చుండియుండెను.

దినములు జరిగిపోవుచుండెను. భగవంతుఁడు తనకృపాకటాక్షవిలాసము నొక్కింతయుఁటుఁబఱపెను. రోగికిఁ గ్రమక్రమముగ

నాక్రమించుక గుణముకనంబడజొచ్చెను. చికిత్సకులు ధైర్యవంతులై ధైర్యమును జెప్పుచుండిరి. నవాబునకు పోయినప్రాణము వచ్చినట్ల య్యెను. యూనానివైద్యులును నాయుర్వేదభిషజ్ఞులును ననేకులచే బహుమతులను బడయసాగిరి. అనేకవిధములుగ విశేషధనము వ్యయమగుచుండెను. అనేకదానధర్మములు, దరిద్రులకు భోజనములు పుణ్యకార్యములు, దేవతాపూజలు, మొదలగున వెన్నియో నడచుచుండెను. నవాబుగారినగరమున నందఱు నానందజనకకార్యముల యందుఁ బ్రమత్తులై యుండిరి. క్రమముగా నవాబునందినియు నారోగ్యమునొందెను. పథ్యముసేయుటవలనను, నౌషధసేవవలనను క్రమముగా నామెశరీరమున రక్తముపట్టి శక్తియభివృద్ధికాఁ జొచ్చెను. రోగముచే నవగతమైపోయినయామెపూర్వమనోహరకాంతి మరలఁ గనుపట్టనారంభించెను.

అస్మానుఖా ననవరతమును నయేషాగదిబ్రక్క వసారాలోఁ గూర్చుండుటమాని, యనుదినమును బదింబదిగవచ్చుచుఁబోవుచు రోగమునుండి క్రమక్రమముగవిముక్తయగుచున్న యయేషాసమాచారమును స్వయముగఁ దెలిసికొనుచుండెను. ఆమెకు స్వాస్థ్యమభివృద్ధియైనకొలఁదిని నస్మానుఖానునిరాకపోకలు క్రమక్రమముగఁ దగ్గిపోవుచుండెను. తుదకొకటిరెండుదినములకొకమాఱువచ్చి యాతఁడయేషానుజూచి పోవుచుండెను.

అయేషాతల్లి యంతవఱకును ననన్యవ్రతయై సదా కుమార్తెపార్శ్వముననే గూర్చుండుచువచ్చెను. అయేషా శయ్యనుండిలేచి యటునిటుతిరుగాడుచుండుటకారంభించెను. అందుచే నెప్పుడు నామెకుఁ బరిచర్యసేయుటకై పార్శ్వముననే యుండవలసినయావశ్యకము తల్లికిలేకపోయెను. ఒకనాఁటిమధ్యాహ్నకాలమున నయేషా యొక్క

తెయు మంచముపైఁగూర్చుండియుండెను. పరిచారిక లెవ్వరు నాస మీపమున లేరు. నవాబునందినియు ననేకవిధములగు విచారములలో నిమగ్నమై యుండెను. "ఇప్పుడేమిజరిగినది? పఠానులదైన్యావస్థకుఁ దానేకమాత్రకారణమా? ప్రయత్నముచేసినచోఁ బ్రస్తుతమున సంభవమైయున్నయాయవస్థ నన్యథాచేయవలనుపడదా? "ఈ మొదలగుననేకాలోచనలలో నయేషా మునిఁగిపోయియుండెను.

ఇంతలో ద్వారముకడనుండి "అయేషా! ఎట్లున్నది?" అని యస్మాన్‌ఖానడిగెను.

అయే.—నెమ్మదిగనున్నది. అస్మాన్! లోపలకురమ్ము.

అస్మాన్—(వెనుకముందుచూచుచు) అయేషా! నీవొక్కతెవే కూరుచుంటివేమి? నేనిప్పుడు రాఁజాలను. మఱొక్కసమయమున వచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను.

అయేషా తానొక్కతెయే యుండుటనుజూచి యస్మానుఖాను లోపలకు వచ్చుటకు సంశయించుచున్నాఁడని తెలిసికొని, లేచి ద్వారమువఱకునుఁబోయి "అస్మాన్! లోపలకురమ్ము. నీతోమాటలాడవలయుననియున్నది." అనియెను.

అస్మాన్‌ఖాను మాఱుమాటాడక యామెయున్నగదిలోనికి వచ్చెను.

అయే—నిలుచుంటివేమి? ఇచ్చటనే కూర్చుండవచ్చును. కూర్చుండుటకచ్చట శయ్యతక్క వేరుస్థలము లేదు.

అస్మా—నీవుకూర్చుండుము. నేను నిలిచియుండెదను. నాకు బాధకమేమియు లేదు.

అయే—సంకోచపడవలసిన యావశ్యకతమేమియును లేదు. నేను చెప్పినపిదప నిస్సంశయముగా నీవీశయ్యపైఁగూర్చుండవచ్చును.

అస్మాన్‌ఖానామంచముపై నొకతట్టునఁ గూర్చుండెను. అ
యేషాయు నామంచముపై వేఱొకతట్టునఁ గూర్చుండుటనుజూచి
యస్మాన్‌ఖానాశ్చర్యనిమగ్నుఁడయ్యెను.

అయే — నేను నీసాన్నిధ్యమునువీడి కొంచెముకాలము చాల
దూరము పోయియుంటిని. తిరిగి వచ్చినతోడనే జబ్బుచేయుటచే నీ
తోఁగలసి విశేషముగ మాటలాడుట కవకాశము లేకపోయినది. నే
నబలను. నీశాసనాధీనమునందుండుట నాకుఁగర్తవ్యము. అట్లుచేయ
కుండుటగొప్పయపరాధమగును. నాయపరాధమును క్షమింపవలయు
నని నిన్ను వేఁడుకొనుచున్నదానను.

అస్మాన్ — క్షమింపుమని వేఁడుకొనుటెందులకు? నాకేమైన
నీపైఁగోపమున్నదా? నీవు మరల దయయుంచి నవాబునగరమునకు
వచ్చుటచే మృతప్రాయమైన నాకళేబరమునకు జీవకళవచ్చినట్లయిన
ది. నీవపరాధమును జేసితివని నేనెన్నఁడు ననుకొనలేదు. అందుచే నీవు
క్షమాపణమును వేఁడుకొను టెందులకు?

అయే — నేనిచ్చట లేనిసమయమున మనభాగ్యమంతయు న
నేకవిధములుగా పరివర్తనమైపోయినది. సోదరా! అందుకొఱకు నీవు
హృదయమున నేమైనవిచారించుచున్నావా?

అస్మా — అదృష్టమునందు విషమపరివర్తనమైనదనుమాట
నిశ్చయము. అందునిమిత్తమై నాహృదయమవసన్నముకాలేదని చె
ప్పఁగలను. నీవపరాధమునుగూర్చి చెప్పితివికదా! ఈమనభాగ్యప
రివర్తనమునకు నిజముగా నీవే కారణమవు. నీవస్మానుని బాహువు
లయందు బలమును, హృదయమందు సాహసమును, మనస్సునందు
బుద్ధియు, కార్యములయం దుత్సాహమునై యున్నావు. అస్మానుని
యాబలమును, సాహసమును, బుద్ధియును, నుత్సాహమును నపహరిం

చుకొని నీవెచ్చటికిఁబోయియుంటివి. ఇఁక సదృష్టమెట్లునిలుచును? అదియును పరివర్తనమైపోయినది. దురదృష్టము సంభవమైనది.

అయే—ఔనట్లే జరిగినది. కాని, యిప్పుడందుల కుపాయమేమియును లేదా?

అస్మా—లేకేమి? ఉపాయములకేమికొదవ? నీవీనగరమునకు మంగళమయినయధిష్ఠాత్రివి. నీవు నాశుభమునుగోరుటలోఁ నుదాసీనతను వహింపవేని సర్వమును శుభమగును.

అయే—అన్నా! అస్మాన్! అట్లనెదవేల? నీయిష్టానిష్టములతోఁ నాసుఖదుఃఖములు జడితములైయున్నవనుసంగతి నీవెఱుంగవా?

అస్మా—నేనాసంగతినెఱుంగుదును. ఎఱింగియుంటినిగనుకనే యింతవఱకును మేనఁ బ్రాణములు నిలుపఁగలిగితిని. కాని, యొక్క విషయమును నిన్నడిగి తెలిసికొనుటమేలని తోఁచుచున్నది. నీవు సర్వదా నాహితమునుగోరుదానవైయుండియు నాకుఁ గష్టకాలము సంప్రాప్తమైనప్పుడు నీవు నన్నువిడిచి యేలవెళ్లిపోయితివి? అయేషా! దారుణములైనయీనాదుర్దినములలో నీవు నన్నెట్లువిడిచిపోఁగలిగితివి?

అయే—(చాలసేపు యోచించి పిదప)నాయీజీవితమునందలి కార్యములయందొక్కటియైన నెవనికిఁదెలియకుండనుండదో, అట్టివానికడ నావిషయమును దాచిపుచ్చు టెందులకు? విషయమేమో నీకుఁ గష్టదాయకమైనదగును. నీవు దానినిగూర్చి నన్ను ప్రశ్నింపకయుండినచో నేనావిషయమును నీతోఁ జెప్పకయేయుందును. నేను యువరాజగుజగత్సింహుని చెఱనుండి విడిపింపవలయుననునభిప్రాయముతోఁ బాట్నానగరమునకును బిదప నచ్చటనుండి యాగ్రాపట్టణము

నకును వెళ్లితిని.

అస్మా—నాకాసమాచారము తెలియనే తెలియదు. అదృష్టవంతుఁడగుజగత్సింహుఁడు నీహృదయరాజ్యమునకు రాజను విషయమును నీవు గోపనముచేయుచుండుటలేదు. అందుచే నాతనిని చెఱనుండి విడిపింపవలయుననుకోర్కెయు నసంగతముకానేరదు. నీయాకార్యమువలనఁ బ్రకారాంతరముగా నాయిష్టార్థముకూడ నాకుఁజేకూరినట్లయినది.

అయే—అదెట్లు?

అస్మా—జగత్సింహుఁడు నాకువధ్యుఁడు. ఆతనిని వధించుటకొఱకే నేనింకను జీవించియున్నాఁడను. ఆతఁడు యావజ్జీవమును గారాగారమునందే యున్నచో నేనాతనిని నాశనమొందించుటకవకాశమే లేకపోవును. నీవాతనిని చెఱనుండివిడిపింపఁబ్రయత్నించుటవలన నాకు మహోపకారమైనది.

అయేషా తనవదనమును మఱియొకవంకకుఁ ద్రిప్పికొని యాలోచింపఁదొడంగెను.

అస్మా—మాటాడుటలేదెందువలన? అయేషా! నావాక్యములవలన నీహృదయమున కేమైనఁ గష్టముకలిగినదాయేమి?

అయే—లేదు.

అస్మా—అట్లయిన యోచించుచున్నావేమి?

అయే—నేను యోచించుచున్న దేమంటివా? నావంటియభాగిని నీప్రపంచమున సృష్టించినందువలన విధాతకుఁగలిగినలాభమేమి? నేను ప్రపంచమున కేయుపకారమును జేయుటకును వచ్చినదాననుగాను. నావలన నొకరికిని హితముకలుగుచుండుటలేదు. నానిమిత్తము కేవలము కలహద్వేషప్రవాహమే యవ్యాఘాతముగాఁ బ్ర

వహించుచున్నది. నీవంటిమహాపురుషుఁడు నానిమిత్తమై నిరంతరమునాంతరికజ్వాలచే దగ్ధుఁడై పోవలసివచ్చినదికదా!

అన్నా!—అనంతమైనయాజ్వాల ననుభవించుటకు నేనెప్పుడును వెనుదీయను. ఆమహాజ్వాలను హృదయమున భద్రముగా నిడికొని సహించుటకుసమర్థుఁడనై యున్నాఁడను. అట్లునిరంతరమును సహించుకొనుచు వచ్చుచున్నాను. అయ్యో! నాకాజ్వాలవలనఁ గలిగెడిసుఖమునకుఁ బారములేదు. నిజముగా నట్లు కాదేని నాజ్వాల నణఁగించుటకు నేను ప్రయత్నపడుట లేదేమి? మఱియు, నట్లుకాదేని, ఎవరినిమిత్తము నాజ్వాలయుదయించినదో, అట్టినీవు దృష్టిపథము నుండి దాటిపోయినప్పుడు ప్రపంచమే శూన్యమైనట్లుఁ గన్పట్టుచుండుటేమి? సత్యముగా నాజ్వాలవలన సుఖమే కలుగుచున్నది. అట్లు కాదేని నిన్ను మఱచిపోవుటకై దయామయుఁడైన భగవంతునిపాదపద్మములను ప్రార్థించుటకు నాహృదయము ప్రయత్నింపదేమి? అట్లుకాదేని, నాజ్వాల కెవ్వరుకారణమో, ఆమె యేభవనమున నివసించియుండునో, అదేభవనమున వేఱొకప్రక్క వాసము సేయుటకు నాకవకాశముచిక్కెనేని యెంతయోసుఖ మనుభవించుచున్నట్లు నాహృదయమునకు సంతుష్టికలుగుటేమి? అట్లుకాదేని నీహృదయమునందించుకంతయును నాకుఁ దావులేదని స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనియుండియు నాహృదయ మహర్నిశమును నీయందే నివిష్టమైయుండుటేమి? అట్లుకాదేని, ప్రపంచమునందలిసర్వపదార్థములకంటె నాజ్వాలయుదయింపఁజేసెడిపదార్థమే సర్వోత్కృష్టమైనదిగాఁ దోఁచుచుండుటేమి? అయ్యో! ఆజ్వాల సర్వదా నాకానందదాయకము. సుఖదాయకము.

అహో—ఆజ్వాలనట్లనుభవింపుమని భగవంతుఁడు నీకు విధిం

చినట్లు తోఁచుచున్నది. సర్వగుణాధారుఁడవగు నీవంటి మహాత్మున కిట్టి చిరకాలయాతన తటస్థించుట కీయభాగినియే కారణము. అస్మాన్! నీవీపిశాచమును మాటిమాటికి మృత్యుముఖమునుండి రక్షించెదవెందులకు ?

అస్మా—అయేషా! ప్రపంచమున దేనిని బ్రణయమని చెప్పుచుందురో, దానిని నీవు బాగుగా నెఱుంగుదువు. జగత్సింహుఁడు కారాగారమునందు బద్ధుఁడై యున్నాఁడనువార్తను వినినంతనే పితృభవనమును వీడి దేశాంతరమున కెందులకేగితివి? సామాన్యమైన కారాగారవాసమును గూర్చి వినినప్పుడే నీవు సహింపఁజాలకపోయినప్పుడు, నీకు మరణము సంభవించుపట్ల నేనునాత్మద్రుఁడనుగాకుండ నుండుటెట్లు ?

అయే—అస్మాన్! నేను కాతరముతో వేఁడుకొనుచున్నదానను. నీహృదయమును వెనుకకు మరలించి ప్రస్తుతకార్యాసక్తమగునట్లు చేయుము. నీవు వీరుఁడవు—సాహసివి—విశేషించి రణకోవిదుఁడవు. రణక్షేత్రమునఁ గీర్తిని సంపాదించుటయందును, సామ్రాజ్యసంపాదనమునందును బ్రయత్నుఁడవు కమ్ము. అంతటి సుఖసౌభాగ్యములే మహాత్మునకుఁ దంగేటిజున్నువలెనుండునో, అట్టి మహానుభావుఁడవగు నీవొక సామాన్యస్త్రీవిషయికమగు చింతచే నయోగ్యయగు నొకయభాగిని ప్రేమపిపాసచే నీమహత్తరములైన యాకాంక్షలను, నాదర్శములను సంపూర్ణముగఁ ద్యజించి, ప్రవర్తించుట నీకుఁ గర్తవ్యమేనా?

అస్మా—నేను నాహృదయమును బ్రకృతిస్థము చేసియున్నాను. నేనెంతవఱకుఁ బ్రకృతిస్థము చేసినదియు నీవు వినినచో స్తంభితవై నివ్వెఱపడుదువు. నేనిప్పుడు నిన్నుఁ బొందఁజాలనని తెలిసికొని

యున్నను నాప్రాణమింకను దేహమున నిలుపుకొనియున్నాఁడను. నే
నిప్పుడు నిన్నుఁ బొందఁజాలనని తెలిసికొనియున్నను, నాహృదయ
ము కార్యాసక్తమై, ప్రయత్నములను జేయుచునేయున్నది. నీతో నా
కు సమప్రాణత లేదని తెలిసికొనియున్నను నాహృదయము జయప
రాజయములచేఁ గలిగిన సుఖదుఃఖముల ననుభవించు ప్రవృత్తిలోను
న్నది. ఇంతకంటె విశేషాశ్చర్యమును గలుగఁజేయునది వేఱొదియు
లేదు. అయేషా! రణరంగమునఁ బ్రమత్తుఁడవు కమ్మని కాదా చెప్పి
తివి. నాపరిక్రుతావస్థయందియొక్కటియే నాకుఁ గర్తవ్యమై యు
న్నది. ఆమార్గమే యిప్పుడు ముఖ్యముగ నవలంబనీయమైనది. కా
ని, అయేషా! నాదొక్క విన్నపమున్నది. నాహృదయమును నేను పూ
ర్ణముగా పరిక్రుత వ్యాపారములకు మరలించుకొనెదను. దానికి సందే
హములేదు. కాని నాయందు దుర్బలత్వమొకటి సంపూర్ణముగా ను
న్నది. నీవు నాకు లభింపక పోయినను నేనికఁ గాతరము నొందను. నీ
వెవరిదానవైనను నాయోచనమువలన నేను వ్యాకులుఁడనుగాను. కా
ని దూరమునుండియైన నొక్కసారి నిన్నుఁ జూచుచుండవలయునను
నాశను నేనింకను విడువఁజాలకున్నాఁడను. ఒక్కసారి నీతో నొకటి
రెండుమాటలు మాటాడవలయుననునాశను త్యజించుట కింకను స
మర్థుఁడను గాఁజాలకున్నాఁడను. నీవే భవనమున నివసించుచుందువో
యాభవనమున వాసము సేయుగౌరవమును బరిత్యజించుట కింకను శ
క్తుఁడనుగానేరకున్నాఁడను. నీకుశలమునందు సుఖమును నీకష్టమునం
దు దుఃఖమును బొందకుండనుండుటకు నేనింకను సమర్థుఁడను గాఁ
జాలను. అయేషా! నిర్భాగ్యుఁడగు నీదీనునియాశలన్నియును త్రోసి
వేయఁబడినవి. నీవు నాయీచిన్నికోరికలనుకూడ నసంగతములైనవి
గనే యోచించెదవా? భిక్షుకునకు రత్నములవలెనున్న నాయీయభి

లాషలను నిరర్థకముగాఁ జేయుటయే నీయభిప్రాయమా?

అయే—కాదు, అస్మాన్! జీవితమునందును మరణమునందును నీతోఁగూడ నెప్పుడునుండెదను. వివాహరూపమైన శాశ్వతబంధము మనయదృష్టమునందు లేదు. కాని యందువలన బాధకమేమి? నాయీదేహమును నీచరణపద్మములయం దుత్సర్గము సేయుటకు నాకు స్వాధీనముకాకపోయినను, విధివిధానముచే నీసేవయందు నాయాత్మ సమర్పణముఁగావించుకొనుటకు నాకధికారము లేకపోయినను, నందువలన బాధకమేమి? అస్మాన్! మనము సుఖమునందును, దుఃఖమునందును, సంపదయందును, విపత్తునందును సహానుభూతులమై మెలయుండరాదు? మనమిరువురము నొకేహృదయముతోఁ గష్టసుఖములయం దొక్కటిగనుండి, ఒకేప్రాణముతోఁ గార్యసాగరమునఁబడి యీఁదులాడుచు జీవితమును గర్మమయముగ నేలచేయరాదు? అస్మాన్! నేను చావుబ్రదుకులయెడ నిన్నెడబాయకుండ సదా చరించుచుండెదను. నీకు సంతోషదాయకములగు కార్యముల నొనర్చుటయే నాకు వ్రతము.

అస్మా—అయేషా! ఈనిర్భాగ్యునిజీవితము నిప్పుడీవు సుఖమయముగను, నానందమయముగను జేసితివి. నీయీయపారకృపాకటాక్షము నన్ను ధన్యతమునిఁగఁ జేసినది. ఈభిక్షుకుఁడు మఱిదేనిని గావలయునని కోరుట లేదు. అయేషానాకవిచలితహితైషిణి; అయేషానాసుఖదుఃఖములలో సహానుభూత. అయేషాయాజ్ఞచేఁ బాలితుఁడనై కార్యసాధనముకొఱకు నియుక్తుఁడనైనాఁడను. అదియే నాకుఁ బరమగౌరవము. మఱియు నదియే పరమానందదాయకము. ఇంతకంటె నాకు విశేషప్రార్థనమేమియును లేదు.

అయే—ఆమాటలవలనఁ బ్రయోజనమించుకంతయును లేదు.

మనమిప్పు డేయుపాయముచే నపహృతమైపోయిన మనరాజ్యమును మరల సంపాదింపఁగలమో, యాయుపాయము నారయుట మనకుఁ గర్తవ్యము.

అస్మా — అందుకొఱ కంతగాఁ జింతింపవలసిన యావశ్యకము లేదు. ఇఁకముందు రణరంగమున నాపరాక్రమమునుజూచి మానవసమాజము విస్మయావహముగాకపోదు. జయముపై జయమువచ్చి నన్ను సాదరభావముతో నాలింగనము చేసికొనును. మంగళమయమైనయయేషాప్రసన్నతకును, నాకార్యసూత్రమందలిసఫలతకును నిత్యసంబంధమున్నది.

అయేషాజనని ద్వారముకడనిలుచుండి "తల్లీ! ఔషధమును సేవించువేళయైనది" అనియెను.

అయే — అమ్మా! లోపలకురమ్ము! ఔషధమును బుచ్చుకొనకపోయినను బాధకముగాన్పించుటలేదు.

అయేషాయును నస్మానుఖానును మంచముపై నుండి లేచిరి. బేగము గదిలోపలకువచ్చి యువతీయువకులవదనప్రసన్నతాలక్షణములనుజూచి పరమానందమునొందెను. వారియాభావ మత్యంతశుభసూచకమని యామె యనుకొనియెను.

---

## పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

---

జగత్సింహుఁ డంధకారమయమైన కారాగారమునందు లోహశృంఖలాబద్ధుఁడై యతికష్టముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను. ఆ దారుణదుఃఖదినము లెప్పటికిని గడచునవా? మరల నాతఁడు స్వ

తంత్రుఁడై తోడిమానవకోటిం జేరి సుఖమయములైన కార్యములం యందు జీవితమును నియోగింపఁజాలఁడా? ఆతనియాశయును, సుఖానందములును సంపూర్ణముగఁ గారాగృహమునందు దీర్ఘనిశ్వాసములతోఁ బర్యవసితములై పోవలసినదేనా ?

అభిరామస్వామి స్వయముగాఁ జెఱసాలకువచ్చి విజ్ఞాపనపత్రముపైఁ జేవ్రాలుంపించి దానిని తీసికొనివెళ్లియున్నాఁడు. నహాబునందినియుఁ జెఱనుండి విడిపించుటకై వ్యాకులపడుచున్నది. ఆమె స్వజనులనువీడి యొరిస్సాదేశమునుండి పాట్నానగరమున కిందునిమిత్తము వచ్చియున్నది. వారియందఱిప్రయత్నములును, వ్యర్థములు గాఁజాలవు. కాని, చాలకాలము గడచిపోయినది. అయినను, శుభసమాచారమేమియు నింకను రాలేదు. ఏమిచెప్పుమా ! ఈధైర్యవిశ్వాసములు వ్యర్థముగా నంత మొందవలసినదేనా ?

కారాగారమునందు జగత్సింహుఁ డొంటరిగఁ గూర్చుండి యీరీతిగ యోచించుకొని, పిదప నయేషావిషయమున ననేకవిధములుగ యోచింపఁదొడంగెను. అంతటిస్నేహమయి, అంతటిహితైషిణి యెచ్చటను గానరాదు. ఆమెసాహాయ్యమునుబడసినయాతఁడే మానవులలో ధన్యుఁడు. అయేషాను మనుష్యస్త్రీగాఁ జెప్పినచో నన్యాయము చేసినట్లగును. స్వర్గమునందుఁగూడ నట్టిదేవియుండదు. కాని, ఆహా ! అంతటిపూజనీయురాలగునావనితారత్నము తనయసామాన్యప్రణయము నొకయయోగ్యునియందుంచి చిరవిషాదమును దెచ్చిపెట్టుకొనినదికదా ! ఆమెపడుచుండు యాతనల కన్నిఁటికిని నీదురదృష్టవంతుఁడే యేకమాత్రకారణుఁడు. ఈయదృష్టహీనుఁ డామెదృష్టిపథమునఁ బడకుండెనేని యాదేవి యీప్రపంచమున సర్వసుఖములకు నధికారిణియైయుండునుగదా ! అసదృశమైన

యారత్నమును నిజముగాఁ బ్రేమముగ్ధుఁడైనపురుషశ్రేష్ఠుఁడు సమాదరభావముతోఁ దనవక్షస్స్థలమునధరించి యనంతసుఖభోగముల ననుభవించుటకంటె నీప్రపంచమునఁ గావలసినదేది? నిజముగా శోభామయమైనయాప్రసూన మాదరములేమి, మలినమై శుష్కించిపోవుటకంటె దుఃఖకరమేమున్నది? కృతఘ్నుఁడగునీరాధముఁడు దేవదుర్లభమైనయాప్రణయమునకుఁ బ్రతిదానముఁజేయనశక్తుఁడుగ నున్నాఁడు. అట్టివానిపైఁగూడ నాకరుణామయి యనుగ్రహమా! ఆహా! ఈజీవితమునందు జగత్సింహుఁడామె నొక్కసారిచూడఁగలఁడా? లేక, తనకృతజ్ఞత నామెకుఁ దెలుపుటక కవకాశమే లేకుండఁబోవునా?

తిలోత్తమ యతికష్టముతోఁ గాతరయై కాలము నెట్లో గడపుచుండెనని యభిరామస్వామి చెప్పియున్నాఁడు. అంత్యములేనియాతనల ననుభవించుటచేఁ గోమలమైనయాప్రాణ మిదివఱకుఁ బోవకుండ నింకను నిలిచియుండునా? ఆమె యింకను జీవములతో నుండునా? ఆప్రేమమయిజీవించియుండఁగాఁ జూచుభాగ్యము జగత్సింహునకు లభించునా? ఆమెతోఁ దనమనోవ్యథలనుగూర్చి మాటలాడుకొనుట కెప్పుడైన నీతని కవకాశముకలుగునా?

కర్తవ్యమునుజేయనందులకై తనతండ్రి తన్నుఁగారాగృహమున కంపినాఁడు. కాని, కుమారునియాదుర్దశను స్మరించుకొని తండ్రి హృదయ మించుకంతయును విచలితముకాలేదా? పాట్నానగరమునందున్న తనసవతితల్లులెవరును తన్ను చెఱనుండివిడిపించుటకై వ్యాకులపడుచుండుట లేదా? అట్టిస్వజనులున్నను జగత్సింహుఁడీరీతిగ నీయంధకారముననే కాలము గడపవలయునా?

ఆకష్టము సహింపశక్యముగానిది. లోహశృంఖలములను వ

హించుట కష్టముగాదు. అంధకారమందుండుటయుఁ గష్టముకాదు. బంధమువలననుకష్టము లేదు. ఒక్క-సారి—ఒక్క-సారిమాత్రమే—దూరమునుండి—ప్రాణమునకుఁ బరమప్రియమైనయామనోహరాకృతిని జూడగల్గినచో నీకష్టములను సహింపవచ్చునని తోఁచుచున్నది. దూరమునుండియైన నొక్క-సారి—ఒక్క-సారిమాత్రమే—తిలోత్తమనుజూచు నుపాయ మేమియును లేదా?

జగత్సింహుఁడీరీతిగఁ బరిపరివిధములఁ జింతించుచు "నొక్క-మారుగఁ దనకాలుచేతులకున్నసంకెలలనూడఁ దెరికివాఱవైచి శక్తికొలఁది యాకారాగారపుఁటినుపతలుపులను బ్రద్దలుకొట్టి మందారణదుర్గాభిముఖముగఁ బాఱిపోయినచో—" అని యనుకొనియెను.

ఇంతలో నాకారాగృహసింహద్వారము వికటమగుఘుర్ఘురశబ్దముతోఁ దెఱవఁబడియెను. తెఱచినయాద్వారమునుండి చల్లనిగాలి వచ్చి జగత్సింహునకించుక వినోదమునుగలిగించెను. ఆద్వారమునుండి కారాగారాధ్యక్షుఁడును, మఱియొకయనుచరుఁడును లోపలకువచ్చిరి. అనుచరునిచేతియందు వివిధవస్త్రాలంకారములుండెను.

కారాగృహరక్షకుఁ డెదురుగవచ్చి నిలుచుండి విశేషసన్మానముతో యువరాజునకుఁ బ్రణామముచేసెను.

జగ—సమాచారమేమి?

కారా—(వినయముతో) యువరాజుగారికి విముక్తి కలిగినది.

యువరాజాశుభవార్తను తాల్మితో విని కారారక్షకునితో నిట్లనియెను—

జగ—నీమాట నిజమనినమ్ముటకు నిదర్శనము లేమైన నీయొద్దనున్నవా? నిదర్శనము లేకుండఁ జెఱసాలనుండి యవ్వలకువచ్చితినేని రాజద్రోహినిగాఁ బరిగణింపఁబడవచ్చును.

కారా—నాయొద్ద నట్టినిదర్శనము లేమియు లేవు. ఆగ్రానుండి ఫాదుషహావారి పేరుతో ముద్రాంకితమైనయొక యాజ్ఞాపత్రికను దీసికొనివచ్చి సిపాయి యొకఁడు మహారాజుగారిచేతికిచ్చినాఁడు. మహారాజుగారిస్వంత సేవకుఁడొకఁడు వారియాజ్ఞను నాకెఱింగించినాఁడు. మహారాజుగారిసైనికు లనేకులు యువరాజునిక్కడనుండి తీసికొనివెళ్లుటకై వచ్చి ద్వారముకడనిలుచుండియున్నారు.

యువ—నీమాటయందు నాకవిశ్వాసము లేదు. కాని, నీవు కార్యమును సరిగాఁ జేసియుండ లేదు. సిపాయిలతోఁగూడ మహారాజుగారియుంగరముఁగాని, లేదా వారిముద్రాంకితమైయున్న యాజ్ఞాపత్రికఁగాని తీసికొనివచ్చినచో సరిగానుండును. నీవు దానినిజూచి నన్ను విడిపించుటకువచ్చియుంటివేని నీకర్తవ్యమును నీవు సరిగాఁ జేసినట్లగును.

కారా—(కొంచెముయోచించి, పిదప) చిత్తము. ఏలిక న్యాయముగా నాజ్ఞయొసంగినారు. ఆనందాతిశయముచే నేను చేయవలసినపనిని మఱచిపోయితిని. ఇప్పుడేమియాజ్ఞ?

జగ—నీవుపోయి యాసైనికాధికారితో "మహారాజుగారియాజ్ఞగాని, లేదా ఫాదుషహావారియాజ్ఞగాని పడయనిదే చెఱసాలనుండి యివ్వలకువచ్చుటకు యువరాజంగీకరింపలేదనియు, హుజూరుకచ్చేరికిఁ బోయి యట్టినిదర్శనమును తీసికొనిరావలసినదనియుఁ జెప్పి నీవుతిరిగిరమ్ము. అంతవఱకును శృంఖలావిమోచనమును వేషపరివర్తనము ననావశ్యకములు.

కారాగృహరక్షకుఁడు యువరాజుబుద్ధిస్థైర్యమును సావధానతయును జూచి విస్మితుఁడై మఱియేమాటయును జెప్పకుండ "ఆజ్ఞాప్రకార మెల్లే." అని యటనుండి వెడలిపోయెను. పోవునప్పుడా

కారాగృహముయొక్క తలుపు వేసిపోవలేదు. యువరాజును చెఱనుండి విడిపింపవలయుననివచ్చిన యాజ్ఞావిషయమున నాతనికించుకంతయు ననుమానము లేదు.

ఒకించుకసేపటిలోనే కారాగృహరక్షకునితోఁగూడ మధురాసింహుఁడు కారాగారములోపలఁబ్రవేశించి సన్మానముతో యువరాజున కిట్లువిన్నవించెను. "యువరాజా! మందారణదుర్గసమీపమున నీసేవకుఁ డేయుంగరమునుయువరాజునకుఁజూపి మహారాజగారియాజ్ఞను నివేదించెనో, అదేయుంగరమిప్పుడీదాసునియొద్దనున్నది. ఎలికకు విముక్తి గలిగెనుగదా యనునానందముతో దానినిమీకుఁ జూపమఱచితిని. దాసునియపరాధమును క్షమింపవలయును" అని విన్నవించి మధురాసింహుఁడు తనయుష్ణీషమునందున్నముద్రికనుదీసి యువరాజుసమ్ముఖమునఁ బెట్టెను. యువరాజాముద్రికను సన్మానించి కారాగృహాధ్యక్షునితో "నాశృంఖలములను దీసివేయుము" అనియెను.

కారాధ్యక్షుఁడు పరమానందముతో జగత్సింహునికాలుచేతులయందున్నసంకెలలను దీసివేసెను. మధురాసింహుఁ డనుచరునిచేతియందున్నవస్త్రాలంకారములను తానుతీసికొని యువరాజుకాలుచేతులును మొగమును గడుగుకొనుటకై యుదకమును దెమ్మని యనుచరునకాజ్ఞాపించెను. నీరువచ్చినపిదప జగత్సింహుఁడు తనవదనమును కాలుచేతులను గడిగికొని యసహ్యములగుకారాగృహమందలిదుస్తులనుదీసివేసి మధురాసింహునిచేతనున్నయమూల్యవస్త్రాలంకారములను ధరించెను. మస్తకమున వజ్రఖచితమగునుష్ణీషము, కర్ణములయందురత్నకుండలములు, కంఠమున ముత్యాలహారము, మొదలగునాభరణములచే నలంకృతుఁడయ్యెను. కటియందుకత్తి — పాదములయందు రత్నఖచితములగుపాదుకలుధరించెను. చాలకాల మంధకార

మయమగుకారాగారవాసము, దారుణదుశ్చింత, మొదలగుకారణములచే జగత్సింహునిమూర్తి మలినమైయుండెను. అయినను నాతని స్వాభావసిద్ధమైన యాకాంతి రాజవస్త్రధారణముచే మిగుల శోభాయమానమై ప్రకాశించుచుండెను.

సమస్తయాతనానిలయస్వరూపమై నరకసదృశమగుకారాగారమునుండి జగత్సింహుఁడు విడివడియెను. అనేకవిధములగుదుశ్చింతలతోడను, భయవిచారములతోడను ప్రపీడితుఁడై జగత్సింహుఁ డెచ్చటబహుకాలమతికష్టముతోఁ దనజీవితమును గడపెనో, ఆస్థానముతోడిసంబంధ మిప్పు డాతనికిఁ దొలఁగిపోయినది. ముందు మధురాసింహుఁడు; నాతనివెనుక యువరాజు, ఆతనివెనుక కారారక్షకుఁడు; అనుచరులు, ఈరీతిగ నందఱు నివ్వలకరుదెంచిరి. జగత్సింహుఁడు చాలకాలమునకుఁ బ్రపంచములోనికి వచ్చెను. అవ్యాహతమైన వాయుసముద్రమునకువచ్చి యాతఁడు క్రొత్తజీవనమును బొందెను. క్రొత్తప్రపంచమునకువచ్చిన ట్లాతఁ డనుకొనియెను.

మధురాసింహునియధీనమున నేయేబదిమందిసిపాయీలు జగత్సింహుని బందీగాఁ జేసితీసికొనిపోవుటకుఁ బూర్వము వచ్చియుండిరో, ఆయేబదిమందిసిపాయిలే మరలఁగారాగారమునుండి యాతనిని తీసికొనివెళ్లుటకై వచ్చి యాప్రాంతమున నిలిచియుండిరి. జగత్సింహుని శ్వేతాశ్వము సుసజ్జితమై చాలకాలమునకు మరలఁ దనప్రభువునెక్కించుకొని తీసికొనివెళ్లుటకై యచ్చటకువచ్చియుండెను. అశ్వసమీపమున ఛత్రధారుఁడొకఁడు ముత్యములజాలరుచే నలంకృతమైయున్నవిశాలశ్వేతఛత్రమును చేతఁబూని నిలుచుండియుండెను. కిన్‌కాఫ్ వస్త్రముతో సంచువేసికుట్టఁబడినయొకవీవనను జేతఁదాల్చి యొకమనుష్యుఁడు ఛత్రధారిప్రక్క నిలుచుండియుండెను.

యువరాజును జూచుటతోడనే యాయేబదిమంది సైనికులును తమకత్తుల నెత్తి ప్రణామమును జేసి సమస్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజు జగత్సింహునకు జయమగుగాక!" అని జయఘోషములను జేసిరి.

యువరాజుకూడ నదేరీతిగఁ గత్తిచే వారికిఁ బ్రతివందనము చేసి "జయము! అక్బరుపాదుషహాకు జయమగుఁగాక! జయము! మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అనియెను.

జగత్సింహుఁ డశ్వము నధిష్ఠించెను. చాలకాలమైనపిదపఁ దనప్రభుసందర్శనమగుటచేఁ బరమానందముతో నశ్వము నృత్యమ్ము సేయుచు ననేకవిధములఁ దనయానందమును సూచించుచుండెను. కారారక్షకుఁడు వచ్చి యువరాజునకుఁ బ్రణామమును జేసెను. జగత్సింహుఁ డాతనితో "కారాగారమునందు నేనున్నకాలమున నీవు నావిషయమునఁ జక్కఁగాఁ బ్రవర్తించితివి. నీప్రవర్తనము నెడలఁ నేను మిగులసంతుష్టచిత్తుఁడనైనాఁడను. నీవు మఱియొకప్పుడు వచ్చి నన్నుఁ జూచినచో నీకు సన్మానమును జేసెదను" అనియెను.

కారాగృహరక్షకుఁడు యువరాజునకు మరలఁ బ్రణామము చేసెను. సైనికులలో నిరువదియైదుగురు గుఱ్ఱపురౌతులు యువరాజునకుముందు నడచుచుండిరి. మిగిలినయిరువదియైదుగురును నాతనికి వెనుకవచ్చుచుండిరి. మధురాసింహుఁడు పూర్వమువలె యువరాజుపార్శ్వమునందుండక తనసైన్యమునకుముందు నడచుచుండెను. ఛత్రధరుఁడును, వ్యజకర్తుఁడును, యువరాజున కుభయపార్శ్వములయందు నడచుచుండిరి. పిదప మధురాసింహుఁ డుచ్చైస్స్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజకుమారజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక" అనియెను.

ముందునడచుచున్న యిరువదియైదుగురును పునరుక్తిగ నా వాక్యములనే యనుచు జయఘోషములను జేసిరి. వెనుకనున్న యిరువదియైదుగురు నదేరీతిగ మరల "జయము! జయము! యువరాజగు కుమారజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక". యని జయజయ ధ్వానములను జేసిరి.

ఆస్వరము తరతరముగ లేచి యాకాశమార్గమునఁ జాలదూరము వ్యాప్తమయ్యెను. వారందఱును మెల్లమెల్లగ ముందునకు నడచుచుఁ గ్రమక్రమముగ నగరములోఁ బ్రవేశించిరి. నగరమునందలి రాజవీథులన్నియుఁ దోరణములచేతను పతాకాదులచేతను, పత్రపుష్పాదులతోడను నలంకృతములై యొప్పారుచుండెను. రాజమార్గమున కిరుపార్శ్వములయందు నున్న సౌధములమీఁదను, వసారాలల్లోను, వాతాయనములయందును నన్నియెడలనౌత్సుక్యభావములతోఁ బురుషులును, స్త్రీలును గుంపులుగుంపులుగఁ జేరి నిల్చుండియుండిరి. అట్టాలకములన్నియు రంజితవస్త్రములతోడను, పుష్పమాలికలతోడను కేతనములతోడను, బరిశోభితములై యుండెను. ఆ పూట కన్నములేనిబీదవారిపతనోన్ముఖకుటీరములయందును యథోచితముగ శృంగారము చేయఁబడియెను. ప్రతిగృహముయొక్క ముంగిలివాకిలియందును వారిపూర్ణకలశములుంపఁబడెను. కదళీవృక్షములు స్థాపితములై యుండెను.

యువరాజు మొదలగువారు నగరమునఁబ్రవేశించినతోడనే యుచ్చైస్స్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజుజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక" యను జయధ్వానములు బయలువెడలెను.

ఐకకంఠ్యముగా వచ్చుచున్నయాశబ్దము పాట్నానగరమునందంతటను వ్యాపించెను. రాజవీథిగుండ రాజపుత్రాదులు మెల్లగన

డచుచుండిరి. పుణ్యాంగనలు గవాక్షములగుండ రాజపుత్త్రునిపై నక్షతలు, లాజలు, పుష్పములు చల్లనారంభించిరి. వివిధములగు మంగళవాద్యధ్వనులతో దిఙ్మండలము ప్రతిధ్వనించుచుండెను. జగత్సింహుఁ డవనతమస్తకముతో నందఱిశుభాశీర్వాదములను గ్రహించుచు నడచుచుండెను.

క్రమముగా వారందఱును మానసింహమహారాజు కొలువుకూటముకడకు వచ్చిరి. ఆకొలువునందే కుమారునినేరములను విచారణచేసి మహారాజు కారాగారశిక్ష విధించియుండెను. కుమారజగత్సింహుఁ డాదర్బారుగృహముకడ నశ్వావరోహణముచేసెను. తోడనే పండ్రెండుగురు రాజపుత్త్రమొగలాయిసైన్యాధిపతులు వచ్చి యాతని కనవతమస్తకములతోఁ బ్రణామముచేసి సమాదరభావముతో నాతనినిగూడఁ దీసికొనివెళ్లి సభామండపమును బ్రవేశించిరి.

---

## పదునాల్గవ ప్రకరణము.

ఏసభయందు సర్వజనసమక్షమున శృంఖలాబద్ధుఁడై కారాగారవస్త్రములనుధరించి జగత్సింహుఁడు దండితుఁడయ్యెనో, ఆ సభయందు మరల విశేషసన్మానముతో రాజవేషమునుదాల్చి యాతఁడు ప్రవేశించెను. ఎత్తుగనున్న యాభద్రాసనమునందే మానసింహమహారా జతిగంభీరభావముతోఁ గూర్చుండియుండెను. వెనుకటి పారిషదులు, సభాసదులే యిప్పుడును; కొంచెముతగ్గియున్న పీఠములపైఁగూర్చుండి యుండిరి. సైనికులతోడను, రాజసేవకులతోడను,

సాధారణజనసమూహముతోడను, కొలువుకూటము పరిపూర్ణము
గా నిండియుండెను. పూర్వమునలెనే సాధారణజనులు దర్బారునకు
వచ్చుట కెట్టియభ్యంతరమును లేదు. జగత్సింహునిశుభాగమనమును
సందర్శింపవలయునని వీథివీథియందును జేరినజనులందఱు తండతండ
ములుగ దర్బారుమహాలునకు రానారంభించిరి.

సభామధ్యమున జగత్సింహుఁడు ప్రవేశించినమాత్రముననే
యుచ్చైస్స్వరముతో "జయము! జయము! యువరాజుజగత్సిం
హునకు జయమగుఁగాక!" అని జయధ్వానములు చేసిరి.

జగత్సింహుఁడును వెంటనే "జయము! జయము! అక్బరు
ఫాదుషహాకు జయమగుఁగాక! జయము! జయము! మానసింహ
మహారాజునకు జయమగుఁగాక!" యనియెను.

జగత్సింహుఁడు ముందునకునడచి క్రమముగా మానసింహ
మహారాజుకూర్చుండియున్నభద్రాసనమును సమీపించెను. భద్రా
సన మెత్తుగనున్నయొకగద్దెపై స్థాపింపఁబడియుండెను. జగత్సిం
హుఁ డాసమీపమున నిలుచుండి తనయుష్ణీషమును శిరసునుండితీసి
మహారాజుపాదముకడసర్పించి చేతులుజోడించి "మహాపరాధియగు
తనయుఁడు కాతరభావముతో మహారాజుగారిని క్షమాభిక్షను వేఁ
డుకొనుచున్నవాఁడు" అనియెను.

మహారాజు—(గంభీరస్వరముతో) వత్సా! నీయపరాధము
లన్నియుఁ దొలఁగిపోయినవి. అక్బరుపాదుషహావారు స్వయముగా
మహానుగ్రహముతో నీయపరాధములన్నిఁటిని క్షమించినారు. ఇం
తేగాక కారాగారమునుండి నిన్నువిముక్తిఁజేసినారు.

సభవారందఱు నైకకంఠ్యముగా "జయము! జయము! అ
క్బరుఫాదుషహాకు జయమగుఁగాక!" యనుజయఘోషములను జే

యసాగిరి.

జగ—షామహోపకారియనుగ్రహము నాకు శిరసావహింపదగినది. కాని, యెవరునాకీజగత్తునందుఁ బరమగురువులో, యెవరు నాకిహపరములయందు ప్రత్యక్షదేవతాస్వరూపులో, అట్టిపితృదేవతానుగ్రహమును బొందిననేగాని నాజీవితమంతయు వ్యర్థమైపోఁగలదు. తండ్రీ! మీమనోభావమునెఱుంగఁగోరి యధముఁడగు నీతనయుఁడు కాతరభావముతో నిటనిలుచుండియున్నాఁడు.

మాన—వత్సా! నీయపరాధములనన్నిఁటిని సరళహృదయముతో నేను క్షమించితిని. నీవునాయుష్ణీషమునుదీసికొని శిరస్సునందు ధరింపుము. నీవుకర్తవ్యపరాయణుఁడవై కీర్తినిసంపాదింతువుగాక యని యిదే యాశీర్వదించుచున్నాను.

సభాసదులమధ్యనుండి "జయము! జయము! మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక!" అనుజయధ్వానములు వెలువడియెను.

జగత్సింహుఁడు తండ్రిపాదములకడనున్న యుష్ణీషమునుదీసి శిరస్సున ధరించుకొనియెను.

జగ—ఇప్పుడు నాజీవితము సార్థకమైనది. తండ్రిగారియసంతృప్తిభారమును తలపైనిడుకొని జీవించుటకంటెఁ గొమరునకు మరణమే మంగళకరమైనది. నేనింతవఱకును జీవించియున్నను మృతప్రాయుఁడనే. దయామయుఁడవగునోతండ్రీ! నాయపరాధము లనేకములు. నాయపరాధములయందేయపరాధములు క్షమింపఁబడినవి? మఱియేయపరాధములచే నేనింకను నపరాధిగానున్నాఁడను? అడుగనర్హతకలదేని దయచేసి సెలవిండు.

మాన—ప్రియకుమారా! పారివారికసంబంధమైనట్టియు,

రాజనీతిసంబంధమయినట్టియు నీనేరములన్నియును పూర్ణముగా క్షమింపఁబడినవి. నవాబునందినియగుసయేషాహృదయమునందుఁ బ్రేమానలమును ప్రజ్వలింపఁజేయుటకు నీవెట్టిప్రయత్నములునుజేసియుండలేదనియు, అందుల కేవిధమగుసాహాయ్యమును నీవొనర్చియుండలేదనియు నాకు స్పష్టముగాఁ దెలిసినది. ఒరిస్సానవాబగు నసీర్ఖాను స్వయముగావచ్చి యీవిషయములను నాకెఱింగించినాఁడు. అందుచే నావిషయమున నిన్నపరాధిగాఁదలంచుట యసంగతము.

జగ—(అవనతమస్తకుఁడై) నాయపరాధములింకను జాలఁగలవు.

మాన—వీరేంద్రసింహునితనయను నీవు పరిణయమాడుటచే నీవొకమహాపరాధమునుజేసితివనియే నిశ్చయింపఁదగియున్నది. అయ్యేన నొక్కటియున్నది. రూపమునందును విశేషించి గుణమునందును వీరేంద్రునితనయతో సరిపోలినవారెచ్చటను లేరు. తిలోత్తమ నిజముగా రాజలక్ష్మీస్వరూపురాలు. అందుచే నామెను బరిణయమాడుటచేఁ జేసినమహాపరాధము క్షమార్హమైనది.

జగత్సింహునిహృదయ మానందముచే నృత్యముసేయఁదొడంగెను.

మాన—రాజకార్యముపట్ల నీవు గావించినమహాపరాధములు భూమండలాధిపతియే స్వయముగా క్షమించినాఁడు. దానినిగూర్చి యేయభిప్రాయమునైనను వెల్లడిచేయుటకుఁ బ్రయత్నింపఁబూనుట మహాపరాధమగును. నీవిప్పుడు పాదుషహావారియెడల సంపూర్ణముగా నిర్దోషివైతివి.

సభాసదులందఱు నైకకంఠ్యముగా "యువరాజునకు జయమ

గుఁగాక !" అని జయజయధ్వనులను జేసిరి.

జగ—నా విషయమున నిప్పుడు మహారాజువారి యాజ్ఞయేమి? ఏ కార్యమును చేసి మహారాజుగారి యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడను గావలయును?

మహారాజు పారిషదునకొకనికి సంజ్ఞచేసెను. అతఁడు లేచివచ్చి జగత్సింహుని చేతియం దొక యాజ్ఞాపత్రిక (సనదు)ను బెట్టెను.

మాన—యువరాజా! జగత్సింహా! చక్రవర్తిగారి కృపచే నీవిప్పు డొరిస్సా వంగ విహార దేశములకు రాష్ట్రపరిపాలకుఁడవైనాఁడవు. నీకు లభించిన యీ మహాభాగ్యము సామాన్యమనుష్యుని యదృష్టమునందు ఘటియింపదు. నేను నిన్నాశీర్వదించుచున్నాఁడను. కర్తవ్యపరాయణత యందును, న్యాయనిష్ఠయందును సాహసమునందును సువిచారమునందును నసదృశుఁడవై చిరస్థాయియగు కీర్తిని నీవు సంపాదింతువుగాక!

సభాసదులందఱు నుచ్చస్వరముతో "జయము అక్బరుషాదుషహాకు జయమగుఁగాక ! జయము మానసింహ మహారాజునకు జయమగుఁగాక! జయము! కుమార జగత్సింహునకు జయమగుఁగాక!" అని జయఘోషములను జేసిరి.

సభయందున్న గొప్ప సభాసదులును పారిషదులును తమతమ పీఠములనుండి లేచి సంభ్రమముతో జగత్సింహునకుఁ బ్రణామమును జేసిరి. వారిలో నొక్కఁడు ముందునకువచ్చి "మేము నవీన రాష్ట్రపరిపాలకుని యధికారము నంగీకరించుచున్నాము. మేమాతనికి వశ్యులమై యుందుము. అవిచలిత చిత్తులమై మేమాతని యాజ్ఞలన్ను శిరసావహించుట కంగీకరించెదము. మేము మనఃపూర్వకముగ నాతని శుభమును సదా గోరుచుందుము. ప్రస్తుతమున నాతనికీ యున్నత పద

వి లభించినందులకై సర్వాంతఃకరణములచేతను మేమానందించుచు
న్నాము. మేము మనోవాక్కాయములచే నాతనికి సంపూర్ణసన్మా
నమును జూపుచుందుము. ఉత్సాహపూర్ణహృదయములతో మేమా
తనికి సర్వదా జయజయధ్వానములను జేయుచుందుము." అనియెను.

జగత్సింహుఁ డాశ్చర్యాన్వితుఁడయ్యెను. అంధకారావృతమై
నకారాగృహమునందు లోహశృంఖలనిబద్ధుఁడై యున్నయాయవస్థ
యెక్కడ? ఒరిస్సా, బీహారు, వంగదేశములకు సుబేదారుపదప్రాప్తి
యెక్కడ? దీనికిని, దానికిని గలయంతరము కల్పనాతీతమైనది. ఈ
యవస్థాద్వయమునకుఁ గలభేదము నాలోచించిచూచినచో శరీరము
కంపమొందును. ఈపరివర్తన మాకస్మికముగ నప్రార్థితమై యెన్నఁ
డు ననుకొననిదై వచ్చియుండుటచే దానిరహస్యమును దెలిసికొన
నసమర్థుఁడై జగత్సింహుఁడు ముగ్ధుఁడై యుండెను.

మాన—కుమారజగత్సింహా! నీవిప్పుడే కార్యభారమును వ
హింపవలయును. రేపటినుండియు నేనీకార్యమునుండి విడివడవల
యును.

జగ—అదేమి?

మాన—చక్రవర్తిగారియాజ్ఞ యట్లైనది. ఈయుత్తరవు చే
రినతోడనే నన్ను పాట్నానగరమునువిడిచి రావలయునని యాజ్ఞాపిం
చినారు. ఒకవిశేషకార్యార్థ మాలస్యముచేయకుండఁ బోయి యా
గ్రాయందుండవలయును. అచ్చటనుండి ఢిల్లీకిని ఢిల్లీనుండి, అజ్మీరున
కును వెళ్లవలసియున్నది. అచ్చటనుండి మఱియేకార్యములకొఱకె
చ్చటకుఁబోవలయునో యింకను స్థిరపడలేదు. నేనిచ్చటనుండనిస
మయమునందు నిన్నొరిస్సావంగవిహారదేశములకు సుబేదారుగా చ
క్రవర్తి నియమించినాఁడు. అదియుఁగాక యీ భూమండలాధిపతి స్వయ

ముగాఁ జేసినది. దానికి నేఁజేయవలసిన దేమియును లేదు.

అంతసేపటికి జగత్సింహుఁడు తనప్రకృతావస్థను గ్రహించెను. పిదప నేలపై మోకాళ్లూని "రాజాధిరాజుగారియాజ్ఞను శిరసా వహించుట కీసేవకుఁడు చిరబాధ్యుఁడై యున్నాఁడు. మహారాజుగారి యాజ్ఞాపరిపాలన మీదాసునకుఁ బరమధర్మమైయున్నది. నాపైఁజూపి నయీమహానుగ్రహమునకుఁ జక్రవర్తిగారియెడలను మహారాజుగారిపాదపద్మములయెడలను సదాకృతజ్ఞుఁడనై మెలంగెదను." అనియెను.

పిదప మానసింహుఁడు సింహాసనమునుండిదిగి జగత్సింహుని కడకువచ్చి యాతనిహస్తమునుబట్టుకొని "వత్సా! రమ్ము. వచ్చి సింహాసనముపైఁ గూర్చుండుము. నీకు నేను జనకుఁడనైనను నీశాసనాధికారమునకు లోఁబడినప్రజలలో నేనొకఁడను. ఏముహూర్తమునఁ జక్రవర్తిగారియాజ్ఞాపత్రము నీచేతికందినదో యాముహూర్తము మొదలుకొని వంగవిహారములకును నోరిస్సాదేశమునకును నీవుసుబేదారుఁడవైనాఁడవు. నిన్ను సుబేదారుసింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుట నాకుఁ గర్తవ్యము." అనియెను.

జగత్సింహుఁడు తండ్రిపాదములకు వందనముఁజేసి యాతని పాదధూళిని శిరస్సునందుధరించెను. పిదప మానసింహుఁడు తనయుని హస్తమునుబట్టుకొని సభాసదులవంకఁజూచి యుచ్చైస్స్వరముతో "నేను రాజాధిరాజుగారియాజ్ఞానుసారముగ సర్వజనసమక్షమున నీసభయందు యువరాజగుజగత్సింహుని నోరిస్సావంగవిహారరాష్ట్రపరిపాలకసింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టుచున్నాను. ఈనవీనరాష్ట్రపరిపాలకునియధికారకాలమున నీతనిపరిపాలనమునకు లోఁబడినదేశములయందు శాంతి సదా విరాజిల్లుచుండుననియు, ప్రజలు సర్వవిధములచేతను నిరుపద్రవులై యుందురనియు, యుద్ధములయం దకా

రణముగ రక్తపాతము లేకుండనుండునని యు నమ్ముచున్నాఁడను" అనియెను.

కొత్తసుబేదారు—నా సర్వప్రయత్నముల చేతను ఫాదుష హారియభీష్టమును నెరవేర్చుచుందును. పరిపాలనావిషయమున నాతండ్రిగారవలంబించిన పద్ధతులనే యనుసరించుట కించుకంతయు శక్తివంచనము లేకుండఁ బ్రయత్నించెదను. సర్వవిధముల చేతను నాయధికారముక్రిందనున్న ప్రజల కనురంజనమగులాగునఁ బరిపాలించెదను.

మానస—జయము ! జయము ! కొత్తసుబేదారునకు జయమగుఁగాక !

దానిననుసరించి సభాసదులందఱును "జయము ! జయము ! కొత్తసుబేదారునకు జయమగుఁగాక!" అని జయఘోషలనుజేసిరి. మిగిలినసైనికులును చూడవచ్చినవారందఱును సమస్వరముతో నదేరీతిగ జయధ్వానములను సల్పిరి. పిదప సభముగిసెను.

---

## పదునైదవ ప్రకరణము.

---

ఒరిస్సా వంగవిహారదేశముల సుబేదారగు కుమారజగత్సింహుఁడు తండ్రితోఁగూడ సభనుండి వెడలిపోయెను. తండ్రికొడుకులిరువురు న్నాకేయంతఃపురమున కేగిరి. అచ్చట మహారాజు కుమారునితో "నీవేగి మీతల్లులను జూచిరమ్ము" అని చెప్పి యాతఁ డింకొకతావునకుఁ బోయెను.

యువరాజు మొట్టమొదట నూర్మిళాదేవిసదనమునకేగెను. అచ్చట నాతనిసవతితల్లులు ముప్పురుండిరి. భక్తిభావముతో నాతఁడు వారందఱిచరణముల కెఱఁగెను. వారు జగత్సింహునకు శుభాశీర్వాదములనుచేసి పిదప జరగిపోయినక్లేశవృత్తాంతము నెత్తి తమతమహృదయములయందలిదుఃఖమును తెలియఁజేసిరి.

ఊ—బిడ్డా! ఆఁకలిఁగొనియున్నావుకాఁబోలును. విశ్రాంతి యావశ్యకమని తోఁచుచున్నది. నీతోడమాటలాడవలసినసుఖదుఃఖసమాచారము లనేకములున్నవి. కాలాంతరమునందు వానినిగూర్చి మాటాడుకొనవచ్చును. నీవిప్పుడు నాతోఁగూడరమ్ము.

జగత్సింహుఁడు మాటాడకుండ నూర్మిళాదేవితోఁగూడ నేగెను. కొంచెముదూరమేగినపిదప నచ్చటనున్నయొకగదిగుమ్మముకడనిలుచుండి యూర్మిళ "నీవీగదియందు విశ్రమింపుము. నేనుఁ వెళ్లి నీభోజనమువిషయమున నన్నియు సిద్ధముచేసెదను" అనియేగెను.

జగత్సింహుఁ డాగదిలోఁ బ్రవేశించెను. తోడనే పార్శ్వమునుండి సాశ్రునయనయైనసుందరి యొకర్తు శీఘ్రముగవచ్చి యాతనివక్షమునఁబడియెను. ఆసుందరి తిలోత్తమ.

యువరాజు నిశ్చేష్టుఁడై యేమియు మాటలాడలేకపోయెను. ఇదేమిస్వప్నమా? లేక నిజముగా జరుగుచున్నదియా? ప్రేతావిష్టుఁడైనమనుష్యునివలె నిప్పుడాతనికన్నియు భ్రాంతిమయములై కన్పట్టుచుండెను. ఆకస్మికముగఁ దనకున్మాదరోగము జనించి బుద్ధిభ్రంశమయినదని భయపడియెను. కాని, నిజముగా నశ్రుపూర్ణనయనయైనయాసుందరి తనప్రాణమునకుఁ బ్రాణమైనతిలోత్తమయేగాని మఱియెవరునుగారు. నిజముగా నాతనిహృదయవినోదినియే యాతనివక్షస్థలమున నశ్రువులఁ గురియించుచుండెను. మానవున

కాకస్మికముగ నీరీతిగ నదృష్టమునఁ బరివర్తనము సంభవించునా? విశేషయాతనములవలనఁగలిగినదుశ్చింతలచేఁగొట్టఁబడినపిమ్మట నాకస్మికముగ నిట్లు పూర్వసుఖసంపద లొక్కమారుగఁజేరుట యెచ్చటనైన సంభవించునా? అదియెచ్చట ననుసంభవముకాకపోయినను, ఈసందర్భమున నట్లేసంఘటితమైనది. అందులకు సందేహము లేదు.

తిలోత్తమకునయనములయందునీరు—అధరమునందుగనవ్వు—అత్యద్భుతసమావేశము! జగత్సింహుఁడా ప్రేమపుత్తలిని గాఢాలింగనముజేసికొని యాశ్చర్యముతో "తిలోత్తమా! నీవిచ్చట కెట్లు వచ్చితివి?" అని యడిగెను.

తిలోత్తమ నవ్వుచునవ్వుచు "నన్ను తిలోత్తమయని సంబోధించి మీరు తిలోత్తమకుఁ జాల నన్యాయముచేసినవారగుచున్నారు. భువనవిఖ్యాతుఁడగునంబరేశ్వరునికోడలును, నోరిస్సావంగవిహారదేశములకొత్తసుబేదారునకు ధర్మపత్నియునైననన్నుఁ బేరుపెట్టిపిలుచుట కెవరికిధైర్యమున్నది?" అనియెను.

జగ—సరిగా మాటలాడనియపరాధమునకై తరువాత నీవు విధించెడిశిక్షను గ్రహించెదను. కాని, దయచేసి నీవిప్పుడిక్కడ కెట్లు వచ్చితివో చెప్పుము?

తిలోత్తమ మరలఁ జిఱునగవుతోఁగూడినమొగముతో "మామగారిగృహమునకు, భర్తయాశ్రయమునకు నెట్లువచ్చితివని మీరడుగు టెందులకు? అట్లడుగవచ్చునా? నాయంతట నేనే వచ్చి నాస్థానాధికారమును గైకొంటిని" అనియెను.

జగత్సింహుఁడాసుందరివదనమును చుంబనమాడి "నిజముగాఁ జెప్పుము. అదియంతయు నెట్లుజరగినది?" అనియెను.

తిలోత్తమ నవ్వుచు జగత్సింహుని సమీపమునను న్న సింహా

సనముపైఁగూర్చుండఁబెట్టి " మీరు చాలశ్రమపడియున్నారు. భోజనాదికమైనపిదప సమస్తమును జెప్పెదను " అనియెను.

జగ—ఇప్పుడు సంభవించినయపూర్వఘటనావిశేషములన్నిటివలనను నాబుద్ధి భ్రమసిపోయినది. దీనిని స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనినఁగాని నాబుద్ధి స్థిరముగానుండదు.

తిలోత్తమ వీవనను గైకొని యువరాజునకు వీవఁదొడంగెను. యువరాజామెచేతివీవనను దీసికొని "అంబరేశ్వరునికోడలి కనేకపరిచారికలుకలరు. వారువచ్చి విసరెదరు. దయచేసి మొదట నాసంభ్రమమును నివారణముచేసి నామనస్సును స్థిరముచేయుము " అనియెను.

జగత్సింహుఁడత్యాదరముతోఁ దిలోత్తమను దగ్గరదీసికొని తొడపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనియెను. రాకొమరుని బందీగాఁజేయుటకుఁబూర్వపుదినమున సాయంకాలమైనపిదప మందారణదుర్గమందలిసౌధముపైఁ దిలోత్తమ యేభావముతో జగత్సింహునివక్షస్స్థలమునఁ దనమస్తకమునుంచుకొనియెనో, చాలకాలమునకుఁదరువాత నిప్పుడుమరల నదేరీతిగ, నదేసుఖోపధానముపైఁ దిలోత్తమ మస్తకము నిడికొనియెను. కాని, యప్పటికి నిప్పటికి నెంతభేదమున్నది ! అప్పుడెంతభయానకమైనయాశంక! ఎంతభయవిశిష్టమైనవిషాదము! ఇప్పుడో ! అసదృశమైనయెంతయానందము ! ఎంతటిసుఖము !

ఆరీతిగఁగూర్చుండి తిలోత్తమ యావదుదంతమును క్రమక్రమముగ నాతనికెఱింగించెను. మానసింహమహారాజు యాత్రార్థము శ్రీక్షేత్రమునకు విచ్చేయుట, తాను తనసవతితల్లియగువిమలతోఁగూడ నచ్చటి కహార్మ్రళామహారాజ్ఞికడకు వచ్చుట, కరుణామయియగు నామహారాజ్ఞి సాహాయ్యమునుబడయుట, ఆమెయనుగ్ర

హాయముచే మహారాజునకుఁ బరిచయమగుట, తానుచేసినసేవకు మహారాజు మెచ్చుకొనుట, మహారాజ్ఞియొక్క కౌశలముచే మహారాజు క్షమించి తన్ను కోడలనుగా గ్రహించుట, మొదలగుసంగతులనన్నిఁటిని దిలోత్తమ మెల్లగా సంక్షిప్తముచేసి మధురములైనమాటలతో జగత్సింహునకుఁ దెలియఁజెప్పెను.

జగ—(సంగతులనన్నిఁటిని వినినపిదప) నాకిప్పుడు తెలిసినది. తిలోత్తమా! నీబుద్ధికౌశలముచేతనే నాకీభాగ్యము లభించినది. నీప్రేమయందు ముగ్ధుఁడై నీదాసత్వమునంగీకరించినమహారాజు తనమనోభిప్రాయమును నీకేమని తెలియఁజెప్పినాఁడు? ఏమిచెప్పి యాతనికృతజ్ఞతను నీకడవెల్లడిచేసినాఁడు? నన్నుఁ జెఱనుండివిడిపించుటకుఁగూడ నీకౌశలమే కారణమైనదని తోఁచుచున్నది.

తి—మీరు ప్రేమాంధులు. అందుచేఁ బ్రకృతవ్యాపారములన్నిఁ దెలియఁజాలరు. నేను ప్రయత్నముచేసి నాస్థానాధికారమును బొందితిని. అజ్ఞాతమగుహీనభావమునందు నాజీవితమును వ్యర్థపఱుపకుండ న్యాయసంగతమైననాస్థానమును నేను పొందితిని. నావలననైనదింతియే. అందువలన నాకు విశేషగౌరవమేమియు లేదు. మిమ్ములను విడిపించువిషయమున నేనేప్రయత్నములను జేసియుండలేదు. ఆవిషయమునఁ బ్రయత్నముచేయుటకు నాకు సాధ్యమగునా? నవాబునందినియగునయేషా, శక్తియందును,బుద్ధియందును, కౌశలమునందును, నద్వితీయ; ఆమెస్వయముగానాగ్రాకువెళ్లి మిమ్ములను విడిపించినది. మీకులభించినయున్నతపదవికూడ నామెప్రయత్నఫలమేయని తోఁచుచున్నది; మీరు వినియున్నారో లేదో, నాకుఁ దెలియదు. నాకు సంవత్సరమునకు లక్షస్వర్ణముద్రికలయాదాయమువచ్చుజాగీరు నిచ్చితిమనిచక్రవర్తియాజ్ఞనంపినాఁడు. దానినినిజముగానవాబునందిని

యే చేసినది. కల్పనాతీతములైన మనయీసుఖోదయములకన్నిఁటికి నామెయనుగ్రహమే కారణము. ఈయుపకారమునకు మనము కృతజ్ఞతఁజూపఁదలంచితిమేని సర్వశక్తిమయియగు నాయయేషాకు మనము యావజ్జీవమును దాసులమై యుండవలయును.

జగ—అందులకు లేశమును సందేహము లేదు. ఆదేవిఋణము నించుకయైన నెట్లుతీర్పఁగలమో నాకుఁ దెలియుట లేదు.

తిలో—(సాదరముగ జగత్సింహునికంఠాలింగనమును జేసికొని) ఆయుపాయమును నేనెఱుంగుదును. మీరీదాసిమాటల నాదరింతురా?

జగ—అట్లనెదవేమి? తిలోత్తమా! నీమాట కన్యథా యేన్నఁడైన జరగునా? న్యాయసంగతమైననీవాక్యమును విని యసాధ్యమైనదాని నిజేయవలసివచ్చినను నేనట్లుచేయుటకు వెనుకంజవేయను.

తిలోత్తమ జగత్సింహుని రెండుచేతులను బట్టుకొని "మీరయేషాను పత్నీభావముతో గ్రహింపవలయును" అని బ్రతిమాలుకొనియెను.

జగ—ప్రాణేశ్వరీ! నీయీప్రస్తావమునువిని నీసరళస్వభావమును, నుదారతను, సహృదయతను మిక్కిలి కొనియాడుచున్నాఁడను. కాని యొక్కవిచారముమాత్రమున్నది. నీబుద్ధినిగూర్చి ప్రశంససేయఁజాలను. కేవలముకృతజ్ఞతనువ్యక్తముచేయుటకు, పొందినయుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారముసేయుటకు, ఋణవిముక్తిచేసికొనవలయుననునాశతో నేస్త్రీమఱియొకస్త్రీని సవతిగాఁ గ్రహించుటకిష్టపడియెనో, యట్టియబలహృదయము చాలఁ బవిత్రమైనదనుటకించుకంతయును సందియము లేదు. నేను నీహృదయమహత్త్వమును యోచించి యానందముతోఁ బదింబదిగ నిన్నుఁ గొనియాడుచున్నాను.

తి—కొనియాడినచోఁ గొనియాడవచ్చును. లేదా మానవ చ్చును. కాని, నన్ను నిందించు టెందులకు?

జగ—నిందించుటలేదు. అయేషాను పత్నీభావముతో గ్రహింపుమని నీవుచేసినప్రస్తావమునకై నీబుద్ధిని ప్రశంసింపఁజాలకున్నాను.

తిలో—అదేమి? మహారాజునకును మహారాజ్ఞికినిగూడ నిదే యాశ; వారిరువురును బందింబందిగ నీవిషయమునుగూర్చి యయేషాతోఁ బ్రస్తావించియున్నారు. ఆమె యంగీకరింపలేదు. కాని, మీామనోభిప్రాయమును దెల్పినచో నామెహృదయమును ద్రిప్పవచ్చునని నానమ్మకము.

జగ—మీానమ్మకము మిగులఁ దప్పైనదియే; అయేషాహృదయసముద్రమందలియొకతరంగమునైనను మీారెవరును జూచియుండ లేదు. మహారాజును, మహారాజ్ఞియును, వివాహముచేసివైచినచో భార్యకాఁగలదనియు, ప్రేమించినచో నదియే పరిణయమనియుఁ దలంచుచున్నారు. కాని, ప్రేమతత్త్వమును బూర్ణముగ నెఱింగినయయేషా యట్లనుకొనుటలేదు. ఆమెయభిప్రాయము వేఱు. హృదయవినిమయములేకుండ వేయిమందిపురోహితులు చేరిమనయిప్పటిపురోహితులవలె నసందర్భముగాఁ గర్ణకఠోరములైనతప్పుమంత్రముల సేకరువు పెట్టక సుస్వరముతోఁ గ్రమమెఱిగి సరియైనమంత్రములనన్నిఁటిని జెప్పి పరిణయముచేసినను నది పరిణయముకాదనియు, ఏపరిణయము తనంతటనదియుదయించి మనసునవృద్ధిఁజెంది ప్రాణమునుదేల్పఁజాలదో, యట్టిపరిణయము పరిణయముకాఁజాలదనియు, నామెయభిప్రాయము. అయేషాకు వివాహముకాదు. నాయీాక్షేత్రమునందుహృదయవినిమయముగలుగునను ధైర్యము లేదు. అయేషాతన

హృదయమున నాకొక గాఢప్రణయమును బోషించుచున్నదని నే నెఱుంగుదును. కాని నాహృదయతంత్రి యాప్రణయస్వరము నాలాపించు టెఱుంగదు. నేనయేషాను మిక్కిలిగఁ బ్రేమించుచున్నాననుమాట నిశ్చయము. కాని యాప్రేమ యయేషాప్రేమకనురూపమై యుండలేదు. అందుచే నేనామెను బత్నీభావముతో గ్రహింపఁజాలను. ఆమెయు నాకుఁ బత్నియగుట కంగీకరింపదు.

తిలో — మీరు మీహృదయము నయేషా కెందులకీయఁజాలరు? ఆమెవలెనే మీరు నామె నేలప్రేమింపఁజాలరు?

జగ — ఇదిమిగులమంచిప్రశ్న; పిల్లలడిగినట్లే యడిగితివి! ఇంకనుగొన్ని ప్రశ్నలను నీవడుగవచ్చును. పగలు రాత్రియగుట లేదేమి? రాత్రిపగలగుట లేదేమి? నీటియందగ్ని యేలయుండదు? అగ్నియందు నీరేలయుండదు? ఇట్టిప్రశ్నలనేక మడుగవచ్చును. కోమలీ! ఏదియెట్లుకావలయునో యట్లుజరగును. ఎందుకొఱకేదిసృష్టింపఁబడినదో యదియాకార్యములను జేయుచుండును.

తిలో — అట్లయ్యును, ప్రయత్నమునలనను ప్రయాసమువలనను ప్రబలమైనయనురాగమువలనను ననేకవిషయములలో ననేకపరివర్తనములు జరుగుచుండవచ్చును. మీరు ప్రయత్నించినచో మీహృదయము నవశ్యముగఁ ద్రిప్పవచ్చును. నిజముగా మీహృదయతంత్రి యామెహృదయరాగము నాలాపనచేయఁగలదు.

జగ — హృదయమనునది యిష్టమువచ్చినప్పు డిష్టమువచ్చినవారి కొసంగుట కవకాశము లేనిది. నీయేకమాత్రాధికారమునకులోఁబడియున్నయీహృదయమునందు మఱియెవరికిని స్థలముదొరకదు. ఒకయాకాశమున వేలకొలఁది నక్షత్రములుండవచ్చును. కాని యిరువురుసూర్యులకుఁగాని, యిరువురుచంద్రులకుఁగాని యటస్థలముండదు.

నీప్రణయరాగమునాలాపించుట నాహృదయతంత్రికిఁ దెలియును. అదిమఱియేరాగము నెఱుఁగదు. అయేషా, యాకాశమున నొకప్రక్కమిణుకుమిణుకుమనుచుండెడి యొకసామాన్యనక్షత్రమువంటిదికాదు. అయేషాప్రణయవిశిష్టమగురాగము నాలాపించుటకు నాహృదయతంత్రి కాస్వరము లేదు.

తిలోత్తమ చాలసే పధోముఖియై చింతించెను. రాజపుత్త్రిని వాక్యములయందలి మర్మమును దెలిసికొనలేక నిట్టూర్పువిడిచి "అట్లయినచో శోభామయమైనయాపుష్పము దానియంతట నదియే ముకుళించిపోవలసినదేనా? అనర్ఘమగుచోటనుంచినప్రణయసంబంధమగుతీవ్రజ్వాల ననుభవించుచు నసదృశమైనయాజ్యోతి తనంతట తాను హరించిపోవలసినదేనా?" అనియెను.

జగ—విధాత్రుని నియమమేమో నేనెఱుఁగను. కాని నీవు చెప్పినదే యయేషానుదుట వ్రాసినట్లుతోఁచుచున్నది. నేనామె నతిశయముగఁ బ్రేమించుచున్నాఁడను. ఆమెగుణములయం దత్యంతము ముగ్ధుఁడనై యున్నాఁడను. ఆమెరూప మసదృశమైనదని నేనెఱుఁగుదును. నేనామెకు విశేషముగ ఋణపడియున్నాఁడను. ఆమెనిమిత్తము ప్రాణములనర్పించుమన్ననందులకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను. కాని దేనినిపొందినచో నామెకు సుఖముగలుగునో, దానినామెకొసంగుటకు నాకు సాధ్యములేదు. ఏమంటివా? అది నాదికాదు. ఏప్రణయముచే నరకముస్వర్గమైపోవునో, ఏప్రణయముచేఁ బ్రపంచమందలిసర్వదుఃఖములును దూరములైపోవునో, ఏప్రణయముచే మానవుఁ డమరత్వమునుబొందునో, ఆప్రణయము నిప్పుడు నాయంకపీఠినిగూర్చుండియున్నదేవికి నిశ్శేషముగా నర్పించివైచితిని. అయేషాయిప్పు డాప్రణయమును బ్రార్థించుచున్నది. ఆప్రణయము నీదే

నీచరణసమీపమున నీకొఱకే యర్పితముజేసివైచితిని. అందుచే నా దేవికొసంగుటకు నాదైనపదార్థమేమియునాకడలేదు.

తిలోత్తమ మాటాడకుండ మౌనయై యుండెను. మిక్కిలిప్రగాఢమైనప్రేమవిషయము! అయేషాపూర్ణహృదయము పూర్ణప్రేమమునఁదక్క మఱిదేనివలనను పరితృప్తి నందనేరదు. అల్పమతులగుస్త్రీలవలె మానసింహమహారాజుగారి యసంఖ్యాకమహిషులవలె ప్రణయాస్పదుఁడగు వానినిభర్తయనిచెప్పుకొనుపాటియధికారమును పొందినచో నయేషాహృదయమునకు సంతుష్టి లేదు. అందుచే నామె దుఃఖము నివారణమగుట కుపాయమే లేదు.

జగ—కృతజ్ఞతనుగూర్చి చెప్పియుంటివికాదా? అయేషా మొదలఁ గృతజ్ఞతావిషయమునుగూర్చి యోచించినఁ బ్రయోజనము లేదు. ఎవరిహృదయమునందు నన్నుఁగూర్చినయగాధప్రేమము కలదో, అట్టియయేషాకృతజ్ఞతాప్రత్యాశచేఁగాని ప్రేమోద్దీపనము చేయవలెనను నాశచేఁగాని నాకట్టియుపకారములను చేసినదా? అట్లయినచో నొకప్పుడైన నామె నన్నుఁ జూచుట కిష్టపడియుండును. ఒకప్పుడైనను ప్రస్తావవశమునఁ దనప్రణయవృత్తాంతమునుగూర్చి నాకుఁదెలిపియుండును. ఆదేవిహృదయ మగాధమైనమహాసముద్రమువంటిది. ఆసముద్రతరంగమాలలో నొకతరంగమునైనను నీవు చూచియుండలేదని నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని.

పార్శ్వమునందలిద్వారముకడ నిలుచుండి యూర్మిళాదేవి "కుమారా!" అని కేకవైచెను.

తిలోత్తమ వేఱుమార్గముగుండ శీఘ్రముగ నవ్వలకుఁ బరువెత్తికొనిపోయెను. జగత్సింహుఁడు "అమ్మా! లోపలకు దయచేయుము" అనియెను.

యువరాజు పీఠమునుండి లేచి నిలుచుండెను. తోడనే యూర్మిళాదేవి వివిధఖాద్యవస్తుపరిపూర్ణమైనసువర్ణపళ్లెరమును దీసికొని లోపలకు వచ్చెను.

---

## ప దు నా ఱ వ ప్ర క ర ణ ము.

మానసింహమహారాజు భార్యలతోడను, నితరానుచరులతోడను నాగ్రాపట్టణమునకుఁ బయనమైపోయెను. జగత్సింహుఁ డతిసమర్థతతో వంగవిహారాదిదేశములను బరిపాలనము సేయుచుండెను. వెడలిపోవునప్పుడు మానసింహుఁడు కుమారునకు రాజకార్యసంబంధములగు ననేకసదుపదేశములను జేసి మనఃపూర్వకాశీర్వాదముల నాతనిశిరముపై వర్షించెను.

మహారాజ్ఞియగునూర్మిళాదేవి ప్రయాణసమయమున రాజలక్ష్మీస్వరూపయగు తిలోత్తమను తనతోఁగూడ దీసికొనివెళ్లవలయునని యెంతయో యాశపడియెను. మానసింహుఁడుగూడఁ దిలోత్తమ లేకపోయినచోఁ దనకుఁ గష్టముగనుండునని తనయభిప్రాయమును వ్యక్తముచేసెను. కాని, మహారాజును, మహారాజ్ఞియుఁగూడ యువరాజొక్కఁడేయున్నచో ననేకవిధములగు కష్టముల కతఁడు పాల్పడుననియు, తిలోత్తమ నాసమయమున స్థానాంతరమునందుంచుట యుచితముగాదనియుఁ దలంచి యామె నచ్చటనే యుంచిరి. మహారాజును మహారాజ్ఞియు వెడలిపోవునాఁటికథను వివరముగా మేమిచ్చట చెప్పుటలేదు. సంక్షేపముగా నింతమాత్రము చెప్పిన

చో మనకథకుఁ జాలునని మాయభిప్రాయము. బాష్పాకులనేత్రయైనతిలోత్తమ ప్రణామమును జేసినపిదప నాశీర్వాదము సేయునప్పుడు కఠినహృదయుఁడగుమహారాజు కపోలములయందశ్రువులు ప్రవహించుచుండెను. మహారాజ్ఞియగునూర్మిళయు కోడలను గాఢాలింగనముచేసికొని కన్నులనీరుపెట్టుకొనుటనుజూచి కూడనున్నవారనేకులు మిగులవ్యాకులచిత్తులైరి. జగత్సింహుఁడొక్కఁడే పాట్నాయందున్నచో నాతనికిఁ గష్టముగనుండునని యోచించి మానసింహమహారాజు తనరెండవతనయుఁడగుమహాసింహుని జగత్సింహునకుఁ బాసటగఁ బాట్నాయందుంచిపోయెను. మహాసింహుఁడతిసమర్థుఁడగు సేనాపతియు, సాహసియు, రణకుశలుఁడును పేరొందినబాదుషహావారిసేవకుఁడునై యుండెను. మహాసింహుఁడు వయసునందు జగత్సింహునికంటె రెండువత్సరములు చిన్నవాఁడు.

జగత్సింహునిమిత్రులందఱును పాట్నానుండి వెడలిపోయిరి. కాని, తిలోత్తమయాత్మీయులలోఁ జాలమంది పాట్నానగరమునకువచ్చియుండిరి. దీర్ఘకాలవ్యాపియైనదుర్దశ జరిగిపోయినపిదప యువరాజునుజూడవలయునని విమలయాత్రపడుచుండెను. కాని, యాసమయమునఁ బాట్నానగరమునువీడి మందారణదుర్గమునకు వచ్చుట జగత్సింహునకుచితముగాదని తలంచి తనయను, అల్లునిఁ జూచుకొనుటకు విమలయే పాట్నానగరమునకు వచ్చెను. ఆమెతోఁగూడ నాస్మానియును వచ్చెను. ఆస్మానిప్రయాణమగుచుండుటనుజూచి లక్ష్మణియుఁ దనమూటనుగట్టెను. వారినందఱఁదీసికొని యభిరామస్వామి పాట్నానగరమునకు విచ్చేసెను. గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడును పాట్నానగరమును జూడవలయునను నాశను విడువలేకపోయెను. వీరేకాకుండ దాసదాసీజనులును, నితరజనులును, వారితోఁగూడ వచ్చిరి.

విమల యల్లునియింటియందుండదు. అందుచే గంగాతీరము నందొక పెద్దసౌధమున నామెకు నివాసమేర్పఱుపఁబడియెను. ఆమె తోఁగూడవచ్చినపురుషులందఱు వేఱుగృహమున నివసించియుండిరి. జగత్సింహునియనుమతిఁబడసి తిలోత్తమ సవతితల్లికడకువచ్చియుండెను. చెవినిబట్టుకొనినచో శిరసుగూడవచ్చునుగదా! కుమారజగత్సింహుఁడుగూడఁ దనప్రాసాదమునువీడివచ్చి గంగాతీరమునందలి యాసౌధమునందే కాలముగడపుచుండెను. అంతయుఁ బరమానందముగ నుండెను. చూచుచుండగనే రెండునెలలుగడచిపోయినవి.

ఒకనాఁటియుదయమున నాసౌధమునందొకగదియందభిరామస్వామియును విమలయుఁ గూర్చుండి మాటలాడుచుండిరి.

విమల—కావలసినదంతయు నైనది. అసహనీయమైనమహాజ్వాల, నింతవఱకునుమాటలాడకుండ సహించితిని. ముందును నిట్లే సహించుచుండుటవలనఁ బ్రయోజనమున్నట్లు కాన్పింపదు. తిలోత్తమయిప్పుడు సర్వసుఖములకు నధికారిణియైనది. మానసింహమహారాజామెను తనయునకు దాసిగానైన నొప్పుకొనుననుమాటయుఁ గూడ నక్కఱలేకుండ మనయదృష్టముచే నామెను మహాదరముతోఁ గోడలనుగా గ్రహించినాఁడు. ఆమెభర్త పదవియందును ధనమునందును గౌరవమునందును నగ్రస్థానమువహించినాఁడు.

అభి—నీయవివేకముచేతనే మనకిన్నిదుర్దశలును దుర్ఘటనలును సంభవమైనవని నిన్నొకప్పుడు తిరస్కరించియున్నాఁడను. ఇప్పుడైనను, నీబుద్ధిని, సద్వివేచననుగూర్చి శ్లాఘింపవలసియున్నది. మహారాజ్ఞియగునూర్మిళాదేవి చిరకాలమునుండి నీపైఁ జాలదయఁగలిగియున్నది. ఆమెయాశ్రయమునఁ జాలకాలము నీవు సుఖమనుభవించితివి. ఆమెయనుగ్రహమువలననే నీభర్త మానసింహునితో

పాగ్నినుండి రక్షింపఁబడినాఁడు. ఆమెయనుగ్రహమువలననే నీవు వరించినపురుషుని నీవు పతిగాఁ బడయఁగలిగితివి. ఆమహారాజ్ఞి పురుషోత్తమనగరమునకు వచ్చినదని తెలిసికొనిపోయి తిలోత్తమనామెకు శరణాగతగాఁ జేసినావు. అందుమూలముననే నీయుక్తాయుక్తవివేచనాజ్ఞానము వ్యక్తమగుచున్నది. ఆమహారాజ్ఞి బుద్ధికౌశలమువలననే తిలోత్తమకిప్పుడు సంభవాతీతమగు మహాభాగ్యము లభించినది.

విమల— ఆమహారాజ్ఞి పాదపద్మములకు నేను నిత్యమును వందనములను చేయుచుందును. భగవంతుఁడామెకు సదా సర్వసుఖములు నొసంగి రక్షించుచుండుఁగాక! ఆమహారాజ్ఞియనుగ్రహముచే నిప్పుడు నాసకలాభీప్సితములును నెరవేరినవి. తండ్రీ! ఇఁకముందు నేనీప్రపంచమునందుండు టెందులకు ?

అభి—ఏమిచేయవలయునని యాలోచించుచున్నావు ?

విమల—ఎవనికి జీవితము నర్పించితినో యాతఁడీప్రపంచమున లేఁడు. నేనీప్రాణము నింక నిలుపు టెందులకు ?

అభి—ప్రాణపరిత్యాగమువలన విశేషపాపము కలుగును. అందువలన నభీష్టసిద్ధి యించుమంతయుఁ గానేరదు. వత్సా! నాయుపదేశమును వినుము. నీవు జీవన్ముక్తవుగమ్ము. దానివలన సకలశుభములును గలుగును. జీవితమానందమయమగును. సమస్తాశలను త్రోసివేసి పూర్ణానందమున కధికారిణివగుట కభ్యాసమును జేయుము—ఇదియే నాయుపదేశము.

విమల—మీయుపదేశము శిరసావహింపఁదగినది. కానియీవిషమహృదయజ్వాలానివృత్తికి మఱియేమియు నుపాయము లేదా ?

అభిరామ—ఉన్నది. సుఖదుఃఖములను సమముగాఁ జూచుజ్ఞానమును సంపాదించితివేని యాతనలన్నియు నశించిపోవును.

విమల—అజ్ఞానములభించుటెట్లు? సుఖదుఃఖములు రెండును సమానమని దెలిసికొనఁగలిగినచోఁ గష్టములు నశించిపోవునను మాట నిజము. కాని, యాజ్ఞానమును బడయుటకుపాయ మేమున్నది?

అభి—బిడ్డా! జ్ఞానసంపాదనమున కుపదేశమును సాధనము నావశ్యకములు. ఏకారణములచే నేనిచ్చట బద్ధుఁడనై యుంటినో యవియన్నియు ముగిసిపోయినవి. ఇఁక నీకు సాధనవిధానముల నుపదేశించి వెడలిపోయెదను. మనము మరలఁ బాట్నానగరమునకు రావలసినయావశ్యకము లేదు. నీవొక నెలదినములు కుమార్తెయొద్దను, నల్లునియొద్దనుండి యానందము ననుభవింపుము. దీర్ఘమగునీలౌకికానందమునందు సుఖము లేదని నీవు తెలిసికొనియుండవచ్చునని తోఁచుచున్నది. వ్యర్థమై, నిర్మలానందరహితమైన యీయానందమువలనఁ బ్రయోజన మేమి? బిడ్డా! అక్షయమై యనంతమైనయానందమునుబడయుటకు నీకు మార్గమునుజూపఁబ్రయత్నించుచున్నాఁడను. ఇప్పుడే యీస్థలమునువిడిచిపోవుట కుచితములగు నేర్పాటుల ను జేయరాదా?

విమల—ఆజ్ఞాప్రకారమట్లే. మొదట తిలోత్తమతోడను పిదప రాజపుత్రునితోడను నీవిషయమునుగూర్చి ప్రస్తావించెదను. రాజపుత్రుఁ డిప్పుడే యింటనుండి వెడలిపోయినాఁడు. సాయంకాలమువఱకును నాతనిజూచుట కవకాశముండదు. ఈలోపుగఁ దిలోత్తమతో నీవిషయమును గూర్చి ప్రస్తావించి నిర్ధారణచేసెదను.

విమలయు నభిరామస్వామియుఁ గూర్చుండిమాటలాడుచున్న గదిసమీపమున నతికౌతుకావహమగు కార్యమొకటి జరగుచుండెను. గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు గృహపార్శ్వమందలి యొకవృక్షచ్ఛాయను లక్ష్మీశిపాదములనుబట్టుకొని యేడ్చుచుండెను. అతఁడట్లేల యే

డ్చుచుండెనో తెలుపవలయుననిన నంతకుఁబూర్వవృత్తాంతము నించుకమీాకు ముందుగఁ దెలుపవలసియుండును.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు చాలమర్మపీడితుఁడై యుండెను. ఎవతె పేరునందు మొదటియక్షరము "అ" యును నంత్యాక్షరము "ని" యునుండెనో యామె తనప్రణయినియని తెలిసికొనియుండెను. అది యొక్క దైవజ్ఞునివచనము. ఇంతేకాదు. ఆతనిలలాటలిపికూడ నట్లే యున్నది. అందుచే నామాట యసత్యముకానేరదు. ఒకప్పుడభిరామస్వామికడనుండివిమలకొకయుత్తరమునుదీసికొని పాట్నానగరమునకుఁ బయలుదేరెను. ఆసంగతిపాఠకులకుజ్ఞప్తియందుండవచ్చును. అప్పుడు మధురాసింహునిసైన్యములోనిపూర్వపరిచితుఁడును, హాస్యప్రియుఁడును జ్యోతిశ్శాస్త్రవిదుఁడునైనసైనికుఁడొకఁడు దైవవశమున నీగజపతినిచూచెను. గజపతి యాతని నానవాలుపట్టలేకపోయినను, సైనికుఁడు గజపతిని సులభముగా నానవాలుపట్టెను. విశేషామోదముగనుండునని యోచించి యాసైనికుఁడు తనగురువనిచెప్ప వేఱొకసైనికుని గజపతియొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చెను. ఆగురువు గజపతివిద్యాదిగ్గజునిలలాటముఁజూచి "ఎవతెనామాక్షరములలో మొదటియక్షరము " అ " యును, నంత్యాక్షరము "ని" యుండునో యామె నీప్రణయినియనిస్పష్టముగావ్రాసియున్నది " అనిచెప్పెను. ఆలలాటలిపి నిస్సందేహముగాఁ దెలిసినపిదప గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు మిగులసంతుష్టచిత్తుఁడయ్యెను. కాని దానివలననైనదేమి? ఘటనయాతనికిఁ బ్రతికూలమేకాఁదొడంగెను.

అభిరామస్వామి ప్రస్తావవశమున విమలతో "గజపతివిద్యాదిగ్గజునితోఁ బరిహాసమాడుచుండు టనుచితమని నుడివియుండెను. అప్పుడచ్చట నాషామ్రీకూడ నుండెను. అదిమొదలుకొని విమల

యు నాషాస్త్రీయును నావిషయమునఁ జాలజాగరూకులై యుండిరి. ఆ షాస్త్రి గజపతి కెదురుగఁ బోవఁడు. పోయినను మాటలాడఁడు. మరి యొకదిక్కునకుఁ దొలఁగిపోవుచుండును. సూర్యచంద్రు లేశాస్త్రమునకు సాక్షులో యాశాస్త్రమసత్యమేనా ?

గజపతివిద్యాదిగ్గజు డాషాస్త్రీచేసెడు నన్యాయమైన యత్యాచారమునుగూర్చి యామెపై నభియోగమును దెచ్చుటకుఁ దనకధికారముగలదని స్థిరపరుచుకొనియెను. దేశమునకంతకు నధిపతియైన యువరాజతనికి విశేషపరిచయుఁడు. అందుచే నాతనికడ "ఫిర్యాదు" చేయుటావశ్యకము. జగత్సింహుఁడు గంగాతీరమునందున్నసౌధమునకు వచ్చుసమయమునందు గజపతియునువచ్చి సింహద్వారముక్కడ కాచినిలుచుండి జగత్సింహుని యాగమననిర్గమనములను జూచుచుండెను. కాని, రాజపుత్త్రున కెదురుగఁబోయినిల్చుండుటకు, నాతనితో మాటలాడుటకు గజపతికి ధైర్యము లేకపోయెను. రాజపుత్త్రునితోఁగూడ వెనుకనుముందును విచ్చుకత్తులతో రక్షకులుండుటనుజూచి గజపతికి చేతులుకాళ్లువడంక "తలయెగిరిపోవునేమో" యనుయోచన హెచ్చయ్యెను. అభియోగమునుగూర్చినయోచన యెక్కడనో యదృశ్యమైపోయెను.

ఒకానొకనాఁడు గజపతి లక్ష్మణికన్నులఁబడియెను. యువరాజువచ్చుటనుజూచి దిగ్గజుఁడొకవృక్షచ్ఛాయకుఁబోయి నిలుచుండియుండెను. యువరాజుసౌధమునుండి తిరిగివెళ్లినపిదప గజపతియు నాస్థలమునుండి యీవలకువచ్చెను. ఎక్కడనుండియో వచ్చుటకు వచ్చినలక్ష్మణి యాతనిహస్తమునుబట్టుకొనియెను. గజపతితోఁ బరిహాసమాడు టభిరామస్వామికిఁ గోపహేతువని యామె యెఱుంగదు. అందుచే నామె గజపతితో నించుకపరిహాసమాడవలయునని

తలంచి ముఖమును జిట్లించుకొనుట నభినయించి క్రోధభావమును గనఁబరుచుచు నాతనిహస్తమును బట్టుకొనియెను.

దిగ్గజున కిప్పుడా మొదటివేషము లేదు. కటియందు ధోవతిని ధరించి భుజముపై నామావళియున్న వస్త్రమును వేసికొని, కంఠము నందుతులసిమాలనలంకరించుకొనియెను. లలాటమునందును నాసాగ్రమునందును తిలకముండెను. శుద్ధమైనయా వేషముతోనున్న యా నాగరకునిహస్తమునుబట్టుకొని లక్ష్మణి "ఆహా! దొంగచిక్కినాఁడు. చాలఁగా వెదకివెదకి తుదకుఁ బట్టుకొంటిని" అనియెను.

లక్ష్మణినాకస్మికముగఁ జూచినను గజపతి భయపడక మనస్సునందిట్లు తర్కముచేసికొనఁదొడంగెను. యత్ర ధూమోతత్ర వహ్నిః" లక్ష్మణీరూపమేఘ మెచ్చటనుండునో, ఆషామనీరూపజల మచ్చట వర్షించును. మొదటచూడ విశ్వే తటస్థమైనది. లక్ష్మణి నా తృష్ణామేఘము — జలము లేదు. శ్రీరాధాపాదపద్మనూపురధ్వను లున్నవి — శ్రీరాధికలేదు. దూరమందున్నకుసుమసౌరభ మిటనున్నది — కుసుమము లేదు. ఆగతశీలుఁడైననరపతియొక్క పరివారపదజనిత ధూళియున్నది — నరపతి లేఁడు" ఈవిధముగాఁ దనలో వితర్కించుకొనుచుండుటచే లక్ష్మణినిజూచి గజపతి పూర్ణానందమునొందక పోయినను, నాతని కానందముగనే యుండెను. కొంతసేపటికి ధైర్యముఁదెచ్చికొని "నీవు లక్ష్మణివి. నీవు లక్ష్మణివైనచో నీయాషామనీయేది?" అనియెను.

ల — ఆషామనీయెచ్చటనున్నదో నేనెఱుఁగుదునా? నన్నుజూచిన నీకుఁ జాలదా? ఈవిధముగాఁ గాళ్లచేఁ దన్నుకొనిపోవువాఁడవు, నన్నెందులకు వ్యామోహపెట్టితివి?

నేను నీనిమిత్తమై చాలగ నలసియున్నానని నీహృదయము

నందొక్కమారైన దోఁచకపోయెనా ?

దిగ్గజు—ఆసంగతిని నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. నేనును నీ నిమిత్తము నిజముగఁ బిచ్చివాఁడనైపోయితిని. కాని, యావిషయము బాగుగా నీకుఁ దెలియలేదు. ఆషాస్త్రీతో నాకుఁ జాలపనియున్నది. అనేకదినములనుండియున్నపరిణయము; తటాలున నామెను విడనాడవీలులేదు. నీవు దయచేసి యామెనొక్కమారు తీసికొని వచ్చెదనా ?

ల—నాకేమియగత్యము ? తమశత్రువును తామే తీసికొని వచ్చి పాలుదార్పించువారుందురా ? నేనామెనెప్పుడును తీసికొని రాను. నేను నిన్నిఁక విడువను. నావాఁడవగుదువో, లేదో చెప్పుము.

దిగ్గ—నిజముగా నీవాఁడనయ్యెదను. కాని, సుందరీ! ఆషాస్త్రీనివిడిచి నీతోఁగూడవచ్చుటకుఁబూర్వ మొక్కసారి యామెను కడసారిచూచి యామెకడ సెలవుఁగైకొనుటుచితముకాదా ? నాతోడు ! అందులకేదైనఁ దగినయుపాయ మాలోచింపుము.

ల—అదెప్పుడును జరుగదు. నిన్నాషాస్త్రీతో మాటలాడనీయను. నీవామెను దూరమునుండియుఁ జూడఁగూడదు. ఆషాస్త్రీయును నీవును నొక్కచోనుండగా నెప్పుడైన నేను జూచుటతటస్థించెనేని నీకాక్షణముననే సమాస్త్రజ్ఞసిప్రాయశ్చిత్తము తప్పక సిద్ధించును.

విషమసమస్య—దిగ్గజుఁడు చాలసేపుయోచించి పిదప "అట్లయినచో నీజన్మమున నిఁక నాషాస్త్రీని జూడఁగూడదా ?" అనియెను.

ల—ఎప్పుడును జూడఁగూడదు.

దిగ్గజుఁడేడ్చుచు లక్ష్మణిపాదములనుబట్టుకొని "సుందరీ !

అట్లయినచో నేను చచ్చిపోయెదను. నన్నుఁ జంపుటవలన నీకు లాభమేమి ?" అనియెను.

లక్ష్మణియు మిగులఁగష్టముమీఁద నగవునాపుకొని "నీవుచచ్చిపోయినను మంచిదే. నిన్ను యమసదనమునకై నంపించెదను గాని, యాపాష్మనీవాఁడవగుట కామెయొద్దకుఁ బంపుట కొప్పుకొనను" అనియెను.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు రోదనముచేయుచు లక్ష్మణిపాదములనుబట్టుకొనియుండఁగా నభిరామస్వామి యచ్చటకువచ్చెను. ఆతనిని జూచినతోడనే లక్ష్మణి పారిపోయెను. పారిపోవుటకు శక్తియు నిష్టమునుగలవాఁడైనను దిగ్గజుఁడు పారిపోవలేదు. అధోముఖుఁడై యచ్చటనే నిలుచుండియుండెను.

అభి—మూర్ఖా! ఆస్త్రీలందఱు నిన్నుఁ బరిహాసము సేయుచున్నారు. ఆసంగతి తెలిసికొనుటకు నీకు బుద్ధిలేదా ? నీలలాటము నందీపరిణయము వ్రాసియున్నదని యెవఁడనియెనో యాతఁడు నిన్నుఁ బరిహాసముచేయుటకై యట్లుచెప్పినాఁడు. అది యసత్యపు మాట. నేను జ్యోతిషమునందు బాగుగా గణితముచేసిచూచినాఁడను. నీలలాటమునందట్టిదేదియు వ్రాయఁబడియుండలేదు. నీవు నాయనుగ్రహమునుగోరుచుంటివేని, యీకుత్సితవ్యాపారములనన్నిఁటిని విడిచిపెట్టుము. నాతోఁగూడరమ్ము.

చేయునదిలేక గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁ డధోముఖుఁడై గురువు ననుసరించి వెడలిపోయెను.

## ప దు నే డ వ ప్ర క ర ణ ము.

జగత్సింహునిరాజ్యప్రారంభమునందు విశాలమైనయాప్రదేశమునం దెచ్చటను నెట్టియశాంతియుఁ గనుపట్టలేదు. సర్వత్ర ప్రకృతిపుంజము నిరుపద్రవమై నిశ్చింతతో నెమ్మదిగనుండెను. భిన్నభిన్నములుగానున్నయామూఁడు దేశములందును నసంతోషమనునది లేదు. విద్రోహవహ్నిప్రధూమము లెగయుచుండెననియెడివార్త లెచ్చటను లేవు. స్వాతంత్ర్యభావముతోఁ బ్రేమమయియైనహృదయేశ్వరినిగూడి నూతనముగ సంపాదించినపదగౌరవములననుభవించుచు జగత్సింహుఁడు పరమానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను.

కాని, ప్రపంచమునం దెచ్చటను నానందము చిరస్థాయియై యుండఁజాలదని తోఁచుచున్నది. ఆనందకుసుమము వికసింపఁగనే నిరానందకీట కమలత్వభావముతో వచ్చి దానినాక్రమించుకొని, దానిశోభాసౌందర్యములను హరించి, దానిని వికృతముగను విరూపగను జేసివేయును. ఆకస్మికముగ నొరిస్సానుండి రామచంద్రదేవమహారాజు—నవాబగునస్మానుఖానను విశేషసైన్యములను సంగ్రహించుచున్నాఁడనియు, యుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడగునట్లు తోఁచుచున్నదనియు శీఘ్రకాలములోనే యొరిస్సాదేశమున నశాంతికలుగుననియు జగత్సింహునకు వర్తమానమంపెను.

ఆవార్తనువిని జగత్సింహుఁడు మిగులఁ జంచలచిత్తుఁడయ్యెను. కుమారమహాసింహునితో నాలోచించి, యేమిచేయవలసినదనియు, నిర్ధారణము సేయవలయునని నిశ్చయించుకొనియెను. యుద్ధము

ను జేయుటయే కర్తవ్యమని నిశ్చయించి యప్పుడే తాముఁకూడ రణసన్నద్ధులుకావలయునని యన్నదమ్ములిరువురు నాలోచించుకొనిరి. మొగలాయీలపక్షమున నాలోచన లారంభమయ్యెను.

కొలఁదిదినములలోనే యొరిస్సాదేశపుఁబఠానులనవాబగు నస్మాన్‌ఖాను స్వయముగా సైన్యములనుదీసికొనివచ్చి చాలసల్లరి చేయుచున్నాఁడనియు, పూరిపట్టణమును మరల నాక్రమించుకొని తమకై వశమున నుంచుకొన్నాఁడనియు, రామచంద్రదేవరాజు వేఱుదుర్గము నాశ్రయముగాఁ జేసికొనియున్నాఁడనియుదుర్గము పఠానులవశమగుననుభయముగలుఁగుచున్నదనియు సమాచారమువచ్చెను.

పఠానులను నాశనముసేయవలయుననునుత్సాహముతోఁ గుమారమహాసింహుఁడు గొప్పసైన్యమునుదీసికొని యొరిస్సాకుఁ బయనమైపోయెను. భద్రకుసమీపమందలియొకస్థలమున నాతఁడు శత్రుసైన్యములనుజూచి యచ్చటనే యుద్ధమునకుఁ బ్రారంభించెను. అస్మానుఖానుస్వయముగా సైన్యములనడుపుచు సత్యంతోత్సాహముతో రణమొనర్చుచుండెను. యుద్ధమునందు జయలక్ష్మి యస్మాన్‌ఖాను నాశ్రయించెను. మొగలాయీల కతిలజ్జాకరమైనపరాజయమయ్యెను. మహాసింహునిసైన్యము చాలవఱకు మృత్యుముఖమునఁ బడిపోయెను. హతశేషులగుసైనికులు ప్రాణభయముచేఁ బలాయనులైపోయిరి. తుదకు మహాసింహుఁడును రణక్షేత్రమునుండి వెనుదిరుగవలసివచ్చెను.

పఠానులు మరలనొరిస్సాదేశమునంతను జయించి తమస్వాధీనములోనికిఁదీసికొనిరి. కాని, యుత్సాహశీలుఁడును నయేష్టామూలమునఁగలిగినక్రొత్తబల్లముచే మిగులధైర్యమునుజెందినసాహసుఁడునగునస్మానుఖానున కొరిస్సాదేశముతోఁ దృప్తి కలుగలేదు. వంగ

దేశమునుగూడ జయింపవలెనను నుద్దేశముతో నాదేశమునకభిముఖ ముగసైన్యమును దీసికొనివెళ్లెను. మహాసింహుఁ డెంత యోపఁ్రియ త్నించియు నామహాప్రవాహము నాపలేకపోయెను.

జగత్సింహుఁడుగూడ రణరంగమునకు వచ్చిచేరెను. అప్పటి కప్పుడే పఠానులు వంగదేశమునఁ జాలభాగము తమవశముచేసికొని రాజ్యపాలనముసేయుచుండిరి. అత్యల్పకాలములోనే పఠానులు మేదినీపురము మల్లభూమి కోల్హానులను సంపూర్ణముగాను, వీరభూమి వర్ధమానములయందుఁ జాలభాగమును దమవశముఁజేసికొనిరి. ప్రతి యుద్ధమునందును నస్మాన్ఖానునకే జయముగల్గుచుండెను. ఆత నిశక్తిసాహసాదులనుజూచి శత్రుపక్షమువారు ముగ్ధులగుచుండిరి. ఆతనిబాహువులయం దెప్పుడును జూడనిశక్తియు, నాతనిహృదయ మున్నం దనంతమైనయుత్సాహోద్యమములును వర్ధిల్లుచుండుటఁజూడ జయలక్ష్మి యాతనికి నిత్యసంగినియేమో యనునట్లుతోఁచుచుండెను. ఒరిస్సాదేశము మొగలాయీలచేతినుండివదలిపోయినదనియు, వంగవిహారదేశములుకూడఁ గొలఁదికాలములోనే మొగలాయీలనుండిపీడి యస్మాన్ఖానునియధికారపాశమున బద్ధములైపోవుటకవనత మస్తకములతో నిలుచుండియున్నవనియు నందఱు ననుకొనఁజొచ్చిరి.

అస్మాన్ఖానునియాజయోల్లాసమునుజూచి యయేషాపొందెడియానందమునకు మితిలేకుండెను. కేవలము నస్త్రధారణముచేసి రణక్షేత్రమునందవతరింపకపోయినను నాదేవియే యాసమరవ్యాపారమునఁ బ్రధానాధిపత్యమును వహించియుండెను. ఆమె యనేకయుద్ధములలోఁ దనదాసీజనసహితముగనేగియస్మాన్ఖానునితోఁ గూడనుండుచువచ్చెను. అనేకయుద్ధములలో రణవిరతిసమయమున నస్మాన్ఖానయేషాకుటకుటీరమునకువచ్చి యామెతో నాలోచనము సేయుచుం

డెను. అయేషామంత్రిత్వముచేతను బుద్ధికౌశలముచేతను సులభము
గా నస్మాన్ఖాను ప్రతియుద్ధమునందును జయమును బొంద నారం
భించెను. రోగమునుండి విముక్తయైనపిదప నయేషాయు నస్మాన్ఖా
నును జేయవలసినదానినిగూర్చి యేమేమిమాటలాడిరో యదియంత
యు నిప్పుడు సఫలమగుచువచ్చెను. అస్మాన్ఖానుని యుత్సాహ
మునకుఁ బారము లేదు. రణరంగమునకు జగత్సింహుఁడు వచ్చినను
నస్మాన్ఖానునకుఁ బరాజయము గలుగుట లేదు. తుదకు జగత్సింహుఁ
డు సమ్ముఖమున యుద్ధముచేయుటను వీడి కౌశలముచే నస్మాన్ఖా
నుని వినాశనమునకు వలయునుపాయముల వెదకఁదొడంగెను. వెంట
నే యందులకవకాశమును దొరకెను.

అస్మాన్ఖాను వర్ధమానమును జయించినచో బంగాళాదే
శాధిపత్యము సంపూర్ణముగాఁ దనకుఁ గరగతమగుననియూహించి
యట్లుచేయ స్థిరము చేసికొనియెను. వర్ధమానమును జయించు నిమిత్త
మాతఁడు మొట్టమొదట మందారణదుర్గము నాక్రమించుకొన
వలసియున్నదని తలంచెను. మందారణదుర్గము పఠానుల వశమై య
చ్చట వారి సైన్యమునుంచుకొనుట కనుకూలమయ్యెనేని వర్ధమాన
మతిసులభముగా వారికిఁ జిక్కఁగలదు. ఈయభిప్రాయమును మ
నమున నిడికొని యస్మాన్ఖాను తన సైనికులలోఁ జేరొందిన వారిని
మందారణదుర్గాభిముఖముగ నేగ నియమించెను. జగత్సింహుఁ డప్పు
డు వర్ధమానమునందుండెను. ఆసంగతి యస్మాన్ఖానెఱింగియుండె
ను. జగత్సింహుఁ డొక్కొకప్పుడు వర్ధమానమునుండి మందారణదు
ర్గమునకు వచ్చుచుండవచ్చునని యూహించి మందారదుర్గసమీపా
రణ్యములలో నచ్చటచ్చట నెవ్వరికిని గనఁబడకుండ దాఁగియుండి
యాతఁడెప్పుడైన నత్తవారింటికి వచ్చునేమో చూచుచుండుఁడ

యు పీడితైనచో నాతని ప్రాణములతో బందిగాఁజేసి తీసికొనిరావ
లసినదనియు నట్లుసాధ్యపడనిచో నాతనిని వధింపనచ్చుననియు;
దానుసరిగా సమయమునకు వచ్చి స్వర్గస్థుఁడైనవీరేంద్రసింహునివి
గ్రహము నాక్రమించుకొని యుద్ధముచేయుమార్గమును జెప్పెదననియు
నస్మాన్‌ఖాను తనసైనికులకుఁ జెప్పియంపెను.

సైనికులుపదేశానుసారముగ మందారణదుర్గసమీపారణ్యము
న దాగియుండి జగత్సింహునియాగమనమును నిరీక్షించుచుండిరి.
జగత్సింహుఁ డొక్కసారియైనను మందారణదుర్గముకడకు రాలేదు.
ఆతఁడు వర్ధమానమునుండి యల్పసంఖ్యగలసైనికులనుగూడఁదీసికొ
ని యోరిస్సాభిముఖముగ బయలుదేరెను. ఎవరునుసంచారముచేయ
నియ్యొకకాలిమార్గముగుండ నేగి యస్మానుఖానునిజుట్టుముట్టవలయున
ని యాతనియభిప్రాయము. యోధులిరువురు నొకేరీతి నాలోచన
తోఁ బరస్పరజయాభిలాషులై పోవుచుండిరి. వారిరువురును కొంచె
ముకొంచెముగ సైనికులనుదీసికొని ప్రచ్ఛన్నభావముతోఁ బోవు
చుండిరి.

సువర్ణరేఖానదీతీరమున కత్యల్పదూరమున నస్మానుఖాను
నిపక్షమువారు విడిసియుండిరని జగత్సింహునకు వార్త వచ్చెను.
జగత్సింహుఁ డస్మానుఖానునిబట్టుకొనుట కిదేయదననియెంచి తీ
వ్రప్రయత్నముతో నచ్చటకు వచ్చుచుండ నస్మానుఖాను శత్రుని
యభిప్రాయమునుగ్రహించి యుద్ధవిరతిసూచకమైనయొకపతాక
ము నొకదూతచేతికిచ్చి జగత్సింహునియొద్ద కంపించెను.

దూత యువరాజుసమక్షమునకువచ్చి వినీతభావముతో నిట్లు
విజ్ఞాపనముచేసికొనియెను.

"నేఁటియుద్ధమునం దుభయపక్షములవారికిని లక్ష్యమొకటి

యేయని తోఁచుచున్నది. అస్మత్ఖాను నంత మొందింపవలయునని యువరాజుగారియభిప్రాయము. యువరాజుగారి నంత మొందింపవలయునని నవాబుగారియభిప్రాయము. ప్రకృతమున సంభవించిన యీఖండయుద్ధమువలన నింతకంటె వేఱుద్దేశముండునని తలంచుట కవకాశము లేదు. అట్లైనచో నకారణముగా నరహత్యలనుజేయకుండ యువరాజును, నవాబును ద్వంద్వయుద్ధము చేసినచో సులభముగా నుభయపక్షములవారియుద్దేశములును సఫలములగును. ఈవిషయమున యువరాజుగారియభిప్రాయ మేమి ? "

జగత్సింహుఁడు యుద్ధోద్యమమును నిలుపుచేయవలసినదని సైనికులకాజ్ఞయొసంగి యాదూతతో "నేనావిషయమున సంగీకారమొసంగుచున్నాఁడను. నీవు నవాబునకుఁ దెలుపుము. నేను యుద్ధమునకు సిద్ధముగ నున్నాఁడను. నవాబు యుద్ధమునకువచ్చుట కాలస్యమయ్యెనేని నాకాసమాచారమును దెలియఁజేయుమని నేనుం వేఁడుకొనుచున్నట్లు మీప్రభువుతో విన్నవింపుము " అనియెను. దూతయభివాదనము చేసి వెడలిపోయెను. దూత తిన్నగ నస్మత్ఖాను నిశిబిరములోనికిఁ బోవుటను జగత్సింహుఁడును నాతనిసైనికులును దూరమునుండి చూచిరి. పిదపఁ గొంచెము సేపటిలోనే యస్మత్ఖాను నశస్త్రుఁడై బయలువెడలి జగత్సింహున కభిముఖముగ వచ్చుచుండెను. యువరాజుసమీపమున నాతనియశ్వము సుసజ్జితమై నిలుచుండియుండెను. కాని యస్మత్ఖాను నడచివచ్చుచుండుటనుజూచి జగత్సింహుఁడును నశ్వమునధిష్ఠింపక యత్యుత్సాహముతో నస్మత్మున కభిముఖముగఁ గొంత దూరము ముందునకుఁబోయెను.

వీరాగ్రగణ్యులిరువురును సమీపించినతోడనే జగత్సింహుఁడు " మీసందర్శనమప్పుడొకసారియైనది. మరల నిదియొకమారు——

ఈసందర్శనమే మనకిరువురకును తుదిసందర్శనమని నానమ్మకము. ఈస్థలమునుండి మనయిరువురిలో నొక్కఁడుమాత్రమే వెనుదిరిగిపోవుట సంభవించును" అనియెను.

అస్మాన్—మనయిరువురకును మున్ను జరగినద్వంద్వయుద్ధసమయమునందైనసందర్శనమే కడసందర్శనమనుకొనుఁడు. ఇప్పుడు మనమిరువురము నాద్వంద్వయుద్ధముకొఱకే యిచ్చటఁ జేరితిమి. మీరు నాకుఁ బరమశత్రువులు. నాశత్రువును నాస్వహస్తముతోడనే కడతేర్పవలయుననునాశతో నీద్వంద్వయుద్ధము నేర్పఱచితిని. ఈసారి నాయాశ సఫలముకాఁగలదనియే నానమ్మకము.

జగ—వ్యర్థముగా వాగ్వ్యయముఁ జేయుటకై మనమిచ్చటకు రాలేదు. మీరు యుద్ధమునకు సంసిద్ధులై యుండవలయును.

అస్మా—(గర్వముతో) నేను సిద్ధముగా నున్నాఁడను. మీరు ప్రాణములను రక్షించుకొనుట కుపాయమును వెదకుకొనవలయును.

తుములయుద్ధమున కారంభమయ్యెను. ఉభయపక్షములయందలివీరులును దూరముననిలుచుండి చింతాకులులై భయానకమైన యాయుద్ధమును బ్రత్యక్షముగాఁ జూచుచుండిరి. ఇరువురినైపుణ్యమును, హస్తలాఘవమునుజూచి దర్శకులాశ్చర్యమునొందుచుండిరి. ఇంతలో నస్మానుఖానునికత్తి జగత్సింహునికత్తిదెబ్బచేఁ జూర్ణమైపోయెను. అస్మానుఖాను భల్లముదీసికొని రాజపుత్రునిఁ గొట్టవలయునని యత్నించెను. జగత్సింహుఁడును గత్తినివిడిచి భల్లమును గైకొనియెను.

అస్మానుఖాను వేసినభల్లము యువరాజుకంఠమునకుఁ దగిలి యించుకచర్మమును రాచికొనిపోయెను. ఆశ్చర్యకరమైనశిక్షాకౌశలముచే నస్మానుఖాను శరవేగముతోఁ బోయి తనభల్లమును దీసి

కొనియెను. రాజపుత్రుఁడు వైచినభల్లము మస్తానఖానునిరథమునకుఁ దగిలెను. ఆయాఘాతముచే నాతనియుష్ణీషము దూరముగఁ బడిపోయెను. కాని, తలకువిశేషముగ దెబ్బతగులలేదు. విచిత్రదక్షతతో రాజపుత్రుఁడు తనభల్లమును మరలఁ దీసికొనియెను. కాని, యాతఁడు దానినితీసికొనుటకుఁబూర్వ మస్తానఖాను వేసిన భల్లము జగత్సింహునిపార్శ్వమునకుఁ దగిలెను. జగత్సింహుఁడు దానిని మరలఁబుచ్చుకొనుటకె మస్తానఖానునకు సావకాశమీయకుండ దానినిఁగూడఁ దానేతీసికొని యమస్తానఖానునితలకుఁ గుఱిపెట్టి బలముగా విసరివైచెను. అది ప్రచండవేగముతోఁబోయి యమస్తానుని తలకుఁదగిలెను. మెదడునుగదపివైచిన యాయస్త్రఘాతముచే నస్తానునకుఁ గన్నులుచీకట్లుగ్రమ్మెను. నాల్గుదిక్కులును శూన్యాకారముగాఁ గనుపట్టసించుకసేపాతఁడు నిశ్చేష్టుఁడై నిలుచుండి యుండెను.

జగత్సింహుఁడాసమయమునఁ గొంచెముదూరము దగ్గరకు వచ్చి యమస్తానునివక్షస్థలమునకు సరిగాగుఱిపెట్టి బలముకొలఁదిని భల్లమును విసరివైచెను. అప్పు డమస్తానఖా నాత్మసంరక్షణముచేసికొనుట కశక్తుఁడై యుండెను. ప్రేక్షకులందఱును రాజపుత్రుని యాభల్లముచే నస్తానునిప్రాణములు పోయిననితలంచిరి. జగత్సింహుఁడు తనబలముకొలఁది నాభల్లమును విసరివైచెను. ఆక్షణమున భూమినిజీల్చుకొని యుద్భవించినట్లొకస్త్రీ యటఁబ్రత్యక్షమయ్యెను.

ఆసుందరి మానసికచింతవలె నతిసూక్ష్మగామినియై ఱెప్పపాటుకాలములో రాజపుత్రునిచేతినుండివచ్చుభల్లమునకును, నస్తానుఖానునకునునడుమవచ్చి నిలుచుండెను. చూచువారందఱు నేమియుఁ

దోఁచక యూరకుండిరి. నారినోటినుండి యాతనాసూచకమైన "ఓహో" అనుశబ్దము బయలువెడలెను. అస్మాన్ఖానుని నిమిషమాత్రాజ్ఞానావస్థ యప్పటికి వదలిపోయెను. జగత్సింహుఁడు శరీరమువడఁకుచుండ నార్తభావముతోఁ దన రెండుచేతులను బైకెత్తెను. ఆతని హస్తమునుండివెడలిన యాభల్లమా సుందరి వెన్నును భేదించుకొనిపోయెను. తోడనే యాస్త్రీ యస్మానునివక్షస్థలముపైఁబడి బిగ్గఱగా "గుణమయసోదరా! అస్మాన్! నాజీవితము నీయశేషయాతనలకుఁ గారణమైనది. జన్మాంతరమునందు నేను నీదుఃఖమునకుఁ గారణముగానుండకుండవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను" అనియెను.

ఆసుందరి, అయేషా! అప్పుడేఁక యుద్ధసంబంధములగు యోచనలెవ్వరికిని లేవు. అస్మానుఖానాసుందరిని వక్షమునఁజేర్చికొని భల్లము నామెవక్షమునుండి పెరికివైచెను. జగత్సింహుఁడు చేతితోఁదలనుమోదుకొనుచు "అయ్యో! జగత్తునందలిసారరత్నమీవిధముగా నాభల్లముచేఁబడిపోయినదే. నాకుఁ బరమహితైషిణియైనదేవి మహాప్రస్థానమును జేయుచున్నది! అస్మానునియస్త్రఘాతముచే నీకృతఘ్నునిప్రాణమింతకుముందే నష్టమైపోయినచో నింతటిదారుణము సంభవించియుండదుకదా!" అనివాపోవఁజొచ్చెను.

అయేషా—రాజపుత్రా! సమీపమునకురమ్ము—ప్రేమమయుఁడవగునోసోదరా! అస్మాన్! నాకికఁగాలములేదు. చెప్పవలసినదియు విశేషముగ లేదు. రాజపుత్రుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగ నాపై భల్లమును విసరలేదు. అందుచే నాతఁడు దోషియని తలంపఁగూడదు. అదృష్టదోషమువలన నాహృదయముపైనాకుఁ గలయధికారమును బోఁగొట్టుకొని యావజ్జీవమును దుఃఖమునకు లోనైతిని. నిన్నును దుఃఖసాగరమునందు ముంచివైచితిని. అభిన్నహృ

దయసోదరా! నీవు ప్రేమమయుఁడవు. నీప్రేమమున లవలేశమునొందఁగలిగినను జనులు ధన్యులగుదురు. స్వర్గమునందును నంతటిప్రేమయుండదు. జన్మాంతరమునందును నీయీయలౌకికప్రేమననుభవించు నధికారమునుండి వంచితనుగాకుండునట్లు నాకాశీర్వాదమొసంగుము "అనియెను.

శిబిరమునుండి వైద్యులువచ్చినిలుచుండిరి.

అయేషా—వైద్యులవలనఁ బ్రయోజనమేమియును లేదు. ఈయాఘాతమునకుఁ బ్రతీకారము లేదు. రాజపుత్రా! నేను నిన్నత్యంతముఁ బ్రేమించుచున్నాను. ప్రతిదానమును బడయవలెనన్న నాశ లేకుండ నాప్రాణములయందలిప్రణయమునంతను నీపాదపద్మములకడ నర్పించితిని. అర్పించినదానిని వెనుకకుఁదీసికొనుటకు నాకు సాధ్యముకాదు. వేఱొకప్రక్క నానిమిత్తము ప్రణయసాగరము సిద్ధమైయున్నది. నేను దానినిజూచియుఁ జూడనిదానివలె నున్నాను. అందునిమిత్తమై నేననేకులహృదయములను దుఃఖసాగరమున ముంచి చిరకాలము సెలవుఁగైకొనుచున్నదానను. రాజపుత్రా! నన్ను క్షమింపవలయును. నేనీజన్మమునందు మరల నిన్నుఁ జూడకుందునని యనుకొనియుంటిని. కాని, నాజీవనమునకు జీవనమైన యస్మాను ఖానునివక్షమున భల్లముగ్రుచ్చుకొనునని యెడిభయముచే నేనిప్పుడు కనఁబడవలసివచ్చినది. అయేషాదురదృష్టవంతురాలు. ఆమెజీవనము శీఘ్రముగఁ బోయినచోఁ బరమమంగళమగును.

జగ—ఏదేవికిజీవితము చిరఋణబద్ధమై యున్నదో, ఎవ్వరియందీజీవిత మసంఖ్యోపకారములచే బద్ధమైయున్నదో, ఎవరికీసమానమీప్రపంచమునందెక్కడయును లేదో, ఎవరియెడల నాకృతజ్ఞత యనంతమైయున్నదో, అట్టియయేషాను, కరుణామయుని, నిష్కారణ

ముగ సాహసములతో నంతమొందించితిని. అసహనీయమైన యీదుః
ఖ మాజన్మాంతమును నాహృదయమును వీడిపోవునదికాదు. ఈకృ
తఘ్నుఁడెందులకే ప్రాణాంతములగు ననేకాపదలనుండి విడివడి యెఁ
గాఁబోలు! హా! దైవమా!

అయేషా—యువరాజా! మఱచిపొమ్ము. విషమయమైనయ
యేషాజీవితమునందలి విషయములనన్నిఁటిని మఱచిపొమ్ము. నీవు సు
ఖముగాఁ గాలముగడపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను. నాసోదరి
తిలోత్తమ కేవర్తమానమును దెలియనీయకుము. నాకు సెలవొసం
గుము. పోయెదను.

రాజపుత్త్రుఁ డధోముఖుఁడై రోదనము చేయఁదొడఁగెను.
అయేషా శరీరమందలి గాయమునుండి రక్తము ప్రవహింపనారంభిం
చెను. ఆమె కంఠస్వరము మిగుల సంక్షుబ్ధమైపోయెను. అతికష్టముతో
నామె యిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను. "అస్మాన్! ప్రేమమయా! నీముఖ
మునిప్పుడు బాగుగాఁ జూడఁజాలను. ఇఁక నావకాశము లేనట్లు
తోఁచుచున్నది. ఈజీవితమునందు నీకనేక యాతనలను గలుగఁజే
సితిని. నీకిప్పుడు కడసారి కష్టమును గలిగించి వెడలిపోవుచున్నదానను.
అన్నా! అస్మాన్! ఈయంతిమసమయమున నా సకలాపరాధము
లను క్షమించి నాకు సెలవొసంగుము"

అస్మాన్ఖానుని నేత్రములయందు నీరు లేదు. హృదయమున
నిట్టూర్పును లేదు. నోటినుండి మాటయును లేదు. యోధవస్త్రముల
నుధరించి యున్నయావీరుఁడు పాషాణవిగ్రహమువలె నిశ్చలభా
వముతోఁ గూర్చుండియుండెను. ఆతనియంకపీఠముపై శోణితనిషి
క్తయు, మృత్యుకబళితయు నగు నాభువనమోహినియుండెను.

జగత్సింహుఁడు కాతరభావముతో "నవాబుసాహేబ్! న

వాబునందని మీకడ సెలవుఁగైకొనుచున్నది" అనియెను.

అస్మాన్ — (ఆశ్చర్యముతో) ప్రాణేశ్వరీ ! సెలవుఁగైకొనుచుంటినని చెప్పుచుంటివా ? ఏరమణీమణినిముహూర్తకాలముచూడకపోయినచో భువనమే యంధకారమయముగఁ గన్పట్టుచుండునో, ఏదేవిప్రసన్నతను లక్ష్యమునందుంచుకొని నేనీజీవితమునందలి సమస్తకార్యములను చేయుచుంటినో, అట్టియామెకు సెలవొసంగుటయా ! ప్రాణేశ్వరీ ! నీవు కొంచెముముందుగఁ బోఁదలఁచుకొంటివా ? నీయస్మాను నీవెనువెంట నేవచ్చును.

అ — మాటాడలేను. చెప్పవలసినది ముగిసినది. నాతల్లి — దుఃఖినియైననాతల్లినిసమాధానపెట్టుము. నీవునాయెడలఁజిరకరుణామయుఁడవని నేనెఱుంగుదును — నీయంకపీఠముపై మరణము — చాల సుఖముగానున్నది — అస్మాన్ — ఎంత శోభ! నీవును — నేనును — స్వర్గరథమునందు — సోదరీసోదరులము — ఎంతమాధుర్యము — ఆహా! పోవుదము — అస్మాన్ !

అయామెనోటినుండి యింకమాటలేదు. సముజ్వలమైనయావర్తిక యాకస్మికముగ నారిపోయినదనియు, సౌందర్యశోభాయుక్తమైనపుష్ప మకాలమున రాలిపోయినదనియు నందఱు ననుకొనిరి.

# ఉపసంహారము.

అతిరమణీయప్రదేశమందలి యొకనిభృతస్థలమున నయేషావరవపువును సమాధిచేసిరి. ప్రతిదినమున నుదయమునను సాయంతనమునను నొకపురుషుండా సమాధికడకువచ్చి సమాధిపై శిరసుంచి మౌనియై యశ్రువర్షమునుగురియించుచుండుట ననేకులు చూచుచుండిరి. ఆమనుష్యుఁడసామ్రన్ ఖాను.

ఆదురవస్థసంభవించినపిదప నుత్సాహమును, బలమును సమ్రన్ ఖానునివిడిచిపోయినవి. ఏనాతిమతిబలముచే నసామ్రనుఖాను బలిష్ఠుఁడయ్యెనో, ఆమె యాతనిని విడిచిపోయినది. మరల నొకటిరెండుయుద్ధములందు సులభముగా నసామ్రనుఖానోడిపోయెను. పఠానులసమస్తాధికారములును మొగలాయీలవశమైపోయినవి. అందుకొఱకసామ్రనుఖానొకనిట్టూర్పయినను విడువలేదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులయాధిపత్యము సమాప్తమైపోయెను.

ఘటనాఘటనసమర్థుఁడగువిధివిధానములాశ్చర్యజనకములు. కాశ్మీరబీగముసోదరునితనయయగునయేషా యెక్కడ? కటుల్ ఖాని యింటఁబెరుగుటెక్కడ? ఢిల్లీలో మొగలాయీలకడ సేవకుఁడుగనున్న పఠానునితనయుఁడెక్కడ? ఆఱేండ్లవయసున మాతృవియోగము తటస్థింప బంధువని కటుల్ ఖానునియింటనభివృద్ధిఁజెందుటెక్కడ? ఆతనిసుగుణసంపత్తిని, ధైర్యసాహసములంజూచి, కటుల్ ఖాను తనపుత్రునిగనెంచి సంరక్షించుచు సర్వసేనాధిపత్యమొసంగుటెక్కడ? మానసింహామహారాజు తనయుఁడెక్కడ? బందీయై కటుల్ ఖాను భవనమునేఁ జేరి యయేషాప్రేమకు నిలయమగుటెక్కడ? ఈఘటనముకం

టె విచిత్రమేమికలదు? సంతతభోగపరాయణుండగు జ్యేష్ఠపుత్రుని మూలమునఁ బఠానురాజ్యమునకేమైన భంగమువచ్చునేమోయని తలంచియస్మత్ఖానుని రెండవతనయునిగా గ్రహించి రాజ్యాధికార మొసంగి యతనిమూలమున పఠానులరాజ్యమంతయు స్వహస్తలోనికి వచ్చుననుకొనిన కటుల్ఖానుని యుద్దేశమేమైనది? భారతవర్షమునఁ బఠానులయౌన్నత్యము మొదలంటనిర్మూలితమైపోయినది. విధివైధములవిలంఘ్యములుకదా!

అస్మత్ఖానుని జీవితాంతమున నాతని యిచ్ఛానుసారముగా నమేషాసమాధి పార్శ్వమున నాతనినశ్వరకళేబరము సంరక్షితముసేయఁబడియెను.

సమాప్తము.

# శ్రీ ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయము.

## నిడదవోలు కృష్ణాజిల్లా.

---

ఇందు రెండుమాసములకొక నవల చొప్పున వెలువడుచుండును. డెమ్మీసైజుగల నూఱుపేజీలకాగితాలచొప్పున పోస్టేజి మేమే భరించి చందాదారులకును, పోస్టేజి గాక ఇతరులకు 0—8—0 చొప్పున నిచ్చెదము. ఎన్ని వందలపేజీలు గలవైన ఒకరూపాయికి మించియుండదు. ప్రవేశరుసుముగా 0-2-0 యీయవలయును. అన్ని యుత్కృష్టకాలికోబయిండుగల చక్కని నవలలు.

### వెలువడిన నవలలు.

| | చందాదారులకు | | | ఇతరులకు. | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| 1. * దుర్గేశనందిని. 240 పేజీలు. | 0 | 12 | 0 | 1 | 0 | 0 |
| 2. * వసుమతీవసంతము. 310 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 8 | 0 |
| 3. లలితచంద్రహాసము. 176 పేజీలు. | 0 | 10 | 0 | 0 | 14 | 0 |
| 4. మృణ్మయి. 256 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 5 | 0 |
| 5. * సీతారామ. 320 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 8 | 0 |
| 6. * సూర్యగ్రహణము. 340 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 8 | 0 |
| 7. రాజసింహ. 31 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 8 | 0 |
| 8. మాధవీలత. 256 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 5 | 0 |
| 9. మృణాళిని. 256 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 5 | 0 |
| 10 [illegible]. 256 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 5 | 0 |
| 11. [illegible]. 350 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 8 | 0 |
| 12. విషవృక్షము. 276 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 5 | 0 |
| 13. ప్రియదాసము. 32 | 1 | 0 | 0 | 1 | 8 | 0 |
| 14. [illegible]. 275 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 5 | 0 |
| 15. కమలి. 424 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 8 | 0 |
| 16. [illegible]. 300 పేజీలు. | 1 | 0 | 0 | 1 | 8 | 0 |

* గుర్తుగలవి మద్రాసు యూనివర్సిటీలోని 4, 5, 6, ఫారములకు పఠనగ్రంథములు (Text Books) గా, టెక్స్టుబుక్కమిటీవారిచే నామోదింపబడినవి.

**N. B.** వసుమతీవసంతము. 1916 సంవత్సరము పరీక్షకు ఇంటరుమీడియేటు క్లాసులకు టెక్స్టుబుక్కుగా యూనివర్సిటీవారిచే నిర్ణయింపబడినది.

# అనుబంధ గ్రంథమాల

అతిమనోహరంబులును, రసవంతములును, నీతిదాయకంబులును గు [illegible]చిన్ని నవలలను ముద్రించి మా యాంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాలిక కనుబంధములుగాఁ బ్రకటించుచున్నాము. ఈనవలలన్నిటిని జనసామాన్యమునకంతకు నందుబాటుగా నుండునట్లు స్వల్పమూల్యమునకుఁ బంపుచున్నాము. ఇందును మాచందాదారుల కితరులకిచ్చు వెలకంటె తగ్గించియిచ్చుచున్నాము.

| | చందాదారులకు. | | | ఇతరులకు. | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| 1. రాధారాణి. | 0 | 4 | 0 | 0 | 4 | 0 |
| 2. యుగళాంగుళీయకము. | 0 | 3 | 0 | 0 | 3 | [illegible] |
| 3. రాజభక్తి. | 0 | 2 | 0 | 0 | 3 | 0 |
| 4. లీల. | 0 | 3 | 0 | 0 | 4 | 0 |
| 5. సాధన. | 0 | 5 | 0 | 0 | 7 | 0 |
| 6. ఇందిర. | 0 | 3 | 0 | 0 | [illegible] | 0 |
| 7. హారావళి. | 0 | 3 | 0 | 0 | 4 | 0 |
| 8. వజ్రాఘాతి. | 0 | 2 | 0 | 0 | 3 | 0 |
| 9. మాలతి. | 0 | 1 | 6 | 0 | 2 | 0 |
| 10. కమలాకాంతుఁడు. | 0 | 1 | 6 | 0 | 2 | 0 |
| 11. పరిమళ. | 0 | 6 | 0 | 0 | 8 | 0 |
| 12. రజని. | 0 | 6 | 0 | 0 | 8 | 0 |
| 13. నీరద. | 0 | 5 | 0 | 0 | 7 | 0 |
| 14. సీతావనవాసము. | 0 | 5 | 0 | 0 | 7 | 0 |
| 15. ఉన్మాదిని. | 0 | 3 | 0 | 0 | 4 | 0 |
| 16. సంతోషకుఁడు. | 0 | 4 | 0 | 0 | 5 | 0 |
| 17. అరణ్యక. | 0 | 6 | 0 | 0 | 8 | 0 |
| 18. వియోగిని. | 0 | 3 | 0 | 0 | 4 | 0 |
| 19. కృష్ణకాంతుని మరణశాసనము. | 0 | 6 | 0 | 0 | 8 | 0 |
| 20. చంద్రసేనుఁడు | 0 | 4 | 0 | 0 | 5 | 0 |
| 20. [illegible] | 0 | 2 | 0 | 0 | 3 | 6 |
| 22. ఉన్నతి. | 0 | 2 | 0 | 0 | 2 | 6 |
| 23. మీరాబాయి. | 0 | 1 | 0 | 0 | 1 | 0 |
| 24. రాణీతారాబాయి. | 0 | 1 | 0 | 0 | 1 | 0 |
| 25. కాబూలు సాహేబు. | 0 | 1 | 0 | 0 | 1 | 0 |